

ZRÍNYI MIKLÓS
NEMZETVÉDELMI EGYETEM

**ETNIKAI KISEBBSÉGI KONFLIKTUSOK
KEZELÉSÉNEK SZOCIOLÓGIAI KÉRDÉSEI
GYÖNGYÖS VÁROSÁBAN ÉS VONZÁSKÖRZETÉBEN**

Doktori (Ph.D.) értekezés

Készítette:

Dr. Fridrik József
nyá. r. alezredes

Tudományos témavezető:

Dr. habil. Kiss Zoltán László alezredes
egyetemi docens, PhD.

BUDAPEST
2007.

T A R T A L O M:

ELŐSZÓ.....	5
I. A KUTATÁSRÓL.....	6
1. A vizsgált témakör aktualitásáról.....	6
1.1. EU-n belül kisebbségvédelemmel, nemzeti-etnikai és vallási kisebbségek társadalmi integrációjával összefüggő általános dilemmák, aktuális kihívások	8
1.2. Az Európai Unió kisebbségpolitikájáról.....	10
1.3. Hazai nemzeti-etnikai és vallási kisebbségek társadalmi integrációjával összefüggő gondok, s megoldás-keresés EU- csatlakozásunk előtt és után....	15
1.4. Néhány, országos figyelmet keltő esetről ill. konfliktusról.....	19
2. A vizsgálat központi kérdésköreiről.....	19
2.1. A kutatási célokról.....	19
2.2. A kiemelt kérdéskörökről.....	20
2.3. A tudományos probléma megfogalmazása.....	20
2.4. Elméleti hipotézisek.....	20
2.5. Empirikus hipotézisek és az elméleti fogalmak operacionalizálása.....	20
3. Az adatforrásokról és az alkalmazott adatgyűjtési módszerekről.....	23
3.1. A vizsgálandó alapsokaság(ok)ról és a mintavételről.....	23
3.2. Az adatforrásokról és az alkalmazott adatgyűjtési módszerekről.....	24
3.3. Az adatfeldolgozás rendjéről.....	24
II. ELMÉLETI ALAPVETÉS ÉS GYAKORLATI DILEMMÁK.....	25
1. Kisebbségek, nemzeti-etnikai kisebbségek, romák – definíciós nehézségek.....	25
2. Konfliktusok, társadalmi konfliktusok, kisebbségi és etnikai konfliktusok.....	28
2.1. Konfliktusok keletkezése.....	29
2.1.1. Társadalmi konfliktusok.....	29
2.1.2. Etnikai konfliktusok.....	31
3. Néhány, országos figyelmet keltő hazai etnikai konfliktus vizsgálatának tanulságairól.....	32
3.1. A kétegyházi eset.....	33
3.2. Székesfehérvári Rádió u.11-ben lakó romák és az önkormányzat 1997-es konfliktusa.....	35
3.3. A zámolyi romák esete Strasbourgig.....	37
3.4. A gyöngyösi roma - rendőr konfliktus.....	39
3.5. Rendőri intézkedések Hatvanban.....	42
3.6. Az olaszliszkai esemény.....	45
3.7. Csoportos kivándorlási kísérlet a svédországi Malmöbe.....	47
3.8. A hét esettanulmány vizsgálati tapasztalatainak összegzése.....	48

4. Nemzetközi kitekintés és hazai kiűtkeresési kísérletek.....	51
4.1. Nemzetközi kitekintés	51
4.1.1. EU: az Európai Unió 2007-2013-as költségvetési időszaka a kisebbség kiűtjának anyagi háttere.....	52
4.1.2. Közép-kelet-európai tapasztalatok: a határon túlra történő kitekintés, a romák helyzete egyes szomszédos kelet-európai országokban.....	52
4.2. Hazai dilemmák, kihívások.....	53
4.2.1. A romák megoldatlan helyzetének és az állami politika összefüggésének egyes főbb elemei.....	53
4.2.2. A kisebbségi választási törvény vs. a hatalmi elit ehhez kapcsolódó politikai akarata.....	56
4.2.3. Az oktatás területén megtett és folyamatba helyezett OM intézkedések....	57
III. EMPIRIKUS KUTATÁSI TAPASZTALATAIMRÓL.....	65
1. Az alaphelyzetről.....	65
1.1. Gyöngyös város és vonzáskörzetében lakókról- többség vs. etnikai kisebbség jellemzői.....	65
1.2. Társadalmi, roma demográfiai adatok.....	67
1.3. Szociológiai jellemzők történeti alakulása	68
1.4. A munkanélküliség 2004-ben aktuális helyzete Gyöngyös térségében.....	69
1.4.1. A tartósan munkanélküliek jellemzői.....	71
1.4.2. Megváltozott munkaképességű, regisztrált munkanélküliek jellemzői.....	71
1.4.3. Munkaerő iránti kereslet alakulása.....	72
1.5. Szociokulturális sajátosságok.....	73
1.6. A roma lakosság körében előfordult konfliktushelyzetek, azok elemzése a probléma megoldásmódja, elemzése összevetés a jogszabályokkal.....	74
2. A kutatási tapasztalatok összegzése az empirikus vizsgálatom eredményeként kapott adatok alapsori elemzése alapján.....	76
2.1. Az adatfelvétel, a kérdezőbiztosok képzése	76
2.2. A válaszadók munkanélküliség által való érintettsége.....	77
2.3. A válaszadók életkörülményeinek, társadalmi kapcsolatainak adatai.....	78
2.4. A válaszadó romák bizalma egyes társadalmi intézményekben.....	79
2.5. A romák rendőrséggel kapcsolatos attitűdjeiről.....	81
2.6. Az adatok alapsori szintű elemzésének tapasztalatai - összegzés.....	83
2.7. A gyöngyösi rendőrségbe vetett bizalmat meghatározó főbb tényezőkről; és a rendőr – roma konfliktusokról.....	84
2.8. A gyöngyösi önkormányzatba vetett bizalmat meghatározó főbb tényezőkről.....	99
2.9. A gyöngyösi roma önkormányzatba vetett bizalmat meghatározó főbb tényezőkről.....	104
2.10. A két intézményhez, az önkormányzathoz és a kisebbségi önkormányzatokhoz való roma viszonyulás következtetései.....	108

IV. ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK.....	109
1. A hazai etnikai konfliktusok vizsgálatának és a kezelésükre történő állami szintű intézkedések rendszerének visszatekintő értékelése.....	109
2. A kérdőíves felméréssel elvégzett vizsgálat végén levonható, összegzett tapasztalatok.....	110
2.1. A vizsgált populáció sajátos vonásai.....	110
2.2. A kapcsolatok lényegét képező személyi tényezők meghatározó jellege.....	110
2.3. Van-e tartanivalójuk a romáknak a rendőrségtől.....	112
2.4. A média, mint önálló „hatalmi ág” - s ahogyan a roma ügyet be lehet állítani...	112
3. A romák felzárkóztatásának lehetőségei és jelenlegi programja Heves megyében	113
3.1. A romák munkaerőpiaci helyzetének javítására irányuló megyei törekvések.....	114
3.2. A romák lakhatási feltételeinek javítására irányuló törekvések.....	115
3.3. A roma oktatás - képzés fellendítésére irányuló kezdeményezések.....	115
V. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK, AJÁNLÁSOK.....	117
1. Egyéni kutatási célkitűzéseim megvalósítása.....	117
2. Elméleti és empirikus hipotéziseim érvényessége.....	117
3. Ajánlások - az esetleges kiútról, s továbblépési lehetőségekről.....	118
3.1. Az EU-s finanszírozási források igénybevételeinek lehetőségeiről.....	120
3.2. További állami lépések szükségességéről.....	120
3.3. Helyi önkormányzat további teendőiről.....	121
3.4. Helyi kisebbségi önkormányzat lehetőségeiről és célszerű tennivalóiról.....	121
3.5. Miként javítható a gyöngyösi rendőrség és a helyi roma lakosság közötti kapcsolatrendszer, s az együttműködés hatékonysága?.....	121
VI. JEGYZETEK, HIVATKOZÁSOK.....	123
1. Idézett irodalom.....	123
2. Felhasznált irodalom.....	125
VII. MELLÉKLETEK.....	129
1. Kérdőív.....	129

ELŐSZÓ

Az 1989-es rendszerváltozás, de hangsúlyosan az ország EU integrációs szándékának kinyilatkozása után a magyar társadalom kiemelten fontos kérdéskörévé vált a hazai kisebbségek, azokon belül disszertációm szempontjából közelebbről vizsgált etnikai, konkrétan a roma kisebbség helyzete. Magyarország sikeres EU csatlakozásának politikai feltétele volt mások mellett a kisebbség, munkám szempontjából a romák helyzetének rendezése, identitásuk megőrzésének biztosítása, a roma társadalmi integráció szempontjából pedig a diszkrimináció leküzdése.

Amikor személyes ambícióm legfontosabb mozgatórugójává (már nem egészen fiatalon) tudományos fokozat megszerzése vált, és a Nemzetvédelmi Egyetemen elkezdtem tanulmányaimat, tisztelt jelenlegi konzulens tanáromtól útmutató témaválasztási ajánlat helyett kérdést kaptam. Mi az a terület, ami akkor még a gyöngyösi Rendőrkapitányság vezetőjeként, mint probléma, sokszor válik vezetői tevékenységem és a beosztott rendőri állomány megoldandó problémájává? A helybeli és környékbeli romákkal kapcsolatos esetek megoldása - válaszoltam, és ekkor vált ez a téma kiemelten fontos továbbképzési témámmá. A változó magyar társadalomban különböző módon és mértékben változnak az emberek, természetesen az akkor vezetésem alatt álló rendőrség sem maradhatott ki ebből a körülményekhez és szükségletekhez való korszerű alkalmazkodási folyamatból.

Konzulens tanárom személyesen azt ajánlotta, válasszak a roma témán belül olyan területet, aminek kidolgozásából mindenki profitálhat. Hasznomra válik nekem, rendőri vezetőnek, az irányításom alá tartozó munkatársaimnak, a még intenzívebbé vált kommunikációs kapcsolat során a helybeli roma kisebbség vezetőinek, maguknak a romáknak. Nem utolsó sorban kamatoztatni, másokkal megosztani tudom azt a nagy gyakorlati tapasztalatot, amit kétség kívül az évtizedek alatt megszereztem. Így választottam az „Etnikai konfliktusok kezelésének szociológiai kérdései Gyöngyös városában és vonzáskörzetében” témát.

Az élet azonban az én esetemben (is) átírta a tanulmányaim kezdetén még valós életteli forgatókönyvet: pályaelhagyóvá váltam, nyugdíjas rendőr lettem, és el kellett gondolkodnom a „hogyan tovább”-ról is. Tudományos munkám végzésében így – talán mások által is akceptálhatóan érthető okból – rövid szünet állt be, de miután eligazodtam az élet által eléem hozott új kihívások „erdejében”, tisztelt konzulens tanárom minden köszönetet megérdemlő bátorító, ösztökélő buzdítását követően visszatért belém a régi ambíció és folytattam munkámat. Mindaddigra ugyanis míg leszereltem a rendőrségtől, olyan nagyon sok munkát fektettem bele a témám kidolgozásába, hogy valóban kár lett volna csak úgy elveszni hagyni azt, más részről pedig visszatért belém az az évekkel azelőtti erős ambíció is, ami ennek ez egész továbbképzési folyamatnak az elkezdésére engem annak idején motivált. Így dolgozatom bevezetéseként (amit szinte utolsónak írok a vázlatpontok közül) őszintén leírom, hogy hasznomra vált tanulmányaim kezdetén, hogy nem tudtam, mire vállalkoztam.

Tudományos témavezető tanárom, munkám nehézségeinek útvesztőjében állandóan irányító, utat mutató „fáklyám”, akivel számomra feltétlenül kitüntető módon a szakmai kapcsolat - szerény ítéletem szerint - baráti kapcsolattá nemesült, köszönöm. Több lettem, a munka hozzájárult, hogy közben mássá is lettem. Bár az élet porondja megváltozott számomra, de ez a sok változáshoz való rugalmas, sok esetben rugalmatlan alkalmazkodás edzette emberi mivoltomat, és szélesebbre nyitotta előttem az élet tudománnyal teli, korábban nem ismert, de őszintén mondom érdekes területét.

I. A KUTATÁSRÓL

1. A vizsgált témakör aktualitásáról

Az 1989 után alapvető változások vették kezdetét a magyar társadalom és a gazdasági élet szerkezetében. Témám szempontjából a társadalmi változások, azon belül a lakókörnyezetem és vonzaskörzetében élő etnikai kisebbség, a romák életkörülményeiben elkezdődött folyamatoknak a dolgozat adatfelvételének időpontjában történő aktuális helyzetét regisztrálom, elemzem, és utalásokat teszek a következő időkre az adatokban felvett és elemzett helyzet javítására alkalmas törekvések, programok, pályázatok tartalmára.

A legutóbbi, 2001. évi népszámlálás adatai szerint Magyarországon közel 1 millió a nemzeti-etnikai kisebbség összlétszáma, ebből a cigányság a magyar társadalom legnagyobb elkülönülő etnikai csoportja, létszámát kb. 600-800 ezer fő közöttire becsülik. „2003 februárjában és márciusában felmérést végeztünk a magyarországi cigánylakosság körében. A korábbi, 1971-es és 1993-as vizsgálatok során a cigány népesség 2%-át vizsgáltuk reprezentatív alapon. 1971-ben 320 ezer körülire, 1993-ban 468 ezer körülire becsültük a cigányok számát. Más, körültekintőbb fogalmazásban azt mondhatjuk, hogy 1971-ben 270 ezer és 370 ezer, 1993-ban 420 ezer és 520 ezer között volt a cigányok száma”¹. Gyöngyös városban és vonzaskörzetében a 2001-es népszámlálási adatok szerint 79 ezer lakos él, ebből összesen 2 200 fő vallja magát romának, az összlétszám 3,6 %-a, akik az említett térség 28 települése közül az alábbi 15-ben élnek roma lakosok: Gyöngyöspata, Gyöngyöstarján, Gyöngyösoroszi, Kisdána, Markaz, Adács, Atkár, Domoszló, Karácsond, Vécs, Ludas, Vámosgyörk, Visonta, Szücsi, Nagyfűged. Ezek közül kiemelkedik Gyöngyösoroszi, ahol a roma lakosok aránya eléri a település lakónépességének az 50 %-át. A rendszerváltozás után 12 évvel a többségi társadalomhoz viszonyítva a helyi roma etnikai csoport a korábbi évszázadok, évtizedek életmódbeli anyagi, kulturális hátrányát maga előtt tovább görgetve él.

A téma kiválasztása azzal a munkával magyarázható, amelyet az egyik legnagyobb kisebbségi - etnikai lakosságú megye, konkrétan Heves megye, azon belül Gyöngyös város és vonzaskörzetének területén rendőrségvezetői tevékenységem során közel másfél évtizedig végeztem. Az etnikai kisebbségi lakosság fogalmát tovább szűkíttem és csak a roma származású állampolgárokkal összefüggő probléma vizsgálatára koncentrálok kutatási tevékenységemet. Az etnikai kisebbségi konfliktusok problémájának kezelése rendszeres velejárója, illetve része a rendőrség tevékenységének. A roma kérdés érzékeny politikai kérdés is egyben, ezért a rendőrségi intézkedések során a legnagyobb szakmai elővigyázatossággal, megfontoltsággal és természetesen szabályszerűen kell a foganatosítandó eljárásokat lefolytatni.

Gyöngyös város és vonzaskörzete rendőrségének élén végzett irányító munkám során tapasztalt etnikai konfliktusok arra a felismerésre indítottak, hogy a kérdéssel való behatóbb, mélyebb foglalkozás nem csupán személyes érdeklődésemet elégítené ki, hanem egyben lakókörnyezetem problémáinak behatóbb megismerését szolgálná, valamint rendőri vezetőként végzett munkám során valószínűsíthetően a hatékonyabb konfliktuskezeléshez is hozzájárulna.

¹ Kemény István – Janky Béla A 2003. évi cigányfelmérésről Beszélő 2003.10.07. sz.

A korábbi társadalmi egyensúly 1989 utáni alapvető megbomlása érzékenyen érintette a romákat (is), a változásokhoz való rugalmatlan életmódbeli rögzüléseik, az állami szociális ellátórendszer mélyreható reformja, az állami vállalatok megszűnésével a munkavállalási lehetőségek minimálisra csökkenése feszültséget, konfliktusokat, a megélhetési ellehetetlenülés szélére történő kerülést, és ezzel járó frusztrációt váltott ki a társadalom periferiáján meghúzódó romák körében.

Az etnikai kisebbségek konfliktusainak kezelését és a kérdésre irányuló intézkedéseket úgy helyi, regionális, mint országos és közép-európai térség szintjén nem csak a helyi érdekek, hanem az EU integráció követelményének teljesítése és az integrációs elvárásokhoz igazodás szükségessége is fontossá teszi, egyben megerősíti a kiválasztott téma aktualitását.

Magyarországon az elmúlt évtizedekben két kiemelkedően jelentős cigányokkal kapcsolatos vizsgálatra került sor. 1971-ben Kemény István és Szelényi István végzett átfogó felmérést, majd 1993-1994-ben Havas Gábor és Kemény István ismételte meg a kutatást hasonló körben. A vizsgálatok ismeretében a kutatók megállapították, hogy ehhez az etnikumhoz tartozók az átlagnépességnél jóval hátrányosabb helyzetben vannak, s hátrányuk 1971-től 1994-ig tovább nőtt. Egy kelet-alföldi falu cigány lakosságának vizsgálata (Gyenei 1993.) az országosnál is súlyosabb hátrányokat mutatott ki, megállapította, a kisebbségekkel szembeni előítéletek, sztereotípiák és diszkrimináció erősödnek. A rendszerváltás idején bekövetkező pauperizáció ráerősített a faji előítéletekre.

Spéder Zsolt és Kapitány Balázs a magyar lakosság elégedettségének meghatározó tényezőit vizsgálta nemzetközi összehasonlításban. Ebből az elemzésből kiderül, hogy a magyar lakosság boldogságát leginkább az határozza meg, hogy az egyének milyen státuszfeszültséget (igazságtalanság) éreznek, mennyire értékelik integráltnak a társadalmat és benne magukat, illetve mennyire elégedettek az egészségi állapotukkal. A saját társadalmi helyzet nyilvánvalóan korrelál a kisebbséggel szembeni tolerancia mértékével.

A Gyöngyösi Rendőrkapitányságon mindig centrális feladat volt – és a jövőben is lesz – az etnikai jellegű konfliktusok kezelése. Gyöngyösön az elmúlt évtizedben sajnos több olyan kisebbséggel kapcsolatos konfliktus zajlott le, amely események során kimerültek a társadalom morális kontrolljának a lehetőségei, sor került büntetőeljárás kezdeményezésére is.

Disszertációm témája szempontjából nagyobb gyöngyösi esemény volt 1994. július elején, a több tucat résztvevővel lezajlott belvárosi „csata”, amikor roma és nem-roma származású személyek verekedtek össze karddal és más fegyverekkel, ütőszerszámmal felszerelve. Ezt követően 1996-ban 18 gyöngyösi fiataalt ítélte el a bíróság csoportosan elkövetett garázdaság miatt, mert megtámadtak, szidalmaztak és bántalmaztak két cigány származású lányt. 1998 decemberében ismeretlen tettes(ek) a nyílt utcán, autójában, több lövéssel agyonlőttek egy közismert cigány származású vállalkozót. Az áldozat tekintélyessége miatt is a gyászszertartás során a rendőrség folyamatosan jelen volt és tűzszerek is vizsgálták a gyászolók virágcsokrait. Ugyanebben az évben horogkeresztes röplapok terjedtek el a városban „Újra itt vagyunk!” felirattal.

Kutatási céljaimban megfogalmazottak maradéktalan megvalósítása érdekében első lépésként egy átfogó szociológiai felmérést kellett elvégezni a gyöngyösi cigány kisebbség legjellemzőbb állapotáról, helyzetéről.

1.1. Az Európai Unió (EU) belül kisebbségvédelemmel, nemzeti-etnikai és vallási kisebbségek társadalmi integrációjával összefüggő általános dilemmák, aktuális kihívások

Az Európai Együttműködési és Biztonsági Szervezet (EBESZ) az 1975-ös Helsinkii Szerződés aláírása óta kíséri figyelemmel a kisebbségvédelmet, hogy nyomon kövesse, a tagállamok betartják-e a vállalt emberi- és kisebbségi jogi kötelezettségeiket. Az európai kisebbségi jogok terén az EU által 1993-ban Koppenhágában megfogalmazott „a kisebbségi jogok tiszteletben tartása és védelme” csatlakozási kritériumok elfogadásával kezdődött új fejezet. A koppenhágai kritériumok elfogadásával az EU csatlakozott az EBESZ, az Európai Tanács és más nemzetközi szervezetek azon törekvésehez, hogy egyértelműen meghatározzák a kisebbségi jogok tartalmát, és a tagállamokat e jogok gyakorlati tiszteletben tartására szorítsák.

Az EU tagjelölt országoknak felvételi kritériumként határozták meg a kisebbség védelem biztosítását, mellyel egyrészt megkezdődött a tagjelölt országbeli veszélyeztetett kisebbségek helyzetének alapos vizsgálata, másrészt az érintett országok kormányai megkezdtek a kisebbségek helyzetének javítását szolgáló tevékenységeiket, elfogadták ezen kisebbségek társadalomba illeszkedését elősegítő programjaikat. „A koppenhágai nyilatkozat azonnali következményeként a tagjelölt államoknak bizonyosságot kellett tenniük, hogy az EU-ban való felvételük érdekében biztosítják a kisebbségvédelmet. Ennek eredményeként egyrészt megkezdődött a tagjelölt országbeli veszélyeztetett kisebbségek helyzetének alapos vizsgálata, másrészt jelentős tevékenységre serkentette a tagjelölt országok kormányzatát²: mindegyikük a kisebbségek helyzetének javítására illetve társadalomba illeszkedésük elősegítésére irányuló programot fogadott el”³.

A csatlakozási folyamat sokat tett a többség-kisebbség kapcsolat problémáinak feltárása és a komoly változás megindítása érdekében. Az is fontos, hogy az érintett országok a csatlakozási folyamat során gyűjtött kisebbségvédelemmel kapcsolatos lendülete a belépés után ne veszítsen intenzitásából, mert e téren az elvárások teljesítése nemcsak a belépés, hanem a tagság feltétele is.

Az átfogó kisebbségvédelem magába foglalja az érintettek diszkriminációval szembeni védelmét, a kisebbség identitásának támogatását, melynek során hivatkozik a multikulturalizmus előnyére, és kiemeli a sokféleség kedvező hatását a társadalom tagjaira. „A rendszerváltás a közgondolkodásban” jelenti az új típusú nemzettudat kiformálódását is. Annak elismerését, hogy az adott területi igazgatási egység (állam) területén élő minden etnikum alkotója és formálója volt annak a társadalmi és kulturális egységnek, amit modern nemzetnek hívnak. A térségben kialakult nemzeti kultúrák az itt élt különböző etnikumok egymásra hatásának termékei”⁴. Az EU irányelveiben a faji- és etnikai hovatartozás előbbre való mutatóként jelenik, mint a vallás, amely többnyire kimaradt a kisebbségvédelmi

² „A bővítés legfontosabb eredménye: az új tagállamok parlamentje éjjel nappal dolgozott, hogy jogszabályait megváltoztassa, védje a kisebbségeket és a helyi demokráciát. Ez Európa legfontosabb dolga”. Romano Prodi beszéde a Külkapcsolati Tanácsban www.rferl.org/nca/features/2002/01/14012002085048.asp:

³ Az EU csatlakozási folyamat nyomon követése: kisebbségvédelem – áttekintés Nyílt Társadalom Intézete Budapest, 2002. 14.

⁴ Glatz Ferenc: A kisebbségi kérdés Közép-Európában tegnap és ma Europa Institut Budapest, MTA Történettudományi Intézet 1992/11. 24.

diskurzusból, a vallási meggyőződés miatti diszkriminációról csak az EU Foglalkoztatási Irányelve szól.

Az EU-nak folyamatos feladata, hogy tagjai a közös értékek tartalmát magukénak vallják, azt tiszteletben tartsák, ami nem könnyű, tekintve, hogy a szervezet az értékek tartalmának meghatározási nehézségei miatt nem juttatta kifejezésre egyértelműen hangoztatott értékeinek felsorolását. A kisebbségvédelem területén az egyes tagországokban a széleskörű védelemtől egészen a kisebbségek jogi létének tagadásáig egymástól nagymértékben különböző eljárásokat alkalmaznak. „Ugyanakkor a bővítésről szóló politikai közbeszédben, a kisebbségek jogainak védelme, nemcsak biztonságpolitikai, hanem ideológiai értelemben is megjelent, mint az EU minden tagállama számára közös értéket jelentő egyetemes emberi jogok és a kulturális sokszínűség megőrzésének egyik eszköze”⁵.

Emiatt e kisebbségvédelemben választható lehetőségek köre bár nagyon tág, de nem határtalan, s mert az Unió és a tagországok közös értékeken nyugvó közösség létrehozásában érdekeltek, a taggá válás közös alapkövetelményeit ki kellett jelölni. Itt azonban jelzem a keletkezett ellentmondást, hogy az EU nem határozta meg pontosan a kisebbségvédelem értéktartományát, emiatt pedig nem volt és nincs elegendő eszköze a tagállamok emberjogi vállalásai teljesítésének ellenőrzésére. Az EU tagjelölt országokban monitorozták az államok kisebbségvédelmi vállalásainak teljesítését, a monitorozás eszköz a tagországokra érvényes közös értékek minden tagra érvényes teljesülésének figyelemmel kísérésére, ellenőrzés, amely elősegíti a közös alapkövetelmény meghatározását. A monitorozás eredményeit az EU illetékesei ezután összevetették a tagjelölt országok által a kérdéshez elkészített jelentésével, következett az eltérő megállapítások összevetése, tisztázása, majd azon ajánlások összefoglalása és megfogalmazása, amelyeket az európai szervezet a következő időintervallumra az egyes tagjelölt ország számára teljesítésre kijelölt.

Az egyes EU tagjelölt országokban a kisebbségvédelemhez kapcsolódóan megkezdődött a jogharmonizáció, ami az új kisebbségvédelmi követelményekhez igazított törvények, jogszabályok meghozatalát jelentette. A törvények elfogadása mellett megindult a tagjelölt országok társadalmi struktúra változása is. Mérséklődött, kissé elkezdődött háttérbe szorulni az állam közvetlen, direkt irányításban megjelenő szerepvállalása, ezzel egy időben megalakultak a társadalom alulról jövő kezdeményezéssel szerveződő egyesületei, civil szervezetek, alapítványok.

Az EB a 2001-es Bővítési Stratégia Leírásában a nagyobb roma közösséggel rendelkező tagjelölt országok kormányainak cselekvési terv elkészítését jelölte meg feladatként, amelyben a kisebbségi diszkrimináció kezelése és a nehéz életkörülmények javításának intézkedései alkották a cselekvési program tartalmát. Számos olyan ország is saját kezdeményezésre megalkotott és elfogadott olyan programokat, ahol kisebb roma közösség él – Szlovénia, Litvánia, Lengyelország – és a nagyobb roma közösséggel rendelkező országokkal együtt ez a kormányok hajlandóságának a mutatója is, amellyel bizonyítani kívánták, megfelelnek a csatlakozás politikai kritériumainak.

⁵ Vizi Balázs: Az Európai Unió keleti bővítése és a kisebbségek védelme Pro Minoritate 2003/Tavaszi, 3.o.

1. 2. Az Európai Unió kisebbségpolitikájáról

Látni kell, hogy az EU-hoz csatlakozó országokban aktuális kisebbségvédelmi rendszer nem a nemzetközi jog, hanem az EU politikai érdekeinek alapján került megítélésre. E miatt az egyes tagországok kisebbségvédelmi rendszere nem egységes szempont rendszer alapján került rögzítésre, és a politikai érdek alapján történő megítélés más ellentmondásoknak is a forrása. A Bizottság az ún. ország-jelentéseiben fontos helyet szentel a kisebbségeken belül a romák helyzetének értékelésére. A megállapításokban szerepel, hogy a romák hátrányos helyzetben vannak, és a csatlakozási folyamat megkezdésekor velük szemben az állam diszkriminatív intézkedések sorát tartotta hatályban.

A megfogalmazott bírálatokban szerepel, hogy az átlagnál nagyobb a munkanélküliség, az átlagnál alacsonyabb az iskolázottság, előfordulnak rendőrségi túlkapások, elmulasztják a többségi társadalomtól jövő támadások ellen a védelemnyújtást, valamint, hogy a hátrányos helyzet kiküszöbölésére a foganatosított intézkedések nem elég hatékonyak. A kritikai megállapítások mellett a bizottság nem vette figyelembe, hogy roma támogatási programok futnak, erre egyre komolyabb pénzügyi keretet ad az állam, többet, mint bármely más kisebbség támogatására. Meg kell jegyezni, hogy a kisebbség pozitív anyagi támogatására nemzetközi jogi kötelezettség nincs érvényben, az európai államok határozottan ellenzik ilyen kötelezettség létrehozását. A helyzet azonban egyértelműen mutatja, hogy a romák helyzetének javítására irányuló, fentebb feltüntetett bizottsági kritika nem nemzetközi jogi alapelveken alapult.

A Bizottság kisebbségpolitikát érintő, Magyarországra vonatkozó megjegyzésében többször szerepelt a kisebbségi országgyűlési képviselők hiányának megfogalmazása. A kisebbségek országgyűlési képvisellete nem része a nemzetközi jogi standardnak, itt is megmutatkozik, hogy a Bizottság kisebbségvédelmi kérdésben megfogalmazott megnyilvánulásai, kritikái alapvetően politikai és nem jogi jellegűek. Ezek a politikai indíttatású megnyilvánulások pedig nem egy kialakult működő rendszer standardját tükrözik, hanem általában aktuálpolitikai megnyilvánulások. Az EU-nak a kisebbségvédelemmel kapcsolatban nincs sem kialakult mechanizmusa, sem gyakorlata, emiatt az ebből fakadó problémák kezelésére nem tud érdemi útmutatást adni, a megoldásra váró kérdést nem tudja az országon számon kérni.

Az EU alapidokumentumaiban és másodlagos joganyagában a kisebbségvédelemről nincs szó. Az EKSZ 12. cikkelyének (1) bekezdése⁶ tartalmazza az alapjogok tisztelete két alternatív követelmény adottsága esetén: az egyik az Emberi Jogok Európai Egyezménye által kívánja biztosítani a kisebbségek helyzetét, de az egyezményben nincs szó a kisebbségvédelemről, a 14. cikk csak a diszkrimináció tilalmát tartalmazza a nemzeti kisebbségekhez tartozás alapján. A másik alternatív követelményt a 12. cikkely fogalmazza meg, annak a követelménye, hogy a kérdéses alapjog a tagállamok közös alkotmányos hagyományaihoz sorolható legyen. Itt a probléma az, hogy a tagországok belső kisebbségvédelmi joga meglehetősen különböző. A 2000-ben elfogadott Alapjogok Nizzai Kartája sem tartalmaz kisebbségvédelmi kitételeket, amihez közel egy tucat javaslatot nyújtottak be, mivel azonban a tagállamok álláspontja olyan mértékben különbözött

⁶ Az európai integráció alapszerződése, KJK, Budapest, 2000., 26.o.

⁷ Az EKSZ 13. cikke

egymástól, hogy a 22. cikkben már csak a kultúrák, vallások és nyelvek sokszínűségének pozitív említésében értettek egyet a résztvevők.

A közösségi jog az egyenlőség általános elvén alapul, aminek van dolgozatomból szempontjából diszkriminációs vetülete, mégpedig intézményi vonatkozású: az amszterdami szerződés óta a közösségi szerveket felhatalmazták olyan intézkedések megtételére, amelyek leküzdik a nem, a faj és az etnikai leszármazás miatti diszkriminációt.⁷ A közösségi joggyakorlatban ez a cigányság diszkriminációját érintő szabályokra gyakorolt hatást. Megemlítem itt az Európai Unió Bíróság esetjogát. A Tanács 2000. június 29-én kiadta a 2000/43/EK számú un. faji irányelvét, amely az egyenlő bánásmód elvének a faj és az etnikai leszármazás megkülönböztetése nélküli harcáról szól. Ennek célja közvetlen és közvetett diszkrimináció elleni harc, ahol a közvetett diszkrimináció fogalmát a Tanács a következőképpen határozta meg: „Egy fajhoz vagy etnikai csoporthoz tartozó személyeknek látszólag hátrányt okozni alkalmas, kivéve, ha az intézkedések egy jogos cél által ésszerűen indokoltak és az eszközök a cél eléréséhez szükségesek és vele arányosak.”⁸

Az irányelv a tagállamoknak az eszközök területén szabadkezet biztosított, egy kitétel van, az pedig, hogy a diszkrimináció megszüntetésének bírói úton való kikényszeríthetősége kötelező. Az európai uniós kisebbségvédelem létrehozásában a legnagyobb problémát a közös alap kialakítása jelenti, tekintve, hogy a tagállamoknak eltérő a gyakorlata. A témát „kényes” jelzővel illetik. A megoldást az un. második pillér, a közös kül- és biztonságpolitika – CFSP (Common Foreign and Security Policy) hozhatja. A CFSP rendelkezések közvetett utalást tartalmaznak a kisebbségvédelem programszerű végrehajtására, ezáltal a kisebbségvédelem még sincs egészen kizárva az eljövendő politikai integrációból. Ma még azonban érdeklődés hiányában kevés esély van a kisebbségvédelem uniós rendszerének kialakítására.

Számos ország cselekvési programja – amely a kormány és a vele gyakran összefogó civil szervezetek együttes tevékenységi terve – ezen felül tartalmazta a belső (hazai) monitorozást és értékelést. A tagjelölt országok kisebbségvédelemmel foglalkozó tudományos szakirodalma szerint az egyes országok cselekvési terv – programja jelentősen különböztek egymástól, ami egyrészt a többségi nemzetnek a kisebbséggel kapcsolatos viszonyának korábbi időkben gyökerező tradíciója, az egyes hatalmon lévő kormányok és a kisebbségvédelemmel megbízott kormány tisztviselők elkötelezettségben való eltérése is előidézte. A cselekvési terv megvalósítását akadályozta a nem hatékony állami koordináció, a tervben megjelölt programok pénzügyi hátterének megoldatlansága, de a kérdéskör hiányos kommunikációja a közvélemény előtt, továbbá a nem kellő mértékben elkötelezett politikai akarat is. Több programban is megmutatkozott, hogy a kisebbségvédelem megközelítése nem eléggé átfogó. Egyes országok cselekvési tervéből készített kormányprogram, amely átfogó szemléletet tükrözött, jelesül Bulgáriáé, a Cseh Köztársaságé, Magyarorszáé és Romániáé – amelyben nyilvánvalóan tükröződött, hogy a kisebbség identitásának erősítése mellett fellépnek a diszkrimináció ellen is.

Az EU közvetlen „szellemi” támogatása az adott országokba – pl. Bulgáriába, Romániába, Csehországba, Szlovákiába – küldött szakértők által valósult meg, akik részt vettek a kisebbségpolitika kidolgozásában, és a szükséges jogszabályoknak az adott ország célját leginkább szolgáló megszövegezésében. A programok kisebbségvédelmi tervében inkább az identitás erősítése dominált. E téren a roma kultúra elemeinek a zene, a dalkincs, táncok, festőművészet ápolása, hagyomány felélesztése a legszűkebb közösség, a család

⁸ Official Journal No.L180, 19.07.2000. 22-26.o.

életének az összetartozást erősítő jeles napok szokásai, születés, keresztelés, házasság és az életből távozás sajátos, tájegység szerint változó szokásai. Az egyének, a férfiak és nők roma öltözködési, szerepmegosztási kultúrájának tudatosítása. A sajátos roma kenyérkereseti lehetőségek újbóli bevezetése, felelevenítése, mint például a vályogvetés, kosárfonás, teknővájás és mások, továbbá a nyelvhasználat tudatos fejlesztése szerepel.

A roma identitás megőrzését, erősítését a megalakult roma civil szervezetek is programjukba foglalták, a kisebbségpolitika e dimenziója a kormányprogramokban nem került teljes kifejtésre, és az utóbbiban inkább az integrációt jelölték meg elérendő célként. A szocializációs elemek programba foglalásával egyes országokban annak a következtetésnek a levonása kínálkozik, hogy a roma kultúrát a szegénységgel, a negatív jellemzőkkel azonosítják, és „olyannak”, ami nincs összhangban a többségi társadalommal. „Mindenekelőtt lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a kisebbségi helyzetben levő népcsoport kulturális önazonosságát megőrizhesse és ápolhassa...”⁹ A kisebbségeket sújtó diszkrimináció inkább csak deklaráció szintjén megmaradt „vívmány”, a leküzdésére irányuló jogi és politikai kezdeményezések nagyon sok esetben a magát keményen tartó többségi szemlélet korlátjába ütköznek. „A többség és a kisebbség viszonyának alapkövetelménye az egyén és a kollektívumok számára az esélyegyenlőség biztosítása. Az esélyegyenlőség a kisebbségek számára csak akkor biztosítható, ha a többség elfogadja a pozitív diszkrimináció intézményét”¹⁰. Itt elsősorban a többségi nemzet közigazgatási dolgozóinak felgyorsultabb nézetváltoztatására van szükség, amely hivatalos intézményekkel a romák ügyeik elintézése során kapcsolatba kerülnek. A diszkrimináció felszámolása inkább segítené a roma kisebbség integrációját, tekintettel, hogy roma identitást megőrizve intenzívebben válnának a többségi társadalom által élt élet résztvevőivé. A romák munkanélkülisége egyrészt a rendszerváltozással együtt járó gazdasági szerkezeti változás következménye, másrészt az alacsony roma iskolázottság, a képzetlenség okozata és harmadrészen egyéni sajátosság eredménye is, a romák egy része inkább elvárja az állam róluk való gondoskodását, mint személyi kezdeményezéssel önmagukról gondoskodnának.

A diszkrimináció további komoly előfordulási formája a romák bánásmódban való megkülönböztetése, aminek keretében a többségi nemzet hivatalt viselő tagjainak ügyintézés során megnyilvánuló stílustalansága, a durva szóhasználat, lekezelő viszonyulás, esetenként indokolatlanul kemény (fizikai) fellépés, jogalap nélkül negatív pszichés körülmény teremtésével presszió gyakorlása, stb. helyzetek értendők. „Előítéletek nem azért élnek, mert a társadalom (mind a többség, mind a kisebbség) „reakciós”, „előítéletes”, „korlátolt” stb., hanem azért vannak előítéletek (hangsúlyozom kölcsönös előítéletek), mert a kisebbség és a többség összeilleszkedésének valós szociális, kulturális szokásrendi nehézségei vannak. Nem az előítéletek miatt van cigánykérdés, hanem a cigányság és nem cigányság együttélésének valós problémái miatt”¹¹.

⁹ Glatz Ferenc A cigányok Magyarországon Magyar Tudományos Akadémia Budapest, 1999 8.o.

¹⁰ Szűcs Anita: Az Európai Unió kisebbségvédelmi rendszere EU Working Papers 2/2002.102. o.

¹¹ Esélyegyenlőségi terv, Országos Rendőr-főkapitányság, Budapest, 2004. december 1. o.

A roma kisebbséggel összefüggő diszkrimináció, a többségi társadalom részéről a jogi természetű igények részbeni korlátozásában, a kijáró jogcím elvben való elvitatásában, gyakorlati akadályozásában fordul elő. A magyar rendőrség 2004 végén az Esélyegyenlőségi terv c. dokumentumban, amely az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény rendelkezése alapján készült, intézkedéseket foganatosított annak érdekében, hogy konkrét módon biztosítsa, leszabályozza a rendőrségen belül az esélyegyenlőséget. „A munkáltató kötelezettséget vállal, hogy a foglalkoztatás során megelőzi és megakadályozza a munkavállalók hátrányos megkülönböztetését. Ez kiterjed a munkaerő felvételre, az alkalmazásnál a munkabérek, a jövedelmek, a juttatások, a képzés, a továbbképzés és egyéb ösztönzések meghatározására, az áthelyezés, a felmondás és egyéb foglalkoztatással összefüggő esetekre. Kiterjed továbbá a munkavállalók bárminemű, különösen koruk, nemük, családi állapotuk, nemzetiségük, fajuk, származásuk, vallásuk, politikai meggyőződésük stb. miatti diszkriminációra”¹². Ez a rendőrség keretén belül a korábbi helyzethez való viszonyításban mindenképpen előrelépés. A szabályozás céljának komolyságát jelzi, hogy az Országos Rendőr-főkapitányság részéről az országos rendőr-főkapitány, a munkavállalók részéről a BRDSZ (Belügyi és Rendvédelmi Dolgozók Szakszervezete) főtitkára és a FRSZ (Független Rendőr Szakszervezet) főtitkára írta alá. A Terv 2005-től 2007 végéig fogalmazza meg, írja elő a szervezet keretén belül a tárgyra vonatkozó, megemlítem, hogy új, más törvény, vagy belügyi normában még nem szereplő, konkrét programokat, intézkedéseket, új eljárásrendeket. Kiemelem, hogy a tervet minden új belépővel a belépéskor, az alkalmazásban álló állománnyal pedig 1 hónapon belül kötelezően meg kellett ismertetni.

A teljesség igénye nélkül fentebb felsorolt diszkriminációs fő csoportok felismerése kiváltotta a többségi társadalom rendkívül hatékony megoldást eredményező kezdeményezését. Nevezetesen az egyes hatósági, közigazgatási, közrendvédelmi, oktatási, stb. helyekre egyre több roma származású személy bekapcsolását, felvételét és ügyintézővé történő kinevezését. Ez a kiváló elgondolás nagyon gyorsan terjedt az EU tagországokban és természetesen Magyarországon is. Az állam mintegy felkutatta, kiemelte és képezte azokat a tanulásra alkalmas, közfeladat vállalására ambíciót érző, „övéi” segítésére motivált romákat, akik nagyon nagy részben ezeket a feladatokat kiválóan el is látják. „Az ORFK hat évvel ezelőtt indította útjára a hátrányos helyzetű, cigány származású középiskolás fiatalok rendőrré válásának támogatására kidolgozott ösztöndíj programját. Az utóbbi három évet vizsgálva mindössze 17 középiskolás roma fiatallal került sor tanulmányi szerződés megkötésére”¹³. Ez sokat segített a romák általános, közérzetet javító helyzetének megváltozásában, maguk a romák is kevesebb fenntartással, előítélet-mentesebb viszonyulással viseltetnek a saját soraikból kinevezett övéik irányába.

Több mint másfél évtizeddel a rendszerváltozás után az újonnan csatlakozott EU tagországok jelentős többsége – köztük Magyarország – a komoly változások, értem ez alatt a nagy ellátórendszerek szerkezeti átalakításának sok emberi nehézséget, változást, az életkörülmények lehetőségeinek átstrukturálódása időszakát éli. Ez a konfliktusok, személyes feszültségek, interperszonális összeütközések és más érdekellentét által kiváltott konfrontációk forrása a társadalom minden szintjén, de halmozottan az egyébként is

¹² A rendőrség és a roma kisebbség közötti kapcsolat alakulása, különös tekintettel az Országos Rendőr-főkapitányság és az Országos Cigány Önkormányzat közötti együttműködési megállapodásra ORFK 1139 Budapest, Teve utca 4-6. 671/2003.ált. 13.o

¹³u.o. 15. o.

hátrányokkal együtt élő romáknál. Az ellátó rendszerek változásainak folyamatával együtt kell élni, és ahhoz az egyénnek a „legrugalmasabb” módon szükséges alkalmazkodni.

A roma kisebbség iránti többségi társadalmi felelősség elsősorban az állandó, türelmes, a romák megértési képességéhez adekvát, egyszerű, hétköznapi szókincs felhasználásával elmondott magyarázatokban, felvilágosításokban ölt testet. A hétköznapi ember számára nem könnyen megérthető, nehezen átlátható, bonyolult és egyben radikális intézményi, ellátórendszerbeli változások fokozottan frusztrálják a legkevésbé védett, halmozottan hátrányos roma közösséget. Megnövekszik a települési és a kisebbségi roma önkormányzatok információt adó, változásokat ismertető kötelezettsége, felelőssége is. Minél többet foglalkoznak ezek az intézmények az irányításuk alá tartozó roma kisebbség felvilágosításával, várhatóan annál kevesebbet kell foglalkozniuk a közösségi tagok előidézte konfliktusok kezelésével.

Az EU 2007-2013-ig tartó költségvetési időszaka a társadalom roma közössége számára meghozza/meghozhatja a pozitív irányú szociális változások egész sorát is. Ismét a decentralizált végrehajtói hatalom, a térségi, regionális közigazgatás szakembereinek, a roma képviselők e téren való nagy lehetőségére, egyben felelősségére kell utalni. A központi alapból pályázat útján lehívható támogatások soha nem tapasztalt mértékben változtatják meg, alakíthatják át, és természetesen tehetik jobbá a többségi és kisebbségi lakosok megélhetési kilátásait.

E pályázati lehetőségek keretében fel kell mérni a régió lehetőségét, az ott élők igényét, a jól, sikeresen elkészített pályázattal a tervhez pénzügyi támogatást kell megszerezni, a programtervet be kell a gyakorlatba vezetni és az ellenőrzéssel az átláthatóság követelményét biztosítani kell. Az említett költségvetési időszak túlzó fogalmi meghatározással „kincsesbánya” korszaka, az adott lehetőséggel a legteljesebben élni kell, legkevésbé megengedni a visszaélés lehetőségét.

Az EU pályázati támogatások rendszerének ismerete, a kihívások figyelemmel követése, a gyors pályázati reagálás, az adminisztrációs követelmények teljesítése egy új, nagyon értékes ismeretrendszer. Erre szakosodott új foglalkozási ág keletkezett, az azt gyakorló szakemberek pedig egy tömörülést, szervezetet hoztak létre tevékenységük mások általi igénybevételére. Ez az új pályázatíró rendszer ugyanúgy igényli a térség vezetői, önkormányzatai, roma önkormányzatai részéről az állandó kommunikációt, a tapasztalatcserét, információ átadás láncolatának kiépítését, mint ahogy az ellátórendszerek változásainak megismertetése kapcsán ugyanezt kiemeltem.

Az említett EU források alkalmasak a térségi és települési infrastruktúra kiépítésére, vagy valamilyen szintű megléte esetén a fejlesztésre, korszerűsítésre. Általa a változás, felemelkedés lehetőségei teremtnének meg. Ezután ezt egybe kell kapcsolni az ott élő emberek disszertációm témája esetében a romák mobilizálásával, hogy az EU integráció adta lehetőség kihasználásával a roma integráció is további pozitív fordulatot vegyen.

1.3. Hazai nemzeti-etnikai és vallási kisebbségek társadalmi integrációjával összefüggő gondok, megoldás-keresés EU - csatlakozásunk előtt és után

Az 1990-től egymást váltó, demokratikus választások útján hatalomra került magyar kormányok programja tartalmazza a kisebbségek védelmének kérdését, a helyzet javítására jogszabályokat fogadtak el, és a gyakorlat azt bizonyítja, hogy Magyarország figyelemmel van a nemzeti és etnikai kisebbségek jogainak érvényesítésére. Magyarország értékként kezeli az ország évszázadokra visszanyúló kulturális sokszínűségét, a kisebbségeket, nyelvük, hagyományaik, kultúrájuk felmaradását a társadalmi és kulturális élet fontos elemének tartja. A rendszerváltozás óta a magyar kisebbségpolitika célja az volt, hogy konszenzuson alapuljon, úgy a nemzeti, mint az etnikai kisebbségek számára „kisebbségbarát” környezet kialakítására törekedett, amelyben megőrizhető és tovább örökíthető a kulturális önazonosság és biztosított a kisebbségek törvényben meghatározott jogainak gyakorlati alkalmazása.

A Magyar Köztársaság Alkotmánya /68. § (1)-(4) bekezdések/ megállapítja, hogy a Magyar Köztársaságban élő nemzeti és etnikai kisebbségek részesei a nép hatalmának, államalkotó tényezők. A Magyar Köztársaság védelemben részesíti a nemzeti és etnikai kisebbségeket. Biztosítja kollektív részvételüket a közéletben, saját kultúrájuk ápolását, anyanyelvük használatát, az anyanyelvi oktatást, a saját nyelven való névhasználat jogát. A Magyar Köztársaság törvényei az ország területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek képviselőit biztosítják. A nemzeti és etnikai kisebbségek helyi és országos önkormányzatokat hozhatnak létre.

Alkotmányunk egyértelműen rendelkezik a hátrányos megkülönböztetés tilalmáról is, mely szakaszt fontossága miatt e helyütt szó szerint idézem: „70/a. § (1) A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül. (2) Az embereknek az (1) bekezdés szerinti bármilyen hátrányos megkülönböztetését a törvény szigorúan bünteti.”¹⁴

2004. januárjában hatályba lépett az egyenlő bánásmódról szóló törvény (2003. évi CXXV. tv.) és megkezdte működését a törvény végrehajtására létrehozott Egyenlő Bánásmód Hatóság. A törvény rendkívül széles személyi/intézményi körben teszi kötelezővé az egyenlő bánásmód követelményének megtartását, nevezetesen a magyar állam, a helyi és kisebbségi önkormányzatok, ezek szervei, a hatósági jogkört gyakorló szervezetek, a fegyveres erők és a rendvédelmi szervek, a közalapítványok, a köztestületek, a közszolgáltatást végző szervezetek, a közoktatási és felsőoktatási intézmények, a szociális, gyermekvédelmi gondoskodást, valamint gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó személyek és intézmények, a muzeális intézmények, a könyvtárak, a közművelődési intézmények, az önkéntes kölcsönös biztosítópénztárak, a magánnyugdíj pénztárak, az egészségügyi ellátást nyújtó szolgáltatók, a pártok, valamint a fenti felsorolás alá nem tartozó költségvetési szervek jogviszonyaik létesítése során, jogviszonyaikban, eljárásaik és intézkedéseik során kötelesek megtartani.

¹⁴ Kondorosi Ferenc felszólalása az Olaszliszka - konferencián <File://G:/Új%20mappa/Roma%20polgárjog.htm>
1. o.

Magyarországon a kisebbségeket támogató politika új közjogi intézmények kiépülését is eredményezte. A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának intézményéről az Alkotmány 32/B. §. (2) bekezdése és az 1993. évi LIX. törvény rendelkezik. A kisebbségi ombudsman feladata a nemzeti és etnikai kisebbségi jogokkal kapcsolatban tudomására jutott visszasságok kivizsgálása vagy kivizsgáltatása, orvoslása érdekében általános és egyedi intézkedések kezdeményezése. A magyar Országgyűlés 1993-ban elfogadta a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló LXXVII. törvényt, amely rögzíti a kisebbségeket megillető egyéni és kollektív jogokat az önkormányzatiság, a nyelvhasználat, az oktatás, kultúra és közművelődés területén. A kollektív jogok között a törvény kimondja, hogy a kisebbségeknek jogukban áll helyi és országos önkormányzatokat létrehozniuk. „Ahhoz, hogy a magyar külpolitika sikeres legyen a nemzetközi kisebbségvédelmi standardok fejlesztésében, minél előbb meg kell oldania a magyarországi kisebbségek jogi helyzetének rendezetlen vonatkozásait, kiváltképp parlamenti képviselőjük hiányát”¹⁵.

A kisebbségi önkormányzat teljesen új jogintézmény, a magyar közjogi rendszer legfiatalabb eleme. A kisebbségi önkormányzatok számára a kulturális autonómia kiteljesedését jelenti az a törvényben biztosított jog, hogy saját hatáskörükben önállóan dönthetnek intézményalapítás, átvétel, fenntartás kérdésében, különösen a helyi közoktatás, helyi írott és elektronikus média, hagyományápolás, közművelődés területén. A kisebbségi önkormányzatok megválasztására először 1994-95-ben – az önkormányzati választásokkal egyidejűleg – került sor. A választásokon az adott település valamennyi választópolgára részt vehet és szavazhat az adott kisebbség jelöltjeire. Az első ciklusban 738 kisebbségi önkormányzat működött. Ebből 477 cigány kisebbségi önkormányzatban közel 1500 cigány ember vállalt közéleti szerepet. Országos szinten a helyi elektorok útján megválasztott országos kisebbségi önkormányzatok – jelen esetben az Országos Cigány Önkormányzat – képviselik az adott kisebbségeket.

Az önkormányzati struktúra a jövő szempontjából fontos hozadéka számos aktív, elkötelezett személyiség bekapcsolódása, olykor visszatérése a kisebbségi közéletbe helyi és országos szinten egyaránt. Megállapítható, hogy a magyarországi kisebbségi önkormányzati rendszer működőképes, hatékony érdekérvényesítő forma, mely széles körben biztosítja a kisebbségek részvételét az őket érintő helyi és országos ügyekben.

A pozitív tapasztalatok azt mutatják, hogy a kisebbségi önkormányzati rendszer hozzájárult a nemzeti és etnikai kisebbségek megerősödéséhez, hatott a kisebbségi közélet aktivitására. A kisebbségekhez tartozó polgárok tudatosabban és nyíltabban vállalják identitásukat. Erősödött a cigányság érdekérvényesítő képessége, olyan települések egy részében, ahol eddig nem vonták be őket a problémák megoldásába, a kisebbség véleményét is figyelembe véve, velük egyeztetve születnek a cigányságot érintő döntések. A cigány kisebbségi önkormányzatok működése elősegíti a cigányság társadalmi integrációját, melynek eredményeként a településen élő cigány és nem cigány lakosság között jobb párbeszéd, együttműködés alakul ki, és felgyorsul a cigányság polgárosodásának folyamata. A kisebbségi önkormányzati rendszer kialakulása óta eltelt időszak elegendő ahhoz, hogy a rendszer eredményei mellett működési problémái, hiányosságai is felszínre kerüljenek. A modell egyik legnagyobb ellentmondása az, hogy a létrehozott szervezetek erősebb közjogi státusszal rendelkeznek, mint amekkora konkrét mozgástérrel és cselekvési lehetőséggel.

¹⁵ A nemzetpolitika feltételrendszere az uniós tagság körülményei között
www.mtaki.hu/docs/kulkapcsolati_strategia/kulkapcsolati_strategia_nemzetpoli 1. o.

Az identitás ápolás segítéséhez 1990-től több cigány lap is megjelenik nagyrészt állami támogatással. Például a Phralipe (Testvériség), Lungo Drom (Hosszú Út), Világunk, Amaro Drom (Utunk), Kethano Drom (Közös Út), Cigányfűró. A lapkiadásokat a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány támogatja. A Magyar Rádióban hetente Cigány Félóra címmel kisebbségi műsort sugároznak, a Magyar Televízióban hetente látható a Cigány Magazin. A költségvetés kisebbségi célú anyagi támogatási rendszerének fontos intézményei a közalapítványok.

Magyarország jogalkotásában fokozódik a kisebbségi szempontok érvényesülése, a meghozott törvények harmonizálnak a kisebbségek alkotmányos alapjogai garantálásának mai igényeivel. Példaként említem erre a rádiózásról és televíziózásról szóló törvényt, amely a közszolgálati média kötelező feladatává tette a kisebbségek kultúráját, életét bemutató anyanyelvi műsorok készítését.

A kisebbségek garantált, kedvezményes képviselte annak ellenére, hogy a téma visszatérően szerepel a T. Ház és a kormányok napirendjén az Országgyűlésben egyelőre megoldatlan kérdés, bár az egyes parlamenti pártok soraiban ülnek különböző kisebbségekhez tartozó országgyűlési képviselők, és az EP képviselői listán igen előkelő helyen indított roma származású képviselő az EP-be is bejutott.

Magyarország 1990. november 6. óta tagja az Európa Tanácsnak, és ugyanekkor írta alá az Emberi Jogokról szóló szintén Európai Egyezményt, melyet 1992. november 5-én ratifikált. Hazánk 1995-ben ratifikálta az ET két legfontosabb kisebbségvédelmi dokumentumát a Kisebbségvédelmi Keretegyezményt és a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartáját.

Az EU napjainkig 12 országgal bővítette eredeti, korábbi 15 tagot számláló közösségét. A 27 EU tagország kisebbsége főként nemzeti kisebbséget jelent, dolgozatom témája szempontjából a továbbiakban csak az etnikai kisebbség konkrétan is a roma kisebbség problémakörével, szűkebb területi meghatározásban Gyöngyös város és vonzáskörzetének három települése – Gyöngyösoroszi, Gyöngyöspata és Halmajugra - tekintetében vizsgálom.

A kisebbségekre vonatkozó magyarországi jogi szabályozás összhangban van ennek a két nemzetközi egyezménynek az aláírásaival. A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Kartájának III. részéből választható rendelkezések végrehajtását hazánk a horvát, szlovák, német, szerb, román és szlovén nyelvre vonatkozóan vállalta.

2003. június 30. és július 1-je között Budapesten rendezték meg a régió kilenc kormánya, Horvátország, Bulgária, Románia, Macedónia, Csehország, Szerbia, Montenegró, Szlovénia, Magyarország és számos NGO részvételével a „Romák egy bővülő Európában: a jövő kihívásai” elnevezésű regionális konferenciát. Itt meghatározták a Roma Integráció Évtizede Program fő céljait, az oktatás, egészségügy, foglalkoztatás, szociális ellátás, lakhatás, diszkrimináció és a közösségfejlesztés témakörökben. A rotáció elve alapján a Nemzetközi Irányító Bizottság vezetését 2007. július 1-jétől ismét Magyarország látja el.

Kidolgozták Magyarország 2007-2013. közötti, átfogó fejlesztését célzó Új Magyarország Fejlesztési Tervét, amelyben meghatározásra kerültek az előítéletek csökkentését, szemléletformálást célzó kampányok, képzési programok, gyermek- és ifjúsági programok, a munkanélküliek foglalkoztatását célzó, azt elősegítő intézkedések. A fejlesztési stratégiában szerepelnek a romák és roma szervezetek a szolgáltatásokhoz, pályázatokhoz

való hozzájárását segítő programok, és a leghátrányosabb, leszakadó kistérségek komplex fejlesztését elősegítő intézkedések. Folyamatban van a „Roma integráció program stratégiai tervének” kidolgozása, amely összhangban a Roma Integráció Évtizede Program célkitűzésével 2007-2009-re határozza meg a kormányzati feladatokat.

A fentiekből látható, az Oktatási Minisztérium, illetve a miniszteri biztosi hivatal a hivatkozott három év alatt mit tett a szegregáció ellen. „Az országos tendenciák ellen azonban tehetetlen; a lakóhelyi elkülönülést, a jobb körülmények között élő családok elköltözését, az infrastrukturális különbségeket, a kirekesztést, az egyre jobban növekvő társadalmi különbségeket nem tudja ellensúlyozni. Az alkotmány biztosítja az egyenlő emberi méltóság jogát, a jog tilalmazza a diszkriminációt, mégis anyagi juttatások segítségével igyekszik a kormány az iskolafenntartókat és az iskolákat az alkotmányos alapjogok betartására ösztönözni. Gyakran elhangzik, hogy az oktatás területén kell kezdeni a problémák megoldását; de hogyan kezdődhet társadalmi kohézió, ha a gyerekek nem tudnak óvodába járni, szegregált lakókörnyezetben élnek, tanulnak, nőnek fel? Ha szüleik tartósan munka nélkül vannak? Hogy tudnának integrált iskolában tanulni azok a roma gyerekek, akik teljesen szegregált aprófalvakban élnek? Az oktatási törekvések csak akkor lehetnek sikeresek, ha a lakhatásban, foglalkoztatásban is változások történnek, és ha a jogszabályok és tervek végrehajtása elkezdődik.

Az oktatási szegregáció elleni lépéseket folytatni kell. Az eredmények egy része még nem mérhető (például óvoda, buktatás tilalma), másik része késlekedik (Utolsó padból program), és vannak egyértelmű sikerek is (például roma pedagógiai asszisztensek program, integrációs normatíva). Nem sikerült azonban a magyar oktatási rendszer alapvetően szelektív, versenyorientált jellegén változtatni. Az intézményi és fenntartói autonómia mértéke, a külső szakmai ellenőrzés hiánya, a szülők szabad iskolaválasztásához fűződő joga mind olyan alapvető jellemzői az iskolarendszernek, amelyek ellenében nehéz látványos eredményeket felmutatni. A jászladányi alapítványi iskola esete¹⁶ mutatja, hogy addig lesz szegregáció, amíg lehetőség van közpénzből alapítványi és magániskolákat működtetni, amíg az a gyerek, aki magániskolába akar elvonulni a többségtől, ugyanannyi állami támogatásba részesül, mint az, aki a szomszédos általános iskolába jár. Látható azonban, hogy azoknak az iskolafenntartóknak és oktatási intézményeknek, amelyek megértették, hogy az egész társadalomnak érdeke a szegregáció felszámolása, már a rendelkezésére állnak a pénzügyi, szakmai, fejlesztési, módszertani eszközök, a pozitív példák és a támogatás, amellyel mindezt sikeresen megtehetik a saját településükön, iskolájukban”¹⁷.

Az Európai Unió belüli és a magyarországi kisebbségvédelemnek a disszertációm szempontjából történő szükséges mértékű bemutatása után négy romákkal kapcsolatos konfliktus helyzetet mutatok be. Láttatni kívánom egyik oldalról azokat az állami törekvéseket, amelyeket Magyarország a rendszerváltozás óta az etnikai kisebbség, nevezetesen a kb. 600 000 főt kitevő hazai romák társadalmi felemelkedése érdekében törvények, szabályok, intézkedések, programok stb. terén eddig megtett, illetve jelenleg is folyamatosan tesz.

¹⁶ Jászladányban kb. 720 iskolás gyerek van, ebből 650-en járnak helyben iskolába. A roma gyerekek többsége az önkormányzati általános iskolába jár, míg a nem roma gyerekek egy alapítványi iskolába, melyet a község iskolájának épületében működtetnek.

¹⁷ Szira Judit: Kezdeményezések a szegregáció felszámolására (2002 nyár -2005 nyár) Roma Education Fund 1056 Budapest, Váci u. 63. 10 – 19. o.

1.4. Néhány országos figyelmet keltő esetről illetve konfliktusról

A magyar társadalom rendszerváltás utáni változása az egyének sikereinek és konfliktusainak folyamatában megy végbe. A társadalmi változáshoz az emberek közötti türelemre, toleranciára, elnézésre van (vagy lenne) szükség. A társadalmi változás során gyakran tapasztalható az egyes társadalmi csoportok, valamint egyén és egyén közötti feszültségek keletkezése, amelyek konfliktusokban manifesztálódtak. A társadalom egésze és az egyének is kisebb-nagyobb mértékben „tanulják” a társadalmi változás szükséges elemeit, tapasztalatokat szereznek, azoknak részét vagy egészét a következő konfliktus előfordulása esetén tudatosan felhasználják, felhasználhatják. Disszertáciomban hét, országos közérdeklődést kiváltott és lentebb részletesen ismertetett esetet mutatok be. Hangsúlyozni kívánom, hogy a hét ismertetett, romákkal kapcsolatos konfliktus más-más térségi társadalmi körülmények között történt, de fellelhetőek bennük egyrészt a roma etnikai kisebbséget sújtó életkörülménybeli nyomasztó helyzet elemei, meglátszik és kitűnik az esetekből a többségi társadalom részéről kinyilvánított megítélés, viszonyulás, láttatja a hivatalok, szervek képviselőinek és a média reakcióit.

A hét esettanulmány a 1992. szeptember 8-i kétegyházi, a 1997. október 16-i Székesfehérvár, Rádió utca 11-ben, Zámolyiak esete 1997. október 27-én, a 2002. november 1-jei a gyöngyösi, a 2003. november 8-9-i hatvani, a 2006. október 15-i olaszliszkai, és a 2006. december 7-től kezdődött malmói kivándorlási kísérlet. Lentebb röviden vázolom a hét eset történéseinek lényegét, a kialakult helyzetekre történt állami, kisebbségi önkormányzati, társadalmi, média reakciókat, és végül a 7 esettanulmány konfliktusainak összesített felsorolása után jelezni kívánom azon a szükséges tennivalók sorát, amelyek az eddig megtett javító intézkedések mellett elvégzésre várnak a sikeres romafelzárkóztatás érdekében.

2. A vizsgálat központi kérdésköreiről

2.1. A kutatási célokról

Kutatásom célja, hogy vizsgálatommal felderítsem a Gyöngyös városban és vonzáskörzetében élő cigányság munkanélküliséggel való érintettségének helyzetét, munkaviszonyát, vagy annak hiányát, a munkahely jellegét, a családok aktuális anyagi helyzetét, a bevétel jellemzőit, a családi gazdálkodás szokását, anyagi vonzatot jelentő terveket. Feltárom a vizsgált populáció legfontosabb életkörülményét, lakásának jellegét, lakhatása minőségét, lakása nagyságát, a roma személyekkel kapcsolatosan előfordult diszkrimináció és konfliktushelyzetek részleteit, a roma identitás jellemzőit, a vizsgált populáció kapcsolatrendszerét a társadalmi, a helyi kisebbség igazgatási vezetésével, az állam közbiztonsági szervezeteivel, a kapcsolatrendszerhez kötődés minőségi jellemzőit, külön a rendőrségbe, a települési önkormányzatba és a helyi kisebbségi önkormányzatba vetett bizalmának mértékét. A kérdőíves felmérés levezető kérdésében a romák szabadidős szokásáról tettem fel kérdéseket és a jövővel kapcsolatos elképzeléseket vizsgáltam, valamint személyes adatokat kértem a romákat jellemző rétegződés kialakításához. Céлом, hogy kutatásom segítségével váljon ismertté Gyöngyös város és vonzáskörzetében élő romák 2004. szeptemberi aktuális helyzete a legfontosabb fentebb részletezett jellemzőkben.

2.2. A kiemelt kérdéskörökről

Gyöngyösön az elmúlt időszak több, rendőrségi beavatkozást igénylő konfliktusa vetette fel bennem azt az igényt, hogy feltárjam az ott élő etnikai kisebbség helyzetének jellemzőit 14 évvel a rendszerváltozás után. Feltárjam, melyek azok a központi és helyi intézkedések, amelyekkel e hátrányos helyzetű lakosság felzárkóztatása biztosítható.

2.3. A tudományos probléma megfogalmazása

Miként 2002. novemberében Gyöngyösön tapasztalható volt és a tömegkommunikációs eszközök által etnikai természetűként beállított konfliktusok tapasztalatai jelzik, az országos és helyi rendőri szervek nem álltak még át a rendszerváltozással elkezdődött új rendszer által megkívánt polgárbarát rendőrségi prevenciós megoldások alkalmazására, a konfliktuskezelés korszerű technikáit még nem alkalmazták. Természetesen a hatékony rendőrségi intézkedési gyakorlat a jogszabályi előírásokon felül egy magasabb intézkedési kultúrát jelenthet, amihez a vizsgált terület roma lakosságának behatóbb ismerete nagy segítséget ad. Ennek a magasabb szintű intézkedési kultúrának egyik előfeltétele, hogy pontos információkkal rendelkezünk arra vonatkozóan, hogy milyen Gyöngyös és vonzáskörzete etnikumának a kutatási céloknál részletezett helyzete.

Kutatásom meghatározó szakaszának tárgya Gyöngyös és vonzáskörzete roma közösségének, valamint konfliktusainak megismerése. Hipotézisem érvényessége, tudományos eszközökkel történő bizonyítása módot ad számomra szakmai eszközkészletem gazdagítására, ezáltal az általam vezetett kapitányság munkájának hatékonyabbá tételére.

2.4. Elméleti hipotézisek

Az az alapvető feltételezésem, hogy Gyöngyös és vonzáskörzetében élő 2200 cigány ember (becsült adat) konfliktusainak alapvető forrása a szociális és kulturális hátrány. Feltételezem, hogy a többségi társadalomban jelen lévő előítéletek áthagyományozódása, a szociális státusz féltése erősen működik. További feltételezésem, hogy a társadalomban a közügyeket intéző hatóságok alkalmazottaiban jelen van a romákkal szembeni diszkriminatív bánásmód, a kirekesztésre törekvés. Azt feltételezem, hogy az önkormányzatok behatárolt anyagi helyzetét, a források szűkös voltát, a pénzügyi feltételek korlátozottságát némileg kompenzálni lehet a megértő, emberbarát, odaforduló ügyintézői stílussal. Ugyanez a barátságos(abb), nem büntetésre, előállításra koncentráló rendőrségi intézkedési stílus jobban kiváltja a polgárok szabályt betartó magatartását.

2.5. Empirikus hipotézisek és elméleti fogalmak operacionalizálása

Azt a megállapítást teszem, hogy a romák többségének életszínvonala mélyen a társadalmi átlag alatt van. Különösen rossz körülmények között élnek a Gyöngyös – Durandában lakó cigányok. Komoly gondokat okoz alacsony iskolázottságuk, képzetlenségük, műveltségbeli lemaradásuk. A kérdőíves felmérés során sok megkérdezett roma szociális helyzete romlásáért a demokráciát tette felelőssé. A megkérdezett felnőtt cigányok kevesebb, mint 50 %-a végezte el csupán a nyolcadik osztályt. A tapasztalati kép azt mutatta, hogy a rendszerváltozás óta eltelt időszakban a gyöngyösi romák körében jelentős, városon belül migráció zajlott le. Ennek oka lehet a déli városrészben időközben felépült jelentős lakótelep, ahová a Városi Önkormányzat a roma lakosság jelentős részét beköltöztette.

Tapasztalati hipotézisem, hogy az addig zárt közösségben élő, többségi lakosság körébe betelepülő romák erősen szegregálódtak és súlyos előítéletekkel szembesültek. Gyakran alakultak ki szocializációs szerepzavarok az izolálódó cigány fiatalok körében. A hagyományos értékrend, a roma szokásrendszer általános elutasítást kapott a lakótelepek munkáskörnyezetében. A marginalizálódó roma fiatalok sokszor találtak megértésre a különböző kriminalizálódó kortársi csoportoknál, az intézményes segítségnyújtás a rendszerváltást követően szerveződött meg Gyöngyösön is a családsegítő szolgálat, a kisebbségi önkormányzat által. További tapasztalat, hogy a kor szerinti megoszlást vizsgálva kiderült, hogy lényegesen nagyobb az idősebb cigány nők aránya, mint az azonos korú férfiaké. Mivel nagyon kevés roma asszony dolgozik, ezért az eltartottak száma a nemek szerinti megoszlás alapján lényegesen nagyobb közöttük, mint a nem-cigány lakosság körében.

Tapasztalati hipotézisem, hogy a rendőrség szakemberei által kidolgozott együttműködési rendszerben (Cigány Kisebbségi Önkormányzat, Bűnmegelőzési Tanács, Kábítószerügyi Egyeztető Fórum, Önkormányzat Kisebbségi Bizottsága, Polgármesteri Hivatal Romaügyi Referense, Körzeti Nevelési Tanácsadó, közművelődési intézmények, iskolák ifjúságvédelmi felelősei, körzeti orvosok, védőnők) folyamatosan csökkenthető a cigány fiatalok kriminalizációs aspirációja, a roma kisebbség szociális és kulturális elkülönülése. Ezzel összefüggésben csökkenni fognak a konfliktusok is. Konceptualizálásnak azt a folyamatot nevezzük, melynek során pontosan meghatározzuk, hogy az egyes kifejezéseken mit fogunk érteni.

A fogalmakat többféle nézőpontból értelmezhetjük

A *kisebbség* fogalomkörét vizsgálva az alábbi definíciót vesszük alapul: „A szociológiai értelmezés szerint a kisebbségnek körülhatárolható társadalmi csoportnak kell lennie, a hozzátartozást meghatározó konkrét szabályokkal és kulturális - viselkedési előírásokkal. Sajátos, könnyen felismerhető jellegzetességei kell, hogy legyenek, amelyek mutatják elkülönülését a társadalom többi részétől. Ezen elkülönülés miatt a kisebbségi csoportok tagjainak többnyire nincs módjuk arra, hogy teljes mértékben részt vegyenek a társadalom intézményrendszerében, és ezáltal nem részesednek egyenlően a társadalom ellenszolgáltatásaiból. A kisebbségi csoportok többnyire szegényebbek és politikailag gyengébbek a domináns csoportoknál”¹⁸ „A magyar állam és párt által folytatott „cigánypolitikában” az 1970-es évek végén történt újabb változás, amikor a cigányokat hivatalosan „etnikai csoportként” ismerték el”¹⁹.

Magyarországon az említett etnikai kisebbség általánosan használt elnevezése cigány, a szó a görög *atsziganosz*-ból ered, jelentése eretnek szektának minősített és üldözött öskeresztény csoport, amit azért illesztettek névként a cigányokra, mert a csoportot a köztudat a jövőendő mondók és a boszorkányok gyülekezetének tartotta számon. „Ki az, akit a környezete cigánynak tekint. Az elsőnek említett tény szerint a környezet a barna bőűeket tartja cigányoknak, ezenkívül a cigány származásúakat, vagyis azokat, akiknek a szülei cigányok. Általában a fél-cigányokat is cigánynak tartja, tehát származás szerint határozza meg a cigányokat. Ebben az értelemben cigány marad az az értelmiségi, akiről környezete tudja, hogy cigány szülők gyermeke, akkor is, ha nem vallja magát cigánynak, sőt tagadja,

¹⁸ Kemény István – Janky Béla A cigány nemzetiségi adatokról Kisebbségkutatás 2003. 2. szám

¹⁹ Prof. Szabó János Kisebbségek a haderőben Zrínyi Kiadó Budapest, 2002 29.o.

hogyan cigány. Természetesen vannak olyan emberek, akikről környezetük nem tudja, hogy cigány, és akik el tudják titkolni cigány származásukat. Ezek kivételek. Vannak továbbá fehér bőrű cigányok, akik kivételes körülmények között szintén el tudják titkolni cigány származásukat. Ezek száma is elenyésző. Általában azonban a származás az irányadó”²⁰. A cigány fogalom, a név megjelölés pejoratív, sértő tartalommal telítődött a korábbi évtizedekben, emiatt a társadalmi csoport érzékenysége tekintettel, a hivatalos intézmények fogalomhasználatát áttért a roma fogalom általános használatára és mára ez a megnevezés polgárjogot nyert. A többségi magyar társadalom azonban lassabban alkalmazkodik és változtatja meg a fogalom használatát, mint a hivatalos szervek.

Kemény István szerint a romák „a legtöbbször életét elsősorban a hiány jellemzi, a megfelelő kereset és jövedelem, a jó lakás, a kielégítő ruházkodás és étkezés, az egészséges ivóvíz, az iskolázottság és a nem cigányokkal való versenyképesség hiánya, de nem csak hiányt tapasztalunk körükben, hanem pozitívumot, többletet is, a személyes kapcsolatok melegségét, a személyiség spontaneitását, a pillanatok örömeivel való élni tudást.”²¹ A roma társadalom rétegződéséhez meg kell említeni, hogy a többségi társadalom, - akiket a romák gádzsónak neveznek, az etnikumhoz tartozókat egységesen romának tartja és nevezi. Miközben tehát a társadalom többsége egységes fogalom alá sorol minden cigánynak, romának nevezett embert, ők nyíltan deklarálják különbözőségüket és valamelyik csoporthoz való tartozásukat valóságos és szimbolikus eszközökkel fejezik ki.

A magyar tudományos szakirodalom megkülönbözteti az oláh cigányokat, akik magukat romának mondják. Vannak a magyar cigányok, akik önmagukra a muzsikás megjelölést használják, és a román cigányok, akik beásnak nevezik magukat. A három említett etnikai csoport tagjai azonban elkülönülnek, élesen megkülönböztetik magukat a másik két csoportba tartozó romáktól. A külön csoportba tartozás legfontosabb szociológiai jellemzője, hogy merev, áthághatatlan házassági kört vontak a csoport köré, ami egész pontosan azt jelenti, hogy az egyes csoportokhoz tartozó egyének csak az adott csoporton belül házasságnak. Az említett három fő csoporton belül is még további foglalkozásbeli, életmódbeli ismérvek alapján, de rokonsági, nemzetségbeli rendszerek alapján kialakult alcsoportok is körül írhatóak. Meg kell említeni, hogy az említett csoportok a már fentebb részletezett jellemzőkön kívül a beszélt nyelvben is különböznek egymástól.

Pogány György-Bán Géza *A magyarországi cigányok helyzetéről* című munkájában Szuhay Péter országunk cigányságát hat csoportba sorolta, amelyek a sátoros, kóbor oláh-cigányság, a teknőkészítő cigányság, a szőnyegkészítő és árusító cigányság, az alkalmi zenéléssel foglalkozó, alkalmi munkából élő cigányság, az alkalmi segédmunkát végző cigányok, és a magas zenei képzettséggel rendelkező, zenéléssel foglalkozó cigányok. Szuhaynak a cigányság kategóriákba sorolása a rendszerváltozás során némileg és főként tartalmilag módosult, differenciálódott, mert a társadalmi változásokhoz rugalmasabban alkalmazkodó egyes csoportok új lehetőségeket látva azokra azonnal fogékonyakká váltak, példának említhetjük a színesfémek felvásárlásával foglalkozó klánok tagjait.

²⁰ Michael Sinclair Stewart Daltestvérek MTA Szociológiai Intézet 1993 26. o.

²¹ Kemény István: (1976) A magyarországi cigányok helyzete In: Beszámoló a magyarországi cigányok helyzetével foglalkozó, 1971-ben végzett kutatásról, (MTA Szociológiai Kutató Intézet, Budapest) 41.p.

Kit tekintek *cigánynak* a vizsgálat során? *Aki önmagát annak vallja (önbesorolás), akit családja, közvetlen környezete cigánynak tekint, akit a kisebbségekkel foglalkozó szerv, szervezet (polgármesteri hivatal szociális osztálya, kisebbségi önkormányzat, stb.) cigány származásúnak tartja (kívülről definiált státusz).* Mit értek szegény sorsú családon? Ha az egy főre eső jövedelem a családon belül nem éri el a minimális nyugdíj összegét, ha a család egyetlen felnőtt tagja sem dolgozik, ha nem rendelkeznek mobilizálható ingó vagy ingatlan vagyonnal (másik ház, telek, autó stb.), ha hiányt szenvednek a létfenntartáshoz nélkülözhetetlen fogyasztási javak (élelmiszer, ruházat, tiszta ivóvíz, fűtés, világítás) folyamatos hozzáférése terén (időnként vagy tartósan nélkülöznek).

Foglalkoztatottnak (elsődlegesen munkajövedelemből élők) tekintem disszertációmban a munkaképes korú, felnőtt cigány emberek közül azt a személyt, aki az adatfelvétel idején munkaviszonnyal rendelkezik, aki ebben az időben részt vesz a Heves Megyei Munkaügyi Központ Gyöngyösi Kirendeltsége valamely munkaerő-piaci képzésén, aki közhasznú foglalkoztatás keretében munkaszerződéssel rendelkezik, aki a Munkaügyi Központ „vállalkozóvá válás támogatás” elnevezésű pénzügyi támogatásában részesül. A cigány családok szociális státuszának felmérése során a munkabért, az alanyi-, a biztosítási jogon, valamint a rászorultság alapján kapott szociális juttatásokat, az üzleteléssel, gyűjtögetéssel és kéregetéssel szerzett, a kérdezéskor önként bevallott, alkalmi jövedelmet tekintem legális, regisztrálható jövedelemnek.

Egy roma család, ez esetben ez, az egy háztartásban élő egyének közösségében a szociális állapotának (státusz) felmérésekor vizsgáltam a család jövedelmét, lakhatási körülményeit (lakás tulajdonjoga, komfortfokozata, nagysága – az egy főre jutó négyzetméter viszonylatában), a vagyoni helyzetét (a létfenntartáshoz nélkülözhető, luxuscikknek minősülő vagyontárgyak pl.: ékszerek, 5 évesnél nem öregebb, nagy értékű autó, értékesebb híradástechnikai cikkek, telek, nyaraló, értékpapírok stb.), a család egészségi állapotát úgy is mint a munkaképesség egyik erőforrását, az iskolázottságát, mint a szakmai aspirációkhoz, pozitív jövőképhez, sikeres munkaerő - piaci megjelenéshez elengedhetetlen erőforrást, a társadalmi kötődéseit, kapcsolati tőkéjét, mint az érdekérvényesítéshez legszükségesebb erőforrást. Konfliktusnak értem a lokális konfliktusforrások kutatása során a megnövekedett konfrontációs készséget az egyes lakossági csoportok között, bizonyos emberek közössége vagy csoportja fizikai és (vagy) pszichológiai, vélt vagy valós fölényének durva hangsúlyozását, egyfajta etnocentrista aspektusból, más emberek (csoportok) rovására, a vélt vagy valós, felhalmozódott sérelmeknek, gyakran kirobbanó heveségű, jelentőségüknél aránytalanul nagyobb erejű képviselőtét.

3. Az adatforrásokról és az alkalmazott adatgyűjtési módszerekről

3.1. A vizsgálandó alapsokaság(ok)ról és a mintavételről

Alapsokaságnak a Gyöngyösön és vonzáskörzetében élő 5 039 fő cigány népességet tekintem, amely az összlakosság 12, 85 %-a. A kérdőív adata az alapsokaságból kérdezőbiztosok által véletlenszerűen kiválasztott 400 személy lekérdezésével állt össze. A kutatási szakaszt 2004. szeptember 1-je és 2005. augusztus 31-e közötti időre határozom meg. Az adatfelvételre vonatkozó információk körében a kérdőíves adatfelvétel rendeltetését abban fogalmazom meg, hogy a disszertációban leírt hipotézist a felméréssel birtokomba jutott valós adatokkal megerősítem vagy elvessem, illetve azok birtokában következtetéseket vonjak le. Az adatfelvétel ideje 2004. november 20-a és 2004. december 31-e között volt.

Az adatfelvétel helyszínei Gyöngyösön a város négy romák által lakott városrésze, nevezetesen az Erdélyi tér, a Belváros, Öntödei sor és Duránda, valamint Gyöngyös vonzaskörzetében található, romák által lakott települések közül Gyöngyösoroszi, Halmajugra és Gyöngyöspata falvak. Az adatokat az ún. „suvey” módszerrel vettük fel. A kérdezőbiztosok által lekérdezett kérdőívek kitöltése önkéntes alapon, név nélkül történt. Az adatfelvételt elvégző kérdezőbiztosok a helyi kisebbségi önkormányzat vezetői és roma származású munkatársai voltak, akik felkérés után vállalkoztak a lekérdezés elvégzésére.

A vizsgálati minta meghatározásához kikertem az önkormányzatoktól az összlakosság majd a helyi kisebbségi önkormányzattól a roma lakosság létszámát. Az utóbbit azért a kisebbségi önkormányzattól, mert a helyi kisebbségi önkormányzatnál pontosabb adatokkal rendelkeznek a romák egyébként gyakran változó létszámáról. A városi önkormányzat nyilvántartási adatai alapján Gyöngyös város lakossága 2004. január 1-jén 33 548 fő. A három Gyöngyös környéki település Gyöngyösoroszi, Halmajugra, Gyöngyöspata lakosainak létszáma összesen 5 668 fő. A felsoroltak mindösszesen 39 216 fő. Ebből a vizsgált területeken 5 039 fő roma származású személy él, amely az összlakosság 12,85 %-a.

3.2. Az adatforrásokról és az alkalmazott adatgyűjtési módszerekről

A részben feltáró, részben magyarázó célú vizsgálatot hagyományos, a lakossági panelvizsgálatoknál is alkalmazott kérdőívek kívánom megvalósítani. Kutatásomnak ez a szakasza jellegét tekintve szociológiai, keresztmetszeti vizsgálat, amely Gyöngyös és vonzaskörzete cigány lakosságának aktuális helyzetéről igyekszik majd átfogó képet adni. A kérdőívek adataihoz egyenként közel 60-70 percig tartó kikérdezéssel, adatkitöltéssel jutok.

3.3. Az adatfeldolgozás rendjéről

A feldolgozást megelőzte a kódolás folyamata, ezt kézi módszerrel készítettem. A kódolási folyamat során az adatalemből számértékű kódokat képeztem. A normális (névleges) változókat – mint amilyen például a nemhez vagy az etnikumhoz való tartozás – éppen úgy kódolni kell, mint az ordinális (rendezési) változókat – amelyek sorába tartozik például az előítéletesség. Intervallum – változókat akkor célszerű alkalmaznom, amikor egy adatalembet két számérték közötti távolsággal tudok kifejezni (pl.: a 45-65 év közötti cigányemberek között a leggyakoribb a munkanélküli). A kódutasítás az a dokumentum, amely megadja a változók helyét és felsorolja a változók különböző csoportjaihoz hozzárendelt kódértékeket. A kódutasítás tehát útmutató a kódoláshoz. A kódokat ezt követően táblázatokba rögzítettem. Ezt követte a kapott értékek számítógépes programmal történt adatkiértékelése. A kapott számítógépes számadatokat szóbeli értékeléssel láttam el.

II. ELMÉLETI ALAPVETÉS ÉS GYAKORLATI DILEMMÁK

1. Kisebbségek, nemzeti-etnikai kisebbségek, romák - definíciós nehézségek

„Magyarországon csak 1945 után használták olykor a nemzeti kisebbség elnevezést is. Az 1989-es rendszerváltás után már általánosan ez az elnevezés terjedt el. A kisebbségi kérdést az alkotmány mellett a nemzeti és etnikai kisebbségekről szóló törvény (1993. évi LXXVII. tv.) szabályozza. A törvény kisebbségeknek tekint minden olyan, a Magyar Köztársaság területén legalább egy évszázada honos népcsoportot, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, amelynek tagjai magyar állampolgárok, és a lakosság többi részétől saját nyelve, hagyománya, kultúrája különbözteti meg, s amelynek összetartozás-tudata ennek megőrzésére, valamint közösségeik érdekvédelmére és kifejezésére irányul. A roma (cigány) lakosságot etnikai kisebbségnek ismerték el”.²²

A kisebbség fogalma személyek azon csoportját jelöli, akik fajtájuk, nyelvük vagy nemzetiségük miatt különböznek attól a nagyobb lélekszámú csoporttól, amelyben élnek /R. Boudon: Dictionnaire de la sociologie; Párizs, 1993/. Boudon szerint egy csoport csak akkor alkot kisebbséget, ha tudatában van önmagának, mint másoktól különböző és – a leggyakrabban – társadalmi alacsonyabb rendűnek tekintett csoportnak, főként ha mások is így érzékelik. A kisebbség fogalmának mindig társadalmi és politikai dimenziója van: a kisebbség többnyire kisebb létszámú, kevésbé megbecsült és kevesebb hatalommal rendelkezik, de a helyzet nem mindig ez. A számszerű többségben lévő feketék Dél-Afrikában társadalmi és politikai tekintetben még ma is kisebbséget alkotnak.

Többség és kisebbség kapcsolata rendszerint konfliktusokkal terhelt, de sohasem rögzül egyszer s mindenkorra (Ballock 1967.). A többség és a kisebbségek között vannak konfliktusok, de kiegyezések és kulturális formaváltások is (Barth 1969.). A kisebbségek helyzete a politikai és társadalmi rendszerek természete szerint változik attól függően, hogy formálisan vagy informálisan mennyire tudják vagy akarják elismerni a kisebbségek létezését. A nacionalizmusok korában az Európában kidolgozott nemzetállam fogalom alapelvében nem fogadja el nemzeti vagy kulturális kisebbségek létezését és nem vesz tudomást a vallási kisebbségekről. Az I. Világháború után a Versailles-i szerződés döntési helyzetben lévő tárgyalópartnerei sikertelenül törekedtek arra, hogy a nemzetiségi elv alapján alkossák újra Európát és az európai nemzeteken belül megszüntessék a kisebbségeket. Svájc vagy Libanon viszont számbelileg egyenlőtlen vallási és politikai csoportok között született politikai egyetértéssel jött létre, elismerve mindezen csoportok létezését és jogait. A politikai kisebbségek tiszteletben tartásán alapuló demokratikus rendszerekben a vallási és kulturális kisebbségeknek társadalmi viselkedés-szabályozó, kontroll szerepe is van. Anthony Giddens szerint²³ a kisebbségi csoportok fogalma gyakran használatos a szociológiában és nem csupán számarányokat jelöl. Statisztikai értelemben számtalan kisebbség létezik a társadalomban, például a szemüvegeseké vagy a vörös hajúaké, de ezek a csoportok szociológiai szempontból nem számítanak kisebbségnek. A szociológiában egy kisebbségi csoport tagjai hátrányos helyzetben vannak a velük szemben érvényesülő diszkrimináció miatt. Diszkriminációról akkor beszélünk, amikor valamely embercsoport ki van zárva azon jogok és lehetőségek köréből, amelyek másokat megilletnek.

²² Prof. Szabó János Kisebbségek a haderőben Zrínyi Kiadó Budapest, 2002. 29.o.

²³ Anthony Giddens (Sociology; Second Edition, 1993. Polity Press, Cambridge; Budapest, Osiris, 1995)

A kisebbségek tagjaiban él valamiféle csoportszolidaritás, az „együvé tartozás érzése”. Az előítéletek és a diszkrimináció megtapasztalása rendszerint fokozza a csoporthoz való tartozás vagy az érdekközösség érzését. A kisebbségi csoportok tagjai gyakran úgy is tekintenek magukra, mint akik „különböznek a többségtől”. A kisebbségek fizikailag és társadalmilag rendszerint némileg el vannak különítve a nagyobb közösségektől. Gyakran tömbökben élnek egyes környékeken, városokban vagy országrészekben. A többség és a kisebbségi csoport tagjai között ritka a vegyes házasság. A kisebbségi csoporthoz tartozók esetleg maguk is előírják az endogámiát (a csoporton belüli házasságot), hogy ébren tartsák kulturális különbségüket.

„A szociológiai értelmezés szerint a kisebbségnek körülhatárolható társadalmi csoportnak kell lennie, a hozzátartozást meghatározó konkrét szabályokkal és kulturális - viselkedési előírásokkal. Sajátos, könnyen felismerhető jellegzetességei kell, hogy legyenek, amelyek mutatják elkülönülését a társadalom többi részétől. Ezen elkülönülés miatt a kisebbségi csoportok tagjainak többnyire nincs módjuk arra, hogy teljes mértékben részt vegyenek a társadalom intézményrendszerében, és ezáltal nem részesednek egyenlően a társadalom ellenszolgáltatásaiból. A kisebbségi csoportok többnyire szegényebbek és politikailag gyengébbek a domináns csoportoknál”²⁴ A kisebbségi csoportok a legtöbbször – bizonyos fokig – különböznek etnikailag a többségtől, de az elkülönülés mértéke változó. Az etnicitás fogalma olyan kulturális szokásokat és szemléletmódot jelöl, amely megkülönböztet egy adott emberközösséget. Az etnikai csoportok tagjai kulturális értelemben megkülönböztetik magukat a társadalom egyéb csoportjaitól és ezt a különbséget a többi csoport is elismeri. Számos jellegzetesség szolgálhat az etnikai csoportok egymástól való megkülönböztetésére, de a legkézenfekvőbbek a nyelv, a történelem, illetve a (valódi vagy képzelt) ősök tisztelete, a vallás, valamint az öltözködési és díszítési stílusok. Az etnikai különbségek teljes egészében tanult jellegzetességek, ami persze szóra sem érdemes evidenciának tűnhet mindaddig, amíg fel nem idézzük, hogy milyen gyakran tekintik magukat egyes etnikai csoportok „eredendően uralomra hivatottnak”, vagy hogy milyen gyakran tekintenek egy-egy népet „ostobának” eredendően lustának stb.

Max Weber²⁵ etnikai csoportnak nevezi az olyan emberek csoportjait, akik nem alkotnak „nemzetséget”, de külső megjelenésük vagy szokáserkölcseik – esetleg mind a kettő - hasonlósága alapján, vagy a gyarmatosításhoz és vándorláshoz fűződő hasonló emlékeik miatt szubjektíve meg vannak győződve közös leszármazásukról és oly módon ápolják és terjesztik ezt a szubjektív hitet, hogy annak fontos közösségképző szerepe lesz. Ilyen esetben teljesen mindegy, hogy objektíve fennáll-e a közös leszármazás – a vérségi összetartozás – ténye. Az „etnikai” összetartozás éppen abban különbözik a „nemzetségi közösségtől”, hogy önmagában véve csupáncsak (vélt) „összetartozás”, nem pedig „közösség”, mint a nemzetség, amelynek lényegéhez tartozik valamilyen valóságos közösségi cselekvés. Ezzel szemben az etnikai összetartozás maga (ahogyan mi értjük) nem közösség, hanem csupán a közösségképződést megkönnyítő egyik mozzanat.

²⁴ Prof. Szabó János Kisebbségek a haderőben Zrínyi Kiadó Budapest, 2002. 29.o.

²⁵ Anthony Giddens (Sociology; Second Edition, 1993. Polity Press, Cambridge; Budapest, Osiris, 1995)

A legtöbb modern társadalomban számos etnikai csoport él együtt. Nagy-Britanniában egyebek között ír, ázsiai, nyugat-indiai, olasz, görög bevándorlók alkotnak etnikailag különálló közösségeket a szélesebb társadalmon belül. Az Egyesült Államok még Nagy-Britanniánál is jóval sokszínűbb etnikailag. Ide a világ minden tájáról érkeztek bevándorló közösségek. Korunk számos társadalmá – elsősorban a modern, iparosodott világ – plurális társadalom. A plurális társadalmakban több nagy etnikai csoport él együtt, amelyek egyazon politikai és gazdasági rendszer részét alkotják, miközben jelentős mértékben különböznek egymástól.

„A kisebbségi státus következményei számosak. Az izoláció és a kizsároltság érzete csupán következmény, az elzárkózás, rasszizmus, antiszemitizmus, általában a kisebbségekkel kapcsolatos előítélet és gondolkodás pedig ennek a párhuzamosai”²⁶. A kisebbségekkel szembeni előítéletek a modern, jóléti társadalmakban sem múltak el nyomtalanul, az erőszak kultusza virágzik a sportpályákon, a médiában, és a botrány-marketing révén beszivárog a kultúrába is. „A Magyar Honvédség állományán belül is találkozhatunk előítéletességgel, ahogy ez annak empirikus szociológiai kutatásnak az adatsoraiból is kiderült, melyet a ZMNE Szociológiai Tanszékének tagjai végeztek 1995 végén és 1996 elején.”²⁷ Ennek az erőszaknak gyakran céltáblája valamilyen kisebbségi csoport. Sokszor észre sem vesszük, nem az a szándékunk, mégis megbánthatunk kisebbséghez tartozó embereket. Példa erre Németh László *Kisebbségben* című műve, amely amellet, hogy kitűnő irodalmi munka, sajnos tartalmaz – alig takart módon – antiszemita kitételeket. Az etnikai problémák kezelési módját sokan ma is kizárólag az asszimilációban látják, amelyről Bibó István²⁸ azt írja, asszimiláció az a társadalmi folyamat, amelynek során egyesek vagy csoportok egy új közösségnek, melyhez eddig nem tartoztak, a tagjává válnak, abba beolvadnak, hozzá alkalmazkodnak, hozzá hasonulnak.

Az 1993. évi LXXVII. sz. törvény értelmében „nemzeti és etnikai kisebbség (a továbbiakban kisebbség) minden olyan, a Magyar Köztársaság területén legalább egy évszázada honos népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, tagjai magyar állampolgárok és a lakosság többi részétől saját nyelve és kultúrája, hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul.

²⁶ Prof. Szabó János *Kisebbségek a haderőben* Zrínyi Kiadó Budapest, 2002 28.o.

²⁷ Kiss Zoltán László (1997) Roma katonák szervezeti szocializációjának dilemmái a Magyar Honvédségben, I. (1997) In: *Humán Szemle*, 1997/1., 35.o.

²⁸ Bibó István Zsidókérdés Magyarországon 1994 után

A magyarországi kisebbségi népcsoport neve

A 2001. évi népszámláláskor ennyi vallotta magát adott népcsoporthoz tartozónak

1. bolgár	1 358 fő
2. cigány	190 046 fő
3. görög	2 509 fő
4. horvát	15 620 fő
5. lengyel	2 962 fő
6. német	62 233 fő
7. örmény	620 fő
8. román	7 995 fő
9. szerb	3 816 fő
10. szlovák	17 692 fő
11. szlovén	3 040 fő
12. ruszin	1 098 fő
13. ukrán	5 070 fő

A 2001-es népszámlálási kérdőív 23.1. kérdése vonatkozott a nemzeti, etnikai kisebbségek általános identifikációjára: „Mely nemzetiséghez tartozónak érzi magát?” Az adatfelvétel során, az akkori 10 millió 198 ezer 315 embert számláló hazai népességből, erre a kérdésre csupán 9 millió 627 ezer 778-an adott értékelhető választ, s így nem tudható, hogy a több mint félmillió „nem válaszoló” valójában hová tartozik és válaszába hogyan módosította volna a fenti adatsort. Ez még csak nem is valószínűsíthető. Így is egyértelműen látszik, hogy a legnagyobb létszámú hazai kisebbség a roma lakosság. Az ő esetükben nagy valószínűséggel megállapíthatjuk, hogy a regisztrált számuk vélhetően jóval alacsonyabb a tényleges lélekszámuknál. Kemény István és Havas Gábor '90-es évek második felében végzett kutatása is ezt támasztja alá: ők, 460 ezerre becsülték a cigányság lélekszámát.

2. Konfliktusok, társadalmi konfliktusok, kisebbségi és etnikai konfliktusok

A konfliktus egy olyan állapot, amely akkor adott, ha két egymásnak ellentmondó cselekvési tendencia vagy késztetés (motiváció) együttesen jelentkezik a cselekvés egyedüli alternatívájaként. A dolgok ilyen átélése feszültségekhez vezet, amelyek olykor kellemetlen érzéseket váltanak ki. A konfliktus két vagy több fél között fennálló feszültség, vagy egyet nem érték. Nem statikus állapot, hanem dinamikus jelenség, amelyet célszerű folyamatában vizsgálni. Magát a folyamatot hat szakaszra osztjuk fel, amelyek egy konfliktus történetében többször is megismétlődhetnek, illetve egyes szakaszok akár ki is maradhatnak. Előző állapotok vagy látens konfliktusok olyan helyzeti adottságok, amelyek akár konfliktusokhoz is vezethetnek.

ÉSZLELT KONFLIKTUSOK

A felek ráébrednek az aktuális vagy potenciális konfliktusra

FRUSZTÁCIÓ

ÁTÉRZETT KONFLIKTUS

A felek érzelmileg reagálnak (*félelem, feszültség, idegesség*)

GONDOLATOK ÉS ÉRZÉSEK

KÉZZELFOGHATÓ KONFLIKTUS

A felek cselekvően lépnek fel önmaguk védelmében (*pl. vitatkoznak*)

VISELKEDÉS

KONFLIKTUS FELOLDÁS/ELNYOMÁS

Kompromisszumot kötnek, vagy az egyik fél legyőzi a másikat

KÖVETKEZMÉNYEK

KONFLIKTUS UTÓHATÁSOK

A konfliktusban való részvétel mellék- és utóhatásai

A konfliktusok kirobbanását mindig megelőzi egy állapot, amely már magában hordja a konfliktus lehetőségét. Ezt nevezzük a látens konfliktus szakaszának. Ez a lehetőség azonban nem feltétlenül válik valóra. Ahhoz, hogy ez megtörténhessen, szükséges a következő szakasz, amelyben az érintett felek észlelik a konfliktus lehetőségét. Ez az észlelt konfliktus szakasza. A konfliktus észlelésének lehetősége érzelmi reakciókat vált ki, s ekkor már a konfliktus átértézt szakaszáról van szó. Az érzelmi reakciókat rendre cselekvési reakciók követik, s ettől a konfliktus kézzelfoghatóvá válik, egyértelműen megjelenik a nyílt színen. Ezt követi a feldoldás/elnyomás szakasza, amikor is megoldást kell találni a szemben álló felek problémájára. Ennek egyik lehetősége a kompromisszum elérése, amely mindkét fél részéről igényel áldozatot, de ezzel együtt kedvező eredményt is hoz. A másik lehetőség az elnyomás, amikor is a megoldás a győzelem az egyik, a vereség a másik oldalon. Végül következnek az utóhatások, amelyek egyaránt lehetnek pozitívak és negatívak. A konfliktusoknak vannak előnyei és hátrányai. Nem minden konfliktus káros, mi több a szervezetek sikeres működésének egyenesen feltétele az, hogy az egymással szemben kialakuló nézetek és érdekek felszínre kerüljenek, s ezáltal lehetőség adódjon e problémák levezetésére.

2.1. Konfliktusok keletkezése

A szervezeteken belüli feltételek nagymértékben hatnak a konfliktusok keletkezésére. A konfliktusok egy része például egyéni jellemzőkre vezethető vissza. Észlelési különbségek, vagy a szükségletekben, egyéni értékrendekben, attitűdökben lévő különbségek számos személyközi és csoportközi konfliktust magyaráznak. Egy csoport pszichológiai fölényének egyik aspektusa az etnocentrizmus. Az egyes csoportok tagjai általában a csoport értékeit, szokásait és eredményeit magasabb rendűnek tekintik az összes többi csoporténál. Mikor két csoport terület, táplálék, egyéb korlátozott erőforrás, vagy bármi más okból konfliktusba kerül egymással, a szembenálló felek az egyetlen törvényes, dicséretre érdemes célnak és magatartásformának a sajátjukat tekintik. A küzdő felek saját atrocitásaikat az „ellenség” atrocitásaival magyarázzák, és vissza kívánnak vágni, bosszúra szomjaznak. Ezeket a kölcsönös elképzeléseket és magatartásmintákat erőteljesen támogatják az adott értékrendszerek, hagyományok és tradicionális magatartásmódok.

Jerome Frank³⁰ értelmezése alapján a gyakran generációkon át elhúzódó háborús konfliktusok gyakran az erőszak olyan elmélyüléséhez vezetnek, amelyben minden harcoló fél a másik elpusztítására törekszik – beleértve a nőket és a gyermekeket is – és ezt szent feladatának tekinti. Egy nukleárisan felfegyverzett világban ez a kölcsönös kiirtás receptje.

2.1.1. Társadalmi konfliktusok

Az aktuális társadalmi konfliktusoknak gyakran, olyan történelmi okaik vannak, amelyek még megszűnésük után is hatnak és újabb és újabb konfliktusokat idézhetnek fel. Gustave Le Bon francia tudós³¹ szigorú bírálatot gyakorol a világháborút követő békeszerződések fölött. Szerinte a párizsi békék szerzői, Clemenceau és társai a legelemibb előrelátás nélkül tettek egyre-másra olyan lépéseket, amelyek újabb konfliktusok okai lettek és tévedéseik között elsősorban Ausztria – Magyarország szétzúzását említi. Le Bon a

³⁰ Jerome Frank, Ph.D., M.D., Emeritus of Johns Hopkins University A konfliktuskezelés átfogó keretei

³¹ Gustave Le Bon A világ egyensúlytalansága 1923.

döntéshozók fő hibáját abban látta, hogy szellemüket nem a tudományos racionalitás, hanem archaikus szenvedélyek irányították, a hatalomvágy, a rivalizálás, az erőszak és a gyűlölködés. Döbbenetes pontossággal írja le könyvében az ebből eredő, későbbi balkáni konfliktusokat, a német imperializmus megújódását, a Népszövetség kudarcát a békefolyamatok irányításának terén. A Népszövetség e kudarcának okairól írottakat érdemes összevetni az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) az utóbbi években, hasonló téren tapasztalható működési zavarainak lehetséges okaival.

Minden társadalmi változás konfliktusképző és konfliktushordozó folyamat. A társadalmi rétegződés aránytalanságai, az egyenlőtlenségek permanens konfliktusforrások. Erejük függ az adott társadalom demokratikus felépítményének stabilitásától, morális erejétől és integrációjától. Mindenki egy vagy több társadalmi rendszer tagja pl. egy nemzetállamnak és az Európai Uniónak. Mindegyik rendszeren belül felmerülhetnek csoportközi feszültségek, amelyek gazdasági versengésre, a lakások hiányára, túlnépesedésre vagy pedig konfliktusoktól terhes hagyományokra vezethetők vissza. A társadalom csak úgy tud felülkerekedni a feszültségen, hogy egyes csoportokat magasabb, míg más csoportokat alacsonyabb pozíciókba juttat. A korlátozottan rendelkezésre álló kiváltságok, javak és informális hatalom elosztását a szokás szabja meg. Pierre Bourdieu³², a társadalmi rétegződés, konfliktuselméleti képviselője azt írja, a társadalom világa felhalmozott történelem. Ezért nem tekinthető rövid ideig tartó, mechanikus egyensúlyi állapotok egymásutániségának, amelyben az emberek cserélhető alkatrészek szerepét töltik be.

A konfliktuskutatásnak fontos területe a tömegek lélektana, viselkedése konfliktusos helyzetben, a tömegagresszió. A kollektív erőszak különösképpen elriasztó formája volt a nyomasztó középkori előzményekre és hagyományokra is támaszkodó tömegagresszió a zsidó közösségekkel szemben: a pogrom. Ez a megfélemlítő s egyúttal a közgyűlöletet tápláló erőszakos aktus a cári birodalomban és peremvidékén maradt fenn legtovább, s a politika megszokott eszközévé vált. A náciizmus ezt a „hagyományt” intézményesítette, s hatalmi technikájának fontos eszközévé tette. Az úgynevezett „zsidótörvények”, bárhol születtek is, mindig magukban rejtették a „legális pogrom” mozzanatát, s végül is a maguk belső logikája szerint szükségképpen vezettek el a holocausthoz. Előbb-utóbb minden törvényileg diszkriminált kisebbség áldozattá válik. Ez lett a sorsa a fiatal szovjet államban a polgári jogaitól megfosztott egykori uralkodó osztályok maradványainak. Nálunk egyebek közt a kitelepítések másolták le a sztálini mintát. Dahle, egy 1952-ben készült, igen érdekes tanulmányában hasonlította össze az 1903. évi kisinyovi pogrom és az amerikai faji diszkrimináció és üldözés (pl.: Ku-Klux-Klan) jellemzőit, kiemelve közös vonásaikat. Elemzésében azt a tanulságos megállapítást teszi, hogy minden effajta kollektív erőszak meghatározott történelmi kontextusba illeszkedik, sohasem magában álló, elszigetelt, alkalmi-véletlenszerű jelenség.

³² Pierre Bourdieu Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke Ökonomischhe Kapital, Kulturelles Kapital, Soziales Kapital.” Soziale Wealt, Sonderband 2., Frankfurt am Main, 1982. 183-198. oldal

2.1.2. Etnikai konfliktusok

Amint a fentiekben már utaltam rá és példákkal is megvilágítottam, a társadalmi konfliktusok jelentős része etnikai jegyekkel is terhelt, illetve etnikai eredetű. Minden társadalom közvetít követendő, normaértékű viselkedési mintákat a tagjai felé, amelyeket azok, egy szociális tanulási folyamatban, a szocializációjuk során elsajátítanak. A náciak körében például elterjedt volt a kényszeres jellegű férfiasságkultusz, amelyhez a zsidók kérlelhetetlen üldözése társult, s ami összefüggött az akkoriban általánosan elterjedt német család típusával.

A fejlett nyugati országokban, különösen jellemző az Egyesült Államokra, az apa a nap jó részében nincs otthon. A gyermek folyamatosan az anya gondjaira bízva él, aminek az lesz a következménye, hogy a gyermek viselkedése számára egyedül az anya lesz a modell és mérték. A lányok számára nem probléma a női szereppel való azonosulás, a fiatal fiú viszont már korán konfliktusba kerül. Amellett, hogy az anyjához igen szoros kötelék fűzi, igyekszik a nőies viselkedési mintáktól szabadulni. A kamaszkori kultúrában elterjedt durva, kegyetlen és obszcén viselkedés magyarázata részben az anya domináns szerepére adott ellensúlyozó reakciók túlfejlesztésében keresendő. Bizonyos adatok arra vallanak, hogy az ilyen férfiak körében magasabb arányban találunk antiszemitákat. A zavart szocializáció miatt később is, a férfias viselkedést összetéveszti a nyílt erőszakkal. Kudarcaiért dühödten másokat – leginkább valamely etnikumot – okol.

A frusztrációs düh mindig talál magának tárgyat. Amíg a düh átmeneti érzelmi állapot, amit az adott pillanatban jól felismerhető inger vált ki és rendszerint csak személyek ellen érzünk, addig a gyűlölet tartós érzés, érzület, amely egész embercsoportok ellen irányulhat. E. Fromm³³ arra hívta fel a figyelmet, hogy kétféle gyűlöletet kell megkülönböztetnünk: az egyik válfaj a racionális gyűlölet, a másik változat pedig a „jellemből fakadó” gyűlölet. Racionális gyűlölet akkor ébred bennünk, amikor természetes jogainkon csorba esik. Az ember mindent gyűlöl, ami szabadságát, életét és értékeit fenyegeti. Ha megfelelő szocializáción esett át, akkor azt is gyűlöl, ami mások szabadságát, életét és értékeit fenyegeti. A jellemből fakadó gyűlölet esetében a személy állandóan készen áll a gyűlölködésre. Ez az érzület csekély mértékben függ össze a valósággal, jóllehet elképzelhető, hogy az élet során bekövetkezett keserű csalódások végeláthatatlan sora hozta létre. Ezek a frusztrációk „szabadon lebegő” gyűlölet formájában csapódtak le a személyben – mintegy a szabadon lebegő agresszió szubjektív ellenpárjaként. A személyben egy homályosan megfogalmazott, érzelmileg fontos rossz érzés él, melynek okát mindenképpen meg akarja találni. Gyűlölnie kell valamit. Gyűlöletének valódi oka tulajdonképpen nincs ínyére, de nem esik nehezére, hogy keressen magának valamilyen könnyen hozzáférhető áldozatot és kitaláljon néhány jónak tűnő indokot. Összeesküdnek ellene a zsidók, a politikusok pedig azon vannak, hogy a dolgok még rosszabbul menjenek. A jellemből fakadó gyűlöletet leginkább a zátonyra futott életek szülik.

Az etnikai konfliktusok emocionális mozgatórugója az előítéletesség. Bizonyos társadalmakban – különösen meghatározott történelmi korokban - egyes népcsoportokat erőteljes előítéletek sújtanak, a legtöbbször az ezekhez kapcsolódó hátrányos megkülönböztetésekkel, esetleg üldöztetésekkel együtt. Ezeket az előítéleteket hamis képzetek, általánosítások (konformitás), (pl.: „minden zsidó pénzéhes, haszonleső”) – rögeszmés félelmek (pl.: „minden cigány agresszív tolvaj”) szülik. Ezek a sztereotípiák

³³ E. Fromm Az ember önmagáért New York, 1947

sokszor mélyen beágyazódnak a társadalom kultúrájába, és csak hosszú évtizedek vagy évszázadok keserves küzdelmével lehet kiirtani vagy megritkítani azokat.

A következőkben a kisebbségekkel előforduló konfliktusokat határozom meg, a felosztás alapja a konfliktust előidéző ok, melyet öt csoportba sorolhatunk. *Információs* eredetű konfliktusok, melyek a valós információk hiányából keletkeznek, pontosabban vagy kevés, vagy sok az információ, az utóbbi a helyes eligazodás gátja lehet, az előbbi esetén a személyek beállítottsága, képzelete sajátosan hozzátesz, odaképzelt valótlan tényeket. Ugyancsak konfliktus forrása lehet, ha az információkat a fogadó fél (a romák) másként értelmezik, vagy másként értékelik, mint a küldő fél. *Kapcsolati* alapú konfliktusok származhatnak a felek egymással szembeni negatív érzelmek hatására, ha előítéletek működnek és sztereotípiák érvényesülnek a felek között. A *társadalmi rétegződésből* fakadóan, ha a felek eltérően és itt különösen a romák nem képesek az érdekeik hatékony érvényesítésére, szerényebb hatalmi pozícióval rendelkeznek, ha a felek erőforrásai egyenlőtlenek és időzavar is súlyosbítja a probléma tisztázásának lehetőségét. *Értékalapú* konfliktusoknál a feleknek más az értékorientáltsága, életfelfogása és a cselekményt eltérő kritériumok alapján ítélik meg. *Érdekkonfliktusok* esetében a szemben álló felek érdekeinek szembenállásáról beszélünk.

3. Néhány országos figyelmet keltő hazai etnikai konfliktus vizsgálatának tanulságairól

A disszertációmban hét, romákkal előfordult konfliktust elemzek, tekintettel, hogy a címben az etnikai konfliktusok kezelésének szociológiai kérdéseire vállalkoztam. Az esettanulmányokat tartottam a romákkal való bánásmód bemutatásához, annak elemzésére, minősítésére a legmegfelelőbb lehetőségnek. Három esetben, konkrétan a kétegyházi, a gyöngyösi és a hatvani esetben a rendőrség a kirobbant konfliktus másik szereplője. Ezt a disszertációm írása kezdetén rendőrzetűző főfoglalkozásom miatt választottam, rá kívántam mutatni, melyek azok a hibák, amiket a testület a romákkal kapcsolatos eljárás során ebben a három esetben elkövetett. Az önkormányzat, mint az a hatóság, amely nagyon sok ponton tart fenn kapcsolatot az illetékeségébe tartozó lakossággal így a romákkal is, sajnálatosan három konfliktus „főszereplője”, a kétegyházinak, a Rádió utcának és a zámolyinak. Az önkormányzattal kapcsolatban a romákkal kapcsolatos diszkriminatív hivatali ügyintézés tarthatatlan voltára mutatok rá. A tárgyalt esetekben a hivatalok nem az emberbarát, körültekintő ügyintézés hivatala, sőt, küldetésének negatív pólusán, azzal ellentétesen, diszkriminatív módon járt el.

Az etnikai konfliktusok vonatkozásában megemlítszem tartom szükségesnek azokat a konfliktusokat, amelyek az etnikai közösségek tagjai között feszülnek, illetve a feszültség kezelésének elmaradása miatt kirobbannak. Megismétlem, hogy disszertációmban a Magyarországon élő és az Alkotmány által államalkotó tényezőnek elismert kisebbségek közül 12 nemzeti kisebbséget és a 13. csoportot, a romákat etnikai kisebbségként határozom meg. A szakirodalom ismerten feldolgozta az etnikumok, nevezetesen a romák közötti konfliktusokat, ez azonban csak disszertációmban rövid megemlítséssel kerül, mint csatlakozó téma, de kifejtése itt nem következik.

A romák között az azonos identitás a valódi összetartó erő. Az etnikai csoporton belüli erős összetartás megnövelheti a konfliktus kitörésének veszélyét. Röviden itt a romák létszámbeli fölénye a vele szemben álló féllal agresszív cselekedetek kitörését eredményezheti. Ezzel azt akarom érzékeltetni, hogy vannak olyan etnikum által elkövetett konfliktusok, amelyeket a romák generálnak a többségi társadalom tagjaival szemben, de jelen esetben olyan konfliktusokat említek, amelyek romák és romák között robbannak ki. Ezt az ellentétet sok ok válthatja ki, pl. jobb hierarchikus státusz elérése érdekében kirobbantott pozícióharc, gazdasági ellentét, és mások. A romák a saját társaikkal szembeni küzdelmeiket leggyakrabban egymás között, hatóságok bevonása nélkül vívják meg.

3.1. A kétegyházi eset

Az esemény történéseinek rövid összefoglalója:

Kétegyházán a történet idejében többségben román nemzeti kisebbség, kevesebb magyar és kb. ugyanennyi roma etnikum élt. A településen 1992. szeptember 8-án a romákhoz tartozó Csurár testvérek az egyik helyi paraszttól dinnyét követeltek. Miután kevesebbet kaptak attól, mint amennyit kapni szerettek volna, és a dinnyés hajthatatlan maradt, fejbe vágták. Ezt követően hihetetlen szervezett összefogás alakult ki a falu lakói között, akik megelégtették a Csurárok addigi tetteit, mert sok mindent elkövettek a falu békéje ellen.

A falu lakóiból szerveződő lakosok egy rohamcsapata teherautóval nekiment a két fiú házának, majd a házak romjait is felgyújtották, a fivérek apjának házát is megrongálták. A támadást sok ártatlan családtag és gyerek szenvedte meg.

A rendőrség előzetes letartóztatásba helyezte a bosszúállókat, mire a falu lakossága népgyűlésen demonstrálta a közösség összefogásban rejlő erejét, így adva nyomatékot két lényegi követelésüknek. Az egyik, hogy az önbíráskodókat engedjék szabadon, a másik, hogy elűzzék a faluból a Csurár családot.

A népgyűléseken hatalmas indulatok csaptak egymásnak, a falusiak azonban arra kifejezetten ügyeltek, hogy az esettel ne történjen általánosítás, a célkeresztben csak a Csurárok legyenek. Ennek érzékeltetésére a nem romák megszerezve a rendőrség és a polgármesteri hivatal támogatását is, sebtében a Csurár családdal rokonsági kapcsolatban álló romát megválasztatták „vajdának”. A rangos roma címért cserébe a Csurárok elűzését követelő petíció aláírását kérték, kikényszerítve tőlük, hogy a településről való elűzés az egész település közös akaratának látsszék.

A harmadik napja tartó népgyűlés alatt a rendőrség szabadon engedte az önbíráskodókat. Ezt a falusiak úgy értékelték, hogy követelésükkel a hatalom képviselői is egyetértenek, majd tovább folytatták a nyomásgyakorlást, mellyel a kitoloncolást kívánták elérni. Az események utolsó estéjén ismét lángba borult egy roma ház, a tettes ismeretlen maradt, de a romák tudták, mindannyiuk félelmében valaki közülük ezzel a tettel akarta kikövetelni a rendőrség védelmét, hogy a további pogrom jellegű cselekményeknek elejét vegyék. Ez a tüzeset egy időre megállította a nem romák hosszú távú céljának végrehajtását, ami a többi roma család elűzése volt.

A kétegyházi eset elemzése

Az oláh cigányok

A lókereskedésből élő, kifejezetten élelmes kétegyházi romák világosan felfogták, hogy túlélésük érdekében egy időre nem élhetnek a romák ősi hagyománya szerint, ami előírja, hogy nem tagadhatják meg az „övéiket” és nem foghatnak össze a gádsókkal a romák ellenében. Úgy tettek, hogy meghajoltak a nem romák akarata előtt, akik látványosan belekényszerítették őket a vajdaválasztás szerepjátékába. Felgyújtottak egy romaházat, mert ők is az áttételes hatásgyakorlás eszközének alkalmazásában látták céljuk elérésének lehetséges módját. Azt akarták elérni, hogy a nem romák ne használják őket a továbbiakban eszköznek, legyen a településen állandó rendőri jelenlétet, ami garantálná, hogy a továbbiakban élhetik a maguk eddig megszokott életét.

Kétegyháza nem roma lakossága

Fineszes észjárással kiválóan megáldott kétegyházi nem romák, (többségében román nemzeti kisebbség) magatartása már-már a diplomáciai taktikusság elemeinek szintjére ér fel, már ami a céljuk érdekében kiválóan megválogatott eszközöket illeti. A probléma a kétegyházi nem romák céljában van, akik feljogosítva érezték magukat, hogy elűzzék, elzavarják, elkeressék a településről azokat, akik vétenek a helyi többség együttélési normái ellen, de egyben eszközt módoltak ki arra is, hogy elvágják a kiszorítandóak más helybeli romákhoz fűződő kapcsolatait, biztosítva ezzel, hogy ne működjön az egymás közti erős szolidaritás. Felhatalmazva érezték magukat, hogy összerombolják a Csurárok házait, és még az apát is, hogy ne legyen neki hová befogadnia fiait. A településen élő többi romát „megvásárolják” a vajdasággal, de halálosan meg is fenyegetik őket: „olyan mélyen ássuk el a vajdát, hogy az eke sem fogja kifordítani”, ha nem működnek együtt velük, ha elszólják magukat a sajtó előtt.

Népgyűlést szerveznek, megnyerik maguk mellé a helyi hatalmakat, az önkormányzatot és a rendőrséget, átveszik a rendőrség a más igazságszolgáltatási intézmény feladatát és szerepét. Ők a mindenhatóak, akik döntenek elevenek és holtak fölött.

A rendőrségről

A letartóztatott önbíráskodók szabadon engedését szabályok rögzítik, nem lehetünk meggyőződve arról, hogy ez esetben ez törvényesen történt. A rendőröknek érezniük kellett volna a településen keletkezett feszültséget, beszélniük kellett volna a nem romák képviselőivel, nyomatékosan felszólítva őket, nem szolgáltathatnak igazságot maguknak, ez nem az ő feladatuk. E helyett a rendőrség szabadon engedte a letartóztatott házrombolókat, és hagyták azt a látszatot kialakulni, hogy a nem romáknak igazuk van.

A polgármesteri hivatal

A kétegyházi eset óta 15 év telt el, bízunk benne, azóta a települési önkormányzatok országsszerte fejlődtek annyit, hogy a helybeli lakosok egy vehemens csoportja ma már nem veszi át önkényesen a település vezetésének feladatát, és nem kerülhet egy embercsoport vétkes szerepzavarba, a falu irányítói pedig statisztika szerepre. Az önbíráskodó helybeli támadókat megdicsőítette a kollektív bűnpártolás.

A média

Az újságírók, tollnokok írásaiban, és a hatóság a meg nem tett intézkedéseivel azt sugallta, hogy az önbíráskodás annyira bocsánatos bűn, hogy az elkövetőknek nem kell számolniuk a büntetéssel. A Kétegyházaán történtek azt reprezentálják, hogy amikor a rendőrség nem lép fel olyan esetben, ahol nagyon is fel kellene lépnie, és így nem érvényesíti a törvényesség követelményeit, akkor a népharag lép működésbe és „népítélet” történik.

3.2. A székesfehérvári Rádió u. 11-ben lakó romák és az önkormányzat 1997-es konfliktusa

Az esemény rövid története

Székesfehérvár város tanácsa a 80-as években a Rádió u. 11-ben szükséglakásokat alakít ki, és a város több pontjáról odatelepíti a romákat. 1995-ben az önkormányzat a lakók kiköltöztetése mellett dönt azzal, hogy a város széli Takarodó úton egy kutyaemenhely mellett komfort nélküli lakásokat épít. 1997-ben a romák lakókonténeri lakásmegoldása mellett döntenek. Miután Takarodó úton 25,5 millió Ft-ból kialakítják a konténerutcát, kiderül, hogy a konténerek lakás céljára átmenetileg sem vehetők igénybe. A frissen alakult Gettóellenes Bizottság demonstrációinak hatására a város összesen 30 millió Ft-ot, családonként 1,6 millió Ft-ot különít el arra a célra, hogy ebből a Rádió utcaiak a környező településeken vegyenek maguknak lakást. Lebontják a Rádió utcai házat, a lakásvásárlásig a családok ideiglenesen a Vöröskereszt házaiba költöznek. A romák lakáskeresése egymás után hiúsul meg, a megkeresett települések egytől egyig tiltakoznak a roma családok odaköltözése ellen, a falvakat traktorok és kombájnok blokádjai zárják el a lakást kereső romák elől. A Székesfehérvári önkormányzat kitelepítési terve a környező települések ellenállásán megbukott, ezután a Rádió utcaiakat a városon belül elszórtan, szükséglakásokban helyezték el.

A romákkal kapcsolatos sztereotípiák, és az előítéletek továbbmélyítése

1997. októberi székesfehérvári eset tartalmazza a romákkal kapcsolatban a „társadalom segítségére érdemtelen” sztereotípiákat. A konfliktus kitörésének elején voltak olyan utalások, amelyek alkalmasak voltak a kriminalitás sztereotípiáinak erősítésére, „önkéntes beköltözők, lakásfeltörők”. Csak később vált nyilvánvalóvá, hogy a roma családok többsége nem törte fel a Rádió u. 11. lakásait, hanem többségüket maga az önkormányzat utalta ki szükséglakásként. Ezt követően a címkézés árnyaltabban, finomabban és a valósághoz közelebb jelent meg, már „jogcím nélküliek”-ként fogalmaztak a romákról. Az eleinte használt, csúsztatott információk elegendőek voltak arra, hogy a közvéleményben megerősítsék a képzetet, a romák nem érdemlik meg a segítséget. Ugyanis a közvéleményben széles körűen elterjedt sztereotípiák a romákról a „bűnözés és egyéb devianciákra való hajlam”. Mindez annak ellenére tartja magát a társadalomban, hogy mindenhol kimutatható, az azonos társadalmi-gazdasági státuszú népességhez képest az etnikai kisebbség körében nem magasabb a bűnözés és a deviancia aránya. Sem „romabűnözés”, sem „rendőrbűnözés” nincs, de sok és egyre több a roma bűnelkövető. Mivel az etnikai csoportok általában a társadalmi ranglétra alján helyezkednek el, a teljes népességhez viszonyítva valóban magasabb körökben a bűnözés, de vigyázni kell, nehogy hamis kapcsolatot vonjunk, ugyanis nem az etnikai hovatartozás, hanem az alacsony társadalmi státusz, a megélhetési ellehetetlenülés, és a marginalizáció okozza azt, hogy a vágyon elleni bűncselekmények aránya magasabb az etnikai csoport tagjai körében.

A székesfehérvári eset sajtójában tisztán tetten érhető a „cigánybűnözés” kifejezés használata. Maga a terminus is rasszista, hiszen az egész etnikai csoportot azonosít egy társadalmi normákat megszegő egyéni cselekedettel, vagy néhány egyén cselekedetével, ezzel a roma kisebbség sajátjának tünteti fel a bűnözést. Ez valótlan, és alkalmas a romákkal szembeni előítéletek megerősítésére. Ezek az általánosítások a „munka nélkül lődörgők”, „egy csoport, amely hajlamos a bűnözésre”, „cigánybűnözés”, „a cigányok körében a bűnözés egyre inkább családi vállalkozássá válik” kifejezésekben érhető tetten. Később a magyar sajtóban és közbeszédben a civil szervezetek, aktivisták, szociológusok tiltakozásának hatására a sztereotípiák finomabbá, kevésbé meghatározóvá változott át. Így a Rádió utca 11-ben lakó romákról, mint „antiszociálisokról”, „vandálokról”, „agresszívekről” lehetett tájékozódni. A média álhírei ráerősítettek a meglevő sztereotípiákra, mely szerint a romák tönkretették a lakásaikat, kiszedték az ablakokat, ajtókat, hogy eltűzelhessék azokat, tisztátalanságban, mocsokban élnek, állati körülmények közé süllyesztették a Rádió utca 11. épületét. Valójában az ajtókat és az ablakokat az épületet fenntartó Rt. szedte ki, hogy ezzel megelőzze a hajléktalanoknak az üres épületbe való beköltözését. A leromlott higiénés állapotokat pedig az idézte elő, hogy a fenntartó Rt. kikapcsoltatta az összes szolgáltatást, folyóvíz és mellékhelyiségek hiányában alakult ki a rettenetes állapot. A száz személyre egyetlen működő vízcsap és mellékhelyiség az udvaron volt.

Az újságírók etnocentrista szemlélete közvetlenül tetten érhető az eset sajtójában, és nagyban hozzájárulhatott a konfliktus kialakulásához. Az etnocentrista újságírói beállítást a romák negatívumait hangsúlyozza, és a pozitívumait elhallgatja, a nem romáknak pedig a pozitívumait írja le, és a negatívumait elhallgatja. A közvélemény arról kapott tájékoztatást, hogy a székesfehérvári romák sem a felépített sorházakat, sem a lakókonténereket nem fogadták el, azt azonban elhallgatta minden arra hivatott tájékoztató orgánus, hogy a családok nem a minőséget utasították el, hanem a kiközösítést, a városon kívülre való költöztetést.

A Rádió utca 11. esettel kapcsolatban megfogalmazható következtetések

Nyilvánvalóvá válik a városi önkormányzat azon igyekezete, hogy elérje, ne rontsák a romák a városképet, távolabbra, először a város szélére, és miután ez nem sikerül, a környező kistelepülésekre kerüljenek. A korrekt, valóságot tartalmazó információ elhallgatásával roma ellenes hangulatot keltenek, aminek kialakításában fő szerepet a média vállal. A híradások, tudósítások nem tájékoztatnak, hanem mélyítik a társadalmi többség sztereotípiáit. Világosan látszik, az önkormányzat feladatának negatív pólusán teljesít, és ott túlteljesít, nem megért, segít, felvilágosít, támogat, ügyet intéz, hanem hivatali eszközeivel az ügyeik képviseletére kevésbé felkészült társadalmi réteg ellehetetlenítését akarja elérni. Ráirányítanám a figyelmet a civilszerveződés kiemelt fontosságára, a székesfehérvári esetben a Gettóellenes Bizottság tagjainak jogérzete, szabálytudása, a hivatalok útvesztőjében való jobb eligazodásra való képessége, humánuma adta a romáknak a segítőkészséget.

3.3. A zámolyi romák esete Strasbourg-ig

A történések lényegi elemei

1997. októberében vihar rongálta meg a romák által lakott Zámoly-belmajori cselédházakat, az esetet követően a helyi önkormányzat a kultúrházban helyezte el a családokat. Zámoly polgármestere és a törvényesség helyi őreként dolgozó jegyzője bontási határozatot hozott a megrongálódott házakra, - megjegyzendő, hogy az eset után lefolytatott vizsgálatok nem találták nyomát annak, hogy szakértő életveszélyessé minősítette volna az épületeket, - majd a település vezetői nem várták meg a határozat törvényes 15 napos fellebbezési határidejének lejártát és azonnal ledózeroltatták azokat.

A romák lakhatási jogtól való megfosztás jogcímen 18 millió Ft-ban meghatározott kárpótlási keresetet indítottak az önkormányzat ellen, amiből a bíróság jogerősen mindössze 600 000 Ft-ot ítélt meg számukra. Megállapítást nyert, a település első embere törvénytelenül dózeroltatta le a romák házait, helyreállíthatatlan kárt okozott az épületek tulajdonosainak, és lehetetlenné tette a megyei roma szervezetek felújítási terveit is. A település vezetése törvénytelenül idézte elő, hogy a hét roma családot közvetlenül fenyegette a hajléktalanná válás és gyermekeiket az állami gondozásba vétel. A polgármestert az Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat félmillió forint átutalásával arra kérte, az összegből vásároljanak telket a családoknak. Az önkormányzat vezetője miközben azt állította, hogy a településen nincs eladó telek, 1998. februárban zárt önkormányzati képviselői ülésen ingatlanokat adtak el helyi, nem roma lakosoknak.

A zámolyi romák ügyét felkarolta egy Krasznai József nevezetű igen gazdag roma, aki saját vagyonából sokat áldozott a meghurcoltak megsegítésére, szóvivőjükké, érdekeik képviselőjévé vált. Krasznait jogvédő körökben sokan csak etnobizniszben utazó konjunkturalovagnak tekintették. 2005-ben kiskorú megrontásáért első fokon elítélte a bíróság, az ítélet ellen Krasznai nem felmentésért, hanem csak enyhítésért fellebbezett.

A romák lakta kultúrház ablakait valakik kövekkel dobják, ismeretlenek által elkövetett megfélemlítésekkel fokozzák az ott lakókban a feszültséget. Közben az OCÖ erkölcsileg komolyan felkarolja a kultúrházban élőket, az atrocitások elől átmenetileg Budapestre költözteti a 6 roma családot, akiknek az önkormányzattól járó szociálpolitikai támogatásból házakat építenek Zámolyon. A helyi önkormányzat két évvel házaik ledózerolása után és néhány héttel az újak elkészülte előtt el akarja érni a családok kijelentkezését a településről. A romák ezt úgy értékelik, hogy tőlük és segélyezésüktől meg akarnak szabadulni. Az ÖCO-val kötött szerződés értelmében Budapestre nem jelentkezhetnek be, ha ezt megtették volna, elveszítik egyetlen jövedelmüket, a segélyeiket. A polgármester szerint a lakcím bejelentési problémával nem a romák életét akarták ellehetetleníteni, őket megkárosítani, csupán a lakcímváltozást akarták legálissá tenni, ugyanis fiktív címre utalták a segélyeket. Így a zámolyi romáknak egy már nem létező, ledózerolt helyről kellett volna ki-, és egy még nem létező címre kellett volna bejelentkezniük.

1999. augusztusban egy csákvári fiatalember meggyilkolásának szerencsétlen esete, kapcsolódik a zámolyiak ügyéhez. Ez a szál disszertációm témája szempontjából mellékszál, emiatt csupán megemlítem, de részletesen nem tárgyalom.

Ezt követően került sor arra, hogy 2000. júliusban 46 zámolyi roma kibuszozott EU földre, Kelet- Franciaországba azzal a céllal, hogy ott tartózkodási engedélyt, illetve politikai menedékjogot kérjenek. A menekültek túlnyomó része megkapta a menedékjogot.

A zámolyi eset elemzése

Az egykor Zámolyon élt romák esete mások mellett annak tanulságos példája, hogy egyes önkormányzatok a romák eltávolításának milyen formáit gyakorolta. A kisebbségi biztos a konfliktus kiindulópontját, a lakások ledózeroltatását hivatali bűncselekménnyé minősítette, a lefolytatott vizsgálat megállapította, hogy az ügyben eljárási törvénysértések sorozatát követték el. A helyi polgármester és a jegyző (aki a folyamat kb. ¾-énél lemondott) tevékenységének törvényességi, hivatali kötelességteljesítési, humanitárius, emberességi, lelkiismereti szempontból történő minősítéséhez talán elegendő az eseménysorozat rövid leírásának elolvasása. Ráirányítanám a figyelmet a polgármester gátlástalan, és minden bizonnyal mély roma gyűlöletből táplálkozó, éveken át folytatólagosan, hivatali hatalmának felhasználásával elkövetett törvénysértési sorozatára. Ő az a településvezető, akinek még az ügy 3. évében is volt mersze, bátorsága az említett lakcím bejelentési ügyet bevetni, jelzi ezzel azt, hogy még nem volt számára elég az a mérhetetlen sok gyötrelme okozása, amit ezek a családok a három év alatt átélni kényszerültek.

Az mondható, hogy a zámolyi romák és a helyi település vezetésének konfliktusában a basáskodó hivatalvezetők, a határozataikat önkényesen alkalmazó állami alkalmazottak, a gyötrelmek előidézésében határt nem érző helyi hatalmasságok és a roma etnikum csoportja került szembe egymással. A romák a közvéleményhez fordultak sorsukkal, majd (talán) belefáradva a reménytelenségbe a menekülést választották, de ezzel a rasszisták elérték céljukat. A Strasbourgba emigrálók valódi motivációja az őket támogatók szerint az üldözés ténye volt, az ellenzők szerint a diszkrimináció csak ürügy volt, vagy nem is létezett. Az elemzéssel az látszik valószínűnek, vagy az van legközelebb az igazsághoz, hogy nem egyértelmű indok, hanem több vágy, több ok, több motiváció keveredése idézte elő a menekülést. Ez az előítélet miatt érzett frusztráció, a fenyegetésektől való rettegés, és az irracionális főbiák, mint az etnibiznisz üzéreinek ígéretei. A zámolyi ügy valószínűleg megelőzhető lett volna, ha a kormány segítő kezet nyújt a romáknak, szétválasztja a lelkiismeretlen ügyeskedőket és a jóhiszeműeket, és egyértelműen kimondja, hogy Magyarországon senkit nem fenyegethetnek büntetlenül származása miatt.

A roma közösség vezető képviselőinek reakciói: a romák menedékkérelmét követő állami „válságkezelés” jellegzetes tünete, hogy az ügy folyamán színre léptek eddig soha nem, vagy csak a hátsó sorokban látott, kormányzati pártfogásra számító roma politikusok, akik az állami kegybe történő bekerülés, annak kiérdeklésének számító szándékával egyre-másra tettek romaellenes nyilatkozatokat. Az egyik kiterjedt számú tagból álló roma család önmagát tekintélyesnek tartott vezetője tisztelettel ajánlotta magát a „cigányügyi kormánybiztos tisztségére” úgyis, mint kigazda és úgyis, mint „diplomás”.

A politika reakciói:

A vezető politikai elit képviselőjének „beszédese” nyilatkozata a kivándorlókhoz: „menjete, szavazóink többsége örül annak, ha kevesebben vagytok”.

A romákról:

A romák lélektani állapotát az események átélése után úgy lehet jellemezni, hogy számkivetettnek, meggyötörtnek, üldözöttnek érzik magukat, a hivatali rendszer ellenük működik, nincsenek hatalommal rendelkező támogatóik, már szinte senkinek sem hisznek, félnek és rettegnek. Őket előítéletesség, türelmetlenség, szegény- és cigányellenes kirekesztés, megbélyegzés veszi körül, és másodrendű állampolgárként kezelik őket, ezért döntöttek a kivándorlás mellett.

A médiához: diszkriminációs esetekről beszámoló, oknyomozó, tényfeltáráshoz speciális ismeretekkel is rendelkező, a romák lélektanában, kultúrájában, szokásaiban és szociológiai viszonyaiban is otthonosan mozgó több újságíróra van szükség.

Zámolyi eset következtetései

A zámolyi romák kivándorlása és strasbourgi emberjogi beadványa fordított, változtatott a magyarországi kisebbség problémakezelésében. Nem azért, mert panaszuikkal foglalkozott az EU, vagy mert a nyugati jóléti államok befogadták őket, hiszen azok mindig is rettegtek attól, hogy a zámolyiak példáját tömegesen fogják követni sorstársaik, hanem a roma exodus az itt maradó romák és nem romák számára jelentett fordulópontot. A zámolyiak elkeseredett tette elkerülhetetlenné tette, hogy Magyarországon „szembenézzenek” a romakérdéssel. Világosan láthatóvá vált, hogy a romák ügyét, problémáit, sorsát, ne a többségi társadalom, hanem a kisebbségi választott vezetők kezeljék, a megkülönböztetés, az elutasítás és esetenként a rasszista megnyilvánulások csökkentése miatt is.

A zámolyi esetben a romák és a helyi önkormányzat vezetői közötti konfliktus kapcsán maga a megkülönböztetés alanya vállalta fel és kiáltotta a világba a „romakérdés” létét, és ez új helyzetet teremtett a többségi társadalom számára. Franciaországban a romák kértek menedékjogot, de valójában a szegénység, a perspektívatlanság kért segítséget a „fejlett országtól”.

3.4. A gyöngyösi roma-rendőr konfliktus

Gyöngyös városban nagy rendőrségi-szakmai és média visszhangot kiváltott esemény volt a 2002. november 1-jei roma-rendőr összetűzés a városi Bugát Pál Kórházban. A gyöngyösi romáknak a rendszerváltozással megkezdődött romló foglalkoztatottsági aránya 2000-től felgyorsult, kimerítették a munkanélküliek államilag biztosított támogatási formáit, akinek lehetősége volt a megélhetés biztosítása érdekében a nyugdíjbiztosítás valamilyen formájába menekült, főként a rokkant járadékosok száma emelkedett. Az inaktív kategóriába került gyöngyösi roma férfiakat egy nagy számú családi „klán” szerteágazó rokoni kapcsolata tartja össze, de ezen kívül rájuk is jellemző mint általában erre az etnikumra, a nagy számú csoportos együttélés.

A jelzett roma-rendőr konfliktusban részt vevő romák a K. családhoz tartoznak, a legidősebb generációt 10 testvér alkotja, a hozzátartozók rokonsági fokozatát a roma „házasságra lépés” sajátos szokásrendszere miatt nem lehet pontosan feltárni. A K. familia döntő szóval rendelkező vezetője K. S., aki szülőanyja látogatására közel ötvenkilenced magával érkezett a kórházba. Az idős anya elhalálózása a helyszínen jutott a rokonság tudomására. A váratlan elhalálózás tényét a kórházi „szokással” ellentétben az egészségügyi intézményből nem közölték telefonon a legközelebbi hozzátartozóként megadott személlyel.

A hatvan fős látogatói csoport egyes tagjait sokkolta a halálhír, a lelki fájdalom a roma gyász ismert reakcióit váltotta ki néhányukból. A kiemelkedően erős hanghatások, hajtépcs és egyesek eszméletvesztéshez közeli állapota önmagát fokozó, erősítő hatást váltott ki, a roma gyász felsorolt jeleit egyre többen fejezték ki. Az elhunyt anya férfi gyermekei az orvosi felelősség kérdését vetették fel önmaguk között hangos szavakkal, tekintettel, hogy állítólag az elhalálozott biztos felépülésére kaptak előzetes ígéretet.

A harag, a fájdalom, a becsapottság vegyes érzése hatalmába kerítette a K. családhoz tartozó fiatal roma férfiakat is, akik „elégtételt” akartak venni a családot ért váratlan és mély csapás miatt. Ezt úgy juttatták kifejezésre, hogy ellenszegültek és támadólag léptek fel a kórház egészségügyi személyzetének a hangok csendesebbé vételére irányuló kérése ellen. A szolgálatban lévő nővérek félelmükben elmenekültek a romák látóköréből.

Sem az illetékes, sem más orvos nem jelent meg, nem jött az egyfolytában ijesztően hangos rokonság megnyugtatóására, a vadnak és ellenségesnek mutakozó kedélyek lecsillapítására. Minderre a kórház biztonsági célból alkalmazott munkatársai tettek kötelezettségükből fakadóan néhány halvány kísérletet, amit a közben gyászolókká vált romák elemi indulattal, hangos szavakkal, félelmet keltő testi közeledéssel reagáltak le. A biztonságért felelős kórházi alkalmazottak miután tetemes türelmi időt adtak a romáknak, de a felfokozott érzelmi hangulat nem csitult, a csatatérhez hasonló kórházi részlegben a normális működési rend helyreállítása érdekében telefonon a rendőrségtől kértek segítséget. Közben az osztályon fekvő betegek között kitört a pánik, egyesek védelmükre magukra csukták a szoba ajtaját, többen mobiltelefonon saját családtagjaikat mozgósították, hogy jöjjenek értük, vigyék őket el ebből a veszélyekkel terhes intézményből. Megint más betegek magukra kaptak néhány utcai ruhadarabot és eltávoztak a helyszínről. Közben már nem működött a lift, néhány roma fájdalomra jelöl az ajtaját rugdosta, a kezelő lezárta a szerkezetet és biztonságos fedezékbe vonult.

A felsorolt történetekkel természetesen hosszabb idő telt el, a kórházi folyósón kialakított társalgási hely asztalára nagy mennyiségű étel és palackozott szeszes ital került. A romák egy része étkezésbe fogott, a férfiak tömény alkoholt ittak, mások folytatták vagy átvették a jajveszékelő gyászoló szerepét, szinte halotti torba kezdtek az egészségügyi intézményben.

Mindezek után került sor arra, hogy a helybéli rendőrkapitányság szolgálatvezető parancsnoka a helyszíntre vezényelt a kórházi szokott rend helyreállítása céljából hat szolgálatot teljesítő rendőrt, öt férfit és egy nőt. A szolgálatvezető parancsnok nem állt az intézkedésre kiküldött rendőri csapat élére. A helyszíntre érkezett rendőröket a romák éles, szitkozódó hangzavarral, fenyegetőnek látszó csoportos járkálással, öklörázással, összességében szólva átláthatatlan zűrzavarral, kaotikus körülmények között fogadták.

Korábbi időben a K. család egyes vállalkozásba kezdett, színesfém-kereskedéssel foglalkozó férfi tagjai ellen a közösségi normák kisebb-nagyobb megsértése miatt rendőri intézkedés foganatosítására került sor, az esetek több-kevesebb pénzbírság kiszabásával zárultak. A K. família tagjaival a normaszegő magatartások nagyobbik részénél a rendőri intézkedések B. rendőrzászlós szolgálati ideje alatt történtek, emiatt a K. család erős és nem titkolt ellenszenvvel viseltetett a kapitányság megnevezett munkatársával szemben. B-t a minősítésre jogosult feljebbvalója az állomány egyik legjobb, a munkával kapcsolatban lelkiismeretes, kitartóan dolgozó rendőreként jellemezte.

Amikor a már tort ülő romák lelki fájdalmukat még elsődlegesen sem dolgozták fel, a halál okára pedig szakorvosi magyarázatot még nem kaptak, néhányuk általános állapotára az elfogyasztott tömény szeszes ital erősen hatott, ekkor érkeztek meg a kivezényelt rendőrök, köztük az említett B. rendőrzászlós. A rendőrök felszólították a romákat, hogy hagyják el a helyszínt, aminek sokan kezdtek eleget tenni. A távozóban lévő családtagok közül ordítózni kezdtek, szidalmazva kérdőre vonták a szolgálatban lévő rendőröket, hogy mi keresni valójuk van a kórházban, senki sem kérte, hogy ide jöjjenek. Megint más romák a pillanatnyi helyzetet összekötötték a fentebb említett pénzbírságok miatti ellenszenvükkel és B. rendőrrel lökdösődni kezdtek, a tömegből kezek nyúltak a rendőrök felé, ruházatukat, felszerelésüket rángatták, a rendőrnő haját húzták, fizikailag támadták az intézkedő egyenruhásokat. B. rendőrzászlóst több roma megkísérelte lerántani a földre, majd berántani a tömegbe, akit rendőrtársa segített ki a túlerőben lévő romák gyűrűjéből. A dulakodás során a lépcső szélére kerültek, ahonnan B. és a belé kapaszkodó roma férfiak egyensúlyukat veszítve legurultak a lépcsőfordulóig. A keletkezett zavar megrettentette az abban részt vevő személyeket, a rendőrök lélekjelenléte felülkerekedett és lehetővé vált, hogy a leghevesebben támadó romákat stabil ponthoz bilincseljék. A leírt verekedés után a romák lementek az udvarra, a rendőrökre támadó két vezéregyéniség után még további három fő roma került előállításra a gyöngyösi Rendőrkapitányságra.

Az eset elemzése és következtetések megfogalmazása:

A kórház részéről az elhalálozás tényét a felvételi lapon megadott személlyel tudatni kellett volna. A látogatásra érkezett családtagok vezetőiből néhányat be kellett volna hívni az orvosi szobába, részvétet kellett volna nyilvánítani és a váratlan elhalálozást kiváltó okokat közérthető nyelven el kellett volna magyarázni.

A társadalomnak a kérdésben kompetens szervezetei részéről centrális és regionális szinten is folytatni kell a megkezdett roma felzárkóztató programokat, mellőzni kell az általános jellegű, központi, egységes elképzeléseket a romákat segítő integrációs eljárások tekintetében. Ez az etnikai csoport nem egyforma, hanem több vonatkozásban heterogén csoportokból tevődik össze, a felzárkóztató programokat, eljárásokat a csoport szükségletéhez alkalmazkodva kell összeállítani, tekintettel, hogy a szándékkal ellentétes hatást is kiválthatunk, ha az 500-600 ezer fős roma kisebbséget egységesen (homogén egységként) kezeljük. Gyorsítani kell a roma civil szervezetek megalakulásának folyamatát, az öngazgatás feltételeinek biztosítását, szükség van egyre több, a társadalom különböző szerveiben és szervezeteiben a romák vezetésére és irányítására szakszerűen felkészített, képzett roma értelmiségi szakemberekre.

A romákat hozzá kell segíteni annak felismeréséhez, hogy a társadalom többségi és kisebbségi része között a sikeres és egyre kevesebb számú konfliktus csak a két említett fél közötti kölcsönösség alapján működhet és működik. A másság tisztelete a többség részéről akkor várható el joggal a romák részéről, ha ez tőlük is tapasztalható. Az nem lehet hivatkozási alap, hogy „ez az etnikum kulturális hagyománya”, ha az mélyen frusztrálja a nem romákhoz tartozó embertársakat.

Konkrétan a romák vonatkozásában az egy személyhez, egyszerre érkezett hatvan beteglátogató sok. Az esemény érintettjei hosszú időn keresztül gyakorolták a kórházban a gyász a kórház betegeit sokkoló külsődleges megnyilvánulási formáit, gondolok itt a hangos jajveszékelésre. A halotti tort is megkezdtek a kórházban. Korábbi vélt sérelmüktől hevítetten ellenszegültek a rendőrség kivezényelt szolgálattevőinek, sőt fizikailag megtámadták őket, amivel túlértelmezték jogaikat és alulértelmezték kötelezettségeiket.

A rendőrség részéről a rendőrség szolgálatvezető parancsnokának a kiküldött egységgel kellett volna tartania, aki a helyszínen megnevezi magát, kommunikációt kezdeményez a romák vezető egyéniségeivel, részvétet nyilvánít és felkéri a jelen levőket távozzanak a gyógyító intézményből, a gyászt folytassák otthonaikban. A rendőrség illetékes parancsnokának taktikai megfontolásból B. rendőr zászlóst lent kellett volna tartania a kórház udvarán, a szolgálatvezető parancsnok irányításával megjelenő többi rendőrt vélhetően mérsékeltebb ellenszenvvel fogadták volna a gyászolók. Ezen a ponton tekintettel kellett volna lenni a romák érzékenységre. Egy hivatalos személy (vagy személyek csoportja), ebben az esetben a rendőr-parancsnok úgy tudja akaratát érvényesíteni egy létszámban többszörösen túlerőben levő és főként ellenszenvvel viselkedő csoporttal szemben a kényszerítés tárgyi eszközeinek mellőzésével, ha nem a tömeggel, hanem annak legalább két fő tekintélyes képviselőjével tárgyal. A hivatalos személynek ezeket a „hangadókat” kell megnyerni és a tömeg többi tagja felé már ők közvetítik a szükséges magatartási formákat. Tény, hogy a rendőrség a közvéleményt késve tájékoztatta a történetekről.

A média tényyszerű és gyors tájékoztatásának elmaradása elősegítette az ügygel kapcsolatos fél-információk és találgatások elterjedését. Ez pedig a rendőrség részbeni tekintély csorbítását eredményezte, mert a késői reagálás miatt az volt érezhető, hogy a hivatalos szervnek takargatni valója van a leírt eseménnyel kapcsolatban. Összegzésül mindkét fél, a kisebbség és a többség, valamint annak hivatalos személyei részéről a kölcsönös tolerancia, az alkalmazkodás, a másság tiszteletben tartása, az előítéletek, sztereotípiák megszüntetésére törekvés hozhat konfliktusmentesebb együttélést.

3.5. Rendőri intézkedések Hatvanban

A rendőri intézkedéseket kiváltó verekedés rövid ismertetése

2003. november 8-án fiatal férfiakból álló társaság tartózkodott egy hatvani üzlet presszó részében, ahová később roma fiatalok érkeztek. Utóbbiak közül valaki hangos megjegyzést tett az ott tartózkodó egyik személy édesapjára. Az eset szópárbajjá, veszekedéssé fajult, majd tettelegességbe torkollott, amiről több telefon értesítést küldtek a Rendőrségre. A szolgálat-irányító parancsnok 4 rendőrt küldött a helyszínre. A kikerített rendőrök megállapították, hogy a két társaság 4-4 tagja verekedett össze. Közben a verekedő romák közelben lakó nagyszámú rokonsága és ismerőse a kis presszó előtti területen gyülekezett, a nők ordítózással, jajveszékéléssel, a férfiak ökölrázással, a gyerekek lábatlankodással fokozták az egyébként nagyon feszült légkört.

A rendőrök felmérték létszámbeli hátrányukat a tömeggel szemben és erősítést kértek, amire a környező településekről 1-1 fő rendőr indult a helyszínre. A 6 rendőr nagy nehézségek árán tudta elejét venni annak, hogy a presszóban tartózkodókra kintről rátörjön a másik támadó csoport. A befelé nyomulókat távozásra és a támadás befejezésére többször is felszólították a rendőrök, ami először nem nyert meghallgatást. Valaki betörte a presszóban tartózkodó egyik személy közelben álló autójának a szélvédőjét. A rendőrök kordont vontak a két csoport közé, ez után sikerült megfékezni a lincs-hangulatot, a tömeg kezdett eltávozni a helyszínről. A sérültekhez orvost, a berendezés tárgyaiban okozott kár felmérésére a szolgálat-irányító parancsnok újabb két rendőr szakembert irányított. Az intézkedés során rögzítették a garázdaságban résztvevő személyek adatait, a készenlétes bünyügyi parancsnok előállítás foganatosítását nem tartotta szükségszerűnek, a közrend helyreállítása sikerült.

Másnap délelőtt bejelentették a Kapitányságra, hogy az előző napi verekedésben résztvevő egyik roma fiatalember mikrobuszát éjjel megrongálták. Ismét romák gyülekeztek a büfé előtt, és a bent levő társaságot meg akarták verni. A szolgálat-irányító parancsnok egy rendőrt küldött a helyszínre, akit az egység üzemeltetője a presszó előtt úgy tájékoztatott, hogy a tegnapi események miatt nem tart nyitva. A rendőr nem ment be a büfébe, anélkül távozott, hogy meggyőződött volna a kijelentés valóságáról, így nem észlelte, hogy a tegnapi verekedés nem roma tagjai valójában bent vannak a büfében. Közben ismételt bejelentés érkezett ütlegekkel, botokkal a presszó felé közeledő romákról. A szolgálat-irányító parancsnok összesen 7 rendőrt irányított a helyszínre, ahol már egy riporter videofelvételen rögzítette az eseményeket. A két csoport tagjai egymást hergelték kiabálásokkal, a kint tartózkodó romák a presszó kerítéséből léceket törtek le és azzal hadonásztak. A rendőrök kordont vontak az épület és a behatolni törekvők közé, hogy az összeverekedést megakadályozzák. Ez nagy részben sikerült, de 2 - 3 roma mégis bejutott a presszóba, ahol kintről jól hallható lövés dördült, de sérülés szemmel láthatóan nem történt és a fegyver is csupán később, a helyszíni szemle során került elő. A rendőri intézkedés hatására a tömeg hangulata csillapodott, és elvonultak a presszó elől a parkolóba. Ezután, amikor cselekmény már nem volt, újabb megerősítő rendőri erők érkeztek, majd a helyszínre érkezett a szolgálat-irányító parancsnok, aki átvette az intézkedés irányítását.

Hat főt gyanúsítottként kihallgattak, két főt bűnügyi őrizetbe vettek, a flóbert gáz- és riasztófegyvert a WC víztartályában találták meg. Értesítették a városi vezető ügyészt, aki felügyelte a nyomozati cselekményeket. A szolgálat-irányító parancsnok teljesítette jelentési kötelezettségeit, a kommunikációs osztály vezetője tájékoztatta a médiát. A rendőrség vezetői felvették a kapcsolatot a romák tekintélyes vezetőivel, a tárgyalás eredményeképpen a tömeg nagy része feloszlott.

A vendéglátó egység személyzetének a törzsvendégekhez való sajátos viszonyulásáról

A vendéglátó ipari egységek, így a nevezett presszó tulajdonosa és személyzete érdekelt abban, hogy jó üzleti és személyi kapcsolatot alakítson ki és ápoljon az egységbe járó vendégekkel, ami hozzájárul ahhoz, hogy a vendégek odaszoknak, és törzsvendégekké váljanak. Íratlan, úgynevezett helyi szokás szabályai is kialakulnak. Így az egységekben burkoltan lehet hitel, és annak sincs akadálya, hogy a spicces állapotba jutott vendéget ittassága ellenére továbbra is kiszolgálják.

Az elemzett esetben, 8-án ittas vendégek rendbontása történt, alkoholtól felhevült csoportok elvesztették józan állapotban valószínűleg meglevő önkontrolljukat. A presszó személyzete szabálysértően járt el, ittas vendégeket szolgál ki, ezzel hozzájárul a cselekmény megtörténtehez. Az életszerűséghez igazodás azonban megjegyzteti velem, hogy egy ilyen kis presszóban a gyakorlatban nehezen elképzelhető, hogy erős egyéniségű, domináns vendégeket egy határ után ne szolgáljanak ki, mert ezt az üzletmenet megszenvedné. A megsértett látogatók ugyanis átszoknának más egységbe, vagy a személyzetten, a berendezési tárgyak megrongálásában bosszulnák meg az italozási szándékukban való akadályoztatást.

Jelen esetben a presszó üzemeltetője a 9-én helyszínre érkezett rendőrt félretájékoztatta, azt állította ugyanis, hogy nem nyitott ki, - ami hatósági személy félrevezetéseként értelmezhető, - mert egyes vendégeknek, akik már bent voltak a presszóban, mégis kinyitott. A presszós 9-én valótlán állításával tevőlegesen hozzájárult a rongálás és rendbontás megtörténtehez, aminek megakadályozására éppen a hamis állítás miatt az egyébként értesített rendőrök időben nem vonultak ki. A megrongált mikrobusz miatt érzett

sérelmüket a romák ezeken a bent tartózkodó személyeken akarták megbosszulni, akik azonosak voltak az előző napi verekedőkkel. A romák ezért vonultak 9-én ismét a presszó elé.

Az egymásnak támadó ellenséges csoportok indulatainak lecsillapítása

A cselekmény utólagos rendőrség vezetői értékelésekor megállapítást nyert, hogy a kiérkezett rendőrök alapvetően szakszerűen, törvényesen és határozottan intézkedtek a két nap eseményeivel összefüggésben. A beosztott rendőrök intézkedési készsége tehát jónak minősíthető. Elsősorban is kommunikációt kezdeményeztek a támadó csoport tagjaival, felszólították őket a cselekmény abbahagyására és a távozásra. A kivezenyelt rendőrök helyesen mérték fel a tömeg jelentős létszámbeli fölényét a helyszínen tartózkodó rendőrökkel szemben, ami nem tette volna lehetővé kényszerintézkedések megtételét, amibe a rendőrök nem is kezdtek. A rendőri állomány mindkét nap arra törekedett, hogy beavatkozásuk a cselekmény befejezését eredményezze és sérülés senkiben sem keletkezzen, ami szándékuknak megfelelően történt.

A helyszínen tartózkodó riporter videós felvételén látottakat elemezve megjegyzem, hogy néhány rendőr a felvétel tanúsága szerint sapka nélkül, zsebre dugott kézzel beszélgetett a támadó romákkal, sem a sapka hiánya, sem a laza testtartást jelző zsebre dugott kéz a hivatalos előírás szerint nem szabályos megjelenési forma. Az elemzett esetben a szolgálat-irányító parancsnoknak a Hatvanból helyszínre vezényelt rendőrökkel kellett volna tartania és a beosztotti állomány szakértelménél mélyebb szakmai tapasztalatával, hivatásbeli gyakorlatával, vezetői ismereteivel a helyszínen egy személyben kellett volna az intézkedések megtételét irányítania. Első napon hiba volt az arra rászolgált személyek előállítását mellőzni, ugyanis ezzel akár bátorítást kap(hat)tak, hogy másnap is következmények nélkül garázdálkodhatnak és önbíráskodhatnak.

Külön kiemelésre érdemes, hogy helyes volt a rendőri vezetés részéről azonnal felvenni a romák tekintélyes képviselőivel a kapcsolatot, kommunikációt kezdeményezni velük, ismert ugyanis, hogy a romákra saját vezetőik nagyobb és hatékonyabb ráhatást tudnak gyakorolni, mint a hatóság képviselői, jelen esetben a rendőrök. Az eseményről a közvélemény felé történő korrekt tájékoztatást szolgálta, a történéseket valós mederben tartotta, hogy a rendőrség kommunikációért felelős vezetője azonnal, hitelesen, kimerítően ismertette a média képviselőivel a cselekmények részleteit. Ezzel a Rendőrség elejét vette, - ismerve a bulvársajtó ilyen irányú sajátos természetét, - hogy valótlanságok, felnagyított, meg nem, vagy nem úgy megtörtént hírek terjedjenek el.

A kisebbség és többség szokásrendszerének és magatartásformájának kölcsönös megismerése

A roma szokásrendszer egyre mélyebb megismerése abban szolgálja a rendőri intézkedések szakszerű fogantatását, hogy az előre várható reakciókra fel lehet készülni, elejét lehet venni nagy társadalmi felháborodást kiváltó intézkedéseknek, és a romák rendőrök elleni ellenszenvé sem mélyül. Ebben az esetben arra gondolunk, hogy jó ha a rendőrök tudják, ha néhány roma verekedésbe keveredik, akkor rövid időn belül a többiek nagy számban a segítségére sietnek, védelmére kelnek. A romák eme szokásának ismerete akkor segítette volna a szolgálat-irányító parancsnokot, amikor a rendbontók megfékezésére azonnal elegendő számú rendőrt vezényelt volna a helyszínre. Elkerülhető lett volna ezzel az, hogy a kivezenyelt néhány rendőr a szolgálat alkalmazottaihoz méltatlan dulakodás árán tudta csak megakadályozni a túlerőben levő tömeg behatolását a presszóba.

Összefoglalás

A romák másságának megismerése, szokásaiknak tudatos kezelése és ezen ismeretek birtokában a megfelelő intézkedések foganatosítása hozzájárul a rendőrség és a romák közötti konfliktusok számának csökkenéséhez. Egyre inkább elterjed, a rendőrség szoros kapcsolatot ápol, állandó kontaktusban van a roma önkormányzat vezető tisztségviselőivel. Ahol ez a kapcsolat rendszeres és az együttműködés alapvető motivációja a megértés és konfliktus megoldás, ott a nem romákhoz képest más hagyományok szerint élő romák és a rendőrök között kimutathatóan kevesebb az erővel megoldott ellentétek száma.

Több településen igencsak példaértékű, követendő és már hagyománnyá vált rendőroma majálist, vagy juniálist szerveznek, összekötik ezt egy, a két fél közötti futballmérkőzéssel, gulyáspartival, megisznak pár pohár sört és ezzel a gesztussal hosszú időre lélektanilag a rendőrség alkalmazottai és a romák is alkalmassá válnak arra, hogy nézeteltérés előfordulása esetén a felmerült problémát polgárbarát, vagy jelen esetben romabarát módon és szellemben oldják meg.

A rendőrség és a roma kisebbség közötti kapcsolatot szabályzó együttműködési megállapodás kéthavonta felülvizsgálatra került, a felek áttekintették az eddigi tervet, és a következő időszakra vonatkozóan új javaslatok közös megfogalmazására került sor. Ezzel a kapcsolat működő együttműködéssé vált, és a közösen végrehajtott mérlegkészítéssel az formálissá váló együttműködés veszélye elhárult.

3.6. Az olaszliszkai esemény

Az olaszliszkai történés lényege az, hogy 2006. október 15-én egy tanár autójával elsodort és 8 napon belül gyógyuló sérülést okozott egy gyermeknek. Az autóvezetőt a megsérült gyermek feldühödött rokonsága halálra verte. Több mint ezer tudósítás hangzott el, cikk jelent meg a sajnálatos esemény kapcsán. Disszertációm témája szempontjából a 12 meghatározó megnyilatkozó kijelentését gyűjtöttem ki a média-tudósításokból, törekedtem a mindkét oldalról való nézet bemutatására.

- *Münnich Iván kriminálpszichológus agressziókutató* szerint: „elszabadultak a morális fékek, az emberek nem tudják mit szabad és mit nem. Sok baleset után azt tapasztalták, hogy a bíróságon lassan ítékeznek, az ítéletek pedig elképesztően enyhék. Több közösségen belül létezik a szemet szemért elv, ami egy szikra hatására kirobban. Ugyanakkor az olaszliszkai eset egyedi eset.”
- *Magyar Elemér a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda egri kirendeltségének vezetője*: „A cigányság egyébként bűnözési szempontból sem egységes, homogén réteg hazánkban. Köztük is megtalálhatók mindenféle emberek. Egy ilyen megrázó, rettenetes eset kapcsán tehát nem hisztérikus indulatokat kéne szítani, (úgy általában) a cigányság ellen, hanem józan fejjel elgondolkodni azon, hogyan tovább.”
- *Gönczöl Katalin kriminológus*: „Az ilyesféle bűncselekmény elkövetése nem a roma kultúrával, sajátosságaival függ össze, hanem a szegregált életmóddal.”
- *Lévai Katalin EP képviselő*: „A gettósodás, az anyagi és erkölcsi nyomor olyan tethetz vezetett, amely konszolidált társadalmi helyzetben nem következhetett volna be, és jogosan váltja ki a magyar társadalom többségének felháborodását. Nagyon fontosnak tartom, hogy a roma értelmiségiek, roma vezetők, a Roma Polgárjogi Alapítvány vezetői, mindazok, akikre a roma közösség hallgat vagy legalábbis feltételezhetjük, hogy hallgat,

azok most nem hagyják magukra ezt a közösséget, amelynek több tagja is elkövette ezt a borzalmas bűntényt. Ez azt jelenti, hogy a közösség ártatlan és vétlen tagjait pártolják, és megpróbálják megakadályozni, hogy tovább terjedjen ez az erőszak légkör, és segítenek a közösségnek abban, hogy visszatérjen egy normális erkölcsi rendhez.”

- *Németh Zsolt kriminológus*: „Azok hajlamosak az önbíráskodásra, akik úgy érzik, nincs más lehetőségük igazságot tenni. Ha egyszer alkalmat találnak rá, „megfizetnek mindenért”. Az önbíráskodás a sikertelen emberek fegyvere. Nem a származástól, hanem a társadalmi körülményektől és a kirekesztettség mértékétől függ, hogy ez a fegyver kinek a kezében válik végzetessé. Elképzelhető, hogy a romák körében az átlagosnál többen követnek el önbíráskodást, de ez pusztán azért van, mert a cigányok közül jóval többen élnek kilátástalan helyzetben.”
- *Kolompár Orbán Országos Cigányönkormányzat elnöke*: „Nem roma ügy, gyilkosság történt, ez egy bűnügy.”
- *Horváth Aladár a Roma Polgárjogi Alapítvány*: közleményben fejezte ki őszinte együttérzését.
- *Farkas Flórián Lungo Drom*: nem kezelhető az önbíráskodás cigány ügyként.
- Egyes sajtóorgánumok uszító magatartására, e viszonylagos fékezhetetlen következményeket kiváltó negatív hatásra hívja fel a figyelmet a roma kérdés több, szakmai tiszteletben álló képviselője.
- Aktivizálódik a szélsőjobb parlamenten kívüli politikai párt. A *Jobbik Magyarországért Mozgalom* a „cigány etnikumok indokolatlanul kivételezett helyzetbe hozó törvények és rendeletek azonnali megváltoztatását követelte, majd a „büntető törvénykönyv szigorításáért, a halálbüntetés visszaállításáért” demonstráltak a tragédia helyszínén.
- A szélső jobboldali politikai eszmék irányába elkötelezett napilapból: „A mi jogainkat ugyanis senki sem fogja megvédeni. Csak mi. És ha Olaszliszván ezt is megússzák a cigánylincselők, akkor velünk van baj”.
- Erre *Szuhai Péter antropológus*: „Olaszliszván olyan borzalom történt, amire nincs mentség. De ez senkit sem jogosíthat fel arra, hogy általánosító megállapításokat tegyen a romákról, és cigányellenes hadjáratba kezdjen.”

A médiában az olaszliszakai esettel kapcsolatban megjelent megnyilatkozások disszertációmba történt idézésével azt szándékozom bemutatni, hogy a halmozottan hátrányos települések lakói nemcsak körülményeikben, de szemléletükben is megérették a változásra. Körülményeik változását munkalehetőség biztosítása jelenti. Ezen eset kapcsán különösen fontos a média felelősségét kiemelni. A disszertációmban idézett, és a médiamunkások soraiból átsütő előítéletes tudósításokra irányítom a figyelmet, tekintve, hogy egyes újságírók nem hírt adtak az eseményről, hanem mélyítették a többségi társadalomban kialakított, romákkal kapcsolatos negatív sztereotípiákat.

Erre a helytelen újságírói előítéletesség tarthatatlanságára hívta fel a figyelmet az olaszliszakai tragédia médiavisszhangja miatt a budapesti székhelyű Európai Roma Jogi Központ (ERRC) is. A szervezet szerint elfogadhatatlan, hogy egyes médiumok az általánosítás hibáját elkövetve híradásaikban az olaszliszakai cigányközösséget teszik felelőssé a halálesetért. Az tehát, hogy az ügy kapcsán általánosságban beszélnek a „cigánykérdésről”, illetve, hogy a gyanúsítottakra csak mint „cigányokra” hivatkoznak. „A cigányság kultúrájának nem immanens része a bűnözés, a tettesek közötti magas arányuk nem kultúrájuk

következménye, hanem a többszörösen depriváltak közötti arányukból, szociális helyzetükből adódik. A nem cigány lakossággal ezt tudatosítani kell, a cigány lakosságnak pedig bizonyítania kell ezt a tényt”.³⁴

A magyar média roma képét elemezve megállapítható, hogy annak jellegzetes roma ábrázolása sajnálatosan fenntartója és továbbélője a mélyen gyökerező, általános sztereotípiáknak. A médiaképben a romák három területen, három témában kapnak jelentős figyelmet a szegénység, a roma kultúra (zene, tánc, stb.), és a konfliktusok területein.

A roma médiakép másik jellegzetessége, hogy a romákat egyszerű, homogén tömegként ábrázolja. Mivel azonban a média nemcsak tájékoztat, hanem egyben alakítja is a romaképet, emiatt felelőssége kiemelten jelentős. Az újságírók, politikai, értelmiségi elit által meghatározott, leírt normák komoly befolyással vannak a romákkal kapcsolatos közbeszédre. Előítélettel foglalkozó kutatások bizonyítják, hogy a média hosszú távon is nehezen tud mélyen gyökerező negatív előítéleteket megváltoztatni, az előítélettel megegyező, egybeeső média tudósítások pedig tovább erősítik a többségi társadalom beidegződéseit. A magyar adatvédelmi és kisebbségi ombudsman 1997-es állásfoglalása óta törvényellenes a bűnügyi tudósításokban az etnikai hovatartozás nyilvánosságra hozatala. Ebből kifolyólag a magyar sajtóban csak elvétve történik utalás arra, hogy a gyanúsítottak roma származásúak. Ez alól kivételt képez a kiemelkedő média visszhangú két eset, a zámolyi roma családok házainál meggyilkolt csákvári fiú esete és az olaszliszakai tragédia.

Az olaszliszakai tragédia kapcsán az ERRC szakértője felvetette, hogy az újságíróknak, politikusoknak, közéleti szereplőknek felelősségük okán kiemelten szükségük lenne előítélet kezelő tréningre. Előítélete mindenkinek van, de ezek a célzott foglalkozások megmutatják, miként kezelhetők ezek. A magyar közélet meghatározó szervezetei, szereplői média prezentációjukkal összefüggésben erőteljesen fellépnek, megkövetelik a média kiegyensúlyozottságát, de az elesett társadalmi csoportok méltóságával kapcsolatos közbeszéd kialakítása korántsem ilyen fontossággal esik latba, sőt mondható, máig másodlagos szempont. Az olaszliszakai tragédiával kapcsolatban jelzésként szükséges megjegyezni, hogy megjelentek és nyilvánosságot is kaptak a társadalom pozitív reflexiói is, jótékonysági céllal megrendezett események, rendezvények.

3.7. Csoportos kivándorlási kísérlet a svédországi Malmöbe

2006 késő őszen Dél-Magyarország néhány településéről, főként Mohácsról, Komlóról, az Ormánságból, becslések szerint kb. összesen 500 roma különbözően kommunikált céllal, - hogy munkát vállaljanak, hogy elnyerjék a menekült-státuszt, és néhány megkérdezett „hétvégi pihenő” céljából repülőgéppel utazott a skandináv városba. A különböző időpontokban, csoportokban kiutazott romák nagy részét a jobb élet reménye készítette erre az elhatározásra.

Az esetre gyorsan reagált a budapesti svéd nagykövetség diplomatája, aki hazájából szerzett információkra hivatkozva kijelentette, a Malmöbe kiutazott magyarországi romák többsége áldozat, akiket a svéd hatóságok gyanúja szerint ismeretlen emberek önös érdekből felbujtottak, megtévesztettek. A budapesti svéd diplomatával készített TV interjút a kiutazások felgyorsulásával egy időben több napon át, különböző műsorokban sugárzott a

³⁴ Székely György – Fábián Róbert: A gyöngyösi cigányság helyzetének szociológiai vizsgálata 1994-1995, Gyöngyös Város Önkormányzata 16. o.

közszolgálati és több kereskedelmi TV-csatorna is. A nyilatkozó elmondta, biztosan elutasítják a menekültjogért folyamodók kérelmét, akiket ezután rövid úton hazaküldenek, akik pedig munkáért folyamodnak, azok legfeljebb három hónapig maradhatnak. Ezt követően a munkát keresőknek tartózkodási engedélyre van szükségük, amelyhez szigorú feltételeknek, például a nyelvtudás követelményének kell megfelelni. Akik a feltételnek nem felelnek meg, azoknak haza kell térniük, a svéd állam kitoloncolja őket, akár úgy is, hogy a menekültügyi hivatal visszaútra szóló repülőjegyeket vásárol számukra.

A csoportosan útra kelő romákról sugárzott televíziós felvételek jó öltözetű, jól kommunikáló romákat mutattak be. Az eseménnyel egy időben erőteljes felvilágosító, a malmöi életkilátások körülményét felvázoló, a kiutazás következményeit elmagyarázó tevékenységbe kezdtek a helyi roma kisebbségi önkormányzati vezetők. E beszélgetések, fórumok a kiutazásról szóló lebeszélés szándékával is szerveződtek, bár meg kell jegyezni, hogy kevés kiutazni akaró romát sikerült kiutazási tervének megváltoztatására rábeszélni. Miután az eltávozottak a kinti körülményekkel hamar tisztába jöttek, gyorsan visszaérkeztek az első csoportok, de az általánosan megállapítható volt, hogy erős, egyszerre történt „felbuzdulás” következményeként történt eseménnyel állunk szemben.

Az illetékes szaktárca úgy reagált a kialakult helyzetre, hogy közmunka-programot indított, bár az 500 helybéli munkanélküliből ezáltal csak 60 személynek biztosított a kenyérkereseti lehetősége három hónapig. Ismereteim szerint a Malmöbe kiutazott romák hosszabb-rövidebb kint tartózkodás után mind hazatértek. Röviddel a többség hazatérése után több média hír foglalkozott azzal, hogy a dél-magyarországiak ismét útra készülődnek, másodszor már Kanada volt a tervezett úti cél. Szárnyra kelt ugyanis a hír, hogy Kanada eltörli a vízumkényszert, és a 2001-es nagy kanadai kivándorlási hullám mintájára, a tengerentúlon kezdenek új életet. Tekintettel arra, hogy Kanada a vízumkényszert máig nem törölte el, 2006 végén a második roma exodusra már nem került sor. A malmöi eset kapcsán kiemelésre kínálkozik a svéd diplomata kijelentése, hogy ti. információ szegény emberek tudatos félrevezetésének esete állt fenn.

3.8. A hét esettanulmány vizsgálati tapasztalatainak összegzése

A romákkal összefüggő jellemzők:

A kétegyházi esetben a romák látszólagosan beleegyeztek a többség akaratába, és azt is megtették, hogy sajátjaiktól egy időre megtagadták a szolidaritásukat. A Rádió utca 11-ben a romák szinte tehetetlen elszenvedői voltak a hatalom akaratának. A zámolyi romák 3 év után fellázadtak. A gyöngyösi esetben a gyászoló romák már a kórházban megkezdték a halotti tort. Nyilvánvalóvá vált a romák ellenszenve úgy a helyi rendőrséggel, mint közigazgatási intézménnyel szemben. „A cigányság kulturális rendszerének egyik legfontosabb eleme az embereknek a halottakhoz fűződő viszonya...ennek lényege, hogy a környezet más kulturális csoportjaihoz képest sokkal nagyobb jelentősége van a halottak emléke ápolásának”³⁵. A hatvani esetben vélt vagy valós korábbi sérelem miatt vettek elégtételt a romák, ami hirtelen csapott át agresszióba, verekedésbe, lövöldözésbe. Az olaszliszkai tragédiában kisebb sérelem eltúlzott mértékű lereagálására került sor. A malmöi kivándorlási kísérletben a romák hiszékenységgel ismerkedünk meg, „valakiktől” azt

³⁵ Kemény István: Magyarországi romák Változó Világ 31.sz. 78. o.

hallották, amit egyébként hallani szerettek volna, erre alapozva pénzzé tették értékeiket és útra keltek északra.

A hivatalos szervek intézkedései

Az önkormányzat a kétegyházi, a Rádió utcai és a zámolyi esetben is úgy tevékenykedett, mintha a lakosság ellen végrehajtott intézkedések lenne a feladata. A gyöngyösi esetenél sok hiányosság történt. Az orvosok elmulasztották a kötelező tájékoztatást, ami a magyar egészségügy disszertációm írásának befejező szakaszában elkezdődött reformjával minden bizonnyal pozitív irányba változik. A rendőrök gyöngyösi fellépését is akárcsak az orvosokét, a „régis reflexek” irányították, működtették. A romákat „tömegként” kezelték, és nem a vezetőikkel tárgyaltak, továbbá tapintat hiányát mutatja, hogy a romák egyébként jogos előállításában „élenjáró” rendőrt küldtek a hangoskodókat lecsillapítani. Ismerni kellett volna, hogy a romákat bármi sérelem, veszteség, halál éri, azt kifejezetten mély lelki fájdalomként élik meg. A gyöngyösi után röviddel történt a hatvani konfliktus, itt már azt tapasztaljuk, hogy intézkedésben nem hibáztak a rendőrök, bátran feltételezhető, hogy a gyöngyösi rendőri túlzó intézkedések szakmai magyarázata, megbeszélése miatt történt ez így. Hibát a vendéglátó ipari szolgáltató részéről említettek, akik az eset másnapján a nem romákat beengedték, a romáknak zárva tartottak, a hátrányos megkülönböztetés tipikus esete állt fenn. Az olaszliszkai eset kapcsán megítélésem szerint a legkirívóbb hibát a média követte el általánosítással, cigánybűnözőként minősítve az olaszliszkai közösséget, „Cigányliszka” - címmel megjelentetett cikkel. Fontos tényező, új elem, hogy a szélsőjobboldali politikai párt saját politikai céljaira használta fel ezt a sajnálatos eseményt, vagyis a politikai töke kovácsolásának esett áldozatául a tragédia. A sorrendben negyedik esetenél már a kisebbségi roma vezetők aktivizálódását is megfigyelhetjük, komoly fejlődés, értékelendő tartalmi változás a további esetekhez viszonyítva. A malmői esetenél az elektronikus média kifejezett jótékony, hasznos közreműködőjeként vett részt a megoldási folyamatnak. Utalok itt a svéd diplomata felvilágosításának gyakori adásba szerkesztésére, és a svéd helyszínen a kiutazott roma személyek előzetes reményei megghiúsulásának ismertetésére. Összességében itt a média pozitív szerepét kell kiemelni, míg az olaszliszkainál a többségi társadalom roma ellenszenvének további elmélyülését idézte elő.

Az esettanulmányok utáni gondolatösszegzésben kiemelném, a feldolgozott konfliktusok rámutatnak, hogy az 1. és 2. dolgozati vázlatpontban feltüntetett intézményi törekvések mellett és azok ellenére is egyben, hol tartott 2003-ban és 2006-ban a magyar roma társadalom identitásmegőrző és integrációs folyamata. Mennyire és milyen mértékben működtek (még) 14 illetve 17 évvel a rendszerváltozás után a korábbi rendszer megcsontosodott beidegződései, a többségi társadalom és a hivatalok, intézmények, szervezetek előítéletei, diszkriminációs eljárásai. E kettő összevetésében megállapíthatom, hogy 2006-tól bezáróan Magyarország elindult a roma kisebbséget felzárkóztató társadalmi változás fejlődési útján, egyben megjegyezhető, hogy ez az út hosszú lesz, és aminek jelenleg az első harmad közepén tartunk.

A további roma felzárkóztató intézkedések köre azok az EU pályázati lehetőségek maximális kihasználása lehet, amelyek a térségi-regionális fejlesztési tervben meghatározottak. Hangsúlyozom, hogy az emberi fejekben és szívekben való „rend” megtétele, az értelmi-tudati befolyásolást a fenti gyakorlati tennivalóival egyszerre és fontosságát tekintve azzal egyenértékűnek minősítetten kell megtenni, amiben komoly szerepet játszik a közvélemény kiegyensúlyozott, elfogulatlan tájékoztatása (média) és a társadalom vezető rétegeinek, az értelmiség, a politikai szereplők társadalmi befolyása is.

A hét, romákkal kapcsolatos konfliktus eset elemzésének összegzése:

- Kétegyházi eset 1992. szeptember 8-i - *rendőrség nem teljesíti feladatát, amit többségi önbíráskodás, népítélet helyettesít.*
- Rádió utca 11. 1997. október 16-i – *az önkormányzat alapfeladatával ellentétesen nem szolgáltat, segít és ügyet intéz, hanem kilakoltat, mélyíti a romákkal kapcsolatos sztereotípiákat, meg akar szabadulni a város összképét rontó Rádió utcai romáktól, és a nagy számú segélyre jogosulttól, a térségi falvakba akarja őket kitelepíteni.*
- Zámolyiak esete 1997. október 27-én – *a romák három évig élnek össze – vissza helyeken és állandó bizonytalanságban, mert az önkormányzat ledózeroltatta lakásaikat, és olyan megfélemlítéseknek hagyott tápterepet, ami miatt kivándoroltak az elgyötört emberek.*
- Gyöngyösi eset 2002. november – *rendőri, roma kisebbségi, kórházvezetési hibák együttes hatása.*
- Hatvani eset 2003. november - *romák és nem romák szópárbaja, rongálás és fenyegetés, a kocsmába a nem romák bemehetnek, a romák nem.*
- Olaszliszakai tragédia 2006. október – *autó elütéssel okozott könnyű sérülésre elkeseredett, kilátástalanságba belefáradt roma család tragédiával végződő reakciója.*
- Malmöi kivándorlási kísérlet 2006. november – *félretájékoztatott romák politikai menedékjog kérelme Svédországban.*

A magyarországi romák problémái időszakosan, egy-egy fellángoló konfliktus után kerülnek a közfigyelem középpontjába, annak ellenére, hogy e problémakör megoldatlansága az egész társadalom számára állandó feszültségforrásként van jelen. Disszertációmban modellnek tekinthető konfliktusokat mutatok be, feltüntetem, hogy a különböző kultúrák együttélése súrlódásokkal, feszültségekkel jár. A konfliktusok vad, erőszakkal történő lereagálása a paternalizmushoz és a szervilizmushoz szokott emberek tipikus reakciója, ami azt mutatja, hogy a társadalom, amelyben élnek, még nem fejlett demokrácia, az embereknek még nincs mély demokrácia élményük, azt hiszik, a demokrácia azt jelenti, mindent szabad, nincsenek szabályok és korlátok. A demokrácia lényege nem a szabadosság, hanem a felelősségvállalás, a fokozottabb egyéni felelősség a szabadság ára. Demokráciában átstrukturálódik, kevesebb lesz az állam szerepe és felelőssége, és több lesz az egyéné. Ezzel együtt megnövekszik a társadalom vezető rétegének, a hatalmi elitnek a felelőssége is a társadalom elesettjei irányába. Azt kell e vezető rétegnek felismernie, hogy ha maga előtt megoldatlanul tovább tolja a roma-problémát, ha tüneti kezeléseket folytat, és a kérdéssel nem komolyan foglalkozik, akkor a társadalom gazdasági, politikai stabilitását, magát a demokráciát veszélyezteti. Ha a romáknak az lesz az alapvető élménye, hogy velük szemben ellenséges állam fennhatósága alatt élnek, hogy csak saját magukban bízhatnak, a közhatalom nem segíti őket, sőt ellenük lép fel, akkor az esetelemzésekben tárgyalt konfliktusok kiobbanásával kell számolni.

A roma jogsérelmek típusait¹ a szakirodalom az alábbi csoportokba sorolja: lakossági erőszak, rendőri erőszak, oktatási diszkrimináció, munkaerőpiaci diszkrimináció, diszkrimináció a lakáshoz jutás területén, nyilvános helyek látogatásához való jog megtagadása, közigazgatási diszkrimináció, igazságszolgáltatási diszkrimináció. A romák közigazgatásban előforduló jogsérelme alatt az a fajta diszkrimináció értendő, ami a közigazgatás, vagy tisztségviselőjének lélektelen, bürokratikus ügyintézéséből, viselkedéséből adódik, ami közvetett formában megjelenő hátrányos megkülönböztetés.

¹ Prónai Csaba: Áttekintés a Magyarországi romákat ért jogsérelem és a roma jogvédelem irodalmáról

A közvetett diszkrimináció alábbi változatai fordulhatnak elő:

- ha a roma ügyfelet a hivatali ügyintéző nem veszi komolyan, kérdésére nem ad választ;
- ha kérését nem veszik jegyzőkönyvbe;
- az ügyintéző ismerve a rossz, vagy hiányos igazgatási, jogi szabályozást (kiskaput) szubjektív módon a roma kérelmező számára a hátrányosabb megoldást alkalmazza;
- amikor a romákat nem világosítják fel, nem adják meg számukra a jogai érvényesítéséhez szükséges információkat.

Az intézmények eljárásai során a szervezet objektivitása, pártatlansága, semlegessége nem kerülhet veszélybe. Minden embernek joga van a jól működő államhoz, szükséges, hogy a közigazgatás tisztességesen lássa el feladatát. Ez nem csak azt jelenti, hogy nem szabad jogsértőnek lennie, vagyis a törvényességet be kell tartania, hanem azt is jelenti, hogy lehetőleg gyorsnak, hatékornak, méltánosnak, humánusnak, egyenlőségpártinak, nyílnak kell lennie. Ne tegyen olyat, ami nem felel meg a jó közigazgatáshoz fűződő elvárásoknak. A kisebbségi jogok leggyakrabban a közhatalom képviselőinek, az igazgatási szervek, közte az önkormányzatok tevékenysége, a rendőrség, a bíróság, a büntetés-végrehajtás során sérülhetnek, így tevékenységük pártatlanságát és előítélet-mentességét kell elérni.

4. Nemzetközi kitekintés és hazai kiútkeresési kísérletek

4.1. Nemzetközi kitekintés

Az Európai Unió 27 tagországában eltérő számú roma kisebbség él. Disszertációmban a nyugat-európai fejlett demokráciákban élő romák helyzetének említésére nem térek ki, tekintve, hogy az említett jóléti államokban hazánkétól mindenben eltér a kisebbségekkel, köztük a romákkal való állami szintű foglalkozás.

4.1.1. Az Európai Unió 2007-2013-as költségvetési időszaka, a kisebbség kiútjának anyagi háttere

Disszertációm témájával kapcsolatosan a roma kisebbség helyzete, a kérdőíves felmérés által a vizsgált népességről kapott részletes keresztmetszeti állapot és azok a programok, kezdeményezések, pályázatok, amelyek EU és kormányzati alapból már akár a 2007-es év végétől a rendelkezésre állnak, megteremtik vagy megteremthetik a roma felzárkóztatás nagy ívű lehetőségének kezdeti, induláshoz szükséges anyagi hátterét. Magyarország EU integrációja a lehetőségek tárháza. Az azonban rajtunk, mindenkin és az egyéneken múlik, hogy ezzel a lehetőségtárral miként, milyen mértékben vagyunk képesek élni. Az bizonyos, hogy a romák munkához juttatását, lakáskörülménybeli, oktatás-képzési felzárkóztatását helyettünk, a többséghez tartozók és a romakisebbség helyett senki nem teszi meg.

Mindemellett meg kell jegyezni, hogy a romakisebbséget segítő programok természetesen nem ez évben indulnak, azok folyamatában futnak, jelenleg is bővülnek, csak az említett EU pályázati lehetőségekkel a közeljövőben még nagyobb anyagiilag támogatott lendülethez juthatnak. Ezzel kapcsolatban kiemelem azokat az igazán pozitív és korábban általam egyáltalán nem ismert civil szervezeti kezdeményezési láncokat, amire disszertációmban is utaltam, amelyek egyre inkább elterjednek, határokon átnyúlnak, külföldről szerzett hasznosítható tapasztalatokkal állandóan gazdagodnak és új, nemzetközi kapcsolati körből szerzett formákkal bővülnek. Disszertációmban külön részben foglalkoztam a roma kisebbség jövőjének zálogával, az egyik legfontosabb tényezővel az oktatás-képzéssel.

Az iskola az a szervezeti forma, amely záloga a romák valódi helyzetében bekövetkező változásnak. Jelenleg azonban még a roma kortárs csoportok iránt megnyilvánuló előítéletek, a diszkrimináció leküzdése és ezek ellen vívott küzdelem többször köti le a közvélemény figyelmét mint a valódi elért eredmények közvéleménnyel való megismertetése.

4.1.2. Közép-kelet-európai tapasztalatok: a határon túlra történő kitekintés, a romák helyzete egyes szomszédos kelet-európai országokban

Magyarország más országokkal szűkebb, regionális szintű szövetségi viszonyban a Visegrádi tagországokkal van, emiatt ezen országok roma helyzetének egyes lényeges jellemzőit említem azzal a szándékkal, hogy bemutassam nehéz (volt) a fejlődő demokráciákban élő romák helyzete, akiket még a politika is eszközeként használt fel. Északi szomszédunk Szlovákia miután kivált a Csehszlovák Föderációból, 1993-ban megalakította önálló államát. A régóta vágyott állami önállósághoz való békés, forradalom nélküli történet „hozzájutás” mámorító érzéssel töltötte el Szlovákia minden polgárát, a hatalmi elit képviselőitől az egyszerű állampolgárig mindenkit. A parlamentáris demokrácia kezdeti lépései, a politikai, társadalmi tapasztalatlanság által generált „buktatók” hamar jelentkeztek az ország életében. Erre a helyzetre vonatkozóan csak azt a szeletet érintem disszertáciomban, amely a romák szlovákiai helyzetét meghatározó módon érintette, és amit az uralkodó akkori politikai elit saját politikai tőkéjének kovácsolására oly nagyon jellemző módon felhasznált.

A közép-kelet európai volt szocialista országok egymás után jelentették be Európai Unió integrációs szándékukat. Mint disszertációm első fejezetében említettem is, ennek a csatlakozásnak feltételei voltak, amit minden tagországnak teljesítenie kellett, megjegyezve természetesen azt, hogy előfordult, a szervezet politikai okból egyes esetekben eltekintett a csatlakozás feltételeinek mindenben való maradéktalan teljesítésétől és előlegezett bizalom alapján az ország uniós tagországgá vált. Erre példa 2007-ben csatlakozott két tagországból pl. Románia. A csatlakozás feltételei között a tagjelölt ország jó szomszédsági viszonyát, kisebbségeivel való kiegyensúlyozott politikáját és a piacgazdaságra való áttérés feltételeinek teljesítését vették vizsgálat alá. Miután Szlovákia a piacgazdaságra való áttérésben átláthatatlan privatizációs szabályokat iktatott törvénybe, az állami vagyon nagy része a kormányra került hatalmi elitet kiszolgáló körök tulajdonába került, és a EU bővítési biztos helyszíni tapasztalatai után többször megfogalmazott demarsokat az ország vezetése nem vette figyelembe, Szlovákiát nem hívták meg a környező országokkal egy időben a csatlakozásra. Ezután az ország komoly külpolitikai elszigeteltségbe került, melyből kifolyólag számtalan bel- és külpolitikai hátrány hamar éreztette hatását. Erre a helyzetre Vladimír Mečiar akkori szlovák kormányfő kabinetje az alábbi sajátos módon reagált. Titkosszolgálati módszer csoportot dolgoztatott ki, amely operációk a környező országokban azt voltak hivatottak szolgálni, hogy az ottani kisebbségekben, nevezetesen a leghiszékenyebb csoportokban, a romákban dezinformálás útján nyugtalanságot gerjesszenek. Ezzel az egykori szlovák kormányzat elérhette volna, hogy a két EU csatlakozási él-tanuló ország, Csehország és Magyarország sem csatlakozott volna, mivel roma problémától „hangos” két ország politikai célból kovácsolt problémáját az EU valóságos ügynek minősítve a feltételek nem teljesítése miatt ezt elutasította volna. Ez a kormányzati terv szerencsére csak az íróasztal terméke maradt. Köszönhető ez annak, hogy 1998-ban bár az említett kormányfő pártja nyerte meg a választásokat, koalíciós potenciál nélkül nem jutott ismételt hatalomhoz, az oda került jobboldali koalíció pedig leleplezte ezeket a terveket. Csak emiatt nem került sor Szlovákiában arra, hogy a politika a romákat saját hatalmi céljai érdekében eszközként használja fel. Meg kell említeni, hogy az ott élő, egyébként nagyon szerencsétlen sorsú, óriási

nyomorban élő roma-társadalom kettős kisebbségi lét szorításában tengődik, sokan vannak, akik egyszerre a magyar nemzeti kisebbség és ugyanakkor a roma etnikumnak a tagja.

Az említett, ellenzékbe került politikai párt később sem adta fel, és még egyszer hozzányúlt az etnikai kártyához. Ekkor „ismeretlenek” felbátorítására és komoly anyagi támogatásával kelet-szlovákiai nincstelen, ablaktalan, ajtó nélküli putrik romái „útra keltek”, jól öltözöttek, taxival Budapestre érkeztek, ahonnan repülőgéppel nyugat-európai jóléti államokba utaztak és ott letelepedési, és munkavállalási engedélyért folyamodtak. A sajtó nagyon részletesen foglalkozott ezzel a folyamattal. Ennek hatására indultak külföldre a zámolyi romák is, akiknek esetét szintén ismerhetjük. A fentebb ismertetett példát - kijelentve, hogy nem teljességében, de - fontos részletében annak illusztrálására mutattam be, hogy a demokratizálódó országokban volt példa arra, hogy az illető hatalmi csoport annyira lealacsonyította önmagát, hogy érdekből a legvédtelenebbeket használta fel eszközként céljai eléréséhez.

A V4-es csoportnak Lengyelország is tagja, ott azonban annyira alacsony számú roma él, hogy nem meghatározóak, nem teszek róluk említést. Nem így Csehország, amelyet sajnos két negatív vonatkozásban is meg kell disszertációm kitekintés részénél említeni. Csehszlovákia szétválása után a gazdaság fejlettsége, a társadalom életszínvonala és a szociális ellátórendszer juttatásainak magasabb szintje vonatkozásában jóval fejlettebb Csehországba elindultak a szerényebb fenti körülményekkel bíró Szlovákiából a megélhetési bevándorlók csoportjai, akik a romák voltak. Ennek a cseh kormány diszkriminációs, és EU követelésre később megszüntetett állampolgársági törvénnyel kívánta az elejét venni, aminek az a lényege, hogy burkolt megfogalmazásban a romáknak nem járt a cseh állampolgárság. A másik komoly európai felháborodást kiváltó és Csehországgal összekapcsolt eset a dél-csehországi Ústí nad Labem városhoz kötődik, ahol a polgármester a 2000-es évek elején magas fallal vetette körbe a nyomorúságos roma putrikat, mintegy gettóba zárva az ott élőket. Az említett két V4-es ország saját rendszerváltozása óta több állami szintű, romák helyzetét segítő programot vezetett be, amely némileg, időszakosan enyhített az érintett etnikum helyzetén, ezekre azonban inkább a tűzoltó intézkedések jelző illik, jelenleg még hiányzik az átfogó állami intézkedés rendszere.

4.2. Hazai dilemmák, kihívások

4.2.1. A romák megoldatlan helyzetének és az állami politika összefüggésének egyes főbb elemei

A 2006-os évi kisebbségi ombudsmani beszámolót 2007 májusában elfogadta a parlament, a hivatal tevékenységét igen elismerően ítélték meg. A politika azonban a kisebbségek ügyében szükséges erőfeszítéseket csak nyomásra, csak kényszerekre hajlandó meglépni. A józan belátás, az előrelátás, a hosszú távú koncepcióra épülő politika nem gyakorlata a ma romapolitikájának. Kisebbségi kérdésekben nincs kellő nyomás alatt a politika, ugyanis nincs aki nyomást gyakoroljon a politika szereplőire. A kisebbségek befolyása a magyarországi elitre, a politikára minimális, a romáknál sem kellően hatékony, bár létszámuk szerint nekik lenne a legtöbb esélyük befolyást szerezni. Ma a romákat nézeteik, elkötelezettségük vonatkozásában nagyon könnyű megosztani. Egyszerű találni olyan romát, roma csoportot vagy közösséget, aki/amely hajlandó felvállalni politikai csoport, vagy párt érdekeit és fordítva. Pedig ha a romák megfelelő hangsúllyal képviselve, összehangolva a lépéseiket, egy integrált, a közösség érdekeit feltáró, megjelenítő egységes politikát folytatnának, esélyük lenne arra, hogy nagyobb hatást gyakoroljanak a politikai elitre és a politikára általában.

A többi, disszertációmban a nemzeti kisebbségek fogalmával jelölt csoportok az előbbieken említett politikai nyomás gyakorlására nem képesek, és miután ez a nyomás belső kényszerként nem jelentkezik a politikában, kívülről pedig nem érkezik, ezért a hathatós politikai nyomás esetükben sem tudott teret nyerni. Az Európai Unió az egyetlen olyan külső tényező, amelynek a nyomására Magyarországon ilyen kérdésben előrelépés történik. Az EU az egyetlen, amely tényleg hatást tud gyakorolni Magyarországra, a magyar döntéshozókra, de az unió mélységében nem kíván belefolyni e kérdéskörbe. Részben a saját belső kisebbségi tapasztalatai, problémái, az unió más országainak megosztottsága miatt, és azért is, mert ez mindenki számára kissé „nem szeretem ügy”. Egységes elv szerint az unió nyugati, hagyományos demokráciáiban, régi tagállamaiban, és egyébként is a kisebbségek ügye nem uniós szintű ügy, nem része az aquisnak, hanem ún. tagállami kérdés. Az uniós politikának nem fő eleme a kisebbségi kérdés, éppen ezért ezt az unió áttételesen érinti, mint pl. a kultúrák sokszínűsége, antidiszkrimináció, a jogegyenlőség, egyenlő bánásmód kérdésénél, és ez a hagyományos kisebbségek problémájánál aligha, vagy legalább is nagyon korlátozott mértékben használható eszköz. Az említett két területen valóban gyakorol bizonyos nyomást a tagországokra az unió, de a retorika és a valóság között ott is van bizonyos diszkrepancia. Annak ellenére van ez így Magyarországon, hogy teljesen eltérő szakterületek komoly szakértői pl. egyetemi rektor, orvosprofesszor, demográfus, stb. azt mondja, hogy hazánkban a roma társadalom problémája egy teljesen közeli, fenyegető veszély lehet. Ez is jelent bizonyos mértékű nyomást, de a politika akkor kezd el cselekedni, amikor megtörtént a baj, a krízis-management, a baj következményének az eltüntetése szokott lenni általában a politika reakciója.

A fent említettek érzékelhető fenyegetettségek, de ez nem manifesztálódik, nem lesz kézzelfogható. Lehet, hogy majd ez a fenyegetés be fog következni, de amíg nem történik meg, amíg nem lesznek pl. komoly helyi konfliktusok, amíg ez nem ér el egy olyan elviselhetetlen szintet, amely esetében már nem az érintett csoport, jelen esetben a romák, hanem a többség nyomása nehezedik a politikára, addig nem várhatóak igazán hatékony intézkedések. Utalhatok itt a különféle roma programok kudarcára, vagy nagyon mérsékelt eredményére, ha visszanézünk az elmúlt 10 évre. Ezek közül azonban, ha vizsgáljuk, hogy mi volt a hozadékuk, javult-e a helyzet általuk, enyhültek-e a feszültségek, az érintettek profitáltak-e belőle, akkor kiderül, az eredmények kiszámíthatatlanok, megállapíthatatlanok, vagy pedig nagyon szerények. Ha tovább megyünk az egész probléma kvantifikálására, a mérhetővé tétele alap probléma, tudniillik hivatkozni lehet az adatvédelmi akadályra, mondván, azért nem verifikálható semmi, mert pontosan nem tudjuk, hogy kik ők? Ennek ugyanis valóságos adatvédelmi akadályai vannak. Bár a kisebbségvédelem szerint a számszerűség meghatározásának nem lehet akadály a hivatkozott nehézség, ezzel szemben a 2007-es parlamenti beszámoló jegyzőkönyvében látható az ombudsman e problémát érintő reagálása, amely jelen percig válasz nélkül maradt.

A kisebbségi ombudsman említett 2006-os parlamenti beszámolójában az szerepel, hogy vizsgálták a romák oktatási körülményeinek kérdéskörét. Az oktatással kapcsolatban megállapítást nyert, hogy az iskolát nem lehet elszigetelten kezelni és a legjobb szándékú program is megbukik, ha a környezet nem támogatja a szegregáció elleni küzdelmet. A környezetet mi és az általunk választott önkormányzat együttesen alkotja. Hogyan viszonyul a környezet a szegregáció elleni küzdelemhez? Miért nem támogatja azt? A rendszerváltás során, 1990 után egy nagyarányú decentralizációs folyamat ment végbe Magyarországon, ami a megelőző 150 év központi hatalom túlsúlya jegyében telt időszakot próbálta ellensúlyozni. Akkor alakultak meg széles feladat együttesek a helyi önkormányzatok. Többek között ekkor az oktatásról is megállapítást nyert, hogy helyi ügy, ezért az oktatásügy teljes egészében

(oktatási intézmények, oktatásszervezés, pedagógiai munka szervezése, irányítása stb.) a helyi önkormányzatok fennhatósága alá került.

Ez a világ számos más országában is így van, de ott az iskolával kapcsolatos hatáskörök megoszlanak a központi kormányzat és a helyi önkormányzat között. Többnyire az ügykezelés, valamint azon részei az oktatásnak, ami valóban helyben jobban kezelhető, elsősorban az iskolai infrastruktúra, az épület, annak fűtése, stb. tehát elsősorban a technikai feltételek kerülnek a helyi önkormányzat hatáskörébe. Az oktatás szakmai része azonban, a pedagógiai programok, az iskola szakmai testületének egzisztenciája már nem helyi ügy, ez az esetek nagyon nagy részében megmarad a központi kormányzat kezében, a mindenkori Oktatási Minisztérium hatáskörében.

Abban a kérdésben, hogy mi történik a helyi iskolákban ma a minisztérium szinte eszköztelen. Ha ez nem így lenne, akkor mivel lehetne magyarázni azt, hogy több száz, de lehet, hogy 6 – 7 – 800 vagy 1000 iskola van Magyarországon, ahol külön roma osztályok vannak, és az oktatásban valamiféle szegregáció történik. Ha Magyarországon lenne egy erős, eszköz dús, megfelelő eszközökkel bíró központi kontrol, akkor ez valószínűleg nem igazán fordulhatna elő. A helyi közösség a saját önkormányzatától megköveteli, hogy ilyen iskolát akar. A helyi társadalomban egy nagyon erős nyomás nehezedik az önkormányzatra arra vonatkozóan, hogy a jobb körök és a kevésbé sikeres családok gyermekei ne azonos iskolába, ne azonos körülmények között kerüljenek oktatásra, hanem lehetőleg létrejöjjenek elit iskolák, amelyek kiemelkedően jó körülményeket biztosítanak a befolyásos, az érdekeiket érvényesíteni tudó szülők gyerekeinek. Aki pedig nem ebbe a kategóriába tartozik, az érje be kevesebbel. Mindenki arra törekszik, hogy az ő gyereke legyen a legjobb, de az nem megengedhető, hogy ezt olyan körülmények között tegye, ami valakinek a rovására történik. Meg lehet ezt valósítani úgy is, hogy ebben a jótéteményben, amit az oktatás jelent, lehetőleg mindenki, vagy legalább is széles társadalmi körök részesüljenek, és ne az történjen, hogy a szűkös javakat, szegregatív, szelektív módon osztjuk el. Ennek az a következménye, hogy kétségkívül van egy kis rész, 10 – 20 - 30 %, amely az oktatás javaiból megfelelő módon részesül, 60 - 70 % pedig kiszorul ebből, elvesztve az esélyt, hogy elérje mindazt, amit el lehetne érni, vagy szeretne elérni. Ennek az eredménye az lesz, hogy két-három rétegű társadalom alakul ki, társadalmi különbségek nőnek, a társadalmi olló egyre jobban kinyílik tovább növelve a feszültségeket, táptalajul szolgálva a konfliktusok kialakulásának.

Ezzel a dolog praktikus, társadalompolitikai részét érintettem, de megközelíthető onnan is, hogy minden emberi lény azonos módon kell, hogy hozzájusson a rendelkezésre álló közjavakhoz. Ha ezt emberi jogi oldalról nézzük, akkor az teljesen nyilvánvaló, mert olyan országban élünk, amelynek az alkotmánya rögzíti nemcsak az egyenlőséget, hanem az esélyegyenlőséget is. A probléma abban rejlik, hogy ennek gyakorlati megvalósítása során hiányosságok, értelmezési gondok merülnek fel. Nem lehet relativizálni az alkotmányos értékeket, hogy vannak az alkotmánynak egyes rendelkezései, melyek fontosak, vannak, amelyek nem fontosak.

Kijelenthető, hogy a most az érdekét érvényesíteni képes, a magyar társadalom felső rétegébe tartozó emberek csoportjának is érdeke, hogy a társadalom további rétegeibe tartozók is jó helyzetben legyenek, egyenlő esélyeik legyenek. Ez abszolút törekvése kell, hogy legyen minden magyar embernek. A saját magára és a gyerekére gondoló ember tudja, legfeljebb nem tudatosul benne nap, mint nap, hogy egy olyan országban, ahol a társadalmi különbségek túl nagyok, ott a jó helyzetben levőket is előbb utóbb eléri azok a hátrányok, amelyek ebből fakadnak. Valós veszélyként jelentkezik az, ha az egyenlőtlenségek elérnek

egy olyan szintet, ami elviselhetetlen, ha már nincs veszíteni valója annak, aki lent van, s ennek a következménye a bűnözés elterjedése, a közbiztonság eltűnése. Nyilvánvaló, hogy az ország többsége, a döntéshozók sem ezt akarják.

A kisebbségekkel kapcsolatban másik fontos terület a lakhatás kérdése. Magyarországon nagyon sok embernek napi negatív élménye a kilakoltatás és a hajléktalanná válás megélése, ezek az emberek nem igazán találnak megértést az önkormányzatoknál. Felmerül a kérdés, vajon ugyanazért, amiért az oktatási szegregáció ügyében sem? Kétségtelen, hogy a kettő összefügg. Nem nehéz belátni, hogy ha a gyerek harmadik világbeli, elképesztő lakáskörülmények között van, s akinek mindennapi gondja, hogy egyáltalán hol hajtja álmra a fejét, attól nagyon nehéz iskolai teljesítményt várni. Tehát az oktatás és a lakhatási körülmény közötti összefüggés mindenképpen létezik. De létezik a másik összefüggés is, hogy ez a fajta szelektív, szegregatív, a jó helyzetben levők érdekeit mindenki mással szembehelyező magatartás és politika a lakhatás ügyében is tetten érhető. Kétségtelen tény, hogy az ún. szociális lakásügy gyakorlatilag Magyarországon ma alig létezik, hiszen elenyészően kevés azon önkormányzati tulajdonban levő bérlakások száma, amiket mérsékelt bérleti díjért az arra rászorulóknak kiutálnak. Ha összevetjük, hogy mennyi a szociális lakásállomány az EU-ban általában, és mennyi Magyarországon, akkor megállapítható, hogy a kettő között óriási a különbség. Magyarországon gyakorlatilag az egykor tanácsi lakásnak nevezett olcsó bérű, a rászorulóknak rendelkezésére bocsátható lakásokat privatizálták, és a lakásállomány úgy szólván eltűnt az önkormányzatok tulajdonából. Ezek mind magántulajdonba kerültek, ráadásul az önkormányzatok szorult anyagi helyzetüket azzal próbálják orvosolni, hogy jó helyen levő telkeket bocsátanak helyi vállalkozók rendelkezésére, ahová azok plázát és lakóparkot építenek, ami szintén nem az említett rászoruló réteg igényét elégíti ki. Sőt, azok a rászorulóknak, akik szegényes lakás körülmények között pontosan olyan épületben laknak, ahová valaki az említett bevásárlóközpontot vagy lakóparkot kíván építeni, akkor ők útban vannak, és célszerűvé válik őket kilakoltatni. Ebben a vonatkozásban úgy a rendszer, mint az önkormányzatok hibájáról is lehet beszélni. Köztudomású, hogy az önkormányzatok forráshiányosak, legalább is döntő többségük, de maga az ügy sem kap elég figyelmet, és a központi támogatás is nagyon sokszor hiányzik. Nagy a forrásigénye a szociális bérlakás rendszer megépítésének és fenntartásának. Ezek ugyanis akkor is állandó kiadásokat jelentenek a költségvetés számára, ha már megvannak, mert a bennük élők mérsékelt lakbért fizetnek.

4.2.2. A kisebbségi választási törvény vs. a hatalmi elit ehhez kapcsolódó politikai akarata

Megközelítőleg minden negatívum bekövetkezett, amit a 2005-ös választási törvénnyel kapcsolatos negatívumként a kisebbségi szakértők annak idején megfogalmaztak, ennek a törvénynek megfelelően bonyolították le 2006-ban a választásokat, kisebbségi szempontból nagyon nyugtalanító számok és ugyanilyen testületek jöttek létre. Most a jelenlegi ciklus felénél állítólag folyik egy kodifikációs munka. Felvetül a jogos igény, hogy lehet-e szabályt alkotni a következő választásra? Elvileg lehet, de a gyakorlatra vonatkozóan már nem lehetünk olyan határozottak, mivel azokat az ismereteket, amelyekkel most bírunk, fel lehetett volna használni az előző törvénykezési ciklusnál is, akkor is a rendelkezésre álltak. A jogalkotók akkor is pontosan tudták, hogy a folyamatban a kisebbségekkel kapcsolatban mit kellene tenni, a szakértők sok javaslatot letettek az asztalra, számokkal, érvekkel alátámasztva. Felhívták a figyelmét a jogszabály előkészítőknak, hogy működő modellek vannak pl. a szomszédos Szlovéniában. Az ott élő magyarság öröme egy tisztességes választási rendszer működik hosszabb idő óta zavaroktól mentesen. Ennek hazai bevezetése azonban nem felelt meg az egyik magyar, meghatározó politikai félnek.

4.2.3. Az oktatás területén megtett és folyamatba helyezett OM intézkedések:

SZEGREGÁCIÓS TÍPUSOK ÉS A HÁTRÁNYOS HELYZETŰ GYEREKEK ÉS A TÖBBSÉGI TANULÓK KÖZÖTTI SZAKADÉKOT MÉLYÍTŐ SZELEKCIÓS MECHANIZMUSOK	KEDÉS		ETÉS
	A hátrányos megkülönböztetés tilalma, amelyet a módosított közoktatási törvény is előírt. Az új rendelkezések alapján semmissé lehet nyilvánítani minden olyan döntést, intézkedést, amely a gyermekek, tanulók csoportját vagy akár egyetlen egy gyermeket, tanulót neme, kora, származása, családi helyzete vagy bármely más oknál fogva hátrányosan megkülönbözteti.	Az új intézkedés segít az iskoláknak, önkormányzatoknak, hogy olyan oktatásszervezési megoldásokat keressenek, amelyek jogszerűek és minden érintett harmonikus együttműködését szolgálják. A legfontosabb diszkriminációs tényállás, a roma tanulók elkülönítése alacsonyabb színvonalú oktatást nyújtó csoportba még mindig széles körben jellemző.	2003. szeptember
Amíg az állami támogatások nem rászorultság alapján kerülnek elosztásra, addig a szakadékot mélyítik a szegények és többiek között	Ingyenes tankönyv, amely rászorultsági alapon válik ingyenessé a közoktatásban.	A nehéz helyzetben lévő családokat nem terhelik meg annyira az iskolakezdés költségei	2003-tól az általános iskolák 1-4. évfolyamán, 2004-től az általános iskolák 5-8. évfolyamán is. 2005-től a 9. 10. és a szakképző évfolyamokon is.
	Rászorultsági alapon csökkennek az iskolások étkezési költségei. A 2003. évi költségvetési törvény növelte az intézményi étkeztetés támogatását. Az iskolai gyermekétkeztetést igénybe vevők a korábbi normatív kedvezményeken túl teljesen vagy részben ingyen étkezhetnek.	Az óvodában, iskolában és a kollégiumban szervezett intézményi étkeztetésben részt vevő tanulók után a központi költségvetésből meghatározott összegű normatíva illeti meg a fenntartó önkormányzatokat. Ennek összege 2002-ben még egységesen tanulónként 24.000 forint volt. 2003-tól tehát a normatíva rászorultsági alapon jár. Így a 50%-os térítési díj kedvezményre jogosult a Gyvt. szerint megállapított gyermekek köre: rendszeres támogatásban részesülő, három vagy többgyermekes családban élő, tartósan beteg vagy fogyatékos gyermekek. Az e körbe tartozó óvodás gyermekeket 100%-os térítési díj kedvezmény illeti meg.	2004-től a 100%-os térítési díjkezdvezményre jogosultak után járó normatíva közel a duplájára emelkedett
	Kötelező felvétel a napközibe, kollégiumba. A módosított közoktatási törvény értelmében ez akkor válik kötelezővé, ha a felvételtkor problémaként jelenik meg a gyermek, tanuló veszélyeztetettsége, vagy a gyermek ügyében hozott gyámhatósági intézkedések. (Ko Tv. 65.§)	A kistélepülésen élő szegény családok gyerekei előtt új lehetőségek nyílnak a tanulásra. 2003 előtt a munkanélküli szülők gyerekeit automatikusan elutasították, hiszen nekik nem volt szükségük arra, hogy napközben felügyelet alatt legyen a gyerekük, így azokon a településeken, ahol korlátozott az óvodai férőhelyek száma, a hátrányos helyzetű gyerekek nagy része nem járt óvodába.	2003. szeptember
	Antidiszkriminációs jelzőrendszert dolgozott ki a minisztérium	Ennek célja, hogy a szegregáció elleni szabályozást kövesse, és kimutassa a szegregációt. Az érintettek a közoktatásban	2003. szeptember

		előforduló diszkriminációról jelzést adnak a megfelelő forumoknak (bírság, hatóság, szakmapolitikai) A képző program elkészült, 600 fő képzése kezdődik	
A települések közötti különbségek, nem romák, nem hátrányos helyzetű romák elvárandorlása miatt			
A roma gyerekek 11%-a ¹ nem járt óvodába, ennek okai: drága a szolgáltatás, sok, magas roma népességarányú kistérségben nincs óvoda	A 21. század iskolája hitelprogram és az NFT ROP is pályázatot írt ki új óvodai férőhelyek létesítésére a hátrányos helyzetű térségekben.	A 21. század pályázatban eddig 21 óvoda pályázott, közülük 11-ben kezdődött meg az óvodaépítés. A ROP ² pályázati kiírására egyetlen olyan önkormányzat sem pályázott, ahol óvodát akarnak építeni. A férőhely bővítésre érkezett pályázatokról az OM nem tud adatot közölni (2004.-ben július folyamatosan zajlanak a pályázatok.)	2003. szeptem ber
Iskolán belüli és iskolák közötti szegregáció	Képesség kibontakoztató felkészítésben vehet részt minden hátrányos helyzetű gyerek, 17 ezer, majd 20 ezer forintot normatív támogatás mellett.	A hátrányos helyzetű gyerekek hátrányait kívánja a rendelet csökkenteni azzal, hogy olyan felkészítés szervezését teszi lehetővé, melynek keretei között a tanuló egyéni képességének, tehetségének kibontakoztatása, a fejlődés elősegítése, a többi tanulóhoz történő felzárkózás, tanulási, továbbtanulási esélyének kiegyenlítése folyik. (11/ 1994 MKM rendelet, 39/D)	2003. szeptember
	2003. szeptember 1-től Integrációs normatíva vehető igénybe az általános iskolák 1. 5. és 9. évfolyamán felmenő rendszerben. Ez a képesség kibontakoztató normatíva háromszorosa, 60 ezer Ft	Az integrációs normatíva célcsoportját azok a gyerekek jelentik, akiknek a szülei nyolc általános iskolai osztályt, vagy kevesebbet végeztek és anyagi helyzetük miatt jogosultak a 4600 Ft gyermekvédelmi támogatásra, illetve akik állami nevelésben nőnek fel. (VI.8.) MKM rendelet, 39/D és 39/E.	2003. szeptember
	Roma és hátrányos helyzetű gyerekek integrációját segítő Országos Integrációs Hálózat létrehozása	A hálózat létrehozásának az volt a célja, hogy országos méretekben megvalósuljanak a szociológiai kutatások által javasolt integrációs lépések, hogy elterjedjenek az oktatás-szervezési megoldások és a korszerű pedagógiai megközelítések. A hálózat bázisintézményei elsősorban az ország két északkeleti régiójában, kisebbségi számban pedig a Dél- Dunántúlon és a fővárosban és környékén helyezkednek el.	2003. január
	A bukta tilalma: az 1- 3. évfolyamba járó gyerekek csak akkor utasíthatók évfolyamismétlésre, ha túlzott hiányzás miatt nem tudják teljesíteni a követelményeket. Egyébként csak csak a szülő egyetértésével lehet évfolyamismétlésre kötölni a diákot (71.§ (1))	Az évfolyamismétlés kudarcjelvényt jelent, miközben az évfolyamismétlésre ítélt gyerekek döntő része odafigyelés esetén be tudja hozni a lemaradást. Hiába indul el az iskolai integráció, ha a gyerekek egy része megbukik. Az 1-4. osztályokért felelős szakértők eddig az iskolák 82%-át vizsgálták meg, ez alapján látható, hogy a bukta tilalma megvalósult. A gyerekek 100%-ban nem jegyet, hanem szöveges értékelést kapnak, amely a gyerek egyéni fejlődését értékeli. A tanárokat a szöveges értékelésben egy szoftver segíti, amely arra is alkalmas ad, hogy összesíthetők legyenek az eredmények.	szeptember
	Tanoda program (Közt. Tv 95.§)	A Köztartási törvényben megjelent a tanoda módszer definíciója. a hátrányos helyzetű gyermekek iskolai	

¹ Havas Gábor adata, 2004.

² Regionális Fejlesztés Operatív Program, 2.3-as intézkedés

		sikerességét iskolán kívüli foglalkozásokkal elősegítő „tanoda” módszer A délutáni iskolán kívüli foglalkozásokon jó eredmények érhetők el.	
	Projekt módszer definíciója 45. §	Az iskolák szokásos 45 perces rutinszerű tananyagfeldolgozása helyett, a gyerekek korábbi tapasztalataira építő, a tanárral közös munka során, élményekre alapozott tanulási, nevelés módszer, melynek alapja a gyerekek együttműködése.	
	A Nemzeti Alaptanterv felülvizsgálata	A Nemzeti Alaptantervbe bekerült, hogy minden, a közoktatásban tanuló gyereknek tanulnia kell a romák kultúrájáról, közös történelmünkéről.	2004.
	Kimeneti szabályozás, érettségi követelmények változtatása.	2005 tavaszától az érettségi vizsga kétszintűvé vált. A követelmények között több helyen is szerepel a kisebbségek, ezen belül a romák.	2005 tavasz
	Roma családi koordinátorok általános iskolákban, foglalkoztatásuk és képzésük: a program keretén belül roma munkanélküliek ifjúságsegítőként, tanári asszisztensként dolgoznak általános iskolákban. A munka mellett felnőttoktatásban és szakképzésben is résztvesznek. A program sikeres kísérlet a munka melletti felnőttoktatásra és képzésre.	A felnőttoktatáshoz szükséges szakmai gyakorlati helye is az az iskola, ahol dolgoznak. A program 65 iskolában indult el: fontos eleme, hogy a felnőtteknek rugalmas képzési modulokat biztosít a minél eredményesebb tanuláshoz. A roma munkavállalók a tantestület egyenrangú tagjai, kollegáik közül ketten, egy a humán egy a reál tantárgyak tanulmányában mentorként segítik. Az elmúlt két év alatt egyetlen résztvevő sem maradt ki a programból, a tantestületek attitűdje pozitívan változott, jobb a kapcsolat az iskolák és a családok között, nincsenek konfliktusok. A programról könyv jelent meg az OKI gondozásában ³ , mely tartalmazza a résztvevőkkel készült interjúkat.	2003. ősze
	Az NFT HEFOP ⁴ 2.1-es intézkedés első pályázata	Pályázatok a hátrányos helyzetű és a sajátos nevelési igényű tanulók integrált oktatásának támogatására, illetve a hátrányos helyzetű tanulók iskolai sikerességét előmozdító tanoda programok támogatására.	2004. március
	Az NFT HEFOP 2.1-es intézkedés központi programjában ⁵ fejlesztések és képzések megvalósítása zajlik.	Az intézkedés pedagógusképzésben bevezethető képzési modulok, szakértői képzések és pedagógus-továbbképzési programcsomagok kifejlesztését, 11 500 pedagógus, és pedagógiai munkát támogató szakember gyakorlat-orientált képzését biztosítja az eltérő háttérű gyerekek hatékony együttnevelése területén. A program az integráló intézmények társadalmi környezete (gyermekjóléti szolgálatok, helyi döntéshozók, fenntartók képviselői, civil szervezetek, kisebbségi önkormányzatok, média képviselői) számára is képzéseket biztosít. 270 komplex, integrációs pedagógiai keretrendszerrel (IPR) rendelkező modellt dolgoz ki a 2005-ben és 2006-ban kiírásra kerülő adaptációs pályázaton nyertes megközelítőleg 270 intézmény bevonásával. Az intézkedés az idő előtti iskolaelhagyás, lemorzsolódás megelőzésére és a	március - 2007.

³ Munka és tanulás, OKI 2005, szerk. Mayer József

⁴ A pályázatok lebonyolításáért az OM háttérintézménye, az OM Alapkezelő Igazgatósága a felelős

⁵ A központi programot az OM háttérintézménye, a Sulinova Kht. fejleszti

		lemorzsolódás kockázatának felismerésére szolgáló módszereket, programokat fejleszt.	
	Összetartó társadalom program kampány program	A kormány kommunikációs kampányt indított, mellyel a tágabb társadalmi környezet romákkal kapcsolatos előítéleteit kívánják megváltoztatni. Ennek érdekében hirdetések, filmek láthatóak a szegregációról, a roma gyerekek méltatlan helyzetéről, ennek jogsértő voltáról, az egész társadalomra nézve káros következményeiről.	I
Roma gyerekeket indokolatlanul fogyatékosnak nyilvánítanak	Utolsó Padból program indult, mert a roma tanulók indokolatlanul felülreprezentáltak az enyhén értelmi fogyatékosok iskoláiban.	Mára a fogyatékosnak nyilvánítás a roma tanulók szegregálásának az egyik formájává vált. Miközben az elmúlt évtizedben folyamatosan csökkent a tanulólétszám a közoktatásban, addig a fogyatékosnak nyilvánított gyerekek száma egyre nőtt.	ecember
Magántanulóvá nyilvánítás	Körültekintőbb intézkedések a magántanulóvá nyilvánítás területén. (Közzokt. Tv. 7.§)	Ennek a rendelkezésnek az a célja, hogy a leghátrányosabb helyzetű fiatalok ne essenek ki ellenőrizetlen módon a közoktatásból.	zeptember
A hátrányos helyzetű gyerekek között jóval kevesebben végeznek érettségi adó középiskolát	A kormány Útravaló címen programot indított minden pályázó, hátrányos helyzetű gyerek ösztöndíjban és külön mentortanári támogatásban részesül. A pályázatot a Tempus Közalapítvány gondozza.	Egy évfolyamon belül a roma gyerekeknek kevesebb, mint 10%-a végez érettségi adó képzésben ⁶ . Ez az óriási szakadék mindenekelőtt azzal korrelál, hogy a szülők iskolai végzettsége a romák körében jórészt 8 osztály, vagy az alatti. Június 15-ig, a pályázati határidőig 21 ezer diákpályázat érkezett, 7 300 mentor pályázott. Ez azt jelenti, hogy egy mentor átlagosan legfeljebb 3 diákkal fog foglalkozni.	zeptember
	Magyarországi Cigányokért Közalapítvány	Minden jelentkező roma fiatal ösztöndíjban részesül. A középiskolások havonta 5 ezer forintot kapnak (20 EU).	1996 óta működik a program. 2002 óta kétszer annyi gyerek részesül támogatásba.
	Arany János Kollégiumi Program indult. Egy előkészítő év után a kollégium csak abban az esetben kap külön támogatást, ha a programban résztvevő gyerekek integrált körülmények között tanulnak, tehát a gyerekek nem egy osztályba kerülnek.	Sok hátrányos helyzetű fiatal éppen a földrajzi távolságok miatt nem tud továbbtanulni. Jó középiskolába kerülhetnek, ha kollégiumi lehetőséget kapnak. 5 kollégium, 5 gimnázium, 124 gyerek vesz részt a programban. Jövőre 275 új diákra van keret.	2004. ősze
Szegregáció a roma kisebbségi oktatás, vagy a roma nyelv tanulása következtében A roma népismereti tananyagok, és a felzárkóztatás fogalma együtt jelent meg a jogszabályban, azt a sztereotípiát erősítve, hogy a roma gyerekeknek mindenképpen fejlesztésre van szükségük	A 32/1997. MKM sz. rendelet módosításával lehetőség van a romani és a beás nyelvnek az iskolai oktatásban való tényleges megjelenésére. Ugyanakkor nem lehet többé felmenteni a gyerekeket a cigány kisebbségi oktatás indokával az idegen nyelv tanulása alól és egyértelműen szétvált a nemzetiségi, nyelvi rendelkezés a képességekre vonatkozó rendelkezésektől. Ezt fontos említeni, mert a közvéleményben tapasztalható, hogy a nemzetiségi oktatás és a hátrányos helyzetű tanulók felzárkóztatása egyet jelent.	2003-ban az OKÉV felmérésének ⁷ adatai szerint az egész országban mindössze 3 közoktatási intézményben tanulhatják a roma gyermekek az anyanyelvüket. Előzetes információink szerint a jogszabályi változások nyomán 2003 szeptemberétől elindul a romani nyelv oktatása Tarnaörsön, Tiszabón, Csobánkán, Nagyecsed, Nagyrábén, és a beás nyelv oktatása Csapiban, Gyulajon, Darányban, Magyarmeckén, Gilvánfán, Kétújfalun, Vásárosdombon, Gödrén, Tereskén, Nagyharsányban, Barcsan. 2004-ben cigány nyelvet az alábbi településeken oktattak: Versend, Hetvehely, Kétújfal, Pécs, Békés, Körösnagyharsány, Olaszliszka, Dunaújváros, Pázmándfalu, Tarnabod,	zeptember

⁶ Liskó Ilona: Roma tanulók a középfokú oktatásban, Oktatókutatási Intézet, 2003.

⁷ Országos Közoktatási Értékelési és Vizsgaközpont, Jelentés a cigány kisebbségi oktatást folytató intézmények tanügyiigazgatási tevékenységének és működésük szakmai feltételrendszerének ellenőrzéséről, 2003

		Hugyag, Valkó, Csapi, Tiszabó, Oroszlány, Hencida, Budapest, Csárdaszállás, Becske, Tatabánya, Magyarmecske, Nagyrábé, Gyulaj, Darány, Baranyajenő, Gödre, Nagyarsány, Vásárosdombó, Zalakomár, Egyházasharaszti, Istvádi, Szolnok, Cegléd, Mánfa, Tarnaörs, Pomáz, Székely, Tiszavasvári, Hajdúböszörmény.	
	olai fejlesztő program indult, amely segíti a szakiskolákban folyó pedagógiai munka fejlesztését.	A szakiskolákban évek óta 30%-os a fiatalok lemorzsolódása. A program elindítása, hogy ez az érték felére csökkenjen. A szakiskolai diákok nagyrészt hátrányos helyzetű.	2004-től folyamatosan
A roma fiataloknak alig 1%-a szerzett egyetemi, főiskolai végzettséget	Pozitív diszkrimináció: Első alapképzésre felvételt nyerhet az a hátrányos helyzetű jelentkező, aki eléri a költségtérítési képzésbe bejutók pontszámát. Így a szegény családok gyermekeit nem a család, hanem az állam fizeti be a költségtérítési egyetemi képzésbe. Az így felvett hallgatók aránya az adott intézményben a szak, szakpár, tagozat irányszámának legfeljebb 3 százaléka lehet.	Jelenleg a hátrányos helyzetű tanulók nagy része nem jut el a felsőoktatásba. A cél az, hogy ezeknek a fiataloknak is legyen esélyük továbbtanulni. Tanulmányaik segítéséhez mentort kereshetnek a felsőbb évfolyamok diákjai között. A mentorok képzésben részesülnek, és munkájukért ösztöndíjat kapnak. Az intézkedés nyomán 223 fiatal került be a felsőoktatásba. Többségük bölcsész szakokra jelentkezett (101), műszaki pályára 30-an, egészségügyre 9-en, jogra 8-an nyertek felvételt. Az intézkedés következtében fél százalékkal nőtt a felsőoktatásban résztvevő hátrányos helyzetű fiatalok száma. Remélhető, hogy jövőre az arány nő, és hogy ennél jóval többen bekerültek a pozitív intézkedés igénybevétele nélkül.	zeptember
Tanárok, pedagógiai szakértők felkészítése az integrációra	Módosult a 41/1999. (X. 13.) OM rendelet a pedagógus-szakvizsga képzési követelményeiről	A tanároknak, akik a pedagógus szakvizsgára készülnek, kötelezően tanulniuk és vizsgáznuk kell a közoktatást, a családot, a gyermeki és személyiségi jogokat, az állampolgári, tanulói és szülői jogokat, az esélyegyenlőség biztosítását szabályozó rendelkezésekről, ehhez kapcsolódó EU-s prioritásokról, az integráció és szegregáció kérdéseiről, a hátrányos megkülönböztetés felismeréséről és kezeléséről, az esélyegyenlőség elvéről, fenntartói megoldásokról az integrációra, és az ezeket elősegítő szektorközi együttműködésekéről.	zeptember
	Módosult a 31/2004. (XI. 13.) OM rendelet az Országos szakértői, az Országos vizsgáztatási, az Országos szakmai szakértői és az Országos szakmai vizsgálónői névjegyzékről, valamint a szakértői tevékenységről	velési-oktatási intézményekben szakmai ellenőrzést, értékelést végezhetnek szakértők, akik az Országos szakértői névjegyzéken szerepelnek. A módosítás következtében egyebek közt megjelent a hátrányos helyzetű gyermekek, tanulók integrált oktatása, együttnevelése szakterület is. A szakértők képzésére a HEF OP keretén belül elkészült egy releváns továbbképzési tananyag.	decembertől
	Roma gyerekek integrációja pedagógiai szakirány továbbképzési szak (egyeztetés alatt) indítása lehetséges a felsőoktatási intézményekben	A javaslat célja, hogy a tanárok képesek legyenek heterogén tanulócsoportokban korszerű pedagógiai munkát végezni.	Szakmai egyeztetés alatt

Forrás: Kezdeményezések a szegregáció felszámolására (2002 nyár -2005 nyár)

III. EMPIRIKUS KUTATÁSI TAPASZTALATAIMRÓL

1. Az alaphelyzetről

1.1. Gyöngyös város és vonzáskörzetében lakókról – többség vs. etnikai kisebbség jellemzői

Disszertációmban a következőkben Gyöngyös város és vonzáskörzetében tapasztalható és a roma kisebbséghez kötődő konfliktusok felmérésével, elemzésével, az azokból levonható következtetések megfogalmazásával foglalkozom. A Heves megyéhez tartozó Gyöngyös város lakosságának száma nagyjából állandó, 34 ezer körüli. A gazdasági szerkezetváltás ellenére a térség arculatát továbbra is az ipar, gép-, építő-, feldolgozó-, élelmiszer-, könnyűipar, és a szolgáltatásban a vendéglátás, kereskedelem határozza meg. A változás annyi, hogy a privatizáció hatására a korábbi nagyipari vállalatok társasági formákban magyar vagy külföldi befektetők kezébe kerültek. A nagyüzemek helyét a kevesebb alkalmazottat foglalkoztató vállalkozások vették át. Ugyanakkor a jó közlekedési viszonyok, az M3-as autópálya Gyöngyöst is érintő vonala vonzza az érdeklődő cégeket. Gyöngyös és a hozzátartozó 23 közigazgatási terület a megye középső, gazdaságilag fejlett térségét alkotják. Heves megye össznépességének csaknem egynegyede közel 79 ezer fő lakik itt.

Gyöngyös vonzáskörzetét figyelembe véve a falvakban található magasabb munkanélküliség miatt a helyzet ettől rosszabb, ott a munkanélküliek száma 20 %-os. A munkanélküliséggel kapcsolatos gondokat az önkormányzat egyrészt önálló problémaként, másrészt a roma kisebbséghez fűződő, súlyos gondként érzékeli. Általános nehézség, hogy a vállalatok a tartós munkanélküliek után igényelhető központi kedvezmények ellenére sem alkalmaznak szívesen hosszú ideje munkanélküli romákat.

A romák nagy részének halmozott szociális problémái miatt az önkormányzat elsősorban a hátrányos helyzet újratermelődését próbálja megakadályozni. A város iskolái közül kettőben, a 6 sz. Egressy iskolában és a 4 sz. Csárda iskolában, ahol többségben roma gyerekek tanulnak a városi önkormányzat igen hathatós anyagi és más jellegű támogatásának köszönhetően a pedagógusok speciális foglalkozások keretében különös figyelmet fordítanak rájuk. Ebben a két iskolában 2004 és 2005-ben a budapesti amerikai nagykövetség anyagi támogatásából tantermek és tornatermek felújítása fejeződött be, és ugyancsak ebből a támogatásból komoly tárgyi eszköz felújítás történt. Ez a megszerzett támogatás egyben jól mutatja a városi önkormányzat, és kiemelten a roma kisebbségi önkormányzat vezetőinek kiváló kapcsolatépítő és kapcsolatápoló, valamint sikeres lobbis tevékenységét is.

A város szociális gondjai nem térnek el az országos jellemzőktől, melynek terén három nagy szociális probléma csoportot kell kiemelni. Csökken az élve születések száma, ami miatt a város öregszik. A társadalom biológiai öregedése magával hozza a gondozással járó nehézségeket. A munkanélküliség más városokhoz vagy régiókhoz képest kisebb mértékben, de megoldásra váró problémaként Gyöngyös életében is jelen van, s ez különösen érzékenyen érinti a 26 és 45 éves korcsoportot. Végzettség tekintetében a munkanélküliek 38,5 %-a szakiskolát és szakmunkásképzőt, 20 %-a szakközépiskolát és technikumot végzett. A munkanélküliek egyharmada ennek megfelelően szakmunkás, közel 30 %-a pedig betanított munkás. A munkanélküliek több mint felének szakképzettsége nem megfelelő, illetve nem illeszkedik a munkáltató által kínált álláshoz. Harmadik jellemző szociális feszültségként a

roma kisebbség gondjai. Bár a lakosság mindössze 8 %-a cigány, iskolázatlanságuk, az ebből adódó rosszabb munkaerő-piaci kilátásaik, lakásgondjaik, más jellegű életmintáik mély problémákat indukálnak.

A Gyöngyösön lakó romák annak alapján, hogy a városban milyen minőségi lakóövezetben laknak, három csoportba sorolhatók, ami a város település struktúrájában is tükröződik. A déli városrész - disszertációmban Erdélyi-tér -, az a lakóterület, ahol mindig is roma családok éltek, az itt található lakásokat a romák építették úgy, hogy kedvezményes áron telkeket kaptak, az építkezéshez önkormányzati támogatást vehettek igénybe. E városrész fejletlen, infrastrukturálisan kiépítetlen, nincs út és nincs szennyvízcsatorna hálózat, de van gáz, víz és villany. Az itt élő romák lehetőségük függvényében a lakásokat az évek során tetőterekkel bővítették. Életmódjukra jellemző a többgenerációs együttélés. A felmerülő konfliktusokat maguk között oldják meg. Ennek ellenére ez a terület szegregációs övezetnek tekinthető. A lakosság hátrányos helyzetét az iskolai statisztikai mutatók is alátámasztják. Az iskolai tanulók jó része bukott, bukásra ítélt, így a gyermekeknek még alapfokú ismeretek megszerzésére sincs esélyük. Ez hosszabb távon állandósuló feszültség forrást és a nem roma lakossághoz viszonyítva domináns szociokulturális hátrányt jelent.

A város korábban nem romák által lakott bérlakásos részéből, disszertációmban Gyöngyös-Belváros néven szereplő területről az ott egykor lakók törekedtek elköltözni. Helyükre romákat költöztetett a város vezetése az akkori politikának megfelelően, amivel az asszimilációt kívánták elősegíteni. Jelenleg itt sok a több százezerrel tartozó dijhátralékos lakos és az önkéntes lakásfoglaló. Magas közöttük a munkanélküliek aránya. A fiatalok iskolai végzettségére az elvégzett 8 osztály jellemző, azonban az idősebbek között nem ritka az írástudatlan ember. Így számukra csak segéd- vagy betanított munka jöhet szóba. Az önkormányzat közhasznú munkán, általában az építőiparban és a város rendezésében, patakmeder tisztítás, parkrendezések, takarítás munkálataiban foglalkoztatja őket, de a munkalehetőség száma a kereslethez képest kicsi. Így a roma személy a fenti foglalkoztatás idejének letelte után visszakerül az önkormányzat szociális ellátó rendszerébe és rendszeres szociális segélyért folyamodik. Egy hátrányos helyzetű család esetében a munkából származó jövedelmet kiegészíti még a 3 070.- Ft-os rendszeres gyermekvédelmi támogatás, ezt kiegészítheti a negyedévente adható átmeneti szociális segély és bizonyos esetekben pl. rokkant nyugdíjasként adható közgyógy-ellátási igazolvány. Az itt lakó roma lakosok közt magas a látens munkanélküliség, igen ritka, hogy egy családban mindkét szülő dolgozik. A családok jövedelmét esetenként a fekete- vagy alkalmi munkavégzéssel egészítik ki. Az önkormányzat intézmény rendszerei közül a családsegítő szolgálat különösen nagy figyelmet fordít ezen terület lakóira, s a civil szervezeteket is felkéri, hogy segítsenek problémáik kielégítésében pl. a ruhaellátásban. A gyöngyösi romák kisebb, ugyancsak a Belvárosban lakó csoportjába tartoznak a jómódban élő romák. Helyileg ők is a város szívében élnek, életmódjuk alapvetően alig tér el a nem roma lakosságétól. Van közöttük képzett, iskolázott, közülük kerülnek ki a roma önkormányzat vezetői is.

Gyöngyös város észak-nyugati részén terül el az a rész, amit disszertációmban Duránda megnevezéssel szerepeltetek, ahol a roma közösség igen nagy szegénységben élő tagjai élnek. Ez területileg a legnagyobb romák által lakott városrész, ahol egyben a legtöbbnek laknak. Az itt élő romák életkörülménye sivár, megélhetésük a szociális ellátórendszer juttatásain keresztül valósul meg. Durándában nincs infrastruktúra, mérhetetlen nyomor a városrész legjellemzőbb vonása.

1.2. Társadalmi, roma demográfiai adatok

Utoljára 1971-ben készül reprezentatív adatfelvétel a magyarországi roma népességről. Az 1993-94 évi adatfelvétel ugyanazon az alapelveken nyugszik.

A teljes körű összeírás hibája	Háztartások száma	Lakosságszám	Arány %
0	97 050	433 814 fő	4,22 %
10	107 833	482 014 fő	4,69 %
15	114 176	510 367 fő	4,97 %
20	121 313	542 269 fő	5,28 %

A romák az egész ország területén szétszóródva élnek, de eloszlásuk nem egyenletes. Hat régióra osztották: **Észak** - Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megye, **Kelet** - ide sorolták Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Békés megye, **az Alföld** - Csongrád, Bács és Jász-Nagykun-Szolnok megye, a **budapesti iparvidék** - Budapest, Pest, Fejér- és Komárom megye, **Dél-Dunántúl** - Baranya, Somogy, Tolna, Zala és Veszprém megye, **Nyugat** - Vas és Győr-Sopron megye.

A legnagyobb a romák száma a három északi megyében. Ebben a három megyében lakott 1971-ben a romák 20 %-a, számuk ekkor kerekén 65 ezer volt és a régió lakosságához viszonyított számarányuk megközelítette a 6,5 %-ot. Jelenleg ebben a megyében lakik a romák 24,35 %-a, a számuk 117 ezer, a régió lakosságához viszonyított számarányuk 9 %.

A romák létszáma területi eloszlásban 1971-es és 1994-es felmérés adatai alapján						
Régió	Létszám		Roma lakossághoz viszonyított arány(%)		Teljes népességhez viszonyított arány(%)	
	1971.	1994.	1971.	1994.	1971.	1994.
Észak	65 000 fő	116 900 fő	20,4 %	24,3 %	6,5 %	9,0 %
Kelet	75-80 000 fő	95 100 fő	23,0 %	19,8 %	5,0 %	6,3 %
Alföld	50 000 fő	57 833 fő	16,0 %	12,0 %	3,0 %	4,1 %
Budapest	60 000 fő	87 611 fő	19,0 %	18,2 %	2,0 %	2,4 %
Dél-Dunántúl	65 000 fő	109 889 fő	20,0 %	22,8 %	4,0 %	6,5 %
Nyugat	5 000 fő	13 944 fő	1,4 %	2,9 %	1,3 %	2,0 %

A roma családoknál a rokonsági rendszer külsődlegesen sokkal erősebben megnyilvánuló kötelékekben mutatkozik meg, mint a nem-cigány családokban. Gyakran előfordul, hogy egy lakásban nem két, hanem három nemzedék lakik együtt, vagy két és három nemzedékes családon belül több rokon család. Országos viszonylatban a roma népesség 31 %-a lakik olyan lakásokban, amelyben három nemzedék él együtt és további 8 %-a olyan lakásokban, amelyekben testvérek élnek együtt családjakkal. Az ilyen háromnemzedékes együttélések aránya az oláh cigányoknál a legmagasabb 37 %, amit a testvércsaládokban élő 10 % egészít ki. Általában tehát a romák által lakott lakások csaknem felében több roma él együtt. Az ilyen többcsaládos együttélésekben a háztartások elkülöníthetőek, de határaik rugalmasak. Gyakori jelenség például, hogy a nagyszülői nemzedékhez tartozó feleség, a nagymama megfőzi az ebédet a maga és férje számára, ugyanakkor egy másik ebédet főz a második, harmadik nemzedékeknek. Máskor a legfiatalabb nemzedékhez tartozó legidősebb lányra hárul ez a feladat.

Ha a kultúrán nem a szellemi életet értjük, hanem az életforma egészét, abban az esetben azt mondhatjuk, hogy Magyarországon nem beszélhetünk cigánykultúráról vagy szubkultúráról, hanem az alsó réteg szubkultúrájáról, amelyen belül a cigányság különböző életforma csoportjai külön szinteket jelentenek. Az alsó réteg szubkultúrájának két vonását rögzíthetjük. Az alacsony jövedelmet és a magas gyermekszámot. A két vonás egymásra ható tényező, mégis egymástól független változónak kell tekinteni.

A családok családnagyság szerint megoszlása az 1986-os adatok alapján				
	1-2 tagú családok (%)	3-4 tagú családok (%)	5 és több tagú családok (%)	Összesen (%)
Összes magyar háztartás	40,1 %	43,5 %	15,4 %	100,0 %
Összes cigány háztartás	21,1 %	42,1 %	36,8 %	100,0 %
Az összes cigány részletesebb bontásban:				
Román cigányok beások	29,5 %	40,4 %	30,2 %	100,0 %
Magyar cigányok romungrók	20,5 %	41,7 %	37,8 %	100,0 %
Oláh cigányok romák, romok	17,1 %	47,1 %	35,8 %	100,0 %

Forrás: KSH 1987

„Ismeretes, hogy a magyarországi cigányok (romák) három nagy nyelvi csoportba tartoznak. Ezek: a magyarul beszélő magyar cigányok, romungrók (más néven zenész cigányok, muzsikás cigányok), a két nyelven, magyarul és cigányul beszélő oláh cigányok (más néven romák, romok) és a két nyelven, magyarul és románul beszélő román cigányok (más néven beások)”³⁶.

1.3. Szociológiai jellemzők történeti alakulása

Gyöngyösön 2002 évben az aktív korú lakosság 13 %-át regisztrálták munkanélküliként, akiknek 60 %-a részesült valamilyen ellátásban. Megváltozott a munkanélküliek foglalkozási csoportok szerinti összetétele, nőtt a legnagyobb arányt képviselő szakmunkások és segédmunkások száma, csökkent a szellemi foglalkozásúaké. A munkanélküliség a korábban konszolidált rétegeket is sújtja. Ez nem csupán a szociális helyzet romlásával jár együtt, hanem mentálhigiéniai problémák jelentkezésével is.

Nyugati kutatók - akik nagyobb tapasztalattal rendelkeznek - ebben a problémakörben leírják, hogy a munkanélküli lét első néhány hónapjára jellemző bizakodást gyorsan követi a reményvesztettség, az apátiába süllyedés állapota. Azoknak, akik néhány hónap után nem találnak munkát, rohamosan csökken az esélye az elhelyezkedésre. A tartós munkanélküli lét a korábbi közösségi, emberi, sok esetben családi kapcsolatok felbomlásával jár együtt. A munka világából történő kiszakadás a társadalom alapvető integrációs erőinek elvesztését, tartós leértékelődést jelent, ami a feleslegesség érzését kelti az egyénben. Ennek megakadályozása komoly, mentálhigiéniai feladat, de intézményrendszeri, személyi, tárgyi feltételei nem alakultak ki. A problémamegoldás a meglévő intézményekre, az idegrendszerekre, családsegítő központra terhelődik rá.

Lehetséges alternatívaként jelentkezik a szegregált munkaerőpiac kialakulása, amelyben a foglalkoztatottságból elsősorban az alacsony iskolai végzettségűek, piacképes tudással nem rendelkezők tartósan kirekesztődnek. Újra termelődik egy klasszikus értelemben vett szegényréteg, amely sajátos szubkultúrájával szemben áll a társadalmi normákkal. Ennek megakadályozása, illetve kezelése az önkormányzatra hárul. Speciális problémát jelentenek a

³⁶ Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén in. Kemény István A nyelvcsereéről és a roma/cigány gyerekek nyelvi hátrányairól az iskolában 267. o.

pályakezdők elhelyezkedési nehézségei. Számuk és arányuk a munkanélküliek között növekvő. Az iskola a munkavégzésre nem készít fel, a munkára szocializálás befejezése a munkahelyekre hárul. Ha ez az iskolavégzést követő első években nem történhet meg, akkor a személyiség adaptációs képessége maradandóan csorbul.

1.4. A munkanélküliség 2004-ben aktuális helyzete Gyöngyös térségében

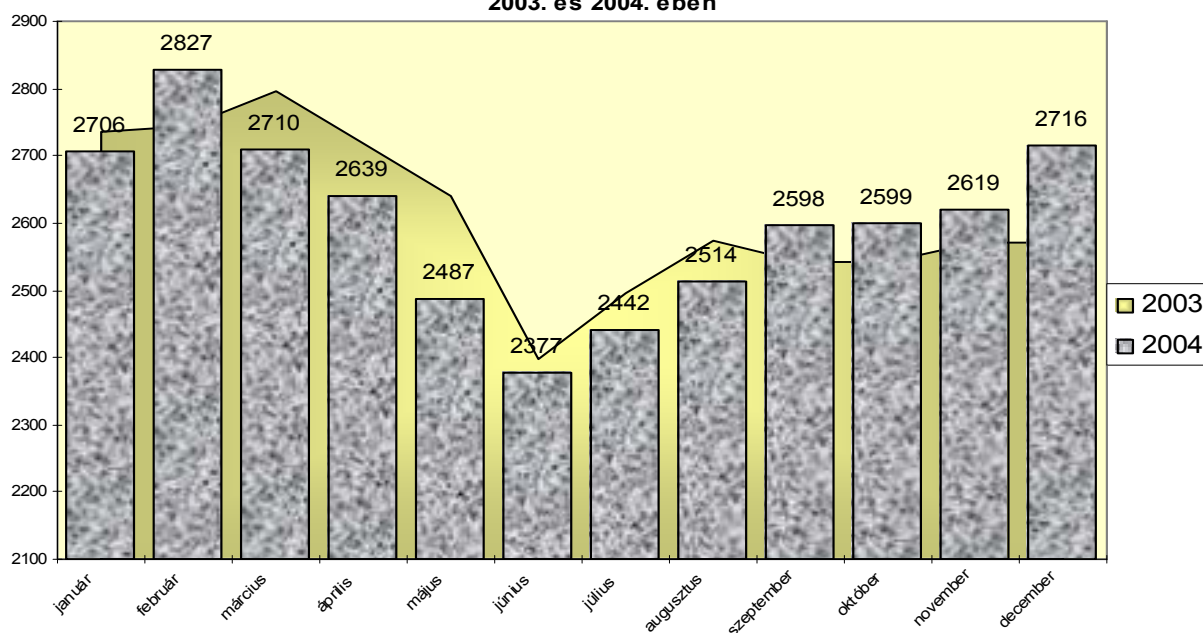
Gyöngyös és vonzáskörzete Heves megye gazdaságilag fejlett térsége, lakóinak száma 78 153 fő, 337 fővel kevesebb, mint az előző évben. A térség gazdaságát az ipar, a szolgáltató szektor és a nem termelő infrastruktúra határozza meg. A mezőgazdaságban a Mátraalján magas színvonalú szőlő és gyümölcsstermesztő kultúra honosodott meg, a borvidék nemzetközileg is jelentős. A körzet oktatási hálózata fejlett, elsősorban a számítástechnika, gépipar, textilipar, építőipar, turisztika, kereskedelem, pénzügy és mezőgazdaság területéhez kötődően.

A vonzáskörzetben 2004-ben több, mint 5000 különböző vállalkozás működik, melyek közül létszámot tekintve 24 munkáltató, a Mátrai Erőmű Rt, LEAR Corporation Hungary Kft, Bugát Pál Kórház, B. BRAUN Hungária Kft, Szőlőskert Rt, VISHAY Hungary Elektronikai Kft, Falcotrade Rt, Mátra Volán Rt, Mátrai Erőmű Központi Karbantartó Kft, Magnetec Ungarn Kft, TESCO Globál Áruházak Rt, Friesland Hungary Rt, Mátrai Erőmű Központi Karbantartó Kft, VAMAV Vasúti Berendezések Kft, EGERERDŐ Rt, PRODAX Rt, GYÖNGYSZÖV ÁFÉSZ, AROMA Kereskedelmi Rt, GYÖNGYÖSI Mezőgép és Járműtechnikai Kft, Detki Keksz Édesipari Kft, Xella Pórusbeton Magyarország Kft, Stanley Electric Hungary Kft, Csépany és Társa Kft, Styl Bau Építőipari Kft, ÉLPAK Rt töltenek be meghatározó szerepet.

A gyöngyösi Ipari Parkban eddig egy japán autóipari beszállító cég, a Stanley Electric Hungary Kft. telepedett le és további 4 gazdasági társaság tevékenykedik, amelyek a DIESEL DR. Járműjavító és Kereskedelmi Kft, Horváth Rudolf Intertranspont Kft, Mátra Cement Kft, és a Mayer & Hardver Kft.

A térségi munkanélküliség 2004. februárban volt a legmagasabb, 2 827 fő, a folyamat márciustól csökkenő tendenciát mutat és június végére már csak 2 377 főt tartottak nyilván. A komoly csökkenést a főként mezőgazdasági idényjellegű munkák tették lehetővé. A foglalkoztatók 2 040 munkaerőre jelentettek be igényt, amire 1 419 főt közvetítettek ki sikeresen. 2004. december végén 2716 fő munkanélküli tartottak nyilván, 144 fővel, 5,6%-kal többet, mint az előző év hasonló időszakában.

**A regisztrált munkanélküliek számának alakulása Gyöngyös és
vonzáskörzetében
2003. és 2004. ében**

Forrás: A gyöngyösi térség munkanélküliségének átfogó ismertetése – Gyöngyösi Munkaügyi Központ 2005. január 21.

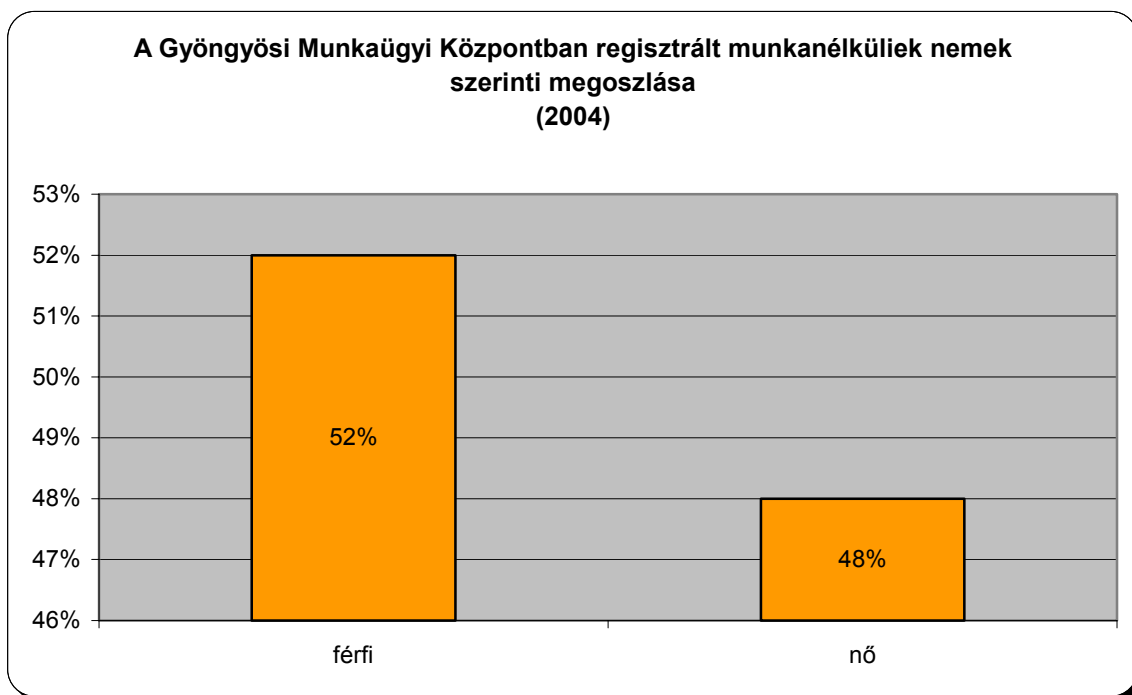
A Munkaügyi Központ által nyilvántartott ügyfelek 29,3%-a előző munkahelyén szakmunkásként, 27,7%-a betanított munkásként, 25,4%-a segédmunkásként dolgozott. Szellemi munkavégzők közül 478 fő került munkanélküli státuszba, ez az előző évben 446 fő volt. Az összes regisztrált munkanélküli 82,4%-a, 2 238 fő fizikai munkavégző. A Központ 2004-ben regisztrált ügyfeleinek megoszlása iskolai végzettség tekintetében 1 140 fő, az összes regisztrált 42%-a általános iskolai végzettséggel vagy anélküli munkanélküli. Középfokú iskolai végzettséggel¹ rendelkező munkanélküliek száma 1442 fő, 53 %. A felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkező munkanélküliek száma 134 fő, 5%.

A gyöngyösi Munkaügyi Központban 2004-ben regisztrált munkanélküliek iskolai végzettség szerinti bontásban			
befejezetlen vagy befejezett általános iskolai végzettségű munkanélküliek 2004-ben	középfokú iskolai végzettségű munkanélküliek 2004-ben	felsőfokú végzettségű munkanélküliek:	Összesen:
1 140 fő	1 442 fő	134 fő	2 716 fő
42 %	53 %	5%	100 %

Forrás: A gyöngyösi térség munkanélküliségének átfogó ismertetése – Gyöngyösi Munkaügyi Központ 2005. január 21.

A gyöngyösi Munkaügyi Központban 2004-ben regisztrált munkanélküliek 52%-a férfi, 48%-a nő.

¹ Középfokú iskolai végzettségű munkanélküliek: szakmunkásképző, szakközépiskola, technikum, gimnázium

Forrás: A gyöngyösi térség munkanélküliségének átfogó ismertetése – Gyöngyösi Munkaügyi Központ 2005. január 21.

1.4.1. A tartósan munkanélküliek jellemzői

A legalább egy éve tartósan munkanélküliek száma 2004. december 20-i záró adatok alapján 610 fő volt. A folyamatosan, egy éven túl munkanélküliekből 144 fő, az összes 23,6%-a több mint 3 éve nem dolgozik. A tartósan állástanul maradtak egyik jellemzője az aluliskolázottság, 56,9% nyolc általános iskolával vagy még azzal sem rendelkezik, a másik a magasabb, a 45 év feletti életkorúak köre, ami az összes 43,2%-a. A tartósan munkanélküliek köre viszonylag állandó, főként szakképzetlenek vagy elavult szakképesítéssel rendelkeznek. Közülük sokan az önkormányzatok közcélú és közhasznú foglalkoztatásában, illetve közmunka programok révén jutnak munkához, amely sok esetben csak rövid időre biztosít megélhetést számukra.

1.4.2. Megváltozott munkaképességű, regisztrált munkanélküliek jellemzői

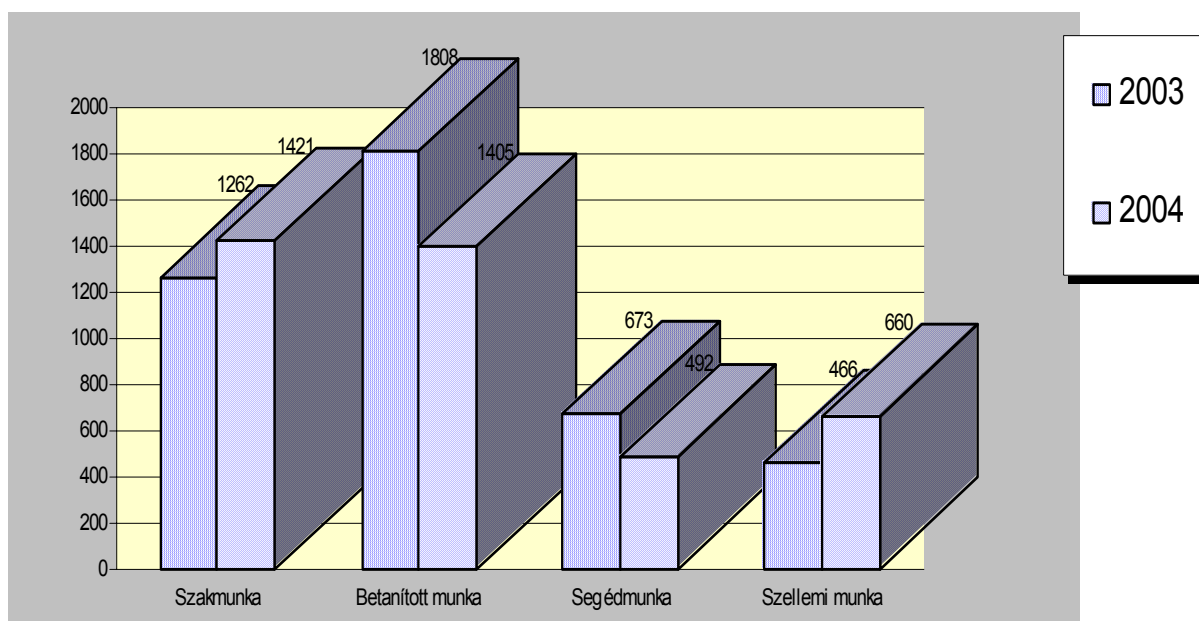
A résztvevők többségének munkaképessége 40%, illetve 50%-ban csökkent. Közülük 2004-ben 82 főt vontak be rehabilitációs programba, így az előző évről áthúzódó 59 fővel együtt 141 fő vált a program alanyává. Az előző év megfelelő időszakához viszonyítva ez a szám 25,8%-kal kevesebb. Ebben a csoportban a 40-49 év közöttiek vannak a legtöbben, iskolai végzettséget tekintve 40% általános iskolát, 29% szakiskolát végzett. Munkaerő-piaci részvétel szerint az ügyfelek 37,7%-a, 23 fő rendszeres szociális segélyben részesül. A megváltozott munkaképességű ügyfelek elhelyezkedésében nehézséget jelent az egészségi állapot, az életkor, az alacsony iskolai végzettség illetve a munkaadók elutasítása.

1.4.3. Munkaerő iránti kereslet alakulása

Gyöngyös város és vonzáskörzetében a munkaerőpiac helyzetét 2004-ben leginkább 2 munkáltató jelentősebb számú csoportos létszámcsökkentése, illetve egy új bevásárló központ megnyitása befolyásolta. A gazdálkodóktól ez évben 3 978 fő alkalmazására érkezett új álláslehetőség, mely 5,5%-kal kevesebb, mint az előző évben. Havonta átlagosan 332 állást ajánlottak az elhelyezkedni kívánóknak, az előző évi 351-el szemben. A tárgy évben a munkaadók 2 641 állást támogatás nélkül, míg foglalkoztatási eszközök igénybevételével 1337 munkakört kívántak betölteni. Legmagasabb munkaerő kereslet az elmúlt évekhez hasonlóan májusban mutatkozott, amikor is állásbörzét szerveztek. A program sikeres lebonyolításához 239 álláshelyet tártak fel, így az érdeklődők a már bent lévő nyitott álláslehetőséggel összesen 749 üres munkahely közül választhattak.

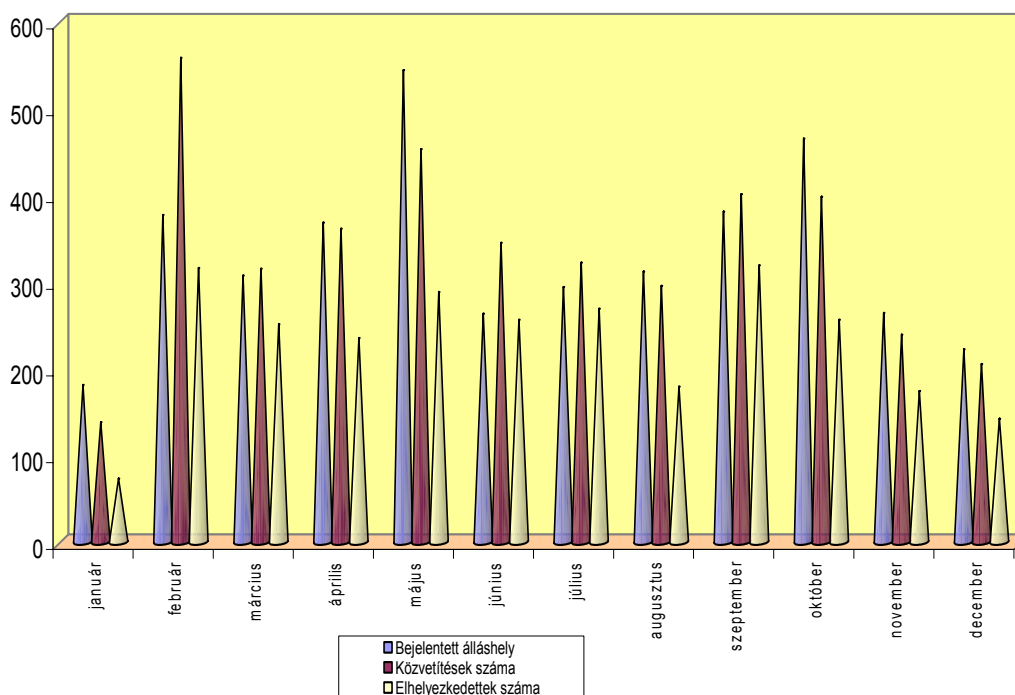
Az elhelyezkedési lehetőségek közül, különösen a feldolgozóipar ágazata keresett nagy számban összesen 1 078 fő munkaerőt a gyöngyösi körzetben. A kereskedelem és vendéglátás területén 945-en, az építőipar területén 204-en találhattak munkát. A közigazgatás munkaerőigénye kiemelkedő volt, 723 főre jelentettek be igényt, ebből közhasznú foglalkoztatásra 287 fő és közcélú munkavégzésre 389 főre tartottak igényt.

Bejelentett álláshelyek száma állománycsoport szerinti bontásban
2003. és 2004. év

A munkaerőigény állománycsoportonkénti szerkezetét vizsgálva megállapítható, hogy az előző évekhez hasonlóan ebben az évben is igen keresettek voltak a betanított és segédmunkások 1897 fő, míg szellemi területre 660 fő alkalmazottat igényeltek a munkaadók.

Bejelentett álláshelyek, közvetítések, elhelyezkedettek száma 2004.évben

Forrás: Gyöngyösi Munkaügyi Központ 2005. január 21.

1.5. Szociokulturális sajátosságok

Disszertációm kérdőíves vizsgálati részében szerepeltettem azokat a kérdéseket, amelyek a vizsgált népesség szociokulturális sajátosságának részleteit tárja fel. Mivel a középtávú EU, országos, regionális és kistérségi fejlesztési programok, projektek három központi terület, a munkával való ellátottság, a lakhatási feltételek és az oktatás, képzés köré szervezi a támogatás pénzügyi háttérét, emiatt dolgozatomban a szociokulturális sajátosságokat e három csoport meghatározásával tárom fel.

Az első lényeges mutató vonatkozásában ki kell emelnem, hogy Gyöngyös városban és vonzáskörzetében az adatfelvétel időpontjában a megkérdezett romák 82,6%-ának nem volt főállású munkahelye. Ez rendkívül magas munkanélküliséget, biztos megélhetési forrás hiányát jelző adat. A válaszokból ezen felül az is kitűnt, hogy a családokban a munkanélküliség általi veszélyeztetettség állandóan jelen volt. Nyilvánvalóan az anyagi lehetőségek korlátja komoly hatással van a vizsgált népesség szociokulturális sajátosságaira.

Jellemző adatok a lakhatás körülményeiről. A megkérdezettek jelentős része, $\frac{2}{3}$ -a (66,4 %) úgy nyilatkozott, hogy van lakása, 71,8 % lakik kertes családi házban, és a válaszadók kevéssel több mint fele tulajdonosi minőségben lakik az adott ingatlanban. A lakás alapterülete döntően 46-80 m² és 81-160 m² közötti alapterületű lakások (a válaszadók közel 70,0 %-a tartozott ebbe a két kategóriába!). A lakott ingatlan a megkérdezettek élete során meghatározó és valószínűleg végleges megoldás. Legtöbbször két vagy három szobás lakásokban laknak. A lakás komfort fokozatánál szerények az igények és lehetőségek, csupán a legszükségesebb lakásfelszereltséggel rendelkeznek.

A vizsgált kör iskolai végzettsége tekintetében a kérdőívben 9 fokozatú skálán adtam meg válaszadási lehetőséget. Ezzel az volt a célom, hogy a legrészletesebb, a lehető legdifferenciáltabb felmérési adatokhoz jussak. A nagyon megoszló válaszok miatt a kiértékelésnél összevonásokat hajtottam végre, és végül is 3 csoportba soroltam a válaszadók feleleteit. Ennek alapján a megkérdezettek közül befejezetlen alapfokú 8 általánossal rendelkezik 38,8%, befejezett 8 ált. iskolai végzettséggel, befejezetlen középfokú iskolával 50% és középfokú, szakiskolai, szakközépiskolai végzettséggel 10,2%.

A szociális környezetre történt rákérdezéskor kitűnt, hogy a romák a romák által lakott lakóövezetben szeretnek élni, és a válaszadók 53,0 %-a lakik ilyen környezetben. A megkérdezettek $\frac{1}{3}$ -a, 31,3 % azok aránya, akik romák és nem romák által lakottan, vegyesen élnek, és 14,8 % -nyian vannak, akik nem romák között élnek. Megkérdeztem, hogy a különféle szabadidős elfoglaltságok közül mi az, amivel a válaszadók rendszeresen, néha vagy sohasem foglalkoznak. Összesen 26 szabadidős aktivitási formát ill. elfoglaltságot soroltam fel a kérdőívben. Az adatok alapján legjellemzőbbek azok voltak, hogy a szűk környezetben végezhető szabadidős tevékenységek közül a válaszadók nagy hányada, több, mint 70 %-a televíziózik, videózik és néha táncolni jár.

A megkérdezettek 53,1%-a azt válaszolta, hogy rendszeresen barkácsol. Megjegyzem, hogy a kérdésre adott válaszokban megítélésem szerint inkább az szerepel, hogy rendszeresen kellene végezniük, valójában azonban nem végzik, mert – a kérdezőbiztosok beszámolóit és saját helyi ismeretemet alapján – az illető válaszadók szűkebb lakókörnyezetében a rendszeres barkácsolási tevékenységnek nem volt sok nyoma. A válaszadók több mint fele szinte soha nem végez mozgással, az egészségmegőrzéssel foglalkozó szabadidős tevékenységeket! Ez és más hátrányok, mint az egyoldalú táplálkozás, a lakhatás egészségre károsan ható körülményei stb. okozzák a romák statisztikailag kimutatott, átlagosan alacsony életkilátását. Komolyabb anyagi befektetést igénylő eszközökkel végzendő (motorozás, túrabiciklizés, stb.) szabadidős tevékenységeket a felmérés adatai szerint a válaszadók nem végeznek, vélhetően elsősorban a tevékenységhez szükséges eszközök megvételéhez hiányzó anyagi javak miatt. A vizsgált népesség szociokulturális témaköréhez megjegyzem, a válaszadók több mint fele azt válaszolta, hogy álláskilátásai, jövedelmének, megélhetésének és sorsának jövőbeni alakulását tekintve alapvetően nem számol pozitív irányú változással.

1.6 A roma lakosság körében előfordult konfliktushelyzetek, azok elemzése, a probléma megoldás módja, elemzése, összevetés a jogszabályokkal

Disszertációm elején röviden említettem, hogy Magyarországon (is), de a közép-kelet európai volt szocialista országokban végbe ment társadalmi gazdasági változások mélyen frusztráltak, a társadalom peremén élő, a hagyományokhoz genetikai alapon is fokozottabban ragaszkodó, a változásokhoz nehezen, vagy a többségi nemzethez képest nehezebben alkalmazkodó roma etnikumot. A fenti változások azonban hatással voltak a hatalomgyakorlás állami szervére, a rendőrségre és természetesen az állomány tagjaira is. Általában a rendőrség és konkrétan az intézkedő rendőrnek a roma etnikumhoz való viszonyát jelentősen befolyásolja az, hogy mennyiben ismeri az emberi jogokat és mennyire hajlandó az érvényben lévő jogi ismeretek keretei között foganatosítani a szükséges intézkedéseket. A rendszerváltozást követően bevezetett új jogi ismeretek rendőri alkalmazását a társadalom és a média erős kontroll alá helyezte és azt várta el, hogy az új elvárásokkal jellemezhető rendőri szerepben a segítő, bűnmegelőző, bűnüldözői szakmai feladat minden rendőr esetében azonnal és maradéktalanul érvényesüljön. Ezt az irreális (vagy túlzott) elvárást azonban

természetesen a rendőri szerv munkatársai hosszabb idő leforgása alatt képesek jártasság szintjén alkalmazni és hiba nélkül teljesíteni.

A rendszerváltozás előtt a rendőrség társadalmon felüli túlhatalmi szervezet volt és ebből a szerepből csak türelmi idővel tud „polgárbarát, közösség-orientált” röviden szólva a korábbtól teljesen ellentétes értékek mentén dolgozó szervezetté válni. A rendőrök időnként diszkriminatív, jogsértő magatartásának okait feltáró tudományos igényű elemzések szerint, azok a rendőrök képesek a fentebb leírt elvárásokhoz tartalmilag és formailag megfelelni, akik kiegyensúlyozottak, akiket magánéleti, megélhetési, lakhatási gondok nem terhelnek, továbbá akik tolerálni képesek a társadalom peremén élők, jelen esetben a romák az általánostól eltérő problémáit, tehát megértést tanúsítanak a társadalmi helyzettel, és akik nem egy hatalommal felruházott hivatalos szerv alkalmazottjának, hanem magát a társadalom integráns részének tekintik.

Belátható tehát, hogy a rendőr-roma viszony fejlesztésében még továbbra is fontos feladat az előítéletek leküzdése, a bizalom ápolása, törekvés a gyanakvások megszüntetésére azzal együtt, hogy erre vonatkozóan a magyar rendőrségnek több pozitív kezdeményezéséről lehet beszámolni „A rendőri állomány képzése Ma már a rendőri állomány képzésében kiérdemelt helyet kapott a cigányság múltjának, kultúrájának ismerete. Nemcsak a főiskolán és a szakközépiskoláinkban foglalkozunk a roma népismerettel, hanem speciális célorientált továbbképzéseken, tréningeken is. Sokat segítenek ebben olyan kiváló, példaértékű anyagok, mint pl. a Zala Megyei Rendőr-főkapitányság által kidolgozott *A cigányság eredete, ismeretek a roma népcsoportról* című interaktív CD ROM.”³⁷ „A Pest Megyei RFK pályázatot nyújtott az OM és PHARE programiroda kiírására melyet a főkapitányság meg is nyert. A projekt a romológia ismeretén túl, konfliktuskezelő tréninget és nyelvi képzést is tartalmaz. Elsősorban azok számára készült a program, akik napi munkájuk során gyakorta kerülnek kapcsolatba a romákkal”³⁸.

Rövid részösszefoglalásként megállapíthatom, hogy 1989 után a társadalom etnikai kisebbségét a változások mélyebben érintették és befolyásolták, mint a többségi nemzet tagjait, ennek oka pedig a roma etnikai csoport felsorolt általános jellemzőivel magyarázható. Magyarország integrációja az EU-ban a romák problémáinak kezelését is teljesen új dimenzióba helyezi. A törvényhozóktól az európai egységes emberi jogokról szóló törvények meghozatalát várja el, az államapparátus szerveitől pedig azok gyors, rugalmas és emberbaráti alkalmazását kívánja meg.

A roma etnikumhoz tartozó lakosság problémáival való állami és civil szervezeti foglalkozás jelentősen új szemléletmódot, szervezeti és jogi kereteket hozott a gyakorlatban. Az állítás igazolás csak a példák teljes felsorolása esetén valós, most azonban csupán jelzésként említjük az Esélyegyenlőségi Tárca-nélküli miniszteri tisztség létrehozását, amely más hátrányos helyzetűek mellett apparátusával a romák helyzetének javításán is dolgozik.

³⁷ A rendőrség és a roma kisebbség közötti kapcsolat alakulása, különös tekintettel az Országos Rendőr-főkapitányság és az Országos Cigány Önkormányzat közötti együttműködési megállapodásra ORFK 1139 Budapest, Teve utca 4-6. 671/2003.ált. 5.o.

³⁸ A rendőrség és a roma kisebbség közötti kapcsolat alakulása, különös tekintettel az Országos Rendőr-főkapitányság és az Országos Cigány Önkormányzat közötti együttműködési megállapodásra ORFK 1139 Budapest, Teve utca 4-6. 671/2003.ált. 6.o.

A roma etnikai konfliktusok kezelése összetett kérdés. A folyamat résztvevői közül a disszertációm témájához tartozóan a rendőrök az új szerephez való alkalmazkodás, az új lehetőségek megismerésének és az ezzel való élni tudás elsajátítása három harmadra osztott időszakának első részében vannak. A roma konfliktusok kezelésnek szociológiai kérdéseivel való mélyre ható elméleti tanulmányaim és empirikus tapasztalataim meggyőződésem szerint pozitív hatással lesznek Gyöngyös város és vonzáskörzetében végzett kapitányságvezetői tevékenységem tartamára. A közel jövőben elvégzendő és a dolgozat középső gerincét alkotó vizsgálati kutatási eredmények írásban történő publikálása pedig esetleg másoknak is bővítheti ismeretkörét.

2. A kutatási tapasztalatok összegzése az empirikus vizsgálatom eredményeként kapott adatok alapsori elemzése alapján

2.1. Az adatfelvétel, a kérdezőbiztosok képzése

A kérdőíves adatfelvételt megelőzte egy „előzetes” kérdőív 40 fővel történt kitöltése. Itt az értelmezés során „rájöttem” a félreérthető kérdésekre és más hibákra, amelyeket a végleges kérdőív kérdéseinek megfogalmazásánál természetesen figyelembe vettem.

Az adatfelvételt végző kérdezőbiztosok a helyi kisebbségi önkormányzat vezetői és roma származású munkatársai voltak, akik felkérésem után vállalkoztak a lekérdezés elvégzésére. A kérdezőbiztosokat a kinyomtatott kérdőívek szabályos, szakszerű, befolyásolástól mentes kitöltésére egy szabadnapon felkészítettem, kiképeztem. Ez a munka a tervezettnél sokkal hosszabb időt, mintegy 6 órát vett igénybe. A kérdések együttes értelmezése hozzájárult ahhoz, hogy egy kérdés tartalma alatt minden biztos ugyanazt értse. A felkészítés alatt tekintettel voltam arra, hogy ez a tevékenység a biztosok számára ismeretlen szellemi munka, amihez a kérdezésre vállalkozók nincsenek hozzászokva, számukra ez a jellegű elméleti tevékenység nem ismert. Ügyeltem arra és hangsúlyt fektettem rá, hogy az esetleges válaszok lehetséges variációi maguktól a kérdezőbiztosoktól hangozzanak el az elemzés során. Így kívántam elkerülni a válaszok sugalmazását. A felkészítés alatt álló biztosok által felvetett kérdéseket helyben közösen, az önmegoldó módszer alkalmazásával pontosítottam. A kérdezőbiztosok által lekérdezett kérdőív kitöltése önkéntes alapon, név nélkül történt. A válaszadók a 400 kérdőívet a kisebbségi önkormányzat vezetői és munkatársai útján kapták meg, akiknek a közreműködésével történt tulajdonképpen a lekérdezés. A kiadott 400 db kérdőívből 351 db, az összes a kérdőív 87,75 %-a érkezett vissza.

Gyöngyös város összlakossága az adatfelvételt megelőző hónap önkormányzati statisztikája alapján 33 548 fő, ebből a roma lakosság összlétszáma 3 354 fő, tehát a roma származású lakosság 10 %-ot tesz ki. A 400 kérdőív a romák Gyöngyös város városrészenkénti, valamint Gyöngyös vonzáskörzetéhez tartozó településeken a falvak roma összlétszáma szerinti megoszlás arányában kerültek kiosztásra.

Gyöngyösön a város romák által lakott városrészeiben, nevezetesen az Erdélyi téren 53 db, a Belvárosban 13 db, és Duránda városrészben 198 db, összesen 264 db kérdőív került lekérdezésre, melyből 244 db értékelhetően kitöltött kérdőív érkezett vissza.

Gyöngyös vonzáskörzetében található, romák által (is) lakott települések közül Gyöngyösoroszi község lakossága 1598 fő, ebből roma 580 lakos, 47 db kérdőívet vitt el a kérdezőbiztos és azt a megkérdezettek mind kitöltötték. Halmajugra községben 1 246 fő lakik, ebből roma 685 fő, 55 db kérdőívet kapott a kérdezőbiztos, amiből 26 db-ot töltöttek ki. Gyöngyöspata község lakossága 2824 fő, ebből roma 420 lakos, arányosan 34 db kérdőív kitöltésére kértem fel a patai kérdezőbiztost. Mind a 34 db kérdőívet kitöltve hozták vissza.

Az elemzésem alapjául szolgáló kérdőíves adatfelvételre 2004. november 20-a és 2004. december 31-e között került sor. Megjegyzem, hogy általában 10-15 % között volt azon válaszadók aránya, akik minden egyes kérdés vonatkozásában értékelhetetlen választ adtak. Ezt az egyes kérdéseknél nem minden esetben tüntettem fel. A válaszadók ötfokozatú skálán jelölték bizalmuk mélységét. Az összeszedett kérdőíveket ezután kódoltam, számokkal láttam el az egyes kategóriákat. Ezt követően ezeket a számokat számítógép táblázatába rögzítettem. Azt követően ezt átfuttatta Konzulens tanárom a megfelelő számítógépes programon és megkaptam, hogy az alapsori adatok milyen értékeket képviselnek.

2.2. A válaszadók munkanélküliség által való érintettsége

Az empirikus szociológiai vizsgálatom eredményei alapján a válaszadók munkanélküliség által való érintettségével s munkakörülményeik jellegére elmondható, hogy a Gyöngyös városban és vonzáskörzetében megkérdezett romák 82,6%-ának nem volt az adatfelvétel időpontjában főállású munkahelye. Ez rendkívül magas munkanélküliséget, biztos megélhetési forrás hiányát jelző adat. Azon 16,2% tekintetében, akik rendelkeznek munkahellyel, arra a kérdésre, hogy mióta van az illetőnek munkahelye az adatok azt mutatták, hogy a rendszerváltás előtti években (döntően 1960-1988 között) az *általános foglalkoztatottság* volt jellemző a romák körében is. Az általános munkavállalásnak az abban az időben hatályos BM rendelet további kényszerű nyomatékot adott, aminek ismerete félelemből is motiválta az embereket munkavállalásra. A rendszerváltás időszakának (1989-1994) nagy vesztesei viszont a roma származású emberek lettek, akik tömegesen kerültek az utcára a munkahelyek megszűnése miatt. A rendszerváltás következtében a foglalkoztatási politika átértékelődött, és minden esetben meghatározta a munkaerő piacot.

Amikor a munkaviszonnyal rendelkező válaszadó romáknál a munkahelyük jellege iránt érdeklődtem, a válaszok hűen tükrözték a jelen foglalkoztatás lehetőségeit és struktúráját, azt, hogy míg korábban az állami vállalatoknál széles körű választási lehetőség kínálkozott a munkavállalók számára, addig ma a lehetőségek erőteljesen beszűkültek. Ezért az önkormányzat egyre jobban rákényszerül, hogy saját forrásokból megvalósított munkahely-teremtéssel enyhítse a kialakult helyzetet. A válaszokból kitűnt, hogy a családokban a munkanélküliség általi veszélyeztetettség állandóan jelen volt.

Az adatok szerint a családok 81,2 %-a az adatfelvétel időpontjában a bevételből nem tudott kijönni a következő fizetésig. Ennek az is oka lehet, hogy nem biztos, hogy mindig megfelelő előrelátással és beosztással gazdálkodnak a befolyt összeggel. Ha nem jöttek ki a család havi jövedelméből, az előálló pénzhányt saját bevallásuk szerint úgy igyekeztek orvosolni a megkérdezettek $\frac{2}{3}$ -a megközelítőleg azonos arányú, $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{3}$ megoszlásban, hogy kölcsönkértek rokonságukba tartozó személyektől ill. lakókörnyezetükben valaki mástól. Az egyéb választási lehetőségek közül a legmagasabb arányt (5,1 % - 5,1 % -ot) azok tették ki, akik a jövedelem pótlására gyorsan fizető alkalmi munkát kerestek, vagy zálogba tettek valamit.

A megkérdezetteket arra kértem, hogy adják meg, mekkora nettó havi illetményre lenne szükségük ahhoz, hogy az megítélésük szerint a család más tagjainak jövedelmeivel együtt elfogadható szintű megélhetést biztosítson nekik és családjuk tagjai számára. Jellemző, hogy a megkérdezettek 36,9%-a választotta a nettó 200-300 ezer forint közötti jövedelmet.

Megkérdeztem azt is, hogy mire fordítanák a válaszadók azt a plusz jövedelmet, amit kellően magas fizetés mellett meg tudnának takarítani. A válaszadók több mint $\frac{1}{4}$ -e (26,5%-a) azt felelte, hogy lakást vásárolna; közel $\frac{1}{4}$ -e (23,9 %) lakhatási körülményeit javította volna és 15,1%-a felelte azt, hogy „mindennapjait tenné boldogabbá” alapellátási körbe tartozó életminőségének javításával. A kérdésfeltevésnél kritérium volt a fontossági sorrend felállítása, amely a fentiekben tagoltak szerint alakult. A megkérdezettek csupán 2,0 %-a nem válaszolt - ez az adat véleményem szerint jól mutatja a megkérdezettek érdeklődését, érintettségét a kérdésben.

2.3. A válaszadók életkörülményeinek, társadalmi kapcsolatainak adatai

A megkérdezettek jelentős része (66,4 %) úgy nyilatkozott, hogy van lakása, jellemző a kertes családi ház (71,8 %). A válaszadók kevéssel több mint fele tulajdonosi minőségben, valamivel több mint $\frac{1}{4}$ -e családtagként, 11,7 %-a önkormányzati lakás bérlőjeként lakik az adott ingatlanban.

A lakás alapterületére vonatkozó válaszokból levonható következtetés az volt, hogy a döntően 46-80 m² és a 81-160 m² közötti alapterületű lakások lakói számára (a válaszadók közel 70,0 %-a tartozott ebbe a két kategóriába!) a lakott ingatlan az életük során meghatározó és valószínűleg végleges. Legtöbbször a két vagy három szobás lakásokban laknak. A lakás komfort fokozatánál szerények az igények és lehetőségek, csupán a legszükségesebb lakásfelszereltséggel rendelkeznek.

A szociális környezetet figyelembe véve jellemző, hogy a romák a romák által lakott lakóövezetben szeretnek élni: a válaszadók 53,0 %-a lakik ilyen környezetben! Számottevő, 31,3 % azok aránya, akik roma és nem roma körben él, és 14,8 % -ra tehető a tisztán nem romák között élők köre. A megkérdezettek 0,9 %-a értékelhetetlen választ adott.

A beérkezett válaszok alapján kimutatható, hogy a válaszadók jelentős hányadát már érte valamilyen hátrányos megkülönböztetés származása miatt (68,4 %). A konfliktus jellegét vizsgálva kitűnt, hogy - egyes kritikusok szerint habitusukból fakadóan - kiemelkedik a szóbeli vita, nézeteltérés (sértődés) és veszekedés. Figyelemre méltó és az életet igazolja az a tény, hogy a válaszadók 30 %-a nem válaszolt. Ez egyebek között azt mutathatja, hogy az érintettek nem szívesen nyilatkoznak az őket ért atrocitásokról, nem akarnak ártani saját közösségüknek azzal, hogy akár a maguk között lezajlott, akár a társadalom egyéb rétegeivel lejátszódott konfliktust kiadják.

Különösen érdekes számadat, hogy a konfliktusok kirobbanásának felelőseiként a válaszadók nagyjából hasonló arányban nevezik meg a többségi társadalom tagjait, magukat a romákat, bizonyos politikai csoportok, jogszolgáltató hatóságok, valamint az elektronikus és írott média képviselőit. A válaszadók több mint a fele (51,9 %) fontosnak tartja a hagyományőrzést, ami az identitás megőrzéséhez nélkülözhetetlen.

2.4. A válaszadó romák bizalma egyes társadalmi intézményekben

Az adatok alapján a válaszadó romák mintegy fele egyértelműen tudja, hogy működik a településükön érdekképviselői szerv. Jellemző, hogy a megkérdezettek többsége ismeri a helyi kisebbségi önkormányzatot és az Országos Cigány Önkormányzatot. A felmérés adataiból az is kitűnt, hogy a romák több mint a fele egyértelműen meg van elégedve a kisebbségi önkormányzat munkájával, s a kisebbségi önkormányzat vezetőjét is szinte mindenki ismeri.

A különböző intézményekbe vetett bizalom eredménye változóan alakult. Az adatok szerint az *Alkotmánybíróságba* vetett bizalom kimagaslóan jónak mondható. A politika-mentes, független testület a romák körében is tekintélynek örvend. A *kormány* iránt a válaszadók 23,1 %-a van bizalommal. A válaszadók további egyharmada nem bízik a kormányban, másik egyharmada pedig „is-is” választ adott. Egyes kritikus hangok szerint a rendszerváltozás óta eltelt 15 év alatt sem túl sokat változott a romák szemlélete, mely állandóan, s szinte kizárólag a paternalista államtól/kormánytól várja a piacgazdasági viszonyok között is a segítséget. A *Parlamentbe* vetett bizalomnál ismert, hogy a romák kevésbé ismerik a megnevezett intézmény munkáját, és ez a felmérés adataiból is kitűnik. A megkérdezettek 23,1 %-a van bizalommal a testületi munka irányába. A megkérdezettek közel $\frac{1}{3}$ -ánál közepes a *bíróságba* vetett bizalom. Azt már a felmérő adatlapok kódolásánál és gépre vitelénél is tapasztaltuk, hogy ismerik és bizalommal vannak a rövid ideje működő ombudsmanok irányában. Az *állampolgári jogok országgyűlési biztosában* a megkérdezettek igen nagy hányada egyértelmű bizalommal van. Hasonlóan nagyon magas az aránya azoknak, akik a *nemzeti és kisebbségi jogok biztosa* irányában bizalmat választottak. Külön ki kell emelni, hogy a megkérdezettek közel fele válaszolta azt, hogy megbízik ebben az ombudsmanban. Ez az ott végzett munka minősége és a személyek iránti elismerés is egyben.

A *helyi önkormányzatok* általában közismerten szűkös forrásból gazdálkodnak, nem tudnak minden igényt a kérdésnek megfelelően kielégíteni. Ugyanakkor közel vannak a lakossághoz, ismerik őket. Talán egyebek között ezzel a napi kontaktussal magyarázható, hogy a válaszadók közel $\frac{1}{3}$ -a egyértelműen megbízik általában az önkormányzatokban. Az önkormányzatokban a válaszadó romák 18,5 % nem bízik meg, ami nem túl magas arány, s közel 40 % volt azok részaránya, akik azt mondták, hogy érzéseik ambivalensek, meg is bíznak, meg nem is általában az önkormányzatokban. A *gyöngyösi önkormányzatba* vetett bizalom vizsgálatánál a megkérdezettek 13,6 %-a nem adott értékelhető választ. 13,7 % nincs bizalommal, ennek pontos okát nem tudom, jöllehet ez alacsony szám, aminek örülni lehet. Vegyesen fogadja az önkormányzatot 37,6 %, és bizalommal van a helyi vezetés irányába 35,1 %. Ez is jó arány.

A *roma kisebbségi önkormányzatokba* vetett bizalom vizsgálatánál általában 10 % felett van azoknak a száma, akik nem adtak értékelhető választ. Továbbá 13,1 % nem bízik meg és nagyon kimagasló, 47,6 % megbízik általában a roma önkormányzatban. Ez a megkérdezettek közel fele, nagyon jó arány. A *gyöngyösi kisebbségi önkormányzatba* vetett bizalom kérdésénél hasonló adatok születtek, mint az előbbi kérdésnél. Éppen ezért kiemelem, hogy a megkérdezettek 47 %-a megbízik a helyi kisebbségi önkormányzatban, ami meglehetősen magas arány.

A *szakszervezetekbe* vetett bizalom rendkívül alacsony szintű, 11,9 %, - míg 36,5 % inkább nem vagy egyáltalán nem bízik meg a szakszervezetekben. A válaszadók szerint ez az érdekképviselői szervezet a korábbiakhoz képest kevésbé hatékony, érdekképviselői tevékenysége meglehetősen gyenge. A *rendőrségbe* vetett bizalom általában úgy alakul, hogy

a súlypont inkább azok irányába tolódik el, akik nincsenek a rendőrség irányában bizalommal. A megkérdezettek körülbelül $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{3}$ -a tartozik a három csoportba, aminél megállapítható, hogy a bizalmatlanok aránya magas. Konkrétan a *gyöngyösi rendőrségbe* vetett bizalomnál valamivel kedvezőbb szám adatok mutatkoznak, itt 5 %-kal kevesebben vannak azok, akik nem bíznak a rendőrségben konkrétan, mint az előző kérdésnél általában.

Arányosan harmadolódott az *egyházakba* vetett bizalomnál a válaszadók megnyilvánulása. Ismerten a romák kevesebben gyakorolják vallásukat, mint a nem romák. A *Honvédségbe* vetett bizalomnál valószínűsítem, hogy a régi katonaság ellenes reflexek működtek a megkérdezettek válaszaiban, mert a megkérdezettek csupán 21,6 %-a van bizalommal a Honvédség irányában. A *bankok* irányában kimutatott bizalom tekintetében a válaszadók száma arányosan harmadolódott, kis eltéréssel inkább nem bíznak meg ebben az intézményben. A *politikai pártok* irányában kimutatható bizalom kérdésénél a magas bizalmatlanság százalékát kaptuk, a válaszadók 10,8 %-a megbízik, $\frac{1}{3}$ -a középben van, és 41,9 % pedig bizalmatlan a politikai pártok irányában. A *közzszolgálati TV* vonatkozásában a romák inkább bíznak ebben az intézményben a kapott adatok szerint. Kiemelem, hogy a válaszadók közel 50 %-a középre menekült, s is-is bizalommal van az állami TV irányában. Az *állami hivatalok* irányában közel hasonló összképet mutatott a bizalom mértéke, mint a közzszolgálati TV irányában, 1-2 %-os eltéréssel.

A továbbiakban arra kértük a válaszadókat, hogy jelöljék meg azokat az *intézményeket, amelyekhez probléma esetén fordulnának*. A *bíróság-ra* vonatkozóan 20 % adott bizonytalan választ, és $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{3}$ -a válaszolta, hogy megkeresné, illetve nem keresné meg ezt az igazságszolgáltatási fórumot. A problémával az önkormányzathoz fordulók száma jelzés-értéküként fogható fel. A kérdőívek feldolgozása során tapasztaltam, és most az összesítésnél is megerősítést nyert az, hogy *a romák az önkormányzathoz kevésbé fordulnak, és problémájukra az orvoslást, tanácsot, megoldást a kisebbségi önkormányzatnál keresnek, és valószínűleg találnak is*. Az önkormányzatot kimagaslóan sokan (42,2 %) utasítják el - s csupán 27,1 % keresné fel őket probléma esetén. Úgy értékelem, hogy az önkormányzat munkájának elismertségéért a szervezetnek többet kell tennie. A *roma kisebbségi önkormányzatot* probléma esetén a válaszadók 61,8 %-a keresné fel, ami kimagaslóan jó arány, és az ott tevékenykedők munkájának minősítése és egyben dicsérete is. Az *állampolgári jogok országgyűlési biztosa* vonatkozásában harmadolódik a válaszadók aránya, kicsivel, 2 %-kal többen vannak azok, akik megkeresnék ezt a jogorvoslati fórumot. A *nemzeti és kisebbségi jogok országgyűlési biztosa* magas népszerűségnek örvend a válaszadó romák körében. Ezt a 42,1 %-os adat feltétlenül visszaigazolja, ami azt jelenti, hogy ennyien megkeresnék ezt a jogorvoslati fórumot. Egyben megjegyzem, hogy minden nemzeti és kisebbségi jogokkal foglalkozó szervezet, fórum és személy ismert és elismert a vizsgált területen élők körében.

A *rendőrséggel* kapcsolatos adatoknál kimagaslóan sokan, 49 % fordulna probléma esetén a rendőrséghez. Ez megítélésem szerint azzal magyarázható, hogy amikor valakit sérelem, probléma ér, akkor igazának tudatában szeretné saját helyzetét a rendőrség segítségével megerősíteni. A következő testület az *ügyészség* funkciója véleményem szerint ismeretlen a romák előtt, és ez a feltételezésem a kérdésre adott válaszban megmutatkozik, ugyanis kimagaslóan sokan, a megkérdezettek 44,2 %-a nem fordulna ügyészséghez. A *média* szerepére kiegyenlített választ adtak a megkérdezettek, arányosan harmadolódott a számuk, kezdetben pedig azt feltételeztem, hogy nem csak a megkérdezettek harmada, hanem attól többen fordulnának ehhez a jogorvoslati fórumhoz. Az *ügyvédhez*, mint ismert jogorvoslati

lehetőséghez a válaszadók közel fele fordulna, tehát a romák körében is ismert, hogy jogi jellegű probléma esetén szakemberhez kell fordulni.

Nemzetközi emberi jogi szervezethez feltételezésem szerint sokan fordulnának, mivel Magyarországon a zámolyi romák esetében ismertté vált ez az intézmény. A válaszadók 38,8 %-a válaszolta azt, hogy problémája orvoslása esetén ehhez a szervezethez fordulna. Az *Európai Bírósághoz* Strassburgban számomra nagyon meglepő, hogy a válaszadók 42,4 %-a nem fordulna. Azt feltételeztem, hogy a romák körében hatékonyak és eredményesnek ismerik ezt a szervezetet, de ez a feltételezésem nem igazolódott be. *Hazai kisebbségi jogvédő szervezet* tekintetében az adatokból kitűnik, hogy a romák bizalommal fordulnának problémájuk orvoslása érdekében ezekhez a szervezetekhez, hasonlóan a nemzetközi jogvédő szervezetekhez.

A *karitatív szervezetek* nem tartoznak a romák által preferált fórumok közé, a kapott adatokból egyértelmű elfordulás olvasható ki. A megkérdezettek 57,3 %-a nem keresné ezeket a szervezeteket. Értékelésem szerint ez magas, indokolatlanul magas arány, ugyanis a karitatív szervezetek tevékenysége is viszonylag új fórum, ami hatékonyságában, a feladatokra, gondokra való reagálás vonatkozásában ettől lényegesen elismertebbnek kellene lennie.

2.5. A romák rendőrséggel kapcsolatos attitűdjeiről

A következő kérdéscsoportnál olyan kérdésekkel kerestük meg a válaszadókat, hogy a romák és rendőrség kapcsolatának a minőség irányában történő elmozdítása terén a *rendőrök továbbképzésében* mely elemeket tartanák fontosnak? Így a *roma népismeret oktatását* a megkérdezettek 69 %-a jó ötletnek tartaná. Megjegyzem, hogy a megkérdezetteknek csupán 8,6 %-a van ellene ennek a javaslatnak. Ha egy *kapcsolattartó*, vagyis egy minden roma által elismert, a jogokban járatos, jó kommunikációs képességgel rendelkező személy lenne az összekötő a roma önkormányzat és a rendőrség között, azt a megkérdezettek 81,5 %-a nagyon jó ötletnek tartaná, támogatná. Már jobban megoszlik a válaszadók nézete a *rendőrök toleranciára nevelése* kérdésében, mert itt bizonytalanabb választ kaptunk, mint az előző kérdésnél, és a toleranciára nevelést 64,1 % támogatja. Hogy ez a támogatottsági arány miért alakult így, igazán nem tudok magyarázatot adni, de valószínűsíthetem, hogy a tolerancia szó tartalmának meg nem értése okozhatja, hogy ezt kevesebben támogatják. Az *interkulturális kommunikációs tréning* tekintetében magas a válaszadók támogatottsága - 60,2 %-a egyértelműen támogatná ezt a megoldást.

Arra kérdésre, hogy a *rendőrségnek lehet-e szerepe a konfliktus megelőzésben*, kimagaslóan sokan, 59,3 % válaszolta azt, hogy a testületnek a jövőben nagyon fontos szerepe lehet. Relatíván kis hányad vélekedett úgy csupán, hogy ebben a kérdésben nem tudna a rendőrség hatékony lenni, illetve nem kellene beleavatkozniuk. Körülbelül 20-20 fő vélekedett így a válaszadó 301 főből. A kérdésre adott igenlő válaszok magas száma nagyon pozitív egyrészt azért, mert a romák is fontosnak tartják a prevenciót, másrészt ebben sokan domináns szerepet szánnak a rendőrségnek. A rendőrség és romák kapcsolatának megítélésében ismét az mutatkozik meg, hogy a válaszadók szerint ez a kapcsolat jó. A válaszadók 23 %-a válaszolta a kérdésre, hogy a kapcsolat minősége közepes, 32,5 % jónak és 23,1 % nagyon jónak minősítette ezt. Ez az eredmény összességében jó.

Vizsgáltam azt is, hogy a válaszadók a *rendőrség és a romák között kialakult konfliktusok esetében mit tartanak azok legfőbb okának?* A kérdésre a válaszadók több mint $\frac{1}{5}$ -e nem adott értékelhető feleletet. Ennek akár az is lehet az oka, hogy a probléma gyökerét sem tudják megfogalmazni. Lehet továbbá ez a magas szám annak is a következménye, hogy nem álltak igényesen az ehhez egyébként nehezen megválaszolható kérdéshez. Rendelkezni kell a válaszadóknak bizonyos szintű kritikai látásmóddal ahhoz, hogy erre a kérdésre választ adjanak. Valószínűsítem, hogy a válaszadók ennek hiányában nem adtak értékelhető választ. Igen sokan, 31,4 % válaszolta azt, hogy nem volt problémája a rendőrséggel. Ismert előttem a romáknak az a szabálykövető magatartása, amelynek birtokában sokan leélik az egész életüket úgy, hogy nem kerülnek konfliktusba a társadalmi szabályokkal, törvényekkel. A megkérdezettek $\frac{1}{3}$ -a tartozik ebbe a csoportba.

A következő pozitív csoport elismeri a rendőrök segítőkészségét, a megkérdezettek 6,8%-a tartozik ebbe a csoportba. A megkérdezettek közel $\frac{1}{4}$ -e azt mondja, hogy az előítéletnek valamiféle változó formája miatt robban ki a rendőrség és romák között a konfliktus. Kommunikációs hibára hivatkozott a válaszadók 6,3 %-a. Nem sokan, összesen 8-an válaszolták azt, hogy a rendőrök alkalmatlan szakmai tudása miatt keletkezik a két fél között egyet nem értés.

Megkérdeztem a romákat, hogy a *roma-nem roma viszony javítása érdekében* mi az a legfontosabb teendő, amit az önkormányzatnak kellene megtenni? A válaszadók igen jelentős hányada (26,8 %) nem adott értékelhető választ. Ez ismét a korábbi kérdésnél már tapasztalt kritikai érzék hiányával magyarázható.

A válaszadóknak csak relatíve kis hányada válaszolta azt, hogy elégedett az önkormányzat tevékenységével, és a roma-magyar viszony javítása érdekében nincs mit tenniük. Ezek a válaszadók kikerülték a választ, mert nem azt mondta, hogy a roma-magyar viszonyban nincs javítanivaló, hanem azt válaszolták, hogy az önkormányzattal elégedettek. Kb. ugyanennyi volt azok részaránya, akik válaszukban általánosságok megfogalmazásába „menekültek”, és azt mondták, hogy az önkormányzat „több dolgot tehetne”.

A hátrányos megkülönböztetés bizonyos vállfajainak megszüntetését kérte a válaszadók 12,8 %-a az önkormányzattól. A megkérdezettek 16,9 %-a valamiféle közös tevékenység megszervezését várta az önkormányzattól, hogy a két fél között a viszony javuljon. A megkérdezettek 13,1 %-a pedig több munkalehetőség megteremtésében látta a viszony javításának a legfőbb lehetőségét.

Vizsgáltam továbbá, hogy a *romák társadalmi helyzetének javítása érdekében mit várnak* első helyen az önkormányzattól? A válaszadók relatíve nagy hányada (53,5 %-a) nem adott értékelhető választ. Ez a magas arány valószínűleg arra vezethető vissza, hogy elméletileg sincs elképzelésük arra vonatkozóan, hogy felemelkedésük érdekében mit tehetne az önkormányzat. Figyelemre méltó, hogy a megkérdezettek 23,6 % a több munkalehetőség megteremtését kéri, 8 %-a a szociális juttatások emelésében és másik 8,3 % pedig a lakáshoz jutás segítésében látja az önkormányzat legfontosabb teendőjét.

A *roma-magyar viszony javítása érdekében a rendőrség legfontosabb teendőit* firtató kérdésünkre a válaszadók 27,6%-a nem adott értékelhető választ; 21,9%-a pedig „nem tudom” választ adott a kérdésre (ami egyebek között az előzőekben már bővebben kifejtett elképzelés, kritikai látásmód hiányára vezethető vissza). A válaszadóknak relatíve jelentős hányada (kb. 24%) válaszolta azt, hogy legyenek előítélet-mentesek a rendőrök. Újabb 17,4 % azt mondta, hogy ezzel a kérdéssel ne is foglalkozzanak a rendőrök.

A romák társadalmi helyzetének javítása érdekében a rendőrségtől elvárt legfontosabb intézkedést firtató kérdésre 70,7 % nem adott értékelhető választ; 10,3 % pedig *előítélet-mentességet* kér a rendőrségtől, a válaszadók többi része annyira jelentéktelen, hogy azzal nem foglalkoztam az értékelésnél. Amikor arra vonatkozóan érdeklődtünk, hogy a válaszadók véleménye szerint a *gyöngyösi roma kisebbségi önkormányzatnak* mi legyen a legfontosabb tevékenysége a *roma-magyar viszony javítása érdekében*, akkor az adott kérdésfelvetésre a válaszadók 35%-a nem adott értékelhető feleletet. Ehhez társul még a megkérdezettek közül 14,5%, akik felvállalták, hogy a kérdésre nem tudnak válaszolni. Több közös tevékenység biztosítását kérte a kisebbségi önkormányzattól a megkérdezettek 17,9 %-a. A válaszadók másik alcsoportja úgy vélte, hogy a kisebbségi önkormányzat részéről túl sok a szóbeli ígéret, amit kevés megvalósult tett követ.

A következő kérdéscsoport a *roma kisebbségi önkormányzat legfontosabb feladatát* kérdezte a romák társadalmi helyzetének javítása érdekében. Mint korábban is már tapasztaltam, a megkérdezettek saját társadalmi helyzetüknek javítása érdekében sem a rendőrség, sem a helyi önkormányzat részéről nem tudták megfogalmazni a teendők sorát. Itt konkrétan 68,6 %-a a válaszadóknak értékelhetetlen választ adott. *Munkalehetőség* biztosításában látja a legfontosabb teendőt 14,8 %, ez pozitív megnyilatkozásként értékelhetem, ők maguk az elvégzett munkában látják a felemelkedés legfontosabb zálogát.

Megkérdeztem azt is, hogy a különféle szabadidős elfoglaltságok közül mi az, amivel a válaszadók rendszeresen, néha vagy sohasem foglalkoznak. Összesen 26 szabadidős aktivitási formát ill. elfoglaltságot soroltunk fel a kérdőívben. A relatíve legjellemzőbbek az alábbiak voltak az adatok alapján, hogy a szűk környezetben végezhető szabadidős tevékenységek közül a válaszadók nagy hányada (több, mint 70 %) *televíziózik, videózik és néha táncolni* járnak. A válaszadók 53,1%-a azt válaszolta, hogy rendszeresen *barkácsol*. Megjegyzendő, hogy a kérdésre adott válaszokban inkább az szerepel, hogy rendszeresen kellene végezniük, de nem végzik valójában, mert – a kérdezőbiztosok beszámolója alapján – az illető válaszadók szűkebb lakókörnyezetében a rendszeres barkácsolási tevékenységnek nem volt sok nyoma. A válaszadók több, mint fele szinte soha nem végez *mozgással, az egészségmegőrzéssel* foglalkozó szabadidős tevékenységeket! Komolyabb anyagi befektetést igénylő eszközökkel végzendő (motorozás, túrabiciklizés, stb.) szabadidős tevékenységeket a felmérés adatai szerint a válaszadók nem végeznek (véltetően elsősorban a kellő anyagi javak hiánya miatt). A válaszadók több mint fele azt válaszolta, hogy alapvetően nem számol pozitív irányú változással *álláskilátásai s jövedelmének, megélhetésének és sorsának* jövőbeni alakulását tekintve.

2.6. Az adatok alapsori szintű elemzésének tapasztalatai - összegzés

Empirikus szociológiai vizsgálatom adatainak elemzése alapján azt mondhatom, hogy a rendszerváltást követő időszak egyik legnagyobb vesztese Gyöngyösön és vonzáskörzetében is az ott élő roma kisebbség lett. „A kisebbségi státus következményei számosak. Az izoláció és a kiszorítottság érzete csupán következmény, az elzárkózás, rasszizmus, antiszemitizmus, általában a kisebbségekkel kapcsolatos előítélet és gondolkodás pedig ennek a párhuzamosai”³⁹.

³⁹ Prof. Szabó János Kisebbségek a haderőben Zrínyi Kiadó Budapest, 2002. 28.o.

A szocialista rendszerben jellemző túlfoglalkoztatottság rendszerváltást követő megszűnésével, az újonnan kialakult társadalmi, politikai és gazdasági helyzetben (egyebek között a privatizáció következtében) Gyöngyösön és térségében is jelentősen csökkent a munkahelyek száma; s nagyobb szerepet kapott a szakképzettség, ami a romákra kevésbé igaz. Ez a tény határozza meg a válaszadók tudatát, létüket, s a roma lét bizonytalansága visszatükröződött a kérdőíves felmérésre adott válaszokban is. A válaszadóknak nincs igazán stabil jövőképe, nem látják a segítségadás konkrét formáit, amellyel a helyzetük javítható lenne.

Pozitívum ugyanakkor, hogy a kisebbségi társadalom ügyeinek intézésére és felemelkedésnek biztosítására létrehozott szervezetek és tisztségek ismertek a romák körében, és az irányukban megnyilvánuló bizalom is domináns. További pozitívumként emelem még ki azt is, hogy meghatározónak látszik a válaszadóknak a roma kisebbségi önkormányzatba vetett bizalma. Ehhez kapcsolódóan nézetem szerint a többségi önkormányzat irányában akár növelhető is lenne az elfogadottság mértéke. Úgy vélem, hogy bizalomerosztó tevékenységre lenne szükség a helyi önkormányzat részéről, mert alig fordulnak hozzájuk, a romák a kisebbségi önkormányzatot érzik magukénak.

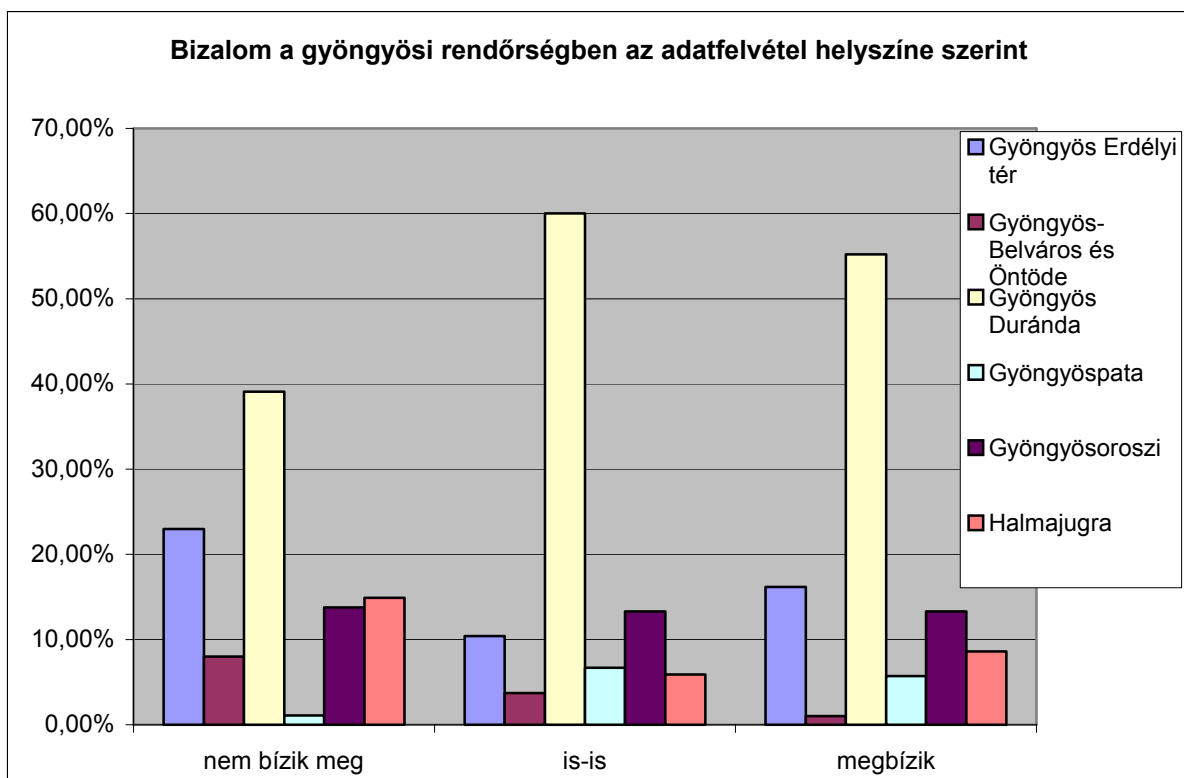
A romák és a rendőrség kapcsolatát elemezve megjegyezni kívánom, hogy a média közreműködésével országosan ismert lett néhány roma-rendőr konfliktus Gyöngyösön, ennek ellenére a megkérdezettek válaszaiból összességében közepes vagy attól jobb szintű kapcsolat képe rajzolódik ki. A rendőrség és a romák közötti kapcsolat javításánál a válaszadók számos használható és a gyakorlatban bevezethető javaslattal álltak elő (pl. azzal, hogy a szolgálatot végző rendőröknek tartsanak roma népismereti képzést). Vélhetően ezt azért javasolták olyan nagyon sokan, mert amit a rendőrök ismernek, azt toleránsabban, nagyobb odafordulással és megértéssel kezelik – s így van ez a romákkal is.

2.7. A gyöngyösi rendőrségbe vetett bizalmat meghatározó főbb tényezőkről; és a rendőr-roma konfliktusokról

Bizalom a gyöngyösi rendőrségben az adatfelvétel helyszíne szerinti bontásban							
	Gyöngyös Erdélyi tér	Gyöngyös-Belváros és Öntöde	Gyöngyös Duránda	Gyöngyös-pata	Gyöngyös-oroszi	Halmajugra	Összesen
nem bízik meg	23,0 %	8,0 %	39,1 %	1,1 %	13,8 %	14,9 %	26,6 %
is-is	10,4 %	3,7 %	60,0 %	6,7 %	13,3 %	5,9 %	41,3 %
megbízik	16,2 %	1,0 %	55,2 %	5,7 %	13,3 %	8,6 %	32,1 %
Összesen	15,6 %	4,0 %	52,9 %	4,9 %	13,5 %	9,2 %	100,0 %

Forrás: Romakutatás 2004; Alapsokaság 351 fő. A kérdésre összesen 327 fő a megkérdezettek 93,1 %-a válaszolt. Készítette: Fridrik József

A kérdésre 327 fő, a megkérdezettek 93,1 %-a válaszolt. Kevésbé ill. egyáltalán nem bízik meg a gyöngyösi rendőrségben 87 fő, amely a kérdésre választ adó személyeknek a 26,6 %-a. Az értékelhető választ adó személyek 41,3 %-a, (135 fő), azt állította, hogy bízik is, meg nem is („is-is”) a gyöngyösi rendőrségben. Állításuk szerint többé-kevésbé megbízik a gyöngyösi rendőrségben a válaszadók 32,1% -a, ami (105 fő).

Az adatfelvétel helyszíne szerinti bontásban vizsgálva úgy találtam, hogy az adott kérdésre született válaszok az átlagától való relatíve nagyobb fokú eltérésre a gyöngyösi Erdélyi téren és környékén, valamint a Gyöngyösorosziban lakó válaszadók esetében letem (előbbieket esetében összességében 37,7%, utóbbiak közül pedig 43,5% jelezte, hogy egyáltalán nem ill. inkább nem bízik a rendőrségben általában).

A Gyöngyös-Durándban lakó válaszadók között relatíve jelentős hányadot (43,4%-ot) képviseltek azok, akik „középre menekültek” válaszaikkal, tehát inkább az „is-is” választ adták, s nem foglaltak egyértelműen állást a feltett kérdés kapcsán. Körükben mintegy $\frac{1}{3}$ -ot (32,3%-ot) tett ki összességében azok aránya, akik egyáltalán nem ill. inkább nem bíznak általában a rendőrségben. A Durándban lakó válaszadóknak közel $\frac{1}{4}$ -ét (24,2%-át) adták azok, akik azt állították, hogy teljes mértékig ill. inkább megbíznak általában a rendőrségben.

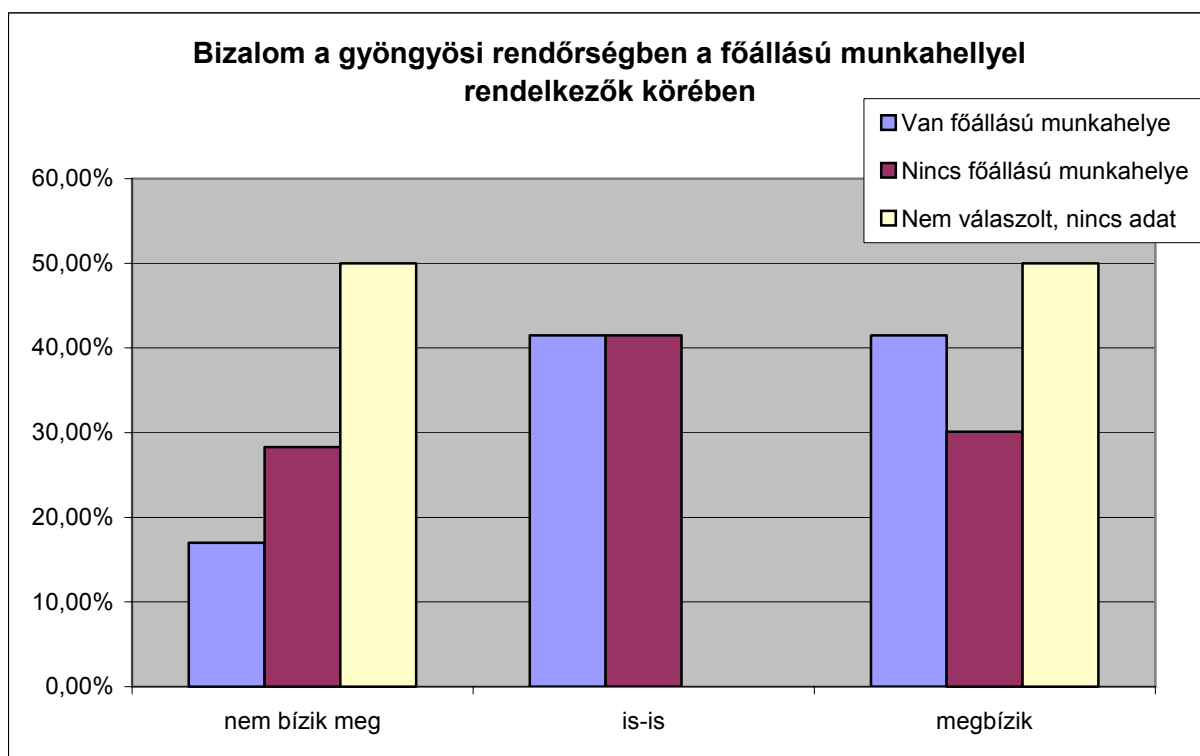
Bizalom a gyöngyösi rendőrségben a válaszadók munkahelyének jellege szerint

240 fő nem válaszolt, amely a válaszadók 73,4 %-a, ami nagyon magas szám és azzal az adattal magyarázható, hogy a megkérdezettek 83,2%-a állástalan. Mivel a többi válaszadó az értékelhető válaszok elfogadható küszöbértékét nem érte el, az e körben adott többi válasz nem értékelhető.

Bizalom a gyöngyösi rendőrségben a főállású munkahellyel rendelkezők körében				
	Van főállású munkahelye	Nincs főállású munkahelye	Nem válaszolt, nincs adat	Összesen:
nem bízik meg	17,0 %	28,3 %	1 fő	23,5 %
is - is	41,5 %	41,5 %	-	41,3 %
megbízik	41,5 %	30,1 %	1 fő	32,1 %
összesen:	16,2%	83,2 %	2 fő 0,6 %	100 %

Forrás: Romakutatás 2004; Készítette: Fridrik József

A megkérdezett 327 fő roma lakosból 16,2 % (53 fő) rendelkezik főállású munkahellyel, 272-en állástalanok, ami az egész 83,2 %-a. Az aktív keresőkből a számadatok alapján megállapítható, hogy inkább bíznak a rendőrségben. Ez az adat úgy oszlik meg, hogy 9 fő kevésbé, 22 fő is-is és újabb 22 –en megbíznak a rendőrségben. Az állástalanok közül 77-en kevésbé, 113-an is-is, és 82-en megbíznak a rendőrségben. A fenti adatokból az a részkövetkeztetés vonható le, hogy az állástalanok közül arányosan többen vannak azok, akik kevésbé vagy egyáltalán nem bíznak meg a rendőrségben, mint azok, akiknek van főállású munkahelye.

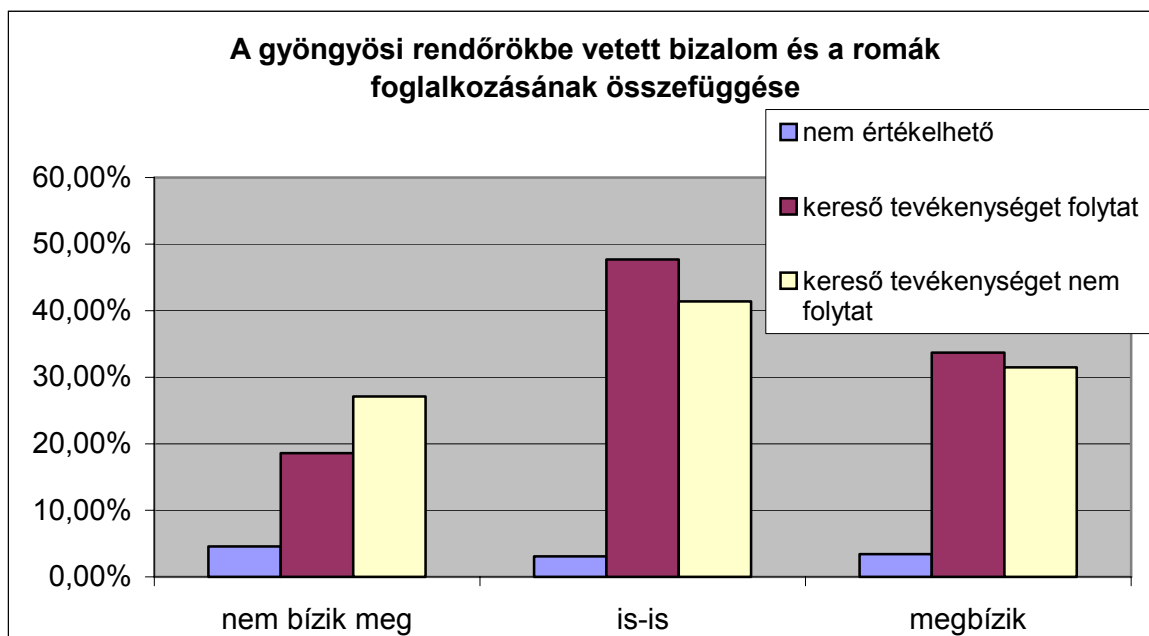
A gyöngyösi rendőrségbe vetett bizalom és a romák foglalkozásának összefüggése

Ennél a kereszttáblánál összevonásokat végeztem. Az első csoportban vannak a nem értékelhető választ adók, ezek száma magas, amely a megkérdezettek 11,1 %-a (összesen 39 fő). A második csoportba vettem mindenkit, aki dolgozik, függetlenül a szakképzetlenségre vagy szakképzettségre. A harmadik csoportba soroltam azokat, akik nem folytatnak kereső tevékenységet, itt szerepelnek a nyugdíjasok, rokkantnyugdíjasok, munkanélküliek, de megjegyzem, hogy a csoport 93,3 %-a munkanélküli, és csak 6,7 % kap nyugellátást.

A gyöngyösi rendőrségbe vetett bizalom és a romák foglalkozásának összefüggése				
	Nem értékelhető	Kereső tevékenységet folytat	Kereső tevékenységet nem folytat	Összesen:
nem bízik meg	4,55 %	18,6 %	27,1 %	26,6 %
is-is	3,1 %	47,7 %	41,4 %	41,6 %
megbízik	3,4 %	33,7 %	31,5 %	32,1 %
összesen:	11,1%	26,3 %	62,1%	100 %

Forrás: Romakutatás 2004; Készítette: Fridrik József

Az összevont tábla számadatainak elemzése után megállapítottam a kereső tevékenységet folytató roma lakosok és kereső tevékenységet nem folytatók között nem számottevő a különbség. A kereső tevékenységet nem folytató, főleg munkanélküli romák között kicsivel többen nem bíznak meg a rendőrségben, mint a kereső tevékenységet folytató megkérdezettek, ez összesen 8 %-nyi különbség, az utóbbiak közül ennyivel kevesebben nem bíznak a rendőrökben, mint a kereső tevékenységet nem folytató válaszadók.

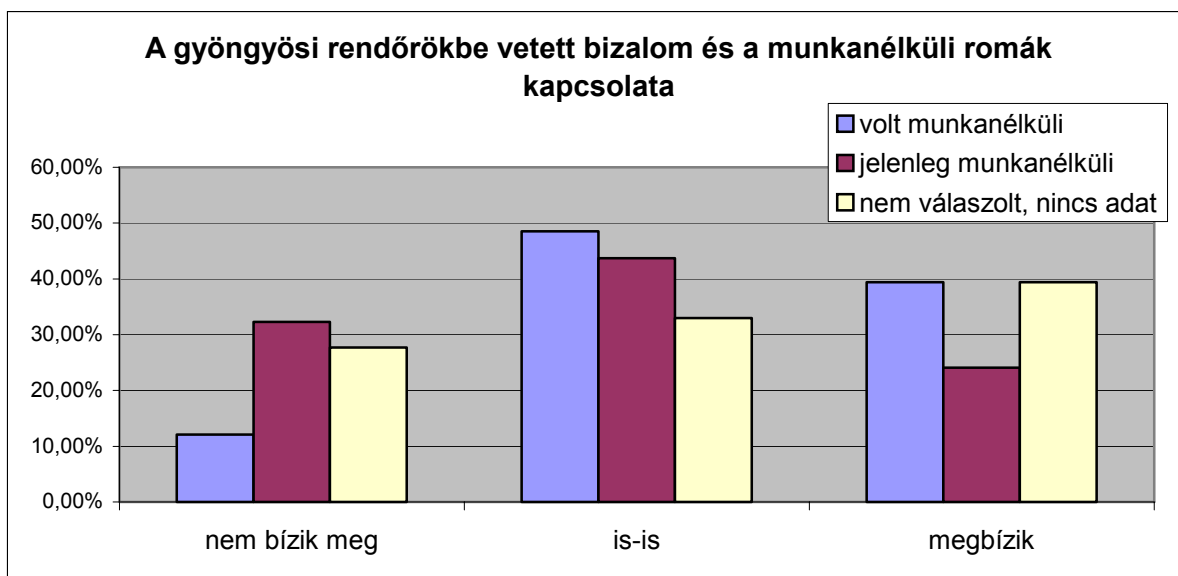
Ennél a keresztábla vizsgálatnál figyelemreméltó adattal találkozunk. A megkérdezettek 28,7 %-a (94 fő) nem adott választ a kérdésre, ami magyarázható azzal, hogy érdektelenek, fásultak, közömbösek a munkanélküli romák. Összevonva két réteget, akik korábban voltak és jelenleg is munkanélküliek, azok közül 18,0 % (59 fő) kevésbé vagy egyáltalán nem, 30,8 % is-is (101 fő) 19,6 % (64 fő) pedig megbízik a gyöngyösi rendőrségben.

A gyöngyösi rendőrségbe vetett bizalom és a munkanélküli romák kapcsolata					
	Volt munkanélküli	Jelenleg munkanélküli	Nem válaszolt nincs adat	Van munkája, de fenyegeti a munkanélküliség veszélye	Összesen:
nem bízik meg	12,1 %	32,3 %	27,7 %	1%	26,9 %
is - is	48,5 %	43,7 %	33,0 %	1,8 %	42,2 %
megbízik	39,4 %	24,1 %	39,4 %	-	30,9 %
összesen:	20,2 %	48,3%	28,7 %	2,8 %	100%

Forrás: Romakutatás 2004;

Megjegyzés: 2,8 % (9 fő) úgy nyilatkozott, hogy van munkájuk, de a munkanélküliség veszélye fenyegeti őket, az alacsony szám miatt így az ő értékelésüket mellőztem.

Elenyészően kevés azoknak a válaszadóknak a száma, akik úgy nyilatkoztak, hogy van munkájuk, de a munkanélküliség veszélye fenyegeti őket, így az ő értékelésüket mellőztem.

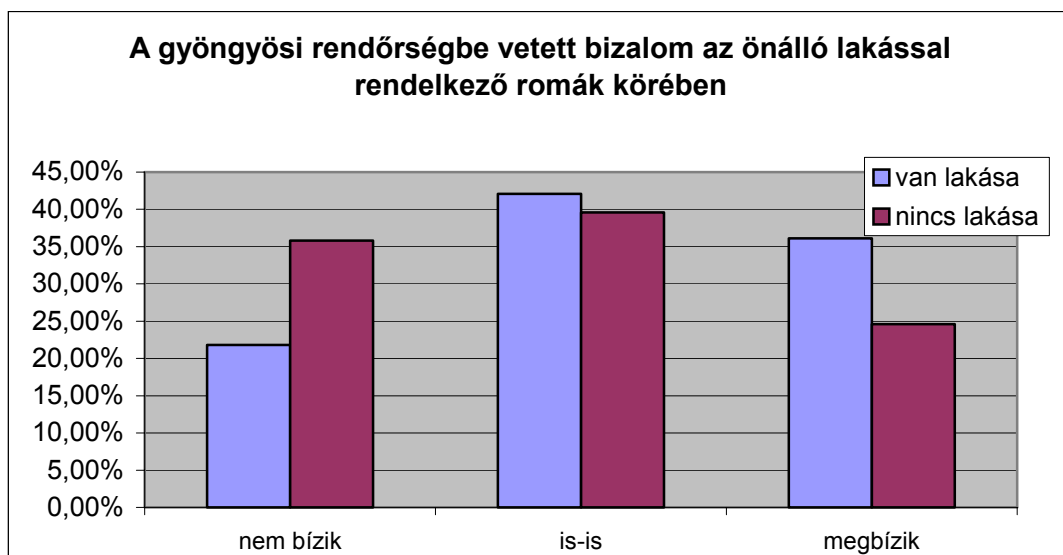

Aki rendelkezik saját tulajdonnal, arról általában feltételezhető, hogy nagyfokú személyes biztonságérzettel rendelkezik, így külön foglalkoztatott az, hogy vajon az önálló lakással rendelkező romák inkább bíznak-e a gyöngyösi rendőrségben, mint az önálló lakással nem rendelkezők. A gyöngyösi rendőrség iránti bizalom és a megkérdezettek annak alapján történő felosztásánál, hogy van-e vagy nincs önálló lakása, megállapíthattam, hogy a válaszadók $\frac{2}{3}$ -nak, 66,3 %-nak van, 32,5 %-nak nincs önálló lakása.

A gyöngyösi rendőrségbe vetett bizalom mértékéről az önálló lakással rendelkező romák körében				
	van lakása	nincs lakása	Értékelhetetlen válaszok	Összesen:
nem bíz	21,8 %	35,8 %	0,6 %	26,6 %
is-is	42,1 %	39,6 %	0,6 %	41,3 %
megbíz	36,1 %	24,6 %	0,3 %	32,1 %
összesen:	66,3 %	32,5 %	1,5 %	100 %

Forrás: Romakutatás 2004; Készítette: Fridrik József

Azok a megkérdezettek, akiknek van lakása, lényegesen inkább megbíznak a rendőrökben, mint azok, akik nem rendelkeznek önálló lakással, ez utóbbiak 14 %-kal többen nem bíznak meg, mint azok, akiknek van önálló lakása. Itt 4 fő adott értékelhetetlen választ. Ez azzal a természetes emberi reakcióval magyarázható, hogy az önálló lakással, mint értékkel rendelkezőknek van mit féltetniük, óvniuk, és ez által a rendőrséget, mint a vagyon védelmében eljáró hatóságot elismerik, feléje bizalommal vannak. Ezzel szemben az önálló lakással nem rendelkező romákból 35,8 % nem (38 fő), 39,6 % is-is (42 fő), és 24,6 % (26 fő) bízik meg a rendőrségben. Igazolódott az a feltételezésünk, hogy a személyes lakás biztonságával rendelkezők közül arányosan többen bíznak a közbiztonság helyi letéteményesében, a rendőrségben, mint a lakással nem rendelkezők.

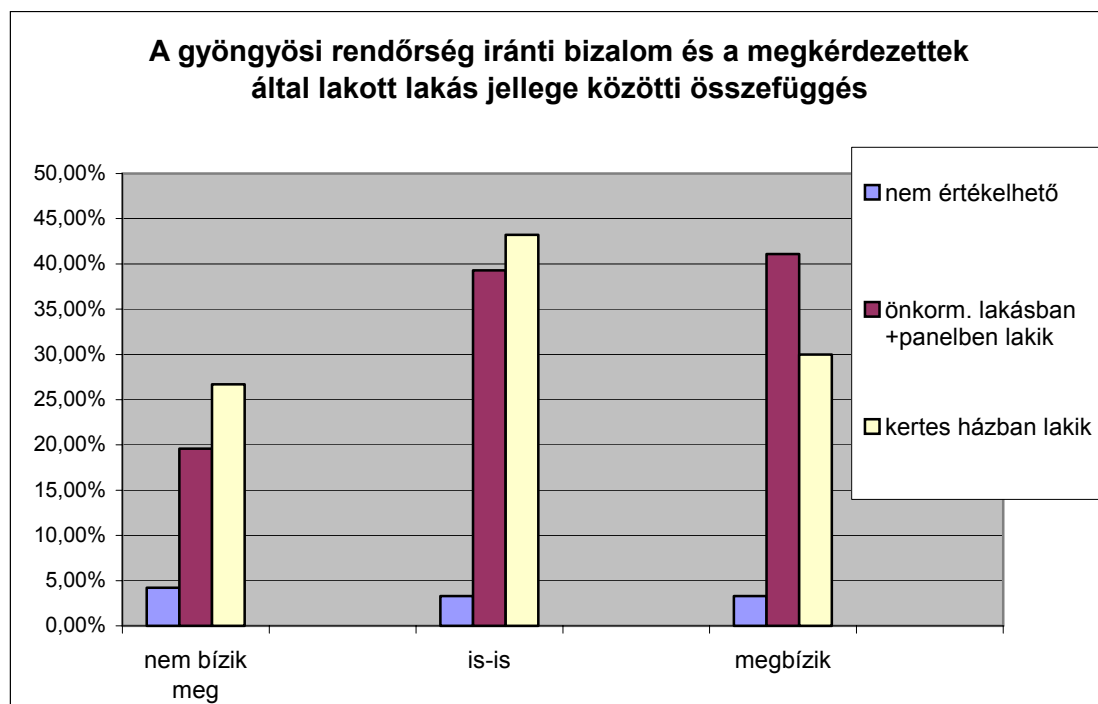

A gyöngyösi rendőrség iránti bizalom és a megkérdezettek által lakott lakás jellege közötti összefüggés értékelésénél 10,8 % adott értékelhetetlen választ, 2,5 % válaszadó pedig egyéb kategóriába sorolt feleletet adott. A maradék nagyon előnyös megoszlást mutat, mivel a válaszadók 72,4 %-a kertes családi házban lakik.

A gyöngyösi rendőrség iránti bizalom és a megkérdezettek által lakott lakás jellege közötti összefüggés					
	Nem értékelhető	Önkormányzati (panel)lakásban lakik	Kertes házban lakik	Egyéb	Összesen:
Nem bízik meg	4,2 %	19,6 %	26,7 %	0,9 %	26,6 %
is-is	4,2 %	39,3 %	43,2 %	0,9 %	41,3 %
megbízik	4,2 %	41,1 %	30,0 %	0,9 %	29,1 %
összesen:	10,8 %	17,2 %	72,4 %	2,8 %	100 %

Forrás: Romakutatás 2004. Készítette: Fridrik József

A sokféle jellegű önkormányzati tulajdonú és a paneles lakótelepi lakásban lakó romákat egy csoportba vontam össze, mert kevesen, összesen 56-an vannak, ami a válaszadók 17,2 %-a. A túl részletezettség mikrostruktúrája sokat mondó, de a keresztábra értékelését nem tette volna lehetővé.

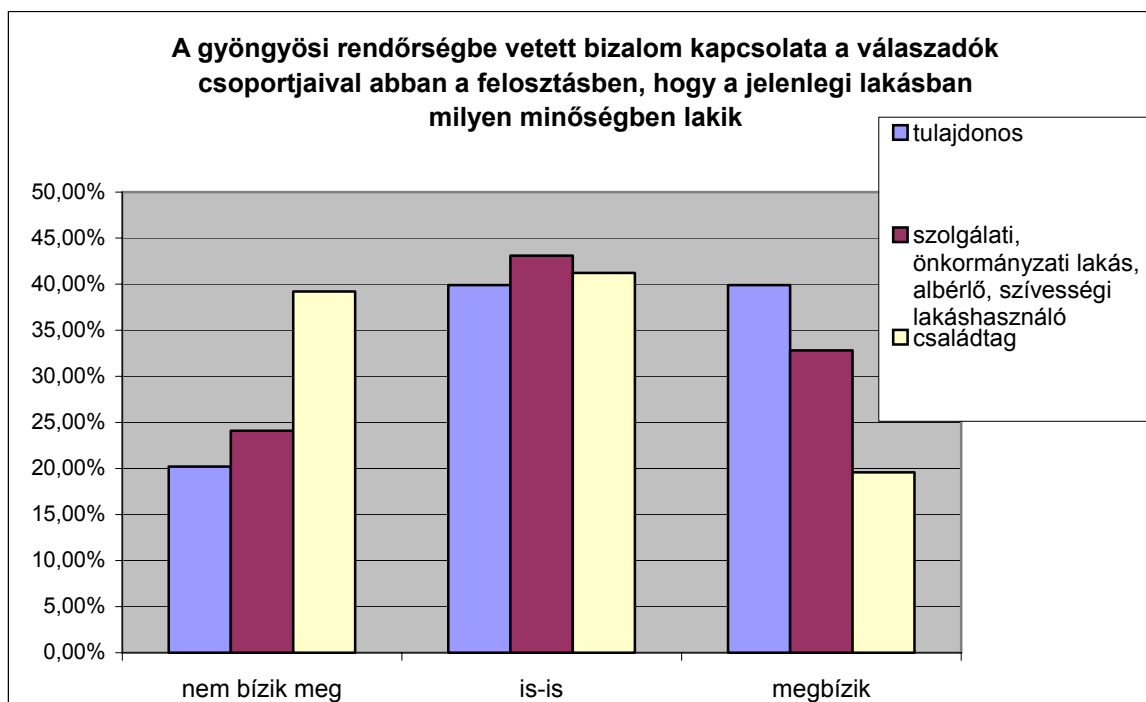

Megállapítható, hogy a lakással rendelkező válaszadók mindkét csoportja egyformán inkább bízik a rendőrségben. Az önkormányzati lakás bármilyen formájában lakó válaszadók inkább megbíznak a rendőrségben, mint a kertes házban lakók, ami érdekes adat, nem tudunk rá hiteles magyarázatot adni.

A gyöngyösi rendőrségbe vetett bizalom alakulása annak függvényében, hogy a válaszadók milyen minőségben lakják jelenlegi lakásukat				
	tulajdonos	szolgálati, önkormányzati lakás, albérlő, szívdességi lakáshasználó	családtag	Összesen:
nem bízik meg	20,2 %	24,1 %	39,2 %	26,9 %
is-is	39,9 %	43,1 %	41,2 %	41 %
megbízik	39,9 %	32,8 %	19,6 %	32,1 %
összesen:	51,4 %	19 %	30 %	100 %

Forrás: Romakutatás 2004; Készítette: Fridrik József

Három csoportot képeztem a válaszadókból, első a tulajdonjogon lakók csoportja, a másik a bármilyen jogon bérlők és a szívdességi lakók csoportja, a harmadik pedig a családtagok csoportja. Az összevonásokat a túl részletezett felosztás, az elaprózottság miatt tartottam szükségesnek. Első ránézésre megállapíthatam, hogy a vizsgált minta 51,4 %-a tulajdonosként lakik lakásában, ami nagyon szerencsés és jó arány. A válaszadók 19 %-a valamilyen jellegű bérleti státuszban lakik, ennek a csoportnak az a lényeges megkülönböztető jegye az első csoporthoz viszonyítottnak, hogy nem tulajdonosok, hanem más tulajdonában laknak, és a lakhatási lehetőségért anyagi ellenszolgáltatást adnak. A harmadik csoport a családtagok csoportja, akik mások, főként szülők által megteremtett lakhatási körülmények élvezői közeli rokonsági fok okán. A számadatok azt jelzik, hogy aki saját tulajdonjogán lakik a lakásában, az bízik meg leginkább a rendőrségben. Akik valamilyen bérleti jog alapján laknak az ingatlanban, azok 3,9 %-kal kevésbé bíznak meg a gyöngyösi rendőrségben.

Igen jelentősegteljesek a családtagok adatai, mert azok közel kétszer többen nem bíznak meg a rendőrségben, mint a tulajdonukban lakó válaszadók. Ennek az a magyarázata, hogy mások, legvalószínűbb, hogy a szülők által megteremtett tulajdonban laknak. A mások által kivívott jog, lakhatási lehetőség a családtagként ott lakókban nem alakította ki azt a tudatot, hogy szükség van a rendőrségre, és meg is kell bennük bízni. Míg a tulajdonosok más optikán keresztül nézik a rendfenntartók, a tulajdonosi jogok hivatalos védelmezőinek szükségességét, szerepét, addig ezt a tulajdonos családtagja életének gondtalansága okán nem érzé át, nem veszi figyelembe.

Ez a keresztábra azt mutatja, hogy a rendőrségben leginkább a tulajdonában lakó roma válaszadó bízik meg, legkevésbé a vele együttlakó családtag. A valamilyen bérleti jogon más lakásban lakók a két előbb említett között elhelyezkedve, de dominánsan inkább a rendőrségben megbízó válaszadók számát növelik.

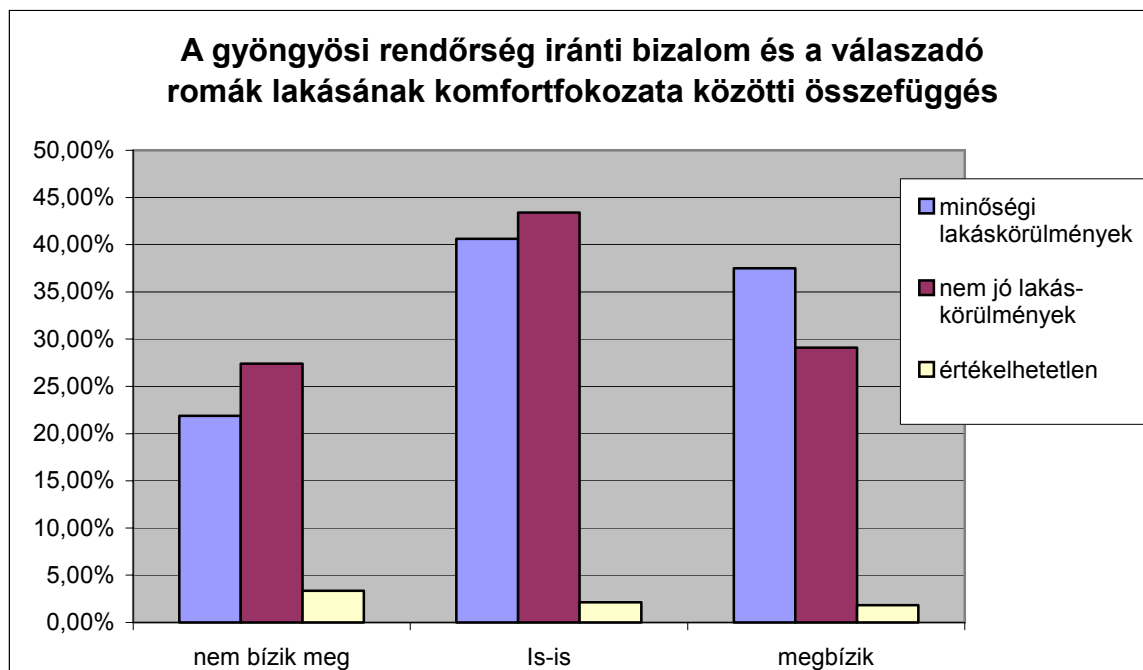
A gyöngyösi rendőrség iránti bizalom és a válaszadó romák lakásának komfortfokozata közötti összefüggés

A kutatás előkészítése során azt feltételeztük, hogy az igényes vagy igényesebben kialakított lakásban lakók többen megbízhatnak a gyöngyösi rendőrségben, mint azok, akik csak félkomfortos vagy komfort nélküli lakásban laknak.

A gyöngyösi rendőrség iránti bizalom és a válaszadó romák lakásának komfortfokozata közötti összefüggés				
	minőségi lakáskörülmények	nem jó lakáskörülmények	értékelhetetlen	Összesen:
nem bízik meg	21,9 %	27,4 %	3,4 %	26,6 %
is-is	40,6 %	43,4 %	2,1 %	41,3 %
megbízik	37,5 %	29,1 %	1,8 %	32,1 %
összesen:	39,1 %	53,5 %	7,3 %	100 %

Forrás: Romakutatás 2004; Készítette: Fridrik József

Ennél a keresztábránál az adatok elaprózottsága miatt összevontam az összkomfortos és komfortos lakások lakóit és a félkomfortosat a komfort nélküliekkel. Legelőször megemlítem, hogy a megkérdezettek 7,4 %-a, (24 fő) a komfortfokozatra utaló kérdésünket nem válaszolta meg. A válaszadók 53,5 %-a kevésbé kényelmes, 39,1 %-a pedig igényesebben kialakított lakásokban lakik.

Az adatok értékelésénél megmutatkozott, hogy a jobb körülmények között lakó romák ugyan inkább megbíznak a rendőrségben, mint a kevésbé komfortos lakások lakói, de a különbség nem jelentős, emiatt ez a feltevésünk nem igazolódott be. Tehát a jó körülmények között lakó romák 21,9 %-a nem bíz, ez a kevésbé komfortos lakások lakóinál 27,4 %. Az előbbiekből 40,6 % is-is, az utóbbiaknál 43,4 %, míg bizalma van a rendőrségben az előbbiekből 37,5 %-ának, és az utóbbiak 29,1 %-ának.

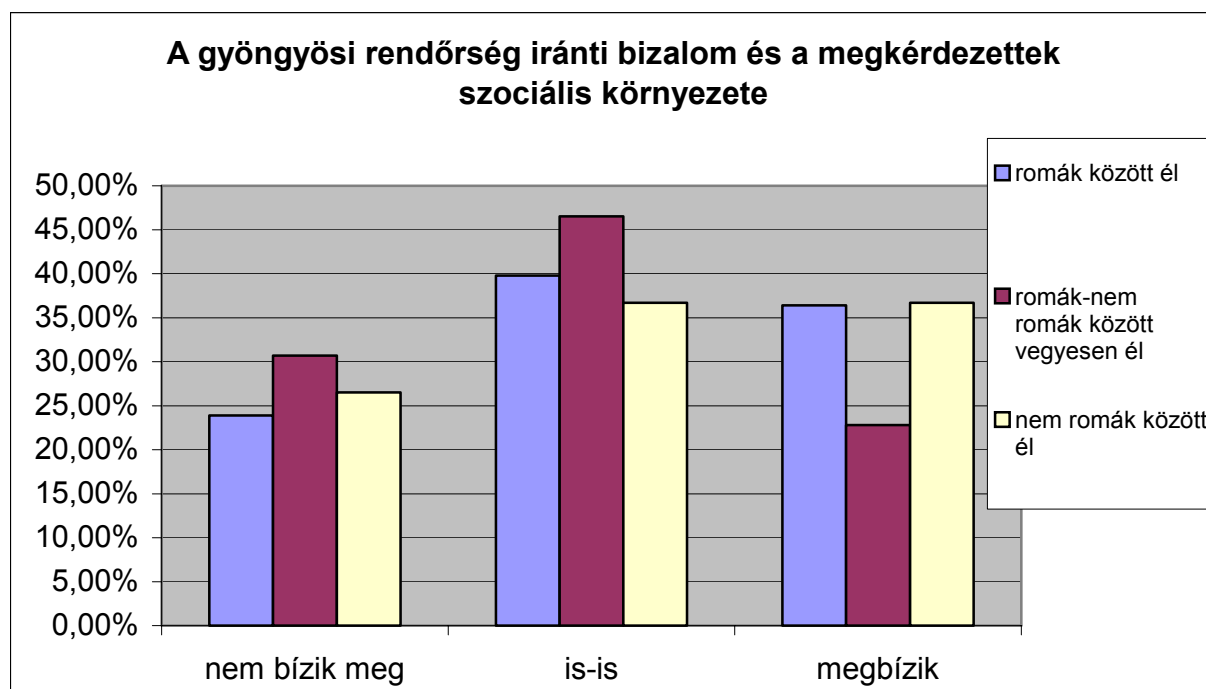
A gyöngyösi rendőrség iránti bizalom és a megkérdezettek szociális környezete

A gyöngyösi rendőrség iránti bizalom és a megkérdezettek szociális környezete keresztábra elemzésénél elsősorban az állapítható meg, hogy a válaszadók 53,8 %-a kizárólag romák által lakott lakóköznyezetben él, 30,9 %-a romák és magyarok között vegyesen és 15%-a kizárólag nem romák között.

A gyöngyösi rendőrség iránti bizalom és a megkérdezettek szociális környezete				
	romák között él	romák-nem romák között vegyesen él	nem romák között él	Összesen:
Nem bíz meg	23,9 %	30,7 %	26,5 %	26,6 %
is-is	39,8 %	46,5 %	36,7 %	41,3 %
megbíz	36,4 %	22,8 %	36,7 %	32,1 %
összesen:	176 fő 53,8 %	102 fő 30,9 %	49 fő 15 %	327 fő 100 %

Forrás: Romakutatás 2004; Készítette: Fridrik József

A roma kisebbség társadalmi integrációja azt kívánja meg, hogy az utóbbi két lakókörnyezetben élő romák száma emelkedjen. Ez a kulturáltabb szokásrendszer pozitív transzfer hatása miatt is fontos a romák számára, aminek szükségességét a romák társadalmi felemelkedéséért indított állami középtávú terv is hangsúlyosan kezeli.

A magyarok és a romák együtt lakása során az utánzás ellesés módszerével a romák bizonyos időszak eltelte után felveszik a magyarok egyes szokásait. Ha ezt tudatos, irányító, tudatformáló, ráható tevékenység egészíti ki, pl. a szociális munkás részéről, akkor ez a formáló hatás mélyebb és hatékonyabb. A roma kolóniák felszámolása és a romák betelepítése magyarok által lakott lakókörnyezetbe is ezt a célt szolgálja.

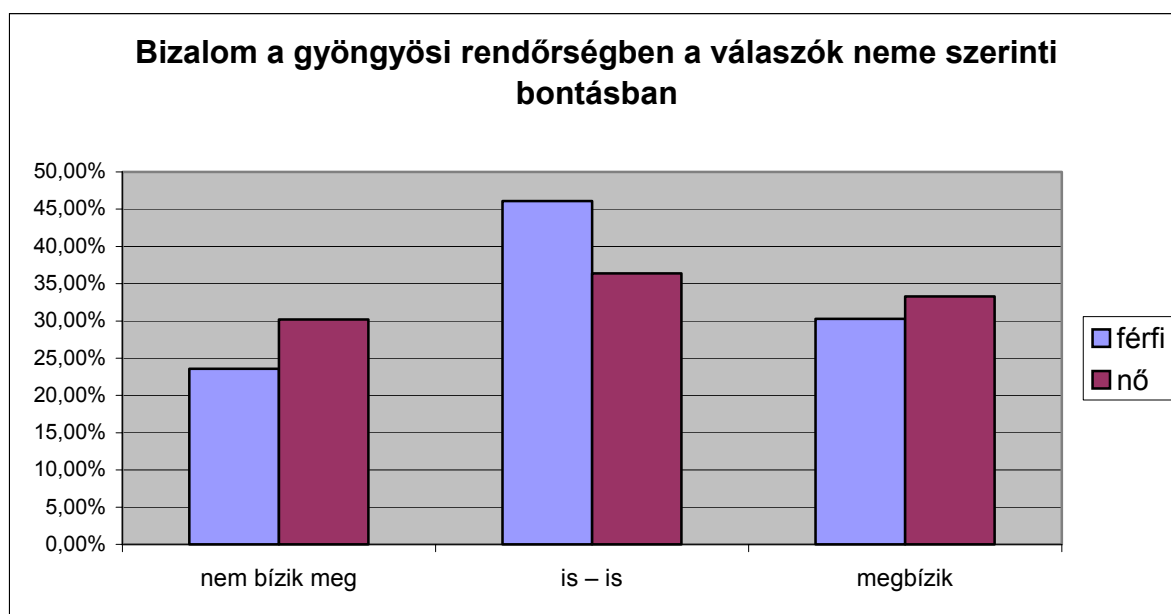
A kapott számadatok elemzése után azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a csupán romák között lakó válaszadók inkább megbíznak a rendőrségben, mint a vegyesen romák-magyarok által lakott lakókörnyezetben élők. Ez az eltérés 5,8 %, tehát ennyivel magasabb számú roma nem bízik a rendőrségben azok közül, akik vegyes lakosságú szociális környezetben élnek. Ennek az egyszerű magyarázata azzal adható meg, hogy a kizárólag romák által lakott környezetben a válaszadók saját fajtájuk között magukra vannak hagyatva, roma a roma között kell, hogy a problémáját megoldja. Ellenségesebb viszony tapasztalható, ha a vegyesen lakott környezetben vizsgáljuk a rendőrséghez fűzött bizalmat, mert a romák azt vallják, előítéletesek a velük szemben intézkedő rendőrök, akik a romák megítélése szerint a magyar lakosokat pártolják, őket helyezik előnybe, és nekik adnak a probléma megoldása során inkább igazat. Emiatt a vegyesen lakott környezetben többen nem bíznak a rendőrökben, mint a másik két lakókörnyezetben.

Bizalom a gyöngyösi rendőrségben a válaszadók neme szerinti bontásban

Bizalom a gyöngyösi rendőrségben a válaszadók neme szerinti bontásban			
	férfi	nő	összesen:
nem bízik meg	23,6 %	30,2 %	26,6 %
Is – is	46,1 %	36,4 %	41 %
megbízik	30,3 %	33,3 %	31,5 %
összesen:	50,5 %	49,5 %	100 %

Forrás: Romakutatás 2004; Készítette: Fridrik József

A megkérdezettek 50,5 %-a, 165 fő férfi, 49,5 %-a, 162 fő nő. A válaszadó férfiak közül többen bíznak a rendőrségben, mint a nők. Ez megítélésem szerint azzal magyarázható, hogy a nőknek, akik zömmel háztartásbeliek, kevesebb tapasztalatuk van a hivatalos szervekkel, kevesebb élményanyaguk alakult ki, mint az ellenkező neműeknek, így a rendőrség fontosságát és szükségességét kevesebb nő látja át, emiatt többen elutasítóak.

Részletesen kifejtve: a válaszadó férfiak 23,6 %-a, míg a nők 30,2 %-a nem, vagy inkább nem bízik meg a gyöngyösi rendőrségben. A férfiak 46,1 %-a, a nők 36,4 %-a is-is, az előbbiek 30,3 %-a, a nőknek pedig 33,3 %-a inkább, vagy teljes egészében megbízik a gyöngyösi rendőrségben.

A gyöngyösi rendőrség iránti bizalom és a válaszadó romák kapcsolata kor szerinti csoportosításban

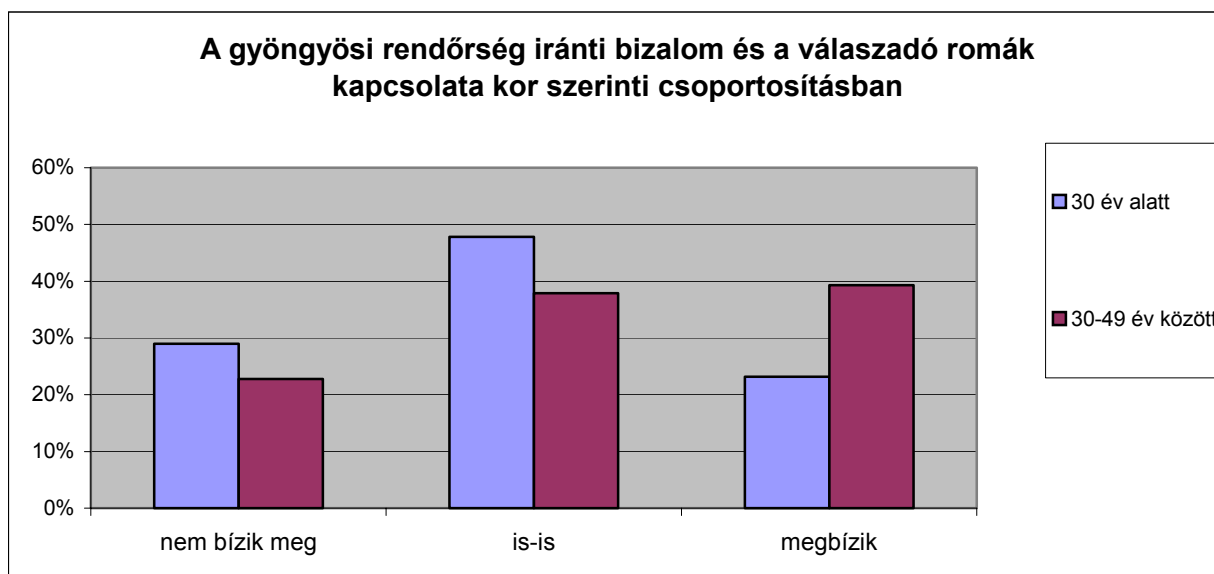
A megkérdezettek bizalma a gyöngyösi rendőrségben és a kor szerinti megoszlás keresztábra összefüggéseinél utólagos összevonást hajtottam végre a kor tekintetében. Az első csoportba a 30 év alattiakat, a második csoportba az élet meghatározó szakaszát élő 31-50 évesek csoportját, a harmadik csoportba pedig az 50 év felettieket soroltam. Az összevonást azzal indokolom, hogy az eredeti részletes kor szerinti felosztásnál sok helyen 20 fő alatti válaszadó szerepel, amire vonatkozóan nem tudok következtetést levonni. Az eredeti korfelosztásról a gyakorlati kérdés után kiderült számomra, hogy fölöslegesen

túlrészletezett volt. A korcsoportok összevonása után elkészített három csoport vizsgálatánál azonnal szembetűnik, hogy a romák 50 év felett nagyon kevesen vannak, ami azt mutatja, hogy a romáknál rövidebb az átlagéletkor, mint a nem romáknál.

A gyöngyösi rendőrség iránti bizalom és a válaszadó romák kapcsolata kor szerinti csoportosításban				
	30 év alatt	30-49 év között	50 év feletti	összesen
nem bízik meg	30 %	22,8 %	31,8 %	26,6 %
is-is	47,8 %	37,9 %	38,1 %	41,3 %
megbízik	23,2 %	39,3 %	36,4 %	32,1 %
összesen:	42,2 %	44,3 %	13,5 %	100 %

Forrás: Romakutatás 2004; Készítette: Fridrik József

A 30 év alatti válaszadók közel $\frac{1}{3}$ -a, 30 %-a nem bízik meg a gyöngyösi rendőrségben, közel fele, 47,8 %-a is-is álláspontot foglalt el, és közel $\frac{1}{4}$ -e, pontosan 23,2 %-a megbízik a gyöngyösi rendőrségben. Az életük dandárjában, alkotó tevékenységük meghatározó életkori szakaszában élő válaszadók inkább vagy jobban megbíznak a rendőrségben, mint a 30 év alattiak. Ez azzal magyarázható, hogy több élettapasztalat birtokában már inkább úgy ítélik meg, hogy szükség van a rendőrségre, és bizalmuk is van a szervezet irányába. A 30-49 éves megkérdezettek 22,8 %-a nem, 37,9 %-a is-is, 39,3 %-a megbízik a gyöngyösi rendőrökben. Az 50 év feletti csoportjaiban a válaszadók nem érték el a 20 főt, emiatt nem elemeztem.

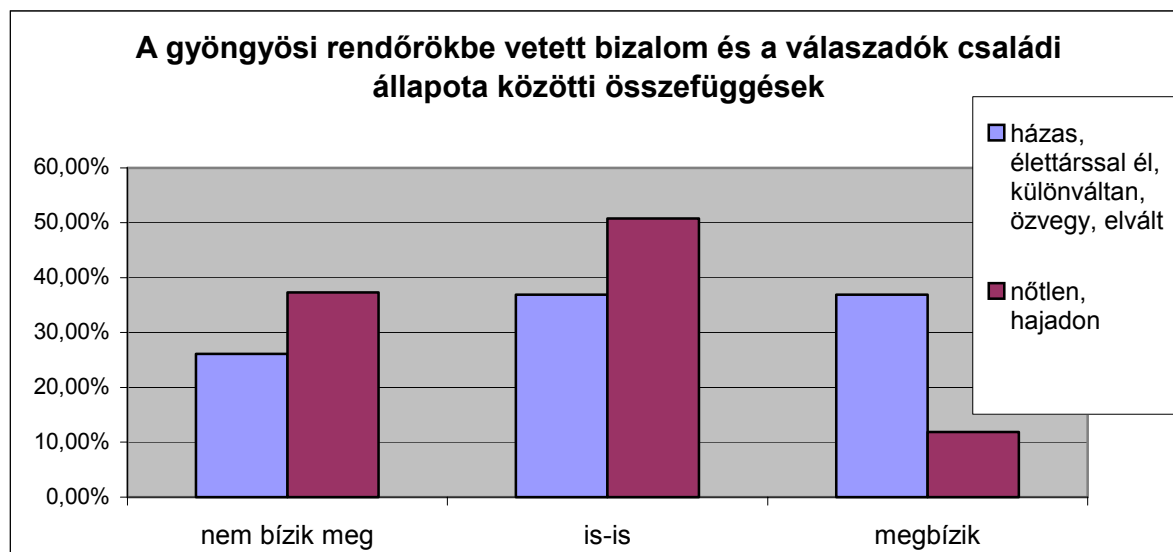
A gyöngyösi rendőrségbe vetett bizalom és a válaszadók családi állapota közötti összefüggések

A gyöngyösi rendőrségbe vetett bizalom és a válaszadók családi állapota közötti összefüggések				
	házas, élettárssal él, különváltan, özvegy, elvált	nőtlen, hajadon	nem válaszolt	Összesen:
nem bízik meg	26,1 %	37,3 %	-	26,6 %
is-is	36,9 %	50,8 %	68,4 %	41,3 %
megbízik	36,9 %	11,9 %	31,6 %	32,1 %
összesen:	76,1 %	18 %	5,8 %	100 %

Forrás: Romakutatás 2004;

Készítette: Fridrik József

Összevontam a házas, élettárssal él, különváltan él, özvegy, elvált kategóriákat azon az alapon, mert vagy most, vagy korábban családban éltek. A 3. oszlop a nőtlen, hajadon csoport, akik nem családban élnek. Itt megállapítható, hogy a megkérdezettek jellemzően párban, családban élnek, illetve még párválasztás előtt állnak. A felnőtt egyedül élők aránya alacsony, nem számottevő, és mivel 20 fő alatt van, nem vettem figyelembe. A számok azt mutatják, hogy a családban élőkre inkább jellemző, hogy megbízna a rendőrségben. A válaszadók 26,1 %-a nem, 36,9 %-a is-is, és 36,9 %-a megbízik a rendőrségben. Ezzel éppen ellentétes az egyedülálló, családalapítás előtt álló fiatalok véleménye, akik inkább nem bíznak meg a rendőrségben. 37,3 %-a nem, 50,8 %-a is-is és 11,9 %-a bízik meg a rendőrségben.

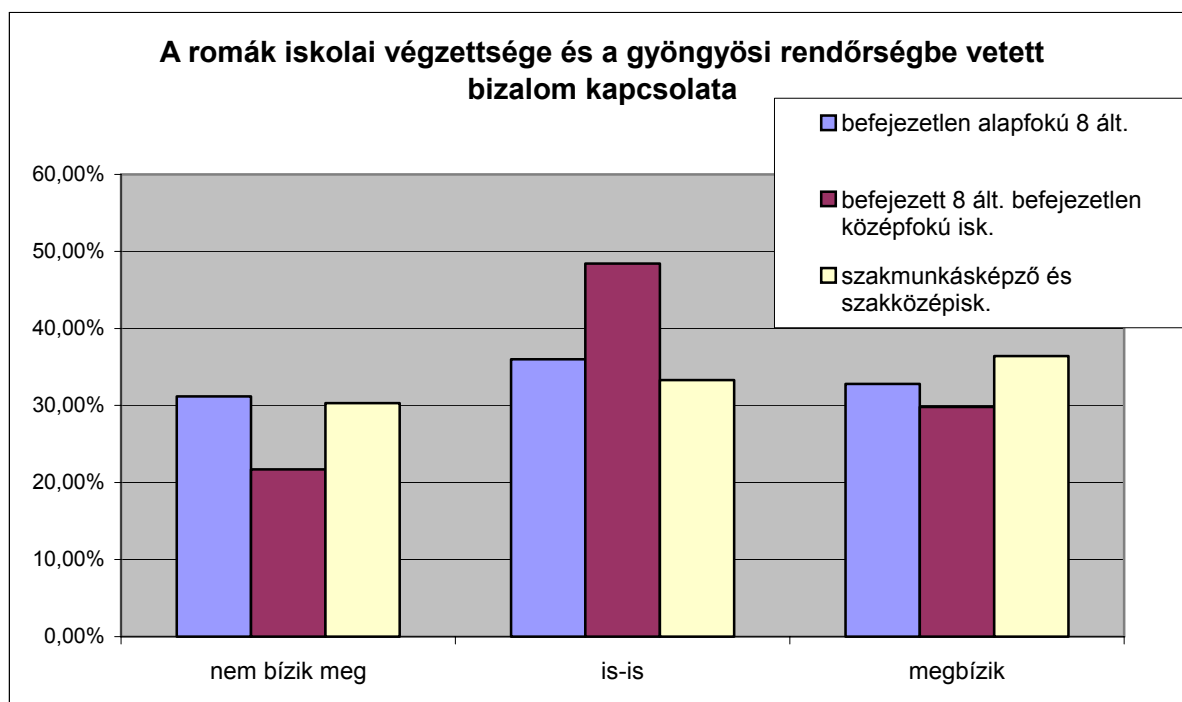
A romák iskolai végzettsége és a gyöngyösi rendőrségbe vetett bizalom kapcsolata

A romák iskolai végzettsége és a gyöngyösi rendőrségbe vetett bizalom kapcsolatát vizsgálva az iskolai végzettség szerint összevonásokat végeztem. Első csoportba a befejezetlen általános iskolai végzettséggel rendelkezők tartoznak. A második csoportba a befejezett általános iskolai végzettségűeket és a befejezetlen középiskolával rendelkezőket soroltam, és összevontam a szakmunkásképzőt és szakközépiskolát végzetteneket. Így az első csoportba tartozók közül 31,2 % nem, 36,0 % is-is, 32,8 % megbízik a rendőrségben. A második csoportnál ez úgy alakul, hogy 21,7 % nem, 48,4 % is-is, és 29,8 % megbízik a rendőrségben. A harmadik csoportba tartozó romák 30,3 %-a nem, 33,3 %-a is-is és 36,4 % azt válaszolta, hogy megbízik a rendőrségben.

A romák iskolai végzettsége és a gyöngyösi rendőrségbe vetett bizalom kapcsolata					
	befejezetlen alapfokú 8 ált.	befejezett 8 ált. befejezetlen középfokú isk.	szakmunkásképző és szakközépisk.	egyéb (gimn.techn.főisk.)	Összesen:
nem bízik meg	31,2 %	21,7 %	30,3 %	3 fő	26,6 %
is-is	36,0 %	48,4 %	33,3 %	2 fő	41,6 %
megbízik	32,8 %	29,8 %	36,4 %	3 fő	31,8 %
Összesen:	38,2 %	49,2 %	10,1 %	8 fő	100%

Forrás: Romakutatás 2004; Készítette: Fridrik József

Meg kell jegyezni, hogy ennél a kérdésnél a megkérdezettek 9,0 %-át teszi ki az egyéb kategória, az a 3 fő, akik nem bíznak meg a gyöngyösi rendőrségben és közülük 1 főnek gimnáziumi, egynek technikumi és egynek főiskolai végzettsége van. Figyelemre méltó, hogy akik magasabb szintű iskolai végzettséggel bírnak, azoknak nincs bizalmuk a gyöngyösi rendőrség iránt.

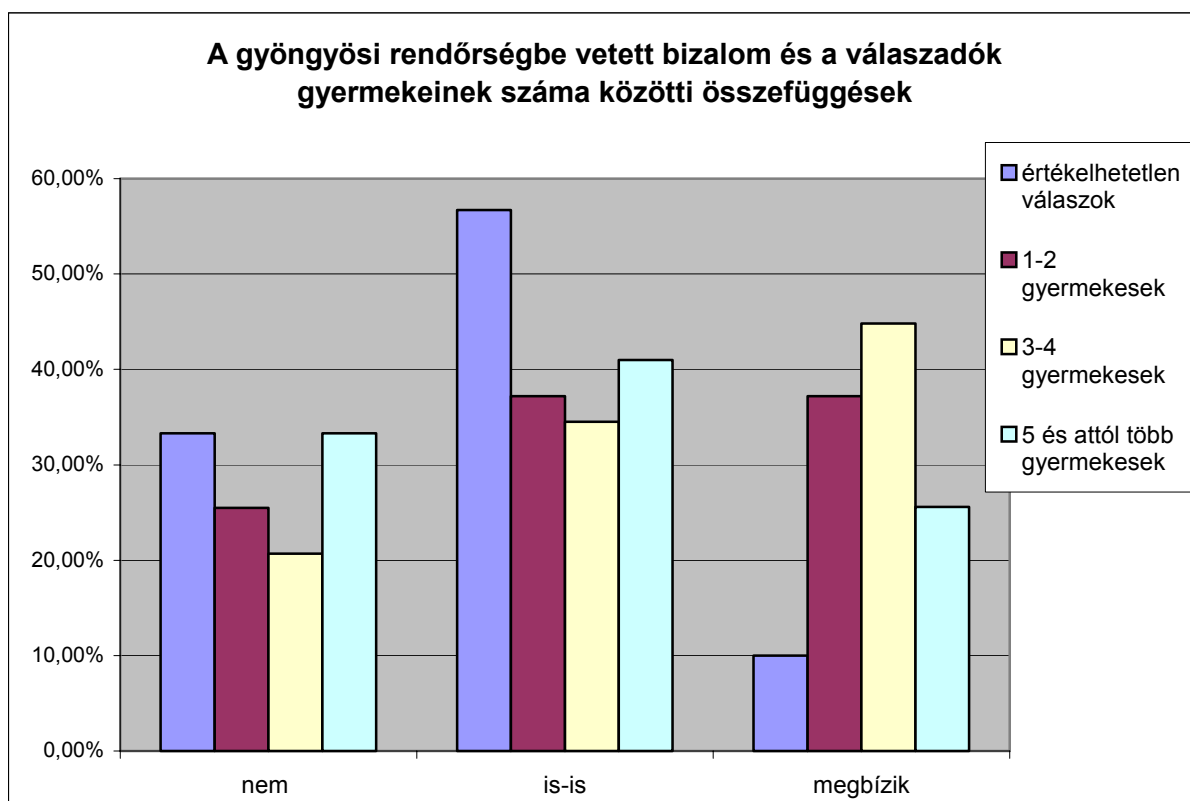

A gyöngyösi rendőrségbe vetett bizalom és a válaszadók gyermekeinek száma közötti összefüggések

A gyöngyösi rendőrségbe vetett bizalom és a válaszadók gyermekeinek száma közötti összefüggések					
	értékelhetetlen válaszok	1-2 gyermekesek	3-4 gyermekesek	5 és attól több gyermekesek	Összesen:
nem bízik meg	33,3 %	25,5 %	20,7 %	33,3 %	25,7 %
is-is	56,7 %	37,2 %	34,5 %	41,0 %	40,7 %
megbízik	10,0 %	37,2 %	44,8 %	25,6 %	33,6 %
összesen:	18,3 %	25,4 %	44,3 %	11,9 %	327 fő

Forrás: Romakutató 2004; Készítette: Fridrik József

A gyöngyösi rendőrségbe vetett bizalom és a válaszadók gyermekeinek száma kereszttábla adatait összevontam. Első csoportba tartozik a válaszadók magas, 18,3 %-a, összesen 60 fő, akik értékelhetetlen választ adtak. Második csoportot alkotják az 1-2 gyerekes, a harmadik csoportot a 3-4 gyerekes és a negyedik csoportot az 5 és attól több gyerekes válaszadók. Az első csoport magas számára talán az lehet a magyarázat, hogy a kevésbé tudatos romák sok esetben csak azt a gyermeket tekintik gyereknek, aki még velük, a szülőkkel egy háztartásban lakik.

A családból már kirepült, önálló életet élő gyermeket nem tekintik (saját) gyermeknek. A gyermekek számát tudatosan megnevező válaszadók közül 9 főnek van 7, egy főnek 8 gyermeke. A számsorok adatából kitűnik, hogy a 3-4 gyerekes válaszadók leginkább megbíznak a rendőrségben. Ezután az 1-2 gyerekes válaszadók következnek. Legtöbben nem bíznak meg az 5 és attól több gyerekes családok. Ezek a családok valószínűleg több

konfliktust éltek meg a magas gyermekszám miatt, és amiért elmarasztalták családtagjukat, emiatt elutasítóak, bizalmatlanok a rendőrséggel kapcsolatban.

Következtetések a romák rendőrségbe vetett bizalma és a rendőr-roma konfliktusok összevetéséből

A 2002. évi gyöngyösi roma-rendőr konfliktus és a 2003. évi hatvani rendőri intézkedések a roma konfliktussal kapcsolatban, valamint a disszertációhoz készített felmérés adatainak, következtetéseinek egybevetéseiből megállapítható, hogy az azonos elemekből levont következtetések megerősítik egymást. A gyöngyösi eset következtetései visszaigazolódnak a kérdőíves felmérésre adott válaszokban ott, hogy a társadalomnak folytatnia kell a roma felzárkóztató programok szervezését. A kezdeményezést ezen téren a többségi társadalomnak a romák részére kialakított szervezetei és megbízott tisztségviselői kell, hogy folytassák, mivel a megkérdezettek 80,0 %-ának a saját jövőjére vonatkozóan nincs elképzelése, nem tudja megfogalmazni a saját maga felemelkedését szolgáló tevékenységeket.

A gyöngyösi konfliktus rendőrséggel összefüggő következtetése, nevezetesen, hogy szükség van a romákkal kapcsolatos rendőri intézkedéseknél az egyénileg alkalmazott taktikus magatartásra és a roma kultúra ismeretére. A válaszadók a kérdőíves felmérés keretében több mint 80,0 %-ban alkalmas eszköznek minősítette a rendőr-roma konfliktusok számának csökkentésére a roma népismeret elsajátítását és az összekötő roma személy alkalmazását.

A hatvani események elemzésének 4. pontjában megismétlődik a megállapítás, ami arra utal, hogy amennyiben a rendőrök jobban, mélyebben és alaposabban ismerik a romák szokásait, akkor ezeknek figyelembevételével intézkednek, és ekkor nagyobb a munkájuk sikere, kisebb a konfliktus kockázat, és a probléma megismétlődésének kisebb veszélye áll fenn. A keresztábrák elemzése során a megkérdezett romák több esetben azt válaszolták, úgy érzik, előítéletesek a velük szemben intézkedő hatósági személyek. A többségi társadalom tagjainak van még kötelezettsége és fejlődni valója ezen a téren, mivel a romák körében is az ok nélküli általánosítás sértő, frusztráló, az ellentétet csak mélyíti, nem pedig mérsékli vagy megszünteti a romákkal kapcsolatos intézkedések során.

Kiemelném, hogy a romák közül egy tekintélyes személy közvetítőként való alkalmazása úgy a két konfliktusos esetenél, mint a felmérés adatainak elemzésénél előkerült, amiből az következtethető, hogy a romák inkább elfogadják a közülük való roma származású ügyintézőt, mint a nem romát. Emiatt szükséges a roma értelmiségiek képzését folytatni, és az ő közvetítő segítségével, a felmérésben egyébként elismert kisebbségi önkormányzatok tevékenységét megerősíteni.

2.8. A gyöngyösi önkormányzatba vetett bizalmat meghatározó főbb tényezőkről

A disszertációban vizsgált roma kisebbség az intézmények közül leggyakrabban a helyi önkormányzathoz és a roma önkormányzathoz fordul ügyeinek intézésével. Kiemelten érdekelt, hogy miként ítélik meg a roma válaszadók e két közigazgatási intézményhez fűződő kapcsolatukat. Nyilvánvalóan a két közigazgatási intézmény dolgozóinak szakmai felkészültsége, probléma érzékenysége, általános emberi habitusa egyrészt, másrészt pedig komolyan befolyásolja a romák közigazgatási egységekhez való viszonyát a települések lehetőségének kínálata, forrás-ellátottsága, támogatási pályázatokban való részvétele, törekvése a munkahelyek létesítésére.

Bizalom a helyi önkormányzatban az adatfelvétel helyszíne szerint

A felmérés központi kérdése a roma lakosság bizalmi indexe, a bizalom mértéke, annak eloszlása a felmérésben részt vettek adatfelvételi helyszínének megoszlása tekintetében. A romák, mint Gyöngyös és a három vonzáskörzetébe tartozó település lakosai szűkebb értelemben a helyi roma, tágabban értelmezve pedig a települési önkormányzatoknál intézik ügyeiket. A romáknak az önkormányzati hivatalnál szerzett tapasztalata, benyomása, viszonyulása, minőség kritériuma jelenik meg e kereszttábla-sor adataiban.

A bizalmat vizsgáló kérdésre a 351 megkérdezettből 303 fő, az alapsokaság 86,3 %-a válaszolt. Megállapítható, hogy a válaszadókból 48 fő – 15,8 % - viseltetik negatíve a települési önkormányzathoz. 132 fő, közel a megkérdezettek fele, 43,6 % is-is állásponton van, bizonyára amiatt, hogy önkormányzati ügyintézésük során mindkét előjelű tapasztalatot szereztek. Jelentős eredményként értékelhető, hogy az önkormányzathoz teljes bizalommal viseltető megkérdezettek aránya számottevő, 123 fő nyilatkozott így, amely a válaszadók kevéssel több, mint 2/5-e, 40,6 %.

A települési önkormányzatba vetett bizalom az adatfelvétel helyszíne bontásában 4 helyszín részletezett elemzése válik szükségessé a válaszadók száma alapján. Az Erdélyi tériek, a legjobb körülmények között élő gyöngyösi romák bizalmi indexe összességében nagyon pozitív. A válaszadók közel 1/3-a, 13 fő is-is, míg a többi 2/3-a bizalommal van az önkormányzat felé. E megjegyzésre kívánczoló pozitív viszonyulás mögött az áll, hogy az Erdélyi térnek a viszonylag legjobb körülmény között élő roma lakossága kevésbé szorul főként szociális ügyeinek kapcsán az önkormányzatra, negatív, kérésük elutasításában megjelenő tapasztalatot csekély számban, ritkán élnek meg. A válaszadók 57,1 %-át teszi ki a Gyöngyös-Durándai válaszadóinak köre, (173 fő) amely a város legegyszerűbb körülményei között él. Érdekes a kapott adat megoszlása, mivel a Durándában lakó megkérdezettek közül 9,8 % (17 fő), elutasítja, 48,0 % (83 fő) vegyes bizalommal, míg 42,2 % (73 fő) bizalommal van az önkormányzat felé. Megalapozottan lehetett volna prognosztizálni, hogy a Durándai komoly szociális nehézségek között élő romák a felmérés adataihoz képest nagyobb mértékben elutasítóak, mivel minden bizonnyal minden támogatási kérelmüket nem teljesítheti a település önkormányzata. Ez a valószínűsített negatív viszonyulásuk helyetti inkább pozitívnak minősíthető kapcsolat mögött a roma és városi önkormányzat közötti jó kapcsolat, működő és jól bejáratott képviselői rendszer áll(hat), ami mellett a valóban rászorultságon alapuló támogatási rendszer is ott van.

A vonzáskörzeti települések közül Gyöngyösoroszi és Halmajugra helyzetét értékeltem. Az előbbi település válaszadói inkább elutasítóak a bizalom tekintetében, mivel a 42 fő válaszadó közül 33,3 % (14 fő) nem bízik, és 21 fő, az alap fele válaszában középre helyezkedéssel reagált. Gyöngyösoroszi romái közül a megkérdezettek közül csak 16,7 % (7 fő) érez bizalmat a települési önkormányzat iránt. Mivel az elutasítók és középre menekülők az alap több, mint a 4/5-ét teszik ki, felvetül a helyzet magyarázatának szükségessége. Ezt a gyöngyösoroszi falu körülményében a rendszerváltozással beálló jelentős változással magyarázhatom. Komoly forráshiánnyal küzd a település, bezárt a bánya, és a helyi önkormányzat plusz bevételek hiányában a szociálisan rászoruló romák kéréseit csak jelentős korlátok között tudja támogatni.

Halmajugra romáinak válaszából a bizalom tekintetében az arányos szétszóródás látszik. A 26 fő válaszadóból 30,8 % (8 fő) nem bízik, 42,3 % (11 fő) vegyes előjelű, is-is bizalmat táplál az önkormányzat irányába, és legkevesebben, 26,9 % (7 fő) van bizalommal. A túlnyomórészt az első két csoportba, a „nem” és az „is-is”-t nyilatkozó romák viszonyulása

mögött a település változó és negatív irányba eltolódott munkavállalási lehetőségének és az önkormányzat kevesebb bevételeinek hatása van. A Mátrai Erőműbe a közelmúlttól 60 km-ről kezdték a külfejtéssel nyert energiahordozót szállítani, a cég azonban a továbbiakban nem vállalja a halmajugrai munkavállalók naponkénti szállítását, így az életkörülményekben beállt negatív irányú változás egyénekre gyakorolt hatása okozza a halmajugraiak inkább elutasító viszonyulását.

Bizalom a helyi önkormányzatban a válaszadók nemek szerinti megoszlása alapján

Az önkormányzat felé megnyilvánuló bizalom és a válaszadók neme közötti különbség összefüggésében nem tapasztalható kiugró, különös értékelésre kíváncszó adat. Összességében a 303 fő válaszadóból 15,8 % (48 fő) nemmel, vagy inkább nemmel válaszolt, 43,6 % (132 fő) közép-re sorolta magát, és 40,6 % (123 fő) teljesen megbízik a település közigazgatásában. Ez utóbbi 123 főből 43,1 % (53 fő) férfi, 56,9 % (70 fő) nő, amely eltolódás a nők javára valószínűleg azzal magyarázható, hogy a családok többségében a nők a hivatali ügyintézők, következésképpen a férfiak nem tudtak kellő tapasztalatot szerezni e tekintetben. Összességében pozitív a kép, mert az is-is és a teljes bizalommal viseltető megkérdezettek összesített aránya ugyanis kiemelkedően magas, 84,2 % (255 fő).

Bizalom a helyi önkormányzatban a válaszadók életkor szerinti megoszlása tükrében

Az önkormányzat iránti bizalom és a megkérdezettek kor szerinti megoszlása vizsgálatánál rögzíteni kell azt a tényt, hogy igen alacsony a romák átlag életkora. A 299 válaszadóból 44,5 % (133 fő) 30 év alatti, a 30-40 év és a 40-50 év közöttiek száma közel azonos, 69 illetve 65 fő, majd a következő 65 évig tartó kor szerinti kategóriába már csak harmincan tartoznak, míg e fölött 2 fő válaszadó van.

A 30 év alatti válaszadó bizalmi megoszlására a pozitív tartomány választása a jellemző. A korcsoportból csak 15 % nem bíz, közel a fele, 48,9 % közép-re helyezkedett, míg 39,8 % bíz az önkormányzatban. A következő korcsoport 69 fő válaszadója az előbbinél is jelentősebben tolódott el a pozitív tartományba. E 30-39 éves korcsoport 10 %-a nem bíz, a többi közel azonosan oszlik el az is-is-t válaszolók és a bizalmat élvezők között. A kapott adatokat a romák körében a kor előre haladásával növekvő élettapasztalat, emberi bölcsesség, a lehetősége reális belátásának képessége magyarázza. Az első két korcsoport bizalmi állapotának eloszlását követi többé-kevésbé a többi életkori csoport választása is.

Összefüggés az iskolázottság és az önkormányzatba vetett bizalom vonatkozásában

Az átlag lakossághoz képest lényegesen alacsonyabb szinten iskolázott romák és az önkormányzat iránt megnyilvánuló bizalom vizsgálatának adatai szerint a 303 válaszadóból 15,8 % (48 fő) adott nemleges választ, 43,6 % (132 fő) közép-re állt, és 40,6 % (123 fő) nyilatkozta, hogy bíz az önkormányzatban.

Az iskolai végzettség szerinti csoportoknál 3 fő válaszadó analfabéta. Befejezetlen 8 általános iskolai végzettsége a válaszolók 38,3 %-ának van, (116 fő). Ez utóbbi csoport 1/5-e nem bíz, 2/5-2/5 pedig megközelítőleg egyformán oszlott meg az is-is és a bizalmat érző válaszadók között. A következő, jelentős arányt képviselő roma iskolázottsági csoport az, amely befejezett 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezik. Ebbe a csoportba a válaszadók közel fele, 45,2 % (137 fő) tartozik, akiknek alig 10 %-a nem bíz, fele közép úton van, és valamivel több, mint 40 %-a bíz.

A középfokú képzésben részt vevő válaszadók közül összesen 10 %-a szakmunkás végzettséggel rendelkezik (29 fő), ami jó arány, de elégedettségre nem ad okot, ez tudatosan irányított roma képzéssel fejlesztendő illetve fejleszthető. A szakmunkás képzőt végzett megkérdezettek bizalom megoszlásának aránya az előbbi két részletezett kategória megoszlásával azonos.

Hogyan vélekednek az önkormányzatról a főállású munkahellyel rendelkezők és az azt nélkülözők?

A 303 megkérdezett döntő többsége, 84,2 % (255 fő) alkotja a középutat választók és az önkormányzat iránt bizalommal érzők csoportját. Csak 15,8 %-uk nem bízik az önkormányzatban. A tábla másik lényeges sorát alkotó rész igazán meglepő adatot produkált, de előtte azt jegyzem meg, hogy a válaszadók 15,8 %-ának (48 fő) van munkahelye, és 83,5 %-nak (253 fő) nincs aktív munkahelye. A keresettel rendelkező romák 14,6 % nem bízik, a többi fele-fele arányban oszlik meg a közép-re menekülők és a bizalmat érzők csoportja között. A fő állású munkahellyel nem rendelkező megkérdezettek a megoszlást tekintve hasonló pozíciókat foglalnak el, mint a főállással rendelkezők. Az előző sorokban jelzett meglepő eredmény az, hogy az egyébként érthető módon, akár elégedetlen, lehetőséggel nem bíró, napi gondokkal szembesülő állásnélküliekből 84,2 % (213 fő) felelt fele-fele arányban a bizalmat vizsgáló kérdésre is-is-sel, vagy úgy, hogy megbízik az önkormányzatban. Reménytelen helyzetű emberek talán az elvárt módon válaszoltak, vagy sorsukba nagyon belenyugvóak.

Bizalom az önkormányzatban a válaszadók munkanélküliséggel való veszélyeztetése okán

A romák sok esetben helyben, saját településükön keresnek, vagy próbálnak keresni kenyérkereseti lehetőséget. Aluliskolázottságuk, képzettségük hiányában az egyre fejlettebb technikai, gépi megoldások elterjedésével szűkül, behatározódik a számukra szóba jöhető segédmunka lehetősége. Így az egyik fő sor jelentése, ami szerint 21,1 %-ot (64 fő) már érintette a munkanélküliség, míg 49,2 % válaszadó (149 fő) az adatfelvételkor is munkanélküli volt. A válaszadók közül, akiket már érintett a munkanélküliség, 15,6 %-ának (10 fő) nincs bizalma, a többi számra azonosan oszlik meg 27-27 fő, az is-is-t megjelölő és a bizalommal viseltetők között. A jelenlegi munkanélküliek közel 13,4 % (20-an) nem bízik, 49,7 % (74 fő) választotta a közép lehetőséget, és 36,9 % (55 fő) pedig úgy nyilatkozott, hogy bízik a település igazgatásában. Az eddigi csoportok részösszesítése azt állapíttatja meg velem, hogy meglehetősen „szabványos” válaszok születtek. Ez alatt azt értem, hogy 10-15 %-a a válaszadóknak nincs bizalma, a válaszadók többi része többé-kevésbé arányosan, fele-fele arányban oszlik meg a középutas és a bizalommal viseltetők között.

Bizalmi index a gyöngyösi önkormányzat felé az önálló lakással rendelkező illetve nem rendelkezők köréből

Az önkormányzat felé érzett viszonyulás és az önálló lakással rendelkező válaszadók közötti kapcsolat a már említett, „rutin”-nak tűnő választ adja. A 303 fő válaszadóból 15,8 % (48 fő) nem bízik meg, majd 43,6 % (132 fő) a középutat jelölte meg és 40,6 % (123 fő) nyilatkozta, hogy bizalmat érez.

A más irányú elemzés azt mutatja, hogy a megkérdezettek 2/3-a, 67,7 % (205 fő) rendelkezik önálló lakással. Ez az adat figyelemre méltó. *Az, hogy a megkérdezett romák 2/3-a önálló lakással rendelkezik, igen biztató, jó arány. Itt feltételezhető azonban az, hogy egy 5 tagú család minden egyes válaszadó tagja magáénak, sajátjának tüntette fel az egy darab lakást. Nyilvánvaló, hogy az 5 fő nem 5 darab külön lakással rendelkezik.*

A válaszadók másik $\frac{1}{3}$ -ának (93 főnek) nincs önálló lakhatása. A lakással rendelkezők megoszlása a bizalom tekintetében: 13,7 % (28 fő) nem bíz, 44,4 % (91 fő) középutas pozíciót választott, 42,0 % (86 fő) pedig teljes bizalmat választott. Ehhez képest a lakással nem rendelkezők, mérsékelt, de mégis megfigyelhető negatív elmozdulási pozícióba helyezkedtek azzal, hogy %-ban kifejezve többen, 20,4 % nem bíz, 40,9 % is-is-t választott, és a bizalmat érzők százalékos aránya 38,7 %.

Bizalom az önkormányzatban aszerint, hogy milyen típusú lakással rendelkezik a válaszadó

A felmérés során differenciálásra került a felmérésben részt vevő romák önálló lakása. Összesen 8 lakástípus kategóriát állítottam fel. Az önkormányzattal kapcsolatos bizalom és a lakástípus összefüggésnél a megoszlás 15,8 % nem bíz, 43,6 % is-is, 40,6 % pedig megbíz az önkormányzatban. Ez tehát hasonló a korábbi elemzések „sablonos” –nak ítélt megoszlásához. A 8 kategóriát utólag túlságosan részletezettnek ítélem, értékelhető adatmennyiséget két csoport, az önkormányzati tulajdonú nem panel szociális bérlakás és a kertes családi ház adtak. A többi 6 kategória apró, következtetésre nem alkalmas adatokat tartalmaz. Az önkormányzati tulajdonú nem panel szociális bérlakások roma lakosainak pontosan fele (!) bíz meg a helyi közigazgatásban. Válaszukat meglehet, befolyásolja az a talán „hála”-tudat, amit az önkormányzattól lakást kapott lakó érezhet. Az e kategória lakásai alatt régi, majorsági sorlakások értendők.

A kertes családi házakhoz kis konyhakert tartozik. E csoport lakóinak 14,3 %-a nem bíz meg az önkormányzatban, domináns része, közel a fele közép-re helyezkedett, és 40,0 %-a érez bizalmat a felelet alapján.

Hátrányos megkülönböztetéssel találkozott válaszadók bizalma az önkormányzatban

Ennél az eredménynél is érvényesül a korábban tapasztalt „sablonos” megoszlás. A 303 fő megkérdezettből 15,8 % nemmel válaszolt, 43,6 % közép-re menekült. 40,6 % megbíz az önkormányzatban. Akiket már ért hátrányos megkülönböztetés, azok %-ban többen negatív állásponton vannak, inkább nem bíznak az önkormányzatban. Míg azok a válaszadók, akiknek nem volt ilyen jellegű kellemetlen élménye, azok %-ban kifejezve többen tartoznak a bizalmat érzők csoportjába. Szembetűnő, hogy akiket hátrányos megkülönböztetés élménye nem érintett meg, azon válaszadók fele, 50,6 %-a szavazott bizalmat a település igazgatásának.

2.9. A gyöngyösi roma önkormányzatba vetett bizalmat meghatározó főbb tényezőkről

Bizalom a roma önkormányzatban az adatfelvétel helyszíne szerinti bontásban

A roma önkormányzatba vetett bizalom és az adatfelvétel helyszínének összefüggése fő sorának adata szerint a 311 fő megkérdezettből 12,9 % (40 fő) nem bízik, 34,1 % (106 fő) középutat választotta, míg a döntő többség 53,1 % (165 fő) megbízik a település roma önkormányzatában. Ha a középutat és az önkormányzatban megbízók számát, mint pozitív viszonyulást értékelem, akkor kiemelkedően jó eredmény birtokába jutok. Ezt azzal az adattal támasztom alá, hogy 87,2 % (271 fő) pozitív viszonyulással viseltetik a roma önkormányzat irányába. Ez több szempontból pozitív eredmény, főként azért, mert a romák önkormányzati képviselői és a gondjaira bízott lakosság közötti jó kapcsolatot mutatja. Nyilvánvalóan a romák is tudatában vannak annak, hogy az ügyintézésük sikere nem csak az önkormányzat lehetőségétől függ, hanem az interperszonális kapcsolat minőségétől is, amelyet ki lehet alakítani, hirtelen, meggondolatlan magatartással el lehet rontani, és az újbóli jó viszonyt nehéz kiépíteni. Ennek a roma önkormányzat-romák közötti kapcsolatnak nyilvánvalóan mindkét szereplője abban érdekelt, hogy a legkevesebb konfliktussal működjön. Meg kell azonban jegyeznünk, az adatokban valószínűleg torzulás is jelen van az által, hogy az adatfeltevő kérdezőbiztosok a roma önkormányzati munkatársak voltak, akikkel szemben a velük kapcsolatos véleményt inkább pozitív irányba tolta el.

A másik fő sorból a hét adatfelvételi helyszínből a Gyöngyös-Erdélyi tér, Gyöngyös-Duránda, Gyöngyösoroszi és Halmajugra válaszadóinak viszonyulását értékeltem. Gyöngyös-Erdélyi tér 52 fő válaszadója nagyon meglepő módon igen pozitív viszonyulást fejezett ki a roma önkormányzathoz, ugyanis egyetlen válaszadó sem felelte azt, hogy nem bízik a roma önkormányzatban. Az eddig elemzett adatokban még egyszer sem találkoztam ilyen adattal. Összesen 13,5 % (7 fő) helyezkedett közép-re, és 86,5 % (41 fő) megbízik a roma igazgatásban. A Gyöngyös-Duránda válaszadói 173-an voltak, ebből 6,4 % (11 fő) nem bízik meg, 41,0 % (71 fő) az is-is-t választotta, és a válaszadók több mint fele 52,6 % (91 fő) pozitív viszonyulása van a roma önkormányzathoz. Mint már korábban is említettem Gyöngyös-Duránda rész a település legszerényebb, legszegényebb roma települési része. A roma képviselőkkel, tisztségviselőkkel folytatott beszélgetéseim során felvettem, hogy általában a legszegényebbek között fordul elő a legtöbb elégedetlen. Ez a Gyöngyös-Duránda település rész esetében a felmérés adatai szerint nem így van. A felvetésre azt a választ kaptam, hogy valóban kiemelt figyelmet fordítanak a rászorultság alapján működő szociális támogatási rendszer életben tartására, a döntések nyilvánosak, átláthatóak, és nagyon sok felvilágosító munka teszi a romák számára világossá az egyes döntések törvényességét.

Gyöngyös vonzáskörzetében 43 fő gyöngyösoroszi válaszadó feleletét lehet értékelni, akik közül 32,6 % (14 fő) nem bízik meg, 41,9 % (18 fő) menekült közép-re válaszával, és csak 25,6 % (11 fő) felelte azt, hogy megbízik a roma önkormányzatban. Az a tény, hogy a gyöngyösoroszi válaszadókból összesen a válaszadók 74,5 % (32 fő) mondhatni negatív viszonyulással van a roma önkormányzat irányában, az feltétlenül az ott folyó munka akár formai akár tartalmi jellegének megváltoztatására hívja fel a figyelmet. A helyi roma önkormányzat vezetőjével folytatott szóbeli elemző munkám során meggyőződtem arról, hogy a gyöngyösoroszi roma önkormányzat vezetője az átlagtól határozottabb fellépésű, a romák figyelmét a szabályokra, lehetőségekre azonnal ráirányító vezető, aki a velük folytatott kommunikáció során őszintén, nyíltan és egyenesen mondja meg a lehetőségeket, melyek nyilvánvalóan az elutasított személyek nem tetszését váltja ki. Itt jegyezném meg, hogy természetesen a nemet, a kérések elutasítását egy roma vezető többféleképpen fejezheti ki,

tapasztalatom szerint a diplomatikusan megfogalmazott elutasítás a remény kis kapujának meghagyását a romák sokkal inkább elfogadják, mint ugyanannak a helyzetnek az őszinte és egyenes megfogalmazását. Ez a roma önkormányzati vezető gyakran hivatkozik arra, hogy maguknak a romáknak is nagyon sokat kell tenniük azért, hogy helyzetük javuljon, vagy jobbra forduljon, kijelentése szerint elsősorban a munkalehetőség keresése ennek a legegyszerűbben járható útja.

Az adatfelvétel során Halmajugrán 28 válaszadótól érkezett értékelés, és ha párhuzamot vonunk a halmajugraiak és a gyöngyösorosziak válaszainak jellege között, akkor a halmajugraiak is hasonlóan vélekednek a roma önkormányzatról, mint a gyöngyösorosziak. Összesen 20 válaszadó adott elutasító álláspontot, ami a válaszadók 81,4 %-a. Ez kiemelkedően magas szám, itt nyilvánvalóan a település lehetőségeinek korlátozott volta, és maga a roma önkormányzati vezetőknek a romák ügyeit intéző stílusa, a kapcsolatának jellege megfogalmazódik ebben a magas elutasítási százalékban. Harmadik tényezőként természetesen a romák „felelőssége” sem hagyható ki a jelenlegi helyzet értékelésekor, az egyének aktivitása, kezdeményezőkézsége ugyanis javíthat, módosíthat a halmajugrai romák átlagostól nehezebb szociális helyzetén.

A roma önkormányzatokba vetett bizalom és a válaszadók neme közötti összefüggés

A 311 válaszadó arányosan oszlott meg a nemek tekintetében 156 férfi és 155 nő választ tudtam értékelni. A férfiak közül 9,0 % (14 fő) nem bíz meg, 42,3 % (66 fő) középre helyezkedett és 48,7 % (76 fő) viseltetik bizalommal a roma önkormányzat irányában. A női válaszadók ugyanilyen vonatkozásban, 16,8 % (26 fő) nem bíz meg, 25,8 % (40 fő) ingadozik, és 57,4 % (89 fő) teljesen megbíz a roma önkormányzatban. A kapott adatok elemzése alapján azt állapítottam meg, hogy a nők lényegesen többen, mint a férfiak, inkább megbíznak, aminek az lehet az oka, hogy a napi ügyes-bajos problémák kapcsán jobban ismerik a roma önkormányzat mechanizmusát, a gyakorlatuk alapján a nők már ki tudják számítani a kérésükre várható roma önkormányzati reakciókat. Tapasztalatom szerint a vizsgált roma önkormányzatok jó minőségű igazgatási munkát végeznek, felelősséggel és lelkiismerettel kezelik a roma lakosság által felvetett kérdéseket. A férfiak nyilvánvalóan többen dolgoznak mint a nők, inkább a férfiak vannak állásban, e miatt ők kevesebbszer fordulnak meg a napi ügyek intézése kapcsán az említett roma önkormányzat tisztségviselőinél.

A roma önkormányzatokba vetett bizalom és a válaszadók életkor szerinti megoszlása

Öt korcsoportot alakítottam ki, a 30 év alattiaknál 9,6 % nem bíz meg, (13 fő) a többiek arányosan oszlanak meg az ingadozók és a megbízók között. A 307 válaszadó 30-39 éves korosztályából a roma önkormányzatban teljesen megbízók száma 10 %-kal magasabb, mint a 30 év alattiak, és ez a roma önkormányzat iránti bizalom a következő korcsoportoknál is emelkedő tendenciát mutat. A 40-49 éveseknél ez az adat 59,1 %, az 50-64 éves korcsoportnál már kiemelkedően magas, 72,7 %. Ez a bizalmi index növekedése az ingadozók számának csökkenésével jár az utóbbi két korcsoportnál. Nyilvánvalóan a romák életkorának emelkedésével gyarapszik azon tapasztalati kör, amely a roma önkormányzattal kapcsolatos ügyintézésükkel függ össze. A lehetőségek, viszonyok átlátása az életkor növekedésével nyilvánvalóan a lehetőségek és támogatások egyének általi jobb belátását illetve átlátását vonja maga után.

A roma önkormányzatokba vetett bizalom és a válaszadók iskolai végzettsége közötti összefüggés

Az iskolai végzettséget túlságosan differenciáltam, mert 8 kategóriát állítottam fel. Természetesen tudom, hogy a romák közül rendkívül alacsony azon személyek száma, akik közép vagy felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkeznek. A szakközépiskola, gimnázium, technikum, főiskola, mint kategória beállítása tudatos volt, feltétlenül érdekelt ugyanis, hogy ebbe a körbe a 311 válaszadóból hány személy tartozik. Így derült az ki, hogy 3-an vannak szakközépiskolai és 1-1 fő gimnáziumi, technikumi, főiskolai végzettséggel. A válaszadók legnagyobb része befejezett 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezik, összesen 141-en vannak, és ez a megkérdezettek 45,3 %-a. Nyilvánvalóan arra kell törekedni, hogy a romáknak ebbe a csoportjába minél többen tartozzanak. Gyöngyösön már működik roma oktatási-felzárkóztatási program, ahol az általános iskola utolsó két osztályát kis létszámban, esti tagozaton összevontan lehet elvégezni. Ezen a téren eddig is említésre méltó eredmények születtek, amit nyilvánvalóan folytatni kell a jövőben is.

A legelső a befejezetlen, alapfokú 8 általános iskolai végzettséggel rendelkező romák száma az alap 37,9 %-a (118 fő). Az előbbieken vázolt roma oktatási-felzárkóztatási program ezeket célozza meg, az a szerencsés, ha közülük minél többen megszerzik az általános iskolai végzettséget. E tanúsítvány meglelte ugyanis lehetőséget biztosít a romák számára a sikeresebb érvényesülés, munkavállalás területén.

A befejezetlen, alapfokú általános iskolai végzettségűek és az önkormányzat kapcsolata inkább pozitív, közülük csak a romák $\frac{1}{5}$ -e nem bízik meg a roma önkormányzatban, és kiemelkedően magas, 51,7 %-ot alkot az a csoport, amely bizalommal viseltetik a testület irányában. A harmadik csoportba azokat soroltuk, akiknek befejezetlen középfokú iskolai végzettsége van. Ők 14-en vannak, és kimondható, hogy számuk alacsony. A korábban említett oktatási program nyilvánvalóan a halmaz ezen csoportjára is kiterjed, és differenciált oktatással lehetővé válik számukra középfokú végzettség sikeres megszerzése. A negyedik jelentős és értékelhető csoportot alkotó romák azok, akik szakmunkásképzőt végeztek. Ők az alap 9,3 %-a, (29-en vannak). A négy értékelt csoport roma önkormányzatba vetett bizalma változó. Nagyon érdekes, hogy az első csoportba tartozó befejezetlen, alapfokú iskolát végzettek közül a többiekhez való viszonyításban magas azoknak a létszáma, akik nem bíznak meg a roma önkormányzatban. Ez 22,0 % (26 fő). Ugyanez a bizalom hiány a befejezett általános iskolai végzettségűeknél 5,7 %, a befejezetlen középfokú iskolai végzettséggel rendelkezőknél 14,3 %, és a szakmunkásképzőt végzetteknél 6,9 %. Abból a feltételezésből indulok ki, hogy a magasabb iskolai végzettség a romák a roma önkormányzat megítélésének vonatkozásában hozzáértőbbek, a lehetőségeket könnyebben megértők, és ez az előbb felsorolt adatsorban egyértelműen megmutatkozik. Megjegyzésre kíváncsok az, hogy mindhárom iskolai végzettséggel kapcsolatos csoportnál 50 %-kal többen vannak azok, akik bizalmat éreznek a roma önkormányzat iránt.

A roma önkormányzatokba vetett bizalom és a főállású munkahellyel rendelkező ill. nem rendelkező válaszadók kapcsolata

A 311 válaszadóból 16,7 % -nak (52 fő) van aktív keresete, míg 82,6 % -nak (257 fő) nincs főállású munkahelye. Ez utóbbi kiemelkedően magas számadat, ami sajnos összefügg a korábban említettekkel, azzal, hogy az átalakuló szerkezetű gazdaságban egyre kevesebb munkahelyi lehetősége van azon roma személyeknek, akik alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek, emiatt nincs szakmájuk. E két fősor adatainak vizsgálata azt mutatja, hogy az aktív keresettel rendelkezők 7,7 %-a nem bízik meg a roma önkormányzatban, míg azok a

romák, akiknek nincs főállású munkahelye, ennek a kétszerese. Ennek természetesen az lehet a magyarázata, hogy a romák a helyi időszakos munkavállalás tekintetében segítséget várnak a roma önkormányzattól, időszakos foglalkoztatási programokban szeretnének bekapcsolódni. Akik nem jutnak ilyen lehetőséghez, és abból az objektív okokból (nincs annyi szezonális munkalehetőség, mint ahányan ebben részt venni szeretnének) kimaradnak, ezek nyilvánvalóan fokozottabb ellenérzést táplálnak a roma önkormányzat irányába. A két sor középutat választó sokasága, valamint azok, akik megbíznak a roma önkormányzatban kiugróan magas százalékos eltérést nem mutatnak. A másik fősor, a bizalmi viszonyulást mutató adatok során a vizsgálatánál az látható, hogy 12,9 % (40 fő) nem bíz, 34,1 % (106 fő) ingadozó, és az alapsokaság 53,1 %-a (165 fő) megbíz a roma önkormányzatban.

A roma önkormányzatokba vetett bizalom és a válaszadók munkanélküliséggel kapcsolatos érintettsége

Ennél a táblánál elsőként kínálkozik megjegyzésre, hogy a 311 válaszadóból 28,3 %-ának (88 fő) válasza nem volt értékelhető, és ez kiemelkedően magas arány. Ennek oka nyilvánvalóan a kérdezőbiztosok felkészítésében esett hiba lehet, konkrétan az, hogy a fogalmat nem azonosan értelmezték a kérdezőbiztosok, mint ahogyan az a felkészítés során elhangzott.

Ezen felül három csoportot alakítottam ki, azon romák csoportját, akiket már megérintett a munkanélküliség, a másik csoportba azokat, akik jelenleg is munkanélküliek, és a harmadik csoportot azok számára, akik a közeljövőben a munkanélküliség veszélyével számolni kényszerülnek. Ez utóbbi csoportba összesen 8 válaszadó sorolta magát, ami az alapsokaság 2,6 %. A válaszadók 20,6 %-a (64 fő) már volt munkanélküli, közülük 12,5 % (8 fő) nem bíz meg a roma önkormányzatban, 35,9 % (23 fő) választotta a középutat, és még így is 51,6 %, (33 fő) nyilatkozta azt, hogy megbíz a roma önkormányzatban. A jelenleg munkanélküliek közül érdekes módon csak 9,3 % válaszolta azt, hogy nem bíz meg a roma önkormányzatban, ezt a számot én előzetesen magasabb értékre vártam. A középutat választók 37,3 %-ot tesznek ki, és a munkanélküli romák 53,3 % megbíz a roma önkormányzatban. Ennek okát arra teszem, hogy kenyérkereseti lehetőség nélkül is elégedettek azzal a tevékenységgel, amelyet a roma önkormányzat részéről tapasztalnak.

A roma önkormányzatokba vetett bizalom és a válaszadók önálló lakástulajdonlásának összefüggése

A 311 fő válaszadó több, mint $\frac{2}{3}$ -a, 67,5 %-nak (210 fő) van önálló lakása. 30,9 % (96 fő) nyilatkozta azt, hogy nem rendelkezik azzal. A bizalmi fősor adatai alapján 12,9 % (40 fő) nem bíz meg, 34,1 % (106 fő) mondta azt, hogy ingadozik, míg 53,1 % (165 fő) megbíz a roma önkormányzatban.

A két főcsoport, az önálló lakással rendelkezők és az önálló lakással nem rendelkezőktől kapott adatokban a lakással nem rendelkezők kiemelkedően sokan választották a középutat, ez a megkérdezettek 39,6 %-a. Megjegyzésre kívánczik még az, hogy az adatok szerint a $\frac{2}{3}$ -nak önálló lakása van. Ez akár fogalomzavar is alapulhat, miszerint egy négytagú megkérdezett család nyilvánvalóan a szülők a tulajdonosok, de a további családtagok is magukénak vallották az egyébként kétségkívül a szülők tulajdonában álló lakást.

A roma önkormányzatokba vetett bizalom és annak elemzése, hogy a válaszadó milyen típusú lakásban lakik

A lakástípusokat talán a szükségesnél jobban részleteztem, differenciáltam, a 8 kialakított csoportból így csupán két csoport adott értékelhető számú választ. Megjegyzem, hogy a 311 fő válaszadó 7,4 %-a, (23 fő) nem adott értékelhető választ. Az önkormányzati tulajdonú nem panel, szociális bérlakásban, 7,7 % (24 válaszadó) lakik. Ezek közül kiemelkedően sokan, 58,3 %-a azt nyilatkozta, hogy megbízik a roma önkormányzatokban. Az önkormányzati tulajdonú nem panel, szociális bérlakás korábbi gyári lakásként funkcionáló otthonok voltak, ahonnan az alkalmazó cég megszűnése miatt az eredeti bérlők elköltöztek, és ezeket a lakásokat a helyi igazgatás az arra rászoruló romáknak utalta ki. A másik lakáskategória a kertes családi ház, melyet 73,0 % (227 fő) jelölt meg otthonaként. Az ő bizalmuk az előzőekben már több alkalommal leírt arányban oszlik meg, jelen esetben 12,8 % (29 fő) nem bízik meg, 34,4 % (78 fő) a középutat választotta, ingadozó, és 52,9 % (120 fő) jelölte meg, hogy megbízik a roma önkormányzatban. Megjegyzem itt, hogy többen, összesen 15-en önkormányzati tulajdonú, nem panel bérlakásban laknak, de ez a csoport az alacsony számú válaszadók miatt nem értékelhető.

A roma önkormányzatokba vetett bizalom és a hátrányos megkülönböztetéssel való kapcsolat

A kérdésre 311 válaszadó felelt, akiknek meglepően túlnyomó többsége 69,1%-uk (215 fő)felelte azt, hogy már érte megkülönböztetés, míg 29,6 % (92 fő) szerint ebben még nem volt része. Mindenesetre a több mint $\frac{2}{3}$ -os arányt elgondoltatóan magas arálynak tartom. A bizalmi fősor azt mutatja, hogy 12,9 % (40 fő) nem bízik meg, 34,1 % (106 fő) ingadozik, majd 53,1 % (165 fő) megbízik a roma önkormányzatban. Az adatsornál azt tartom megjegyzésre szükségesnek, hogy azok, akiket még nem ért hátrányos megkülönböztetés, azok százalékban kifejezve közel 10 %-kal vannak többen abban a csoportban, amelybe a roma önkormányzatban megbízók sorolták magukat. Akiket már ért hátrányos megkülönböztetés azok nyilvánvalóan támogatást, segítséget, akár pártfogást remélnek a „hivatalosságtól” ebben az esetben a roma önkormányzattól, a szembeötlő eltérés hátterében ez állhat.

2.10. A két intézményhez, az önkormányzathoz és a kisebbségi önkormányzathoz való roma viszonyulás következtetései

A romáknak fentiekben taglalt két közigazgatási intézményhez való kapcsolatát a kapott adatok alapján kritikusan szemlélve is kiegyensúlyozott, megfelelő, de természetesen még tovább fejleszthető viszonyrendszer jellemzi. Az adatok szerint a rendszerváltozás óta a vizsgált településeken, Gyöngyösön és vonzáskörzetének három kisebb falvában a megalakulást követően jól fejlődött a roma önkormányzat, megtalálta helyét és kialakította feladatrendszerét a körzetébe tartozó kisebbséggel. Az önkormányzatra vonatkozóan pedig a kapott adatok alapján az állapítható meg, hogy feladatrendszeréből leválasztotta a kisebbségeket érintő konkrét feladatokat, ezt rábízta a helyi kisebbség által megválasztott testületre, amely ezt a többség megaláztatására látja el, hiszen mindenütt 50 %-ot meghaladó azon romák aránya, akik azt nyilatkozták, bíznak a roma önkormányzatokban. Általában 10-15 % között van azon válaszadók aránya, akik nem bíznak meg a roma önkormányzatban és a települési önkormányzatban, amelyeknek problémakörét lehet javítani, bár azzal tisztában vagyok, hogy sok más akadályozó tényező közrejátszik abban, hogy azt tökéletes szintre lehessen fejleszteni.

A fejlesztés további óriási tárháza, kihasználható lehetősége az EU 2007-2013-ig tartó költségvetési periódusa, ahol a regionális fejlesztési programok beindítására kiváló pályázati lehetőségek állnak rendelkezésre. A pályázati technikák elsajátítása, a közigazgatási egységek tisztviselőinek ébersége lehet záloga a Gyöngyös város és vonzáskörzete településein élő romák jövőbeni helyzetében való további minőségi változásnak.

A kérdőíves felmérés adatai szerint a legégetőbb probléma a romák munkanélkülisége. Meg kell jegyezni, hogy ezzel szorosan összefügg az iskolázottságuk mértéke, pontosabban az iskolázatlanságuk. E két terület az, amelynek orvoslása, felkarolása, a lehetőségek felkutatása enyhíthet a romák szociális helyzetén, megélhetésén. Ezzel függ össze az, hogy az a roma, amely biztonsággal el tudja tartani családját, az kevésbé kényszerül szabályszegő, törvénybe ütköző cselekmények elkövetésére.

A munkanélküliség és az iskolázottság problémakörének kezelése a helyi és kisebbségi önkormányzat kompetenciájába tartozik. A kérdőíves felmérés adataiból világosan kitűnő jó kapcsolat egyértelmű biztosítéka a törekvés sikeres kivitelezésének.

IV. ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

1. A hazai etnikai konfliktusok vizsgálatának és a kezelésükre történő állami szintű intézkedések visszatekintő értékelése

A vizsgálatomba bevont gyöngyösi és a város vonzáskörzetében élő romákkal kapcsolatban nagyon sok hasznos információval gazdagodtam. Először is 351 fős alapsokaságról sok, részletes információ birtokában módomban van következtetni a vizsgált népesség élet és munkakörülményeire. A kérdőíves felmérés adatainak kiértékelése után megmutatkozott, hogy a vizsgált területen a 327 válaszadó 83,2 %-a, (272 fő) munkanélküli, ami megdöbbentően magas. A feltett kérdések más megközelítésében a 327-ből 203 fő nem folytat kereső tevékenységet, akikből csak 6,7%-nak van nyugellátása, a többieknek nincs. Ezek az emberek a szociális ellátórendszer valamilyen támogatási csatornájába vannak „bekötve”. Tudott, hogy a disszertációm témájával nem érintett kiskorú romák a családi pótlék, rendszeres szociális segély, rendszeres nevelési támogatás és egyéb támogatottsági formái által részesülnek az állami szociális háló juttatásaiból, akiket itt annak kapcsán említek meg, hogy a részükre valamilyen címen folyósított állami támogatásból ismerten a közös családi kassza miatt a család felnőtt tagjai is részesülnek. A nyugellátásban részesülő felnőtt korú személyeknek azért is alacsony a száma, mert a minden mindennel összefügg szabály itt is érvényesül úgy, hogy az alacsony iskolázottság, szakképzetlenség, idény, alkalmi, besegítői tevékenységek végzésére, vagyis nem állandó munkaviszony fenntartására kényszeríti a romákat. Ezzel kapcsolatban kiemelem, hogy az élet egyre magasabb, rohamosan fejlődő technikai szintje, az új, munkahelyteremtő beruházások munkaerő igénye a magas munkakultúrával rendelkező munkavállalók irányába tolódott el, és ez azt teszi szükségessé, hogy a romáknak ismereteket, képzettséget, szakképesítést kell szerezniük, az államnak ehhez minden segítséget meg kell adni, tekintettel, hogy a nagy állami ellátó rendszer nem lesz képes őket szociális támogatásokkal fenntartani. Ez az intézkedés nem halogatható, disszertációm prognózissal foglalkozó részében hivatkoztam is arra, hogy megbízható előrejelzések szerint ez a népesség számban rohamosan növekszik.

2. A kérdőíves felméréssel elvégzett vizsgálat végén levonható, összegzett tapasztalatok

2.1. A vizsgált populáció sajátos vonásai

Vizsgálatom területén van egy kevés létszámú, törekvő, az élet adta kihívásokra azonnal, rugalmasan reagáló roma közösség. Őket sem életmódjuk, sem anyagi hátterük nem különbözteti meg a nem romáktól. A szóban forgó magyar romák a vizsgált város Belváros részén laknak, komolyan betartják az elméleti alapvetésben feltárt kulturális szokásaikat, pl. a Duránda városrészben lakó igen szerény körülmények között élő beás romákhoz való kapcsolatukban. A magyar romák a beásokkal Gyöngyösön nem házasodnak, velük sem munka, sem egyéb jellegű kapcsolatot a szükséges szóbeli kontaktuson kívül nem vesznek fel. A magyar romák más, romák által lakott települések magyar romáival kontaktálnak, velük lépnek rokoni kapcsolatra is. A Gyöngyös-belvárosi jó módú magyar cigányok élete, dolgosága, törekvése a beás romák számára nem jelent társadalmi mobilitásban megnyilvánuló követhető mintát.

Disszertációmban több alkalommal, konkrétan pl. a roma demográfiai adatoknál is hivatkoztam és felhasználtam a szakirodalomban használt regionális alapú területi felosztást, amellyel kapcsolatban az általam vizsgált terület az Észak-Magyarországi régióba tartozik, és ahol a többi öt régió roma populációjához való összehasonlításban itt él a legtöbb roma. A nagy számok törvénye alapján nagyobb a valószínűsége, hogy az északi régióban lakó romák közül sikeres romák is kikerülnek. Ezt arra hivatkozással említtem, hogy az általam olvasott publikációkban néhány esetben találkoztam a sikeres romák kifejezéssel, amivel az egyik kereskedelmi televízióban sorozatosan szereplő észak-magyarországi roma családra utalok. Ez a sok részes műsor bulvárosra alakított műfajával nagyon magas nézettséget ért és ér el. Mindezzel azt kívánom megjegyezni, hogy ez a műsor, ha más hatását nem veszem górcső alá, azt azonban feltétlenül ki kell hangsúlyozni, hogy álláspontom szerint hozzásegíti a nem romákat a romák szokásainak, emberi attitűdjének, és más tényezőknek a mélyebb megismeréséhez. A műsorfolyam szórakoztató jellegével, formájával nagyon alkalmas arra, hogy a kisebbség megismerését szolgálja, ráadásul nem didaktikus módon teszi ezt, amivel az egész ismeretszerzési folyamat egyben eredményes is.

2.2. A kapcsolatok lényegét képező személyi tényezők meghatározó jellege

A gyöngyösi és vonzáskörzetében élő beásokkal kapcsolatos és főként életmódban, lakókörülményekben megnyilvánuló, munkanélküliséggel terhelt negatív véglet, a durándai szegénység és sok helyen zsúfolt nyomor azt a rengeteg tennivalót veti fel, amivel ezeket a romákat egyrészt segíteni, támogatni, önmaguk helyzetének megváltoztatásába bevonni, a változások elfogadására meggyőzni, ösztönözni lehet. Ezen a téren a sok munkával elért legkisebb előrelépés is kiemelésre méltó, példának állítandó érték. A folyamat egyszerre a beások szemléletének megváltoztatására irányuló meggyőző, információs tevékenység, valamint számukra lehetőséget biztosító támogató segítségadás. Összesítve az előbbi munka a helyi, városi igazgatási irányítás és a romakisebbségi önkormányzat azon tevékenysége, amellyel nem csak „halat” ad számukra, hanem azzal is foglalkozik, hogy ezekhez a romákhoz a „háló” mint eszköz is közelebb kerüljön. Tapasztaltam, a felmérés részletes ismertetésénél hivatkoztam is, és most a kutatás összegzésénél ismét kiemelem, hogy a vizsgálat eredményeiből egyértelműen kitűnik, feltűnően sokan vannak azon romák, akik elégedettek úgy a helyi, mint a kisebbségi önkormányzatok tevékenységével. Ez arra a tényre vezethető vissza, hogy aktív, fáradhatatlan, mindkét de különösen a kisebbségi önkormányzat vezetősége és alkalmazottainak köre. Meg kell jegyezni azokat a pozitív, személyesen

szerzett tapasztalatokat, melyeket pl. a gyöngyösi kisebbségi önkormányzatnál a kérdőíves felmérésre való felkészülések során tett látogatásaim során szereztem. Megszámlálhatatlanul sok esetben azt tapasztaltam, hogy roma nők „csak úgy” befordulnak a kicsi romakisebbségi ügyfélfogadóba, elmondják bajukat, kiöntik szívüket, és anélkül, hogy bármit is kérnének, és anélkül, hogy különösebben jelentős tanácsot kapnának a fél-fogadó ügyintéző alkalmazottól, továbbállnak. Ezzel azt kívánom érzékeltetni, hogy egyértelműen bizalmivá érett a kapcsolat, amit az évek során egymás között kialakítottak, nagyon pozitív tőke, hasznos alap, és amivel sáfárkodni kell, amire építeni szükséges. S amihez hasonló kapcsolatot máshol és egyben mindenütt ki kell és kellene alakítani.

Vizsgálatom idején hivatalban levő gyöngyösi kisebbségi önkormányzati vezetők személyével kapcsolatban is személyesen szerzett fontos tapasztalatokra tettem szert. Az egyik vezető a dolgokat, személyeket, történeteket szigorúan, kissé mereven kezelő, szabályokat „elvágólag” alkalmazó funkcionárius. A másik, vagy mondhatom második számú vezető laza, bohém, vidám, sokszor késő, sok mindent megígérő, annál kevésbé teljesítő, minden társadalmi eseményen állandóan reprezentáló egyéniség. Az utóbbi az egyik vizsgált település akkori lakója, a felmérőlapok kapcsán kérdező biztosságot vállalt, és szinte értékelhetetlenül kevés kérdőívet hozott vissza. Ez ennek a körülírt személynek, önkormányzati vezetőnek az egyik oldala. A másik oldala az, hogy minden országos, román számára kiírt, pénzszerzési lehetőséget jelentő pályázatról azonnal mindent tud, kiváló kapcsolata van az OCÖ tisztségviselőivel, és általa nagyon sok anyagi előnyt jelentő forráshoz hozzájutott már az említett önkormányzat. Ő szervezte meg a budapesti amerikai nagykövetség adományának Gyöngyösre vezető útját, és még sok minden mást. A leírtakkal kapcsolatban arra irányítanám a figyelmet, hogy nagyon fontos, kiemelkedően fontos, hogy az egyes kisebbségi önkormányzati tisztségekre megfelelő személyiséget válasszanak meg. Minden ügybuzgó kisebbségi önkormányzati tisztségviselő jó tisztségviselő, természetesen a személyiségek eltérő voltának, másságának, és egyes képességekben való nagyfokú eltérésének tiszteletben tartása mellett.

Ehhez a kérdéshez a vizsgált népességgel kapcsolatban kijelentem, hogy általában, illetve pontosabban a román többségében értékelik vezetőik erejét, méltányolják erőfeszítéseiket és elismerik munkájuk eredményeit. Ezt amiatt tartom szükségesnek rögzíteni, mivel e személyes, pozitív viszony meglétével magyarázom a felmérés alapsori adatai értékelésénél és a keresztábrák szöveges értékelésénél leírt, de természetesen számadatokkal bizonyított és szövegben megfogalmazott pozitívumok sorát. Röviden, úgy látom, hogy a vizsgált népesség általános rossz helyzete nem indokolja azt az inkább pozitív előjelű attitűdöt, amit a román által visszaküldött felmérőlapokból egyértelműen ki lehet olvasni. Volt előzően egy belső érzésem, amivel korábban az előbbi, inkább pozitív roma értékítéletet magyaráztam. Arra gondoltam, hogy mennyire befolyásolja, torzítja és írja át és átírja-e a felmérőlapokra adott válaszokat az, hogy többségében kisebbségi önkormányzati vezetők voltak a kérdezőbiztosok. Ezt a vélelmemet azonban elvettem, ugyanis tüzetesen szemléltem azon felmérőlapok adatsorait, amelyeket nem kisebbségi önkormányzati vezetők, tisztségviselők, hanem más nem alkalmazott személyek vállaltak lekérdezésre, és azok semmiben nem tértek el azokról, amelyeket a tisztségviselők kérdeztek.

2.3. Van-e tartanivalójuk a romáknak a rendőrségtől

Korábbi rendőrzetöi tevékenységemhez kötöően, illetve azt elhagyva kicsit távlatból, vagy távolságból szemlélem és a korábbinál jóval nagyobb mértékű elfogultságtól mentesebben tudom szemlélni azokat a tevékenységeket, eseteket, amelyeket a roma-rendőr, roma-más személyek közötti konfliktusokról szóló esettanulmányokban részletesen leírtam. Az első két, egymáshoz közeli időben előfordult Heves megyei elemzett eseménynél, amely roma-rendőrség közötti konfliktust tár fel, már megfigyelhető az a változás, amit az előbb történt eset utáni minden biztonnyal a másodiknál már a szükséges tanulságok levonása miatt a szervezet újból, vagy ismételten nem követett el. Tehát arra utalok, hogy a rendőrség is egy tanulási folyamat részesévé vált a rendszerváltozás után, amelyben a polgárbarát, demokratikus szemléletű, korszerűen intézkedő rendőrség szerepe és intézkedési kultúrája kezdett vagy látszott kibontakozni.

A kérdőíves felmérésből készített keresztáblánál a második pontban a gyöngyösi rendőrség iránti bizalom és a megkérdezettek munkahelyének összefüggését szándékoztam megtudni. A feltett kérdésre azonban 240 fő nem válaszolt. Kimagaslóan feltűnő érték, nem is lehetett vele sem szóbeli értékelés, sem táblázati és oszlop diagramm formában foglalkozni. Közel két évvel azután, hogy megváltam rendőrzetöi pályámtól mégis fel kell vetnem egy lehetséges magyarázatot arra, hogy ezt a kérdést szembetűnően sok roma miért nem válaszolta meg. Ez összefügghet azzal az akkor valós ténnyel, hogy rendőrzetöként foglalkoztam a témával, és a megkérdezett romák féltek, félhettek esetleges retorziótól, hátránytól. Ma már ebben látom ennek az egyetlen értékelhetetlen kérdésnek az esetleges magyarázatát. A válaszadók kihasználták azt a lehetőséget, hogy igen magas közülük az állástalanok száma, és egyszerűen nem reagáltak erre a kérdésre. Disszertációmban felsorolás szintjén foglalkoztam azokkal a konfliktusokkal, amelyek a vizsgált területen a felmérést megelőző néhány évben kiemelkedő figyelmet váltottak ki, amelyeknek roma származású résztvevői voltak. Disszertációm készítésének évében, mindkét félben, a rendőrökben és romákban is többnyire a régi reflexek működtek. A rendőrök nagy része a problémákkal teli emberek csoportját látta a romákban, a romák pedig a hatalom erejével felruházott és azzal nagyon gyakran visszaélő zsarukat látta az intézkedő egyenruhásokban.

2.4. A média, mint önálló „hatalmi ág” - s ahogyan a roma ügyet be lehet állítani

Kiemelem e helyen is a már érintett média szerepét és felelőségét. Csak aláhúzom, hogy a közvélemény hatása, pozitív irányú formáló ereje minden társadalmi folyamatnak erjesztő kovásza és motorja lehet. Itt azonban az olaszliszkai esettel összefüggésben a média eljátszott tekintélye, a sutba dobott felelőségének esete történt, kiszabadult a palackból a rasszista szellem, és nem segítette, ellenkezőleg, mélyítette az előítéleteket. Ezzel az egy esettel kapcsolatban több, mint ezer médiahir jelent meg. Ne felejtsük, hogy az esettel egy időben ellentmondásos társadalmi körülmény, a felfokozottan ellenséges magyar belpolitikai helyzet nyilvánvalóan „rásegített” e szerencsétlen tragédia média prezentációjára. A médiának, mint „hatalomnak” és természetesen eszköznek minden biztonnyal további öntisztuláson kell átesnie, amit e tragédia kapcsán is minden joggal vár el a közvélemény. A sorrendben negyediknek elemzett ún. malmői kivándorlási kísérlet esettanulmány során pedig éppen a média pozitív szerepét kell kihangsúlyozni. Az részemről nem megítélhető, hogy tanultak-e a média képviselői az időben kicsit előbb megtörtént olaszliszkai tragédia következményéből, vagy más miatt volt a média szerepe pozitív. Mindenesetre az, hogy az eset nem vált exodusszá, az a média korrekt, illetékes személyeket a kellő időben és kellő gyakorisággal megszólaltató, informáló tevékenységének is köszönhető.

A 90-es évek elején és az időszak második felében a kisebbségi téma gyakrabban szerepelt a közvélemény előtt és akkor a témáról a sajtó pozitívabb képet adott közre. A 2000-es évek elején a médiában szereplés gyakorisága csökkent némileg, és a kép jellege is inkább negatív irányba változott, sokat lehet botrányokról, negatív szenzációkról hallani, és viszonylag keveset a roma kérdés pozitív oldaláról. Az a fontos, hogy miről szól a média híre. Ha az ombudsmannal kapcsolódik össze, akkor az többnyire bajokról, panaszokról, megoldott és meg nem oldott problémákról, vagy a rosszul megoldott kérdésekről szokott beszélni. Amíg van egy csomó megoldatlan kérdés, akkor azzal kell foglalkozni, de az nem mindegy, hogy az hogyan történik. Lehet a kisebbséggel összefüggő kérdést konstruktíve tárgyalni, és meg lehet ennek az ellenkezőjét is tenni. Ugyanis az ügy beállításán is nagyon sok múlik. Példa erre a már említett szörnyűséges olaszliszkai eset. Erről lehet a tisztességes sajtó szabályai szerint tárgyalni és lehet tematizálni, és lehet rasszista felhangokat és egy csomó indulatot keltve előadni a dolgokat.

Meg kell jegyezni, hogy többségben volt a kisebbséggel kapcsolatos dolgok normális módon való tárgyalása, de sok nagyon rossz benyomást keltő, nagyon csúnya megszólalás elrontotta ezt az összképet. A sajtónak összességében vissza kellene állnia. A 90-es évek elején, közepén, amikor a kisebbségi ombudsmani hivatal megalakult, akkor egyszer téma volt ez, az akkori adatvédelmi a kisebbségvédelmi ombudsmanok egy közös állásfoglalást tettek közzé, amit a sajtóorgánumok többsége, talán mind el is fogadta. Akkor egy időre eltűnt ez a hang a magyar sajtóból de ma úgy tűnik, mintha visszatérne. A bűnelkövetőknek az etnikai hovatartozására most is kezdenek utalást tenni.

3. Romák felzárkóztatásának lehetőségei és jelenlegi programja Heves megyében

Disszertációm korábbi, a kisebbségek helyzete az EU-ban és hazánkban való kifejtésénél, valamint a konkrét etnikai konfliktusokkal foglalkozó részeknél a gyöngyösi, a hatvani, az olaszliszkai esetek és a malmői kivándorlási kísérlet következtetéseiben részletesen utaltam azokra az országos, regionális és kistérségi feladatokra, tennivalókra, programokra és EU pályázati lehetőségekre, amelyek beindítása, folyamatos életben tartása tartalmilag hozzájárul dolgozatom központi témáját képező hátrányos helyzetű etnikai kisebbség felzárkóztatásához.

A társadalom életében, és az 1989-es robbanásszerű változásokat eredményező társadalmi fordulópont után is, az emberek tudatában a változásokra való reagálás, alkalmazkodás, az újdonságoknak a személyiségbe való sikeres beintegrálása nagyon lassú folyamat. Kijelenthetem, hogy a teljes alkalmazkodásra nem is képes mindenki, a különböző okok kifejtése nem tartozik témámhoz. Arra utalok, hogy az állam meghozza a szükséges törvényeket, szabályzókat, rendeleteket, annak a gyakorlati életbe történő bevezetését követően azok, akikre vonatkozik, tehát az emberek nagy része többszörös fáziskéséssel reagál az új körülményekre. Glatz Ferenc erről a következőképpen ír: „A romakérdés Közép-Európa és Magyarország legerősebb társadalmi és etnikai feszültsége a következő évtizedekben. Nem szabad megkerülni a problémát, és hagyni, hogy az csak egy szűk körű, jó szándékú és felvilágosult értelmiségi csoport kutatási témája legyen.”⁴⁰ Majd így folytatja: „A

⁴⁰ A romakérdésről – in. A cigányok Magyarországon – Magyarország az ezredfordulón, rendszerváltozás: piacgazdaság, társadalom, politika – Budapest, 1999. MTA 7.o.

⁴¹ A romakérdésről – in. A cigányok Magyarországon – Magyarország az ezredfordulón, rendszerváltozás: piacgazdaság, társadalom, politika – Budapest, 1999. MTA 8.o.

cigányság életkörülményeinek javítását az elmúlt évtizedek politikai döntéshozói rendszerint zászlajukra tűzték, ám a hangzatos jelszavak mögött nem, vagy csak alig húzódnak meg olyan célkitűzések, melyek fenntartható módon segítették volna a roma közösségek szegregációjának megállítását. A politika ciklusossága miatt ugyanakkor a csak hosszabb távon megoldható problémák kezelése rendkívül nehéz, általános társadalmi és politikai konszenzus hiányában pedig lehetetlen.⁴¹ Glatz Ferenc idézett gondolata világos, magyarázatát emiatt mellőzöm, de meg kellett említenem a mindenkori politikai elit nyilvánvaló felelősségét a romák ügyének kezelésében.

Disszertációmban bemutatom a Heves megyei romák társadalmi fejlődéséért program⁴² lényegi elemeit annak érzékeltetése céljából, hogy Merre tovább? természetesen felvetülő kérdésére más megközelítésben is választ adjak, nevezetesen miként tervezik a romák helyzetének javítását a három legfőbb területen, a munkaerőpiacon, a lakhatási feltételek és az oktatás terén. Kiemelem a program korszerű szemléletét, tekintve, hogy feltűnteti annak erősségeit, gyengeségeit, a lehetőségeket, és a veszélyeket egyaránt.

Korábban már érintettem disszertációmban, de ehelyütt is szükségesnek tartom kiemelni, hogy a romák foglalkoztatásának biztosítása rendkívül fontos dolog, ez visszahat a lakhatásra, lakhatási feltételek önerőből való biztosítására, megjegyezve, hogy az első kettőnek említett területtel az oktatás fontosságának egyenrangú helyzete van.

3.1. A romák munkaerő piaci helyzetének javítására irányuló Heves megyei törekvések

A Heves megyei programnak a munkaerő piaci helyzet tekintetében erőssége, előnye az, hogy kialakult egy központi roma stratégia, ezzel egyszerre megnőtt a felsőbb szervek általi odafigyelés, mások mellett konkrétan roma referenseket foglalkoztattak a minisztériumokban, és kezdeményezés történt romák közhivatalokban való foglalkoztatására. A Kisebbségi Önkormányzatok és a Megyei Munkaügyi Központ között megállapodások megkötésére került sor, ennek következményeként 1999. óta roma foglalkoztatási programok szerveződnek a megyében, továbbá a Hivatal pozitív diszkriminációval kiemelt mértékű támogatást nyújt a regisztrált roma munkanélküliek foglalkoztatásának ösztönzésére, munkaerőpiac esélyének javítására, közhasznú munka, bértámogatás és képzés területén. Ezek a pozitív kezdeményezések segítették a romák foglalkoztatásba való visszavezetését, valamint a program által egyre több kisebbségi és civil kezdeményezés jelent meg, utóbbira néhány példa a Kisköre Felemelkedéséért Alapítvány, Tüskevár Alapítvány, Konszenzus Alapítvány, Kerecsendi Önkormányzat által létrehozott alapítvány. A megye bekapcsolódott a közpénzekből támogatott munkahelyek létrehozására kialakított Országos Foglalkoztatási Alapítvány Roma Foglalkoztatási Programjába.

A program gyengeségei között meg kell említeni, hogy a romák munkahelyhiányos kistérségekben laknak, kiépítetlen az infrastruktúra, és a közlekedés is drága. Ez nehezíti a szegénységben élő, alacsony iskolai végzettségű, szakképzetlen romák elhelyezkedését. A programmal a lehetőségek köre komolyan kitágul, ezek közül elsőnek kell megemlíteni a romák életminőségének javítására vonatkozó kormányzati és megyei akaratot, valamint, hogy az EU csatlakozással a rendelkezésre álló pénzügyi keret a közösségi forrásokkal jelentősen kiegészül. Új lendületet kapnak a már működő és megkezdik működésüket a tervezett roma

⁴²Stratégiai program a Heves megyei roma társadalom fejlődéséért, Összefoglaló (Egyeztetési munkafázis) Hazai Térségfejlesztő Rt. (2003. június) 11-18. o.

közösségi házak, információs helyek, aktivizálódnak a roma családokkal foglalkozó szociális munkások, emelkedik a mentorok száma, a közhivatalokban roma munkatársakat foglalkoztatnak.

Veszélyezteteti a program igazi sikerét a magyar gazdaság romló helyzete, elmaradnak a tervezett állami, infrastrukturális és építőipari beruházások, amelyeknél sok romának volt kenyérkereseti lehetősége. Az EU támogatások fogadásához szükséges intézményrendszer, együttműködési formák és megfelelő projektek nem, vagy nem a kellő ütemben jönnek létre. Nem nyílik mód a felnőtt romáknak az alapfokú iskolai végzettség és a szakképesítés szerzésére, amivel növekszik a romák munkaerő piaci esélyegyenlősége. A munkahelyteremtések, infrastrukturális fejlesztések a romák lakta térségekben továbbra sem valósulnak meg, a szegregáció tovább nő, egyes települések „elromásodása” folytatódik.

3.2. A romák lakhatási feltételeinek javítására irányuló Heves megyei törekvés

A program erőssége, hogy erős települési kötődésről beszélhetünk. A kezdeményezés nem nulláról indul, tekintve, hogy a megyében, pl. Egerben már vannak pozitív lakásépítési projekteredmények. Gyengíti az elképzelés pozitív kimenetelét, hogy a megyében sok romák által sűrűn lakott, hátrányos helyzetű kistépülés van. A szegregált lakókörnyezetben élők száma magas. Az itt élők közül sokan jelentős díjhátralékot halmoztak fel, ennek kiegyenlítése akadályozza a program pozitív lendületét. Nagyon sok helyen a szociálpolitikai kedvezményből felépített új házak rossz minőségűek és a szociális bérlakás-állomány műszaki, esztétikai és környezeti állapota rossz. A program kiemelt lehetősége, hogy nő a külső forrásbevonás, ezzel rehabilitálhatóak a szegregált lakóterületek, lehetőség nyílik cigánytelepek felszámolására, új típusú lakásprogramok indulnak el, fejlődik az infrastruktúra.

Veszélye a programnak, hogy bevezetése után nőhet az önkényes lakáshasználó romák száma, akik a jobb körülmények közé költözött társaik addigi lakásait elfoglalják, ezáltal újratermelődik az a kör, akit a programba be kell vonni. Ennek következtében sor kerülhet kilakoltatásokra, a program előnyeiből nem részesülőkben nő az elkeseredettség, mellyel konfliktusok kialakulására számíthatunk. Figyelembe kell venni, hogy ugrásszerűen megnövekedhet az ország más területeiről szociális okok miatt a Heves megyébe költözők száma.

3.3. A roma oktatás - képzés fellendítésére irányuló kezdeményezések

A rendkívül nagy fontossággal bíró Heves megyei roma oktatás - képzés program erőssége, hogy legfelsőbb szinten miniszteri biztos került kinevezésre, aki felelős a hátrányos helyzetű és roma gyermekek integrációjáért. Az elmúlt években folyamatosan nőtt a roma gyerekek ösztöndíjazására szánt állami pénz mértéke. Létrejött az Észak-Magyarországi Régió Integrációs Központ és Hálózat, romapedagógiai szakirányt indítottak az Eszterházy Károly Főiskolán, és a Főiskola szervezésében egyben megszervezték a tanártovábbképzést a romák által sűrűn lakott településeken. Megalakult a romológiai oktatásban és nevelésben résztvevő pedagógusok hálózati klubja, és sikeres megyei felzárkóztatási programokról lehet beszámolni.

A roma oktatási-képzési program gyengesége, hogy a közoktatásból kikerült romák többsége nem rendelkezik piacképes tudással, állás nélkülivé válik, illetve marad. Az elromásodott általános iskolákban alacsony az oktatás-nevelés szakmai színvonala. Sok roma iskolás jelentős nyelvi-kommunikációs hátránnyal, eltérő szocializációs szinten kezdi tanulmányait, az átlagosnál alacsonyabb szintű a tanulási motiváltságuk és az iskolai elvárásokhoz, szabályokhoz nehézségek árán tudnak alkalmazkodni. A roma iskolások tanulási tevékenységének sikerét gátolja, hogy a családok többségénél hiányoznak az otthoni tanulás tárgyi feltételei. A hátránnyal iskolába lépő roma gyerekek gyakran speciális és fejlesztőosztályokba járnak, akiknek átkerülése a normál tantervű osztályokba nem gyakorlat. Kevés a speciálisan képzett gyógy- és fejlesztőpedagógus, logopédus, és alacsony a továbbtanuló roma gyerekek számaránya, magas körükben a lemorzsolódás.

A program által biztosított lehetőségek közül ki kell emelni, hogy beindult a nagy sikerű roma óvodajka-képzés, az óvónők romológiai továbbképzése, és az oktatási kezdeményezésnek köszönhetően megemelkedett az óvodákba íratott roma gyerekek száma. Az iskolában „lassabban ballagó” elsős osztályokat indítottak, tekintettel egyes tanulók eltérő, alacsonyabb szintű iskolaérettségi fokára. Tantervbe illesztették az identitás megőrzéséhez szükséges roma népismeretet és több speciális iskolai foglalkozásokat indítottak. A program bevezetésével veszélyek előfordulására is figyelemmel kell lenni, ami jelentheti a szegregációs folyamatok erősödését, iskolák „elcigányosodását”, ami együtt járhat az oktatás színvonalának csökkenésével. A forráshiányos települési önkormányzatoknál csökkenhet az óvodai férőhelyek száma, sikertelenné válhatnak a felzárkóztató programok. Mindez maga után vonja, hogy a közép és felsőoktatásba kerülő roma fiatalok száma nem nő, inkább csökken.

Az aktuális népesedési előrejelzések⁴³ aggodalommal figyelmeztetnek egy olyan populáció növekedésére, amely az iskolázatlan, sokgyermekes, az állami szociálpolitika nyakán élősködő családok tömegét szaporítja, és bár a leírt és elhangzott szövegek óvakodtak használni azt a szót, hogy cigány, de félreismerhetetlen módon erre az etnikumra utaltak.

A szakanyag előrejelzések részében disszertációm témája szempontjából az alábbi fontos adatok és megállapítások szerepelnek „a roma közösség lélekszáma mintegy 70 %-kal emelkedik 2000-2050 között. A fiataloknál néhány évtized múlva minden ötödik gyerek roma lehet. Jelenleg az iskolába beíratott gyerekek 15 %-a roma. A roma népesség a többségtől eltérő területi koncentrátságot mutat: a cigányság kevesebb mint 10 %-a lakik a fővárosban, szemben a teljes népesség 20 %-ával; kistélepüléseken lakik a cigányság mintegy 60 %-a, szemben az országos 38 %-kal. A *roma-probléma* kistélepülési, vidékfejlesztési, vidéki tömegközlekedési, lakhatási, szociális szolgáltatási probléma. Az egyre kevesebb gyerek növekvő hányada születik szegény családban. A mintegy 2,3 millió éves korú gyerek közel egyharmada (700 ezer fő) kap rendszeres gyermekvédelmi támogatást. Emelkedik az egyszülős családok aránya. A területi hátrányok fokozzák a kirekesztődés veszélyét a javakból, lehetőségekből, jogokból, társadalmi folyamatokból, különösen a kistélepüléseken, tanyás térségekben, Észak-Magyarországon és Dél-Dunántúlon”⁴⁴.

⁴³ Központi Statisztikai Hivatal Demográfiai forgatókönyvek 1997-2050 in. Neményi Mária: Kis roma demográfia, Romapage 1. o.

⁴⁴ Központi Statisztikai Hivatal Demográfiai forgatókönyvek 1997-2050 in. Neményi Mária: Kis roma demográfia, Romapage 5. o.

⁴⁵ u.o. 8. o.

⁴⁶ Garzó Lilla: Akciótervek a foglalkoztatásért

A hivatkozott prognózis társadalmi helyzetkép részében disszertációm témája vonatkozásában az alábbi fontos kitélt tartalmazza: „600 ezer körülre becsült roma ember, arányuk, számuk folyamatosan növekszik. A cigány nemzetiségűeknek csak körülbelül 16 %-a gazdaságilag aktív. Helyzetük javításához komplex kistérségi (vidék-) fejlesztési és diszkrimináció ellenes program kell”⁴⁵.

Garzó Lilla szerint⁴⁶: „Segítenek-e Magyarországnak az uniós stratégiák? Igen, mert növelik a foglalkoztatáspolitikai súlyát, *helyén kezelik* a munkaerő piaci problémákat, az EU támogatási politikája e stratégiákra épül. Vigyázni kell, mivel másképp koncentrálnak a foglalkoztatási problémák, alacsony a férfiak, idősek foglalkoztatása, alacsony iskolai végzettségűeknek kirívóan rossz helyzete, nagyfokú az inaktivitás, a munkaerőpiacról véglegesen kivonulók/kiszorulóknak nagy aránya, és kiszorulnak a romák”.

V. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK, AJÁNLÁSOK

1. Egyéni kutatási célkitűzéseim megvalósítása

Feltártam Gyöngyös város és vonzáskörzetében élő romák munkakörülményeinek, lakhatási jellemzőinek, iskolázottsági szintjének aktuális helyzetét, elemeztem a romák rendőrséghez, önkormányzathoz, kisebbségi önkormányzat irányába megnyilvánuló bizalmának befolyásoló tényezőit.

Feltártam és részletesen elemeztem két, országos reakciót kiváltott Heves megyei roma-rendőr konfliktust, egy tragikus bűnesetet és az ahhoz kapcsolódóan tapasztalt előítéletességet valamint egy roma hiszékenységre épített dezinformáció negatív mechanizmusait.

Részletesen elemeztem melyek a rendőrség vezetőinek és állományának tennivalói a korszerű szemlélet alapján intézkedő, polgárbarát rendőrség megteremtése, fejlesztése érdekében.

2. Elméleti és empirikus hipotéziseim érvényességéről

Elméleti és empirikus kutatásom eredményei alapján visszatekintve úgy látom, hogy megerősítést nyert az, hogy a vizsgált területen élő roma személyekhez köthető konfliktusok valóban összekapcsolódnak a vizsgált populáció alacsony szociális helyzetével, kulturális, oktatási, iskolázottság terén meglevő elmaradottságával, hátrányos helyzetével.

Hipotézisemből megerősítést nyertem abban, hogy a többségi társadalom tagjaiban 17 évvel a rendszerváltozás után is erős előítéletek működnek, gyakori az általánosítás, a romák homogén egységként való kezelése és rasszista megnyilvánulásokkal is találkozhatunk.

Ahogy az azelőtt a hipotézisemben megfogalmaztam az etnikai jellegű feszültségek feloldására sok szervezet jött létre, de a kérdéssel kapcsolatban még hiányzik az állam részéről a politikai akarat, hogy a romák sorsának irányítását a romák kezébe kell adni.

3. Ajánlások az esetleges kiútról, s továbblépési lehetőségekről

Heves megye vonatkozásában a Gyöngyös város és vonzáskörzetének aktív bekapcsolása az Észak – Magyarország régiós fejlesztési tervébe.

A gyöngyösi önkormányzat vonatkozásában hatékony bekapcsolódás az EU forrásból központi pályáztatással megnyerhető támogatási projektekbe.

A roma kisebbségi önkormányzat vonatkozásában az említett kapcsolatápolás közvetlen formáinak további kezelése, szoros együttműködés az OCÖ-val, érdemi jellegű helyi javaslatok összeállítása a kisebbségek önálló parlamenti képviselőjéhez.

A Rendőrség vonatkozásában megismertetni ajánlom az állománnyal a roma népismeretet, a kapitányságon szervezzenek előítélet-kezelő tréningeket. Készítsék fel az állomány tagjait annak tudatosítására, hogy a rendőr intézkedési stratégiájában nem lehet jelen a hatalmi indulat. A rendőr munkáját törvényesség, határozottság, szakszerűség és harag nélküli lélektani állapot jellemezze.

Az oktatás területére a szegregációnak teljes mértékben való megszüntetését, az oktatási-nevelési feltételek és körülmények vonatkozásában a teljes esélyegyenlőség biztosítását ajánlom. Biztosítsák a 4-6 éves korú roma gyerekek óvodai foglalkoztatásának körülményeit, alkalmazzanak roma óvodapedagógusokat. Az iskolákban tanítsák a roma nyelvet és a kultúra, hagyomány meghatározó részeit. Ezáltal a roma tanulók komolyan magukénak érzik az iskolát, tanulási motiváltságuk erősödik, hozzáállásuk a tanuláshoz javul. Az EU-felé, tekintettel a roma populáció rohamosan emelkedő létszámára konkrét, a tagországok számára kötelező, néven nevezett roma-kisebbségi előírások legyenek (ne csak más fejezetekben, általános szintű ajánlások vonatkozzanak rájuk).

Modell értékű programok:

Magyarországi Cigányokért Közalapítvány

A Magyarországi Cigányokért Közalapítvány létrehozásának célja, hogy az esélyegyenlőség megteremtése érdekében támogassa a hazai cigányok önazonosságának megőrzését, társadalmi integrálódását, az őket érintő munkanélküliség mérséklését, az iskolai és iskolán kívüli oktatásban esélyeik növelését és az emberi jogok védelmét. Főbb tevékenységi területei a falun élő cigányság megélhetését célzó mezőgazdasági jellegű kezdeményezések és a megvalósítható üzleti tervvel rendelkező cigány kisvállalkozások támogatása, illetve olyan programok finanszírozása, amelyek elősegítik a cigány gyermekek tanulmányi előmenetelét, az előítélet-mentes jogalkalmazást, kisebbségbarát társadalmi közhangulat kialakítását.

Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány

A Közalapítvány Kuratóriumának elnöke a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnöke. A kormány 1997-ben 395 millió Ft-ot, 1998-ban 474 millió Ft-ot és 1999-ben 530 millió Ft-ot biztosított a közalapítvány céljainak megvalósítására. A nemzeti és etnikai kisebbségek kulturális programjait legnagyobb összeggel a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Közalapítvány támogatja. Működését az igények és az állami közfeladat politikai, társadalmi jelentősége indokolja. A kuratórium munkájában a 13 magyarországi kisebbség képviselője is részt vesz.

Gandhi Közalapítvány

Az 1995-ben létrehozott Gandhi Közalapítvány célja, hogy óvodák, általános és középiskolák alapításával és fenntartásával elősegítse a nyitott szellemű, a tudományok iránt fogékony, népéhez és anyanyelvéhez kötődő cigány fiatalok képzését. A Közalapítvány működteti Pécsen, a példa értékű Gandhi Gimnáziumot és Kollégiumot, melynek jelenleg 183 tanulója van. A Gandhi Gimnázium első előkészítő féléve 1994-ben indult. Az iskola 6 osztályos gimnáziumként működik. Az iskolába járó gyerekek 95 %-a cigány, így az állami költségvetésből megkapják a kiegészítő kisebbségi normatívát. A Gandhi Gimnázium célja, hogy kulturális sokféleségre nevelő intézménnyé váljon. Célja, a cigányság ügye iránt elkötelezett értelmiség kinevelése. Az iskolában, mivel a beiskolázási körzetben lakók nagy része a beás nyelvet beszéli, beás valamint romani nyelv és kultúra, idegen nyelvként az angol és német nyelv oktatása folyik.

Az 1995-ös Cigány Oktatásfejlesztési Program regionális cigány tehetséggondozó hálózat megteremtését irányozta elő. A Gandhi Közalapítvány szakértők bevonásával önálló oktatási koncepciót dolgozott ki a Gandhi Gimnázium számára. A közalapítványok létrehozásával a kormány egyrészt bevonta a kisebbségek képviselőit a döntési folyamatba azzal, hogy a kuratóriumok többségébe az érintettek képviselőit delegálták, másrészt lehetőség nyílt a kisebbségi közösség eltérő helyzetének, más igényének figyelembevételére és finanszírozására.

Két dolgot kellene tenni, hogy Magyarországon is tisztességesen bonyolíthassák le a kisebbségek választását. Az egyik, el kell érni, hogy a közösségek, ahogy egyébként a most hatályos törvények ígérik, maguk vehessék kezükbe azt a kérdést, vagy abban a kérdésben szerepük legyen, hogy kinek van kisebbségi választójoga és kinek nincs. A kisebbségek közösségei ezt pontosan tudják, képesek eldönteni. Például a szlovéniai magyarok és az ottani olaszok körében kitűnően működik. Magyarországon 1995 óta működik a kisebbségek rendszere, az érintett közösségek az azóta eltelt időben magukra, vagy részben magukra találtak, nagyjából birtokukban vannak azok az ismeretek, információk, amik szükségesek egy ilyen rendszer működtetéséhez. Az országos önkormányzat, a közösség képviselője kapja meg azt a jogot, hogy a már birtokában levő adatok, információk alapján melyek azok a települések, ahol az adott kis közösség részei léteznek. Az így összeállt listát a későbbiekben fel lehetne használni arra, hogy azokon a településeken maga a közösség állítana névjegyzék összeíró bizottságot, akik aztán dönthetnének, méghozzá többé-kevésbé objektív kritériumok alapján, hogy ki az, aki jogosultan jelentkezik erre a névjegyzékre és ki az, aki nem.

A definíció benne van a törvényben, maga a törvény definícióval kezdődik, azt mondja, hogy nemzeti és etnikai kisebbségi közösségnek minősül az, aki nyelvén, kultúrájában, szokásaiban, tradíciójában, valamint összetartozás tudatában különbözik. Ezeket a kritériumokat jól lehet mérni, és mivel a rendszer 1995-től működik, mindenkinek alkalma volt arra, hogy felfedje a kisebbségi hovatartozását. A kisebbségi aktivitást is lehetett volna egy ilyen meghatározó tényezőnek tekinteni, ami benne volt az eredeti szövegben. Látható volt, hogy egyik napról a másikra tűnt fel pl. az örmény kisebbség, és a kisebbségi aktivitás figyelemmel kísérésével ezt ki lehet szűrni. Röviden a kisebbségnek magának kellett volna alkalmat adni arra, hogy ezeket a kritériumokat eldöntse. A jelenleg aktuális rendszernek tehát az a hibája, hogy a kisebbségi közösségnek nincs joga, hogy beleszóljon a szabályalkotásba. Ez nagy hiba. Nincs a világon egyetlen olyan egyesület, amelynek ne lenne joga meghatározni, hogy ki tartozzon körébe.

A másik kritérium, hogy a kisebbségek névsora legyen nyilvános. Az nem tartható, hogy a kisebbségek listája továbbra is titkos maradjon. Gondoljunk el ennek fényében, hogy megszavaznának-e egy választási törvényt úgy, hogy titkos az, hogy kinek van választójoga és kinek nincs. Vagy gondoljunk el egy választási kampányt úgy, hogy jelöltek nem tudják kik fognak rájuk szavazni. Tekintettel, hogy a kisebbségek listája titkos. A kisebbségek listája úgy készült, hogy a választási bizottság és a jegyző eldöntötte, hogy arra ki kerül fel. Természetesen nem feltételezhető, hogy a jegyző, vagy jegyzők manipulálták a listát, de ha akarták volna, megtehették volna. Az az örökös hivatkozási alap a helyzet megmagyarázásakor, hogy a kisebbségek félnek, tartanak annak nyilvánossá tételétől. Ezek a félelmek messze eltúlzottak, és ezt maguk a kisebbségek állítják. Érdekes ugyanis, hogy erre a régi keletű félelemre azok a többséghez tartozóak hivatkoznak, akik nem tartoznak a kisebbségek közé.

Amikor annak idején az 50-es 60-as években a bevándorlások következtében Nagy-Britannia vegyes lakosságú lett, és megjelent sok, nem európai származású brit állampolgár, akkor rájöttek arra, hogy tisztességes politikát csak akkor lehet ezekkel a brit alattvalókkal kapcsolatban folytatni, ha az állam kezében számok vannak. Ha beazonosítható, hogy az illető közösségek, csoportok hol laknak, mi az elképzelésük. Ha az állam foglalkozni akar velük, akkor a legalapvetőbb adatokkal tisztában kell lenni. Természetesen a kezdetek kezdetén ott is nagy volt az ellenállás az érintett csoportok részéről, pontosan azért, amiről itt is szó van. De ezt követően beindult egy kampány az angol állam intézményei részéről, aminek az eredménye az volt, hogy meggyőzték az illető csoportokat, képviselőiket, hogy nincs mitől tartaniuk, hogy az állam nem visszaélni akar ezekkel az adatokkal, hanem éppen ellenkezőleg, az ő érdekükben szeretné felhasználni. Meggyőzték őket erről, helyreállították azt a bizalmat, ami föltétlenül szükséges ahhoz, hogy egy ilyen akciót meg lehessen csinálni. Magyarországon is ennek kellene megtörténni.

3.1. Az EU finanszírozási források igénybevételének lehetőségeiről

Hazánkban az Új Magyarország II. program keretében 2007-ben beindul az EU 2007 – 2013-as költségvetési időszak pénzügyi támogatási alapjának lehívási lehetősége. A programra térségek pályázhatnak, tekintettel, hogy a kis falvak térségi társulások tagjaiként vesznek részt ebben a programban.

3.2. További állami lépések szükségességéről

Magyarországon elsősorban a kisebbségek, és disszertációm témája szempontjából a roma etnikai kisebbség parlamenti képviseletének megoldása válik megoldandó feladattá. 2007 májusában éppen a kisebbségi ombudsman megválasztása van soron, amit a köztársasági elnök úr már jelölt, a pártok parlamenti képviselői még nem szavazták meg. A 2007-es év 22. hetében a parlament megtárgyalta a 2015-ig érvényes Roma felzárkóztatási program aktuális tennivalóit, aminek keretében a jelenlegi magyar kormány a programba a romák munkahelyteremtése, a lakhatási feltételek biztosítása, az oktatás-képzés feladatainak kitűzése mellé a roma kisebbség egészségügyi helyzetével való aktív állami gondoskodás feladatát is beemelte. Összességében a további megtételre váró állami feladatok körében első helyen válik szükségessé az, hogy a magyarországi roma közösség sorsának, ügyeinek intézését magának a kisebbség által demokratikusan megválasztott vezetői kezébe kell adni.

3.3. A helyi önkormányzat további teendőiről

A magyarországi roma közösség helyzetének javítása tekintetében fennmarad a helyi önkormányzat kiemelt feladata a roma felzárkóztatási programok szervezési, tervezési, végrehajtási, ellenőrzési és értékelési jellegében. A helyi önkormányzat anyagi kondíciójának függvényében még akár pozitív diszkriminációt is megengedhet a fenti etnikai kisebbség felzárkóztatása érdekében.

Disszertációm helyi védeése alkalmával azt a tanácsot, kiegészítésre vonatkozó figyelemfelhívást kaptam, hogy vegyem számba a roma kisebbségre vonatkozó országos szabályzókat, és kíséreljem meg azt megállapítani, hogy ezek hogyan és miképpen „képeződnek” le helyi szinten. Ezzel kapcsolatosan Gyöngyös város jegyzőjétől kértem és kaptam segítséget, mely szerint bizony meglepő helyzet birtokába jutottam. Két országosan kiadott előírásnak van meg a helyi szintre megfogalmazott megfelelője. Az egyik a Gyöngyös Város Önkormányzata Képviselő – testületének a gyermekjóléti alapellátásokról szóló, módosításokkal egységes szerkezetbe foglalt 6/1998-as KT rendelete, (Készült 2006.december 20-án.) és a Gyöngyös Város Önkormányzata Képviselő – testületének és szociális ellátásokról szóló, 29/2006-os KT rendelet (Készült 2007. május 4.) Nyilvánvalónak látszik, hogy ezen a téren a központi közigazgatás egyes szervei és a helyi önkormányzat tevékenységének összekapcsolása nem merített ki minden lehetőséget. A lehetőség ettől a két szabályzótól sokkal szélesebb skálán mozog, aminek jövőbeni alaposabb kidolgozását az önkormányzat teendői közé javaslom.

3.4. A helyi kisebbségi önkormányzat lehetőségeiről és célszerű tennivalóiról

A helyi kisebbségi önkormányzat tisztségviselői továbbra is fel kell, hogy vállalják a romák napi, fontos ügyeinek azonnali és személyes kezelését. Erősíteni kell a hivatal és a romák közötti kapcsolatot, legyen az önkormányzat a napi ügyek intézésének bázisa. Járjanak élen az OCÖ-val és más kormányzati szervekkel, egyéb civil szervezetekkel való szoros kapcsolattartásban. Szerezzenek információkat a központi lehetőségekről, amelyeket azután a helyi adottságokra történő adaptálással az ott élő romák hasznára, boldogulására tudnak fordítani. A helyi kisebbségi önkormányzatok illetékesei teremtsék meg a helyi roma közösség együvé tartozását erősítő hagyományápoló rendezvényeinek feltételeit. Aktivizálják a romákat az ezen az eseményeken való részvétellel.

3.5. Miként javítható a gyöngyösi rendőrség és a helyi roma lakosság közötti kapcsolatrendszer és az együttműködés hatékonysága

A rendőrség részéről helyi roma lakossággal a kapcsolatrendszert és az együttműködés hatékonyságát egy előítélet mentes magatartási viszonyulással kell megalapozni. Azokon a településeken, ahol a rendőrség vezetője akár a legkisebb romákkal kapcsolatos rendőri ellenszenvet, mint a kulturált bánásmód akadályát tapasztalja, ott szervezzenek roma hagyományismertető tanfolyamokat és konfliktuskezelő tréningeket. Folytatásra alkalmas a rendőri állomány roma származású fiatalokkal való kiegészítése, akik a kisebbségekkel előforduló problémák esetében mindig a helyszínelő team tagja kell, hogy legyen.

A rendvédelmi szerveknél, konkrétan a rendőrségnél úgy helyben, mint országosan a központi szabályzók előírásainak kreatív, alkotó értelmezésére és alkalmazására van szükség. Finszter Géza szerint a „rendvédelmi stratégia célja... a félelemmentes életminőség biztosítása, az ehhez szükséges szilárd belbiztonságot garantáló rendvédelmi rendszer kialakítása és fenntartása”.⁴⁷ A kutató meghatározása alapján a rendvédelmi szervek struktúrája a decentralizálás kezdeti szakaszában van. Ez értelmezésem szerint annyit jelent, hogy a jövőben az eddigiektől több, a helyi adottságokhoz rugalmasan alkalmazkodó rendőrségi kezdeményezésre van szükség, ami a környezettel való együttműködést, a minőségi kapcsolattartást teszi lehetővé. A kutató⁴⁸ munkájában kiemeli a rendvédelmi tevékenység gyorsaságának, pontosságának, rugalmas alkalmazkodásának és reagáló képességének, a speciális felkészültségnek, az erőforrások hatékony felhasználásának fontosságát. A téma kiváló szakértője a közterületi jelenlét⁴⁹ fontosságát kiemelt jelentőségűnek határozza meg. Finszter hangsúlyozza, hogy a rendvédelmi szerveknek a „polgár-közeliség”⁵⁰ -hez, a civil szféra és a rendészeti szervek közötti valós párbeszéd megteremtéséhez komoly érdeke fűződik. A kutató a „partnerséget” a rendvédelmi szervek számára prioritásként fogalmazza meg, itt a polgárőrséggel való kapcsolatot is kihangsúlyozza, és megállapítja, hogy „az átfogó stratégiai tervek bevezetése a rendészeti munka végzésének az eddigiektől rendkívül eltérő módjait teszi lehetővé”.⁵¹

⁴⁷ Finszter Géza: A biztonság és a közbiztonság értelmezése a kormányzati stratégiákban – kézirat 27. o.

⁴⁸ u.a. 28. o.

⁴⁹ u.a. 29. o.

⁵⁰ u.a. 36. o.

⁵¹ u.a. 37. o.

VI. JEGYZETEK, HIVATKOZÁSOK

1. IDÉZETT IRODALOM

1. Kemény István – Janky Béla A 2003. évi cigányfelmérésről Beszélő 2003.10.07. sz.
2. A bővítés legfontosabb eredménye: az új tagállamok parlamentje éjjel nappal dolgozott, hogy jogszabályait megváltoztassa, védje a kisebbségeket és a helyi demokráciát. Ez Európa legfontosabb dolga”. Romano Prodi beszéde a Külkapcsolati Tanácsban www.rferl.org/nca/features/2002/01/14012002085048.asp:
3. Az EU csatlakozási folyamat nyomon követése: kisebbségvédelem – áttekintés Nyílt Társadalom Intézete Budapest, 2002 14.
4. Glatz Ferenc: A kisebbségi kérdés Közép-Európában tegnap és ma Europa Institut Budapest, MTA Történettudományi Intézet 1992/11. 24.
5. Vizi Balázs: Az Európai Unió keleti bővítése és a kisebbségek védelme Pro Minoritate 2003/Tavaszi, 3.o.
6. Az európai integráció alapszerződése, KJK, Budapest, 2000., 26.o.
7. Az EKSZ 13. cikke
8. Official Journal No.L180, 19.07.2000. 22-26.o.
9. Glatz Ferenc A cigányok Magyarországon Magyar Tudományos Akadémia Budapest, 1999 8.o.
10. Szücs Anita: Az Európai Unió kisebbségvédelmi rendszere EU Working Papers 2/2002.102. o.
11. Esélyegyenlőségi terv, Országos Rendőr-főkapitányság, Budapest, 2004. december 1. o.
12. A rendőrség és a roma kisebbség közötti kapcsolat alakulása, különös tekintettel az Országos Rendőr-főkapitányság és az Országos Cigány Önkormányzat közötti együttműködési megállapodásra ORFK 1139 Budapest, Teve utca 4-6. 671/2003.ált. 13.o
13. u.o. 15. o.
14. Kondorosi Ferenc felszólalása az Olaszliszka - konferencián Forrás: File://G:/Új%20mappa/Roma%20polgárjog.htm 1. o
15. A nemzetpolitika feltételrendszere az uniós tagság körülményei között. Forrás: www.mtaki.hu/docs/kulkapcsolati_strategia/kulkapcsolati_strategia_nemzetpoli 1.o.
16. Jászladányban kb. 720 iskolás gyerek van, ebből 650-en járnak helyben iskolába. A roma gyerekek többsége az önkormányzati általános iskolába jár, míg a nem roma gyerekek egy alapítványi iskolába, melyet a község iskolájának épületében működtetnek.
17. Szira Judit: Kezdeményezések a szegregáció felszámolására (2002 nyár -2005 nyár) Roma Education Fund 1056 Budapest, Váci u. 63. 10 – 19. o.
18. Kemény István – Janky Béla A cigány nemzetiségi adatokról Kisebbségkutatás 2003. 2. szám
19. Prof. Szabó János Kisebbségek a haderőben Zrínyi Kiadó Budapest, 2002 29.o.
20. Michael Sinclair Stewart Daltestvérek MTA Szociológiai Intézet 1993 26. o.
21. Kemény István: (1976) A magyarországi cigányok helyzete In: Beszámoló a magyarországi cigányok helyzetével foglalkozó, 1971-ben végzett kutatásról, (MTA Szociológiai Kutató Intézet, Budapest) 41.p.
22. Prof. Szabó János Kisebbségek a haderőben Zrínyi Kiadó Budapest, 2002. 29.o.
23. Anthony Giddens (Sociology; Second Edition, 1993. Polity Press, Cambridge; Budapest, Osiris, 1995)
24. Prof. Szabó János Kisebbségek a haderőben Zrínyi Kiadó Budapest, 2002 35. o.
25. Max Weber Gazdaság és társadalom Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1992
26. Prof. Szabó János Kisebbségek a haderőben Zrínyi Kiadó Budapest, 2002 28.o.

27. Kiss Zoltán László (1997) Roma katonák szervezeti szocializációjának dilemmái a Magyar Honvédségben, I. (1997) In: *Humán Szemle*, 1997/1., 35.o. Bibó István Zsidókérdés Magyarországon 1994 után
30. Jerome Frank, Ph.D., M.D., Emeritus of Johns Hopkins University A konfliktuskezelés átfogó keretei
31. Gustave Le Bon A világ egyensúlytalansága 1923.
32. Pierre Bourdieu Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke *Ökonomischhe Kapital, Kulturelles Kapital, Soziales Kapital.* Soziale Wealt, Sonderband 2., Frankfurt am Main, 1982. 183-198. oldal
33. E. Fromm Az ember önmagáért New York, 1947
34. Székely György – Fábián Róbert: A gyöngyösi cigányság helyzetének szociológiai vizsgálata 1994-1995, Gyöngyös Város Önkormányzata 16. o.
35. Kemény István: Magyarországi romák Változó Világ 31.sz. 78. o.
36. Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén in. Kemény István A nyelvcseréről és a roma/cigány gyerekek nyelvi hátrányairól az iskolában 267. o.
37. A rendőrség és a roma kisebbség közötti kapcsolat alakulása, különös tekintettel az Országos Rendőr-főkapitányság és az Országos Cigány Önkormányzat közötti együttműködési megállapodásra ORFK 1139 Budapest, Teve utca 4-6. 671/2003.ált. 5.o.
38. A rendőrség és a roma kisebbség közötti kapcsolat alakulása, különös tekintettel az Országos Rendőr-főkapitányság és az Országos Cigány Önkormányzat közötti együttműködési megállapodásra ORFK 1139 Budapest, Teve utca 4-6. 671/2003.ált. 6.o.
39. Prof. Szabó János Kisebbségek a haderőben Zrínyi Kiadó Budapest, 2002. 28.o.
40. A romakérdésről – in. A cigányok Magyarországon – Magyarország az ezredfordulón, rendszerváltozás: piacgazdaság, társadalom, politika – Budapest, 1999. MTA 7.o.
41. A romakérdésről – in. A cigányok Magyarországon – Magyarország az ezredfordulón, rendszerváltozás: piacgazdaság, társadalom, politika – Budapest, 1999. MTA 8.o.
42. STRATÉGIAI PROGRAM A HEVES MEGYEI ROMA TÁRSADALOM FEJLŐDÉSÉÉRT, Összefoglaló (Egyeztetési munkafázis) Hazai Térségfejlesztő Rt. (2003. június) 11-18. o.
43. Központi Statisztikai Hivatal Demográfiai forgatókönyvek 1997-2050 in. Neményi Mária: Kis roma demográfia, Romapage 1. o.
44. Központi Statisztikai Hivatal Demográfiai forgatókönyvek 1997-2050 in. Neményi Mária: Kis roma demográfia, Romapage 5. o.
45. u.o. 8. o.
46. Garzó Lilla: Akciótervek a foglalkoztatásért
47. Finszter Géza: A biztonság és a közbiztonság értelmezése a kormányzati stratégiákban – kézirat
48. u.o. 28. o.
49. u.o. 29.o.
50. u.a. 36. o
51. u.a. 37. o

2. FELHASZNÁLT IRODALOM

1. A cigányok Magyarországon . Budapest: MTA (szerk.: Kemény István)
2. A gyöngyösi cigány lakosság életkörülményeinek legfontosabb jellemzői Budapest: Minoritás Alapítvány 1997
3. A Magyar Köztársaság területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetéről A Magyar Köztársaság Kormánya Budapest 2001.
4. A magyarországi romák szerk. Kemény István Változó világ 31.
5. Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába Osiris Kiadó, Budapest, 1997
6. Andorka Rudolf: Faj, nemzet, etnikai csoport, kisebbségek. In.: Bevezetés a szociológiába. Budapest, Osiris, 2000.
7. A rendőrség és a roma kisebbség közötti kapcsolat alakulása, különös tekintettel az Országos Rendőr-főkapitányság és az Országos Cigány Önkormányzat közötti együttműködési megállapodásra ORFK 1139 Budapest, Teve utca 4-6. 671/2003.ált.
8. A romakérdés az integráció csapdájában Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Programiroda Budapest 2000.
9. Az EU csatlakozási folyamat nyomon követése: kisebbségek védelme Open society institute 2001. Országjelentések
10. Az EU csatlakozási folyamat nyomon követése: kisebbségvédelem – áttekintés Nyílt Társadalom Intézete Budapest, 2002
11. Babusik Ferenc: Az esélyegyenlőség korlátai Magyarországon Státusz, etnicitás, kirekesztődés az egészségügyben és a szociális szférában L Harmattan, 2005
12. Barany Zoltán: A kelet-európai cigányság Atheneum 2000.
13. Bíró Gáspár: Az identitásválasztás szabadsága Budapest, Osiris
14. Bloed, Arie: Az EBESZ és a nemzeti kisebbségek. In.: Bíró Anna-Mária (szerk.): Kisebbségvédelem és a nemzetközi szervezetek. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2002.
15. Borók, György: A nemzeti és etnikai kisebbségek országgyűlési képviselője, Társadalmi Szemle, 1998. 4. sz.
16. Brunner Georg: Az Európai Unió Kisebbségpolitikája és a nemzetállami törvényhozás Magyar Jog, 2002.3.sz.
17. Brunner Georg: Nemzetiségi kérdés és kisebbségi konfliktusok Kelet-Európában Budapest 1955.
18. Bruno de Witte: Az etnikai kisebbségek megközelítése az EU-ban: politika a jog ellenében Magyar Kisebbség, 2003. 2-3. sz.
19. Brusis, Martin: Az Európai Unió és az etnikumok közötti hatalommegosztási egyezkedések a csatlakozó országokban. Pro Minoritate, 2004. 1. sz.
20. Cigánynak lenni Magyarországon Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Programiroda Budapest 2000. Szerk. Kállai Ernő és Törzsök Erika
21. Cserti Csapó Tibor: A cigány népesség története és szociokulturális helyzete Magyarországon a kutatások tükrében. In.: A roma közösség kultúrája és iskolai pszichológiája. (szerk.: László János-Forray R. Katalin) PTE BTK Pszichológiai Intézet – Romológia Tanszék, Pécs, 2002.
22. Csepeli György: A kisebbségek diszkriminációmentes észlelésének esélyei, Szöveggyűjtemény a kisebbségi ügyek rendőrségi kezelésének tanulmányozásához, COLPI 1997
23. Csepeli György: Kisebbség és képzelet BM Rendőrtiszt Akadémia 1996. Konferencia
24. Csepeli György: Kisebbségek. In.: Szociálpszichológia. Budapest, Osiris, 1997.
25. Csepeli György: Szociálpszichológia Osiris Budapest, 2002

26. Eiler Ferenc-Kovács Nóra: A kisebbségi önkormányzatok rendszere Magyarországon. Regio, 2000/3.
27. Erős Ferenc: Előítélet és etnicitás – a cigányellenesség dimenziói a mai magyar társadalomban. In.: A legnagyobb kisebbség – Tanulmányok a cigányokról. Magyar Tudomány 1997. 6. sz.
28. Esélyegyenlőségi terv, Országos Rendőr-főkapitányság, Budapest, 2004. december
29. Faragó Béla: Van-e megoldás? A demokrácia és a nemzeti kisebbségek. Világosság, 1995/3.
30. Ferge Zsuzsa: A szétszakadó társadalom Belügyi Szemle 2000/6.
31. Finszter Géza: A biztonság és a közbiztonság értelmezése a kormányzati stratégiákban - kézirat
32. Finszter Géza: Az alkotmányos rendvédelem Országos Kriminológiai Intézet 2006.
33. Finszter Géza: Jogi válaszok a migráció jelenségére - kézirat
34. Fridrik József: A gyöngyösi roma-rendőr konfliktus Magyar Rendészet 2004/2. 119-123. o.
35. Fridrik József: Az etnikai kisebbségi konfliktusok kezelésének szociológiai kérdései Gyöngyös városban és vonzáskörzetében Társadalom és honvédelem X. évf. 3. szám 126-139. o.
36. Fridrik József: Rendőri intézkedések Hatvanban Magyar Rendészet 2004/4. 85-89.
37. Giddens Anthony: Szociológia Osiris, 1995
38. Glatz Ferenc A cigányok Magyarországon Magyar Tudományos Akadémia Budapest, 1999
39. Görömbei Sára: A kisebbségek esélyei az EU-csatlakozás után. Pro Minoritate, 2001/ősz
40. Halász Iván-Majtényi Balázs (szerk.): Regisztrálható-e az identitás? Az identitásválasztás szabadsága és a nemzeti hovatartozás nyilvántartása. Budapest, Gondolat-MTA Jogtudományi Intézet 2003.
41. Havas Gábor: Cigányok a szociológiai kutatások tükrében. In.: A cigányok Magyarországon. Magyarország az ezredfordulón – Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián. MTA Budapest, 1999
42. Havas Gábor-Kemény István-Kertesi Gábor: A relatív cigány a klasszifikációs küzdőtéren. Kritika 1998, 3. sz.
43. Horváth Ágota, Landau Edit, Szalai Júlia (szerk.): Cigánynak születni. Tanulmányok, dokumentumok. Budapest, Aktív Társadalom Alapítvány-Új Mandátum, 2000.
44. Kállai Ernő (szerk.): A magyarországi cigány népesség helyzete a 21. század elején. Kutatási gyorsjelentések MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2003
45. Kállai Ernő: Helyi cigány kisebbségi önkormányzatok Magyarországon Gondolat Kiadó-MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2005
46. Kállai Ernő: Helyi kisebbségi önkormányzatok Magyarországon Gondolat Kiadó, 2005
47. Kemény István: A magyarországi roma (cigány) népességről két felmérés tükrében. Magyar Tudomány, 1997. 6.sz.
48. Kemény István: Magyarországi romák Változó Világ 31.sz.
49. Kemény István: Tennivalók a cigányok/romák ügyében. In.: A cigányok Magyarországon. Magyarország az ezredfordulón – Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián. (szerk.: Glatz Ferenc) MTA, Budapest, 1999.
50. Kemény István - Janky Béla: A cigány nemzetiségi adatokról Cigány népesség Magyarországon az ezredfordulón
51. Kemény István - Janky Béla: A 2003. évi cigányfelmérésről Beszélő, 2003.10.07.
52. Kemény István - Janky Béla - Lengyel Gabriella: A magyarországi cigányság, 1971-2003. Gondolat Kiadó-MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2004

53. Kertesi Gábor: A társadalom peremén. Romák a munkaerőpiacon és az iskolában Osiris Kiadó, 2005
54. Kiss Zoltán László (1997) Roma katonák szervezeti szocializációjának dilemmái a Magyar Honvédségben, I. (1997) In: *Humán Szemle, 1997/1., 35.o.*
55. Kovács Péter: Nemzetközi jog és kisebbségvédelem Budapest, Osiris, 1996.
56. Majtényi Balázs: A kisebbségek egyenlősége a törvény színe előtt Regio, 2003. 4.
57. Majtényi Balázs: Európa nemzetiségi helyzete és az európai identitás. Pro Minoritate, 2000/nyár
58. Majtényi Balázs-Majtényi György: Jelen és múlt között (a romákat érintő 1960 utáni kisebbségi jogi szabályozás főbb állomásairól). In.: Majtényi Balázs (szerk.): Merre visz az út? A romák politikai és emberi jogai a változó világban. Budapest, Lucidus Kiadó, 2003.
59. Majtényi Balázs: Mit ér a nemzetközi szabályozás? (a roma kisebbséget érintő nemzetközi és közösségi jogi szabályozás). In.: Majtényi Balázs (szerk.): Merre visz az út? A romák politikai és emberi jogai a változó világban. Budapest, Lucidus Kiadó, 2003.
60. Majtényi László: A kisebbségek közjogi testületei, az identitás nyilvántarthatósága és a magánélet oltalma. In.: Halász Iván-Majtényi Balázs (szerk.): Regisztrálható-e az identitás? Budapest, Gondolat-MTA Jogi Tudományi Intézet, 2003.
61. Majtényi Balázs-Vizi Balázs (szerk.): A kisebbségi jogok nemzetközi okmányai: dokumentumgyűjtemény. Budapest, Gondolat-MTA Jogi Tudományi Intézet-MTA Kisebbségkutató Intézet, 2003.
62. Merre visz az út? A romák politikai és emberi jogai a változó világban szerk. Majtényi Balázs Budapest, Lucidus Kiadó, 2003
63. Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén Osiris – MTA Kisebbségkutatás Műhely 2001.
64. Olzak, Susan: Etnikai konfliktusok elemzési stratégiái. Regio, 1993. 1. sz.
65. Pap András László: Kisebbségi képviselet a magyar Országgyűlésben: modellek. Pro Minoritate, 2003. 2. sz.
66. Michael Sinclair Stewart: A magyarországi cigányok halotti szokásai In.: Cigányfűró, I. évf./4. szám 11-15. o.
67. Michael Sinclair Stewart: Daltestvérek Az oláh-cigány identitás és közösség továbbélése a szocialista Magyarországon A Szociálpolitikai Értesítő Könyvtára, Bp. 1993.
68. Stratégiai program a heves megyei roma társadalom fejlődéséért Hazai térségfejlesztő Rt. Összefoglaló 2003
69. Prof. Szabó János Kisebbségek a haderőben Zrínyi Kiadó Budapest, 2002
70. Székely György – Fábián Róbert: A gyöngyösi cigányság helyzetének szociológiai vizsgálata 1994-1995, Gyöngyös Város Önkormányzata
71. Szira Judit: Kezdeményezések a szegregáció felszámolására (2002 nyár -2005 nyár) ERRC 2005 Stigma, Roma Education Fund 1056 Budapest, Váci u. 63.
72. Szöveggyűjtemény a kisebbségi ügyek rendőrségi kezelésének tanulmányozásához Alkotmány- és Jogpolitikai Intézet COLPI 1997
73. Szücs Anita: Az Európai Unió kisebbségvédelmi rendszere EU Working Papers 2/2002.
74. Vizi Balázs: A világ vigyázó tekintete (megfigyelő és ellenőrző mechanizmusok a nemzetközi kisebbségvédelemben: a cigányság helyzete). In.: Majtényi Balázs (szerk.): Merre visz az út? A romák politikai és emberi jogai a változó világban. Budapest, Lucidus Kiadó, 2003.
75. Vizi Balázs: Az Európai Unió és a kisebbségek jogai. In.: Kántor Zoltán-Majtényi Balázs (szerk.): Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről. Budapest, Rejtjel, 2005.

76. Vizi Balázs: Az Európai Unió keleti bővítése és a kisebbségek védelme Pro Minoritate 2003/Tavaszi,
77. Vizi Balázs: Az Európai Unió és a kisebbségek jogai. Kisebbségkutatás, 2001/2.
78. Zagyva István: A cigány lakosság szociális gondozásának és nevelésének kérdései (Gyöngyös Város Képviselőtestülete 1971)

KÉRDŐÍV

a Gyöngyösön és vonzáskörzetében élő
állampolgárokhoz
élet- és munkakörülményeikről

A kérdőív kitöltése önkéntes és név nélküli!

Gyöngyös
2004. november

Tisztelt Állampolgár!

A Gyöngyösi Önkormányzat és a Gyöngyösi Roma Kisebbségi Önkormányzat igyekszik több forrásból tájékozódni a városunkban és vonzáskörzetében lakó roma és nem roma állampolgárok élet- és munkakörülményeivel kapcsolatban, hogy minél pontosabb információk birtokában, még hatékonyabban tudjanak közösen hozzájárulni az érintettek általános helyzetének, s azon belül élet- és munkakörülményeinek javításához.

Kérdőívünk is a fent említett törekvés jegyében fogant. Célunk az, hogy az Önök által munka- és életkörülményeikkel összefüggésben adott válaszok elemzésével, ill. probléma-felvetéseik torzításmentes továbbításával hasznos információkat nyújtsunk a döntéshozóknak, ezzel is hozzájárulva szakmailag megalapozott döntéseik meghozatalához.

Kérjük, hogy a kérdőív kitöltésénél - ha nincs külön instrukció - a megfelelő kategóriához tartozó számot, betűjelet karikázza be, ill. szöveges válaszait a kipontozott helyekre írja le! Ha egyes kérdésekre, vagy a kérdések egy részére nem tud, vagy nem akar válaszolni, azokat egyszerűen hagyja ki; ezzel együtt arra kérjük, hogy a lehető legtöbb kérdésre válaszoljon!

A kérdőív kitöltése önkéntes és név nélküli!

Köszönjük, hogy válaszaival segíti munkánkat!

a kutatók

I. Munkanélküliség által való érintettség; munkakörülmények

1. Jelenleg van-e Önnek főállású munkahelye?

a. van, aktív kereső

2. nincs

2. a. Mióta dolgozik munkahelyén:(év) óta

b. Amennyiben nincs munkahelye, mióta nincs:(év) óta

3. Munkahelyének jellege (Kérjük, csak egyet, a legjellemzőbbet jelölje!):

1. Önkormányzat foglalkoztatja
2. Vállalkozónál főállásban alkalmazott
3. Vállalkozó meghatározott időre szerződéssel alkalmazza
4. Vállalkozónál idegymunkát végez
5. Állami vállalatnál főállásban alkalmazott
6. egyéb, és pedig:.....

4. Családjában volt-e ill. van-e munkanélküli? (Kérjük, soronként karikázással jelölje a táblázatban!)

Sz.	Érintettek:	Igen volt	Jelenleg az	A veszélye fenyegeti
1.	Ön	1	2	3
2.	Felesége (élettárs)	1	2	3
3.	Gyermeke	1	2	3
4.	Testvére	1	2	3
5.	Édesapja	1	2	3
6.	Édesanyja	1	2	3
7.	Felesége szülei	1	2	3
8.	Rokon	1	2	3

5. A család havi bevételeivel miként tudnak gazdálkodni? Melyik a jellemző? (Kérjük, a legjellemzőbbet jelölje!)

1. nem tudunk kijönni a következő fizetésig; előfordul, hogy kölcsön kell kérni
2. fizetéstől-fizetésig szigorúan beosztva elég
3. szerényen, de elegendő a következő fizetésig
4. igényeinket fedezi
5. igényeinket kényelmesen fedezi
6. igényeinket kényelmesen fedezi és megtakarítást is lehetővé tesz

6. Ha nem jönnek ki a család havi jövedelméből, Ön (családja) melyik megoldást választja? (Kérjük csak a legjellemzőbbnek tartott egyetlen megoldást jelölje!)

1.	a tartalékhoz "nyúlok"	7.	Segélyért folyamodom Gyöngyösi Önkormányzathoz
2.	kölcsönkérek a rokonságtól	8.	Gyöngyösi Roma Kisebbségi Önkormányzat segítségét kérem
3.	kölcsönkérek valakitől (nem a rokonságtól)	9.	fizetéseleőleget veszek fel
4.	gyorsan fizető alkalmi munkát keresek	10.	nem kérek ugyan kölcsön, de használom a bankom által nyújtott hitelkeretet (pl. OTP „A”, „B” ill. „C” hitelt, hitelkártyát használ)
5.	zálogba teszek valamit	11.	Természetbeni segítséget kérek a szülőktől/rokonoktól
6.	eladok valamit	12.	egyéb, éspedig:.....

7. Véleménye szerint Önnek mekkora nettó havi illetményre lenne szüksége ahhoz, hogy az a család más tagjainak jövedelmeivel együtt, elfogadható szintű megélhetést biztosítson az Önök számára (illetve, ha Ön nem családostól, az Ön számára)?
.....Ft.

8. Ha magasabb lenne a jövedelme, s az jelentős megtakarítást tenne lehetővé az Ön számára, ezt az összeget mire fordítaná? (Kérjük, a három legfontosabbnak tartott lehetőséget jelölje!):

- a.
- b.
- c.

II. Életkörülmények; társadalmi kapcsolatok

1. Van-e önálló lakása (saját tulajdonú vagy bérlakás)?

1. igen, van

2. nincs

2. Milyen lakásban lakik jelenleg?

- 1. önkormányzati tulajdonú **panel** lakótelepi **bérlakás**
- 2. önkormányzati tulajdonú **nem panel** bérlakás
- 3. önkormányzati tulajdonú **panel** **szociális bérlakás**
- 4. önkormányzati tulajdonú **nem panel** **szociális bérlakás**
- 5. önkormányzati tulajdonú **szükség**lakás
- 6. paneles lakótelepi lakás
- 7. többlakásos **nem panel** társasház
- 8. kertesi **családi ház**
- 9. tanya
- 10. egyéb, éspedig:

3. Milyen minőségben lakik jelenleg itt?

1. Tulajdonos
2. Önkormányzati lakás bérlője
3. Szolgálati lakás bérlője
4. Családtag
5. Albérlő
6. Szívességből lakik

4. Az Ön lakásának ?

- 1 Alapterülete m²
- 2 Szobaszám db
- 3 Komfort-fokozata:
 - a. Összkomfortos
 - b. Komfortos
 - c. Félkomfortos
 - d. Komfort nélküli

5. Jelenlegi lakhelyén, szűkebb lakókörnyezetében az Ön ...:

1. Szomszédai kizárólag romák
2. Szomszédai roma és nem roma származású emberek egyaránt, vegyesen
3. Kizárólag nem roma emberek laknak a környezetében

6. a. Érte-e már Önt hátrányos megkülönböztetés a származása miatt?

- a. Igen
- b. Nem

b. Amennyiben volt konfliktusa másokkal a származása miatt, az milyen természetű volt?

1. Nézeteltérés (sértődés)
2. Szóbeli vita
3. Veszekedés
4. Dulakodássá fajuló konfliktus (verekedés)
5. Hatósági (önkormányzati, rendőrségi, ügyészégi, bírósági) ügy

7. Az Ön által ismert, romákat érintő társadalmi konfliktusok kirobbanásánál általában ki(ke)t ill. milyen tényező(ke)t tart alapvetően felelősnek?

	Felelős:	Mindig	Ritkán	Soha
1.	A többségi társadalom tagjait általában	3	2	1
2.	Magukat a romákat	3	2	1
3.	Bizonyos politikai csoportokat	3	2	1
4.	A jogszolgáltató hatóságokat	3	2	1
5.	Egyes elektronikus és írott médiumokat	3	2	1
6.	A magyar közoktatást általában	3	2	1
7.	Egyéb tényező, éspedig:	3	2	1

8. Tagja-e Ön valamilyen társadalmi szervezetnek, érdekvédelmi-, kisebbségi közösség(ek)nek?

- a. nem
- b. igen, és pedig:
.....
.....

9. Fontosnak tarja-e Ön a romák kultúrájának, hagyományainak megőrzését?

- a) igen, nagyon fontosnak tartom
- b) vannak területek, ahol lényegesek a hagyományok
- c) ezt mindenki maga döntse el
- d) kevésbé tartom fontosnak a mindennapi életem szempontjából
- e) a hagyományainkhoz való túlzott ragaszkodás csak gátolja a fejlődést

10. Tudja-e, hogy Magyarországon milyen hivatalos érdekképviselői szervei vannak a romáknak?

- a. Igen
- b. Nem

Ha tudja sorolja fel, melyek ezek? (Fontos a sorrend!)

- a. a legfontosabbnak tartott roma érdekképviselői szerv:
- b. a 2. legfontosabbnak tartott roma érdekképviselői szerv:
- c. a 3. legfontosabbnak tartott roma érdekképviselői szerv:

11. a. Van-e Önnek arról tudomása, hogy lakóhelyén működik-e kisebbségi önkormányzat?

- a. igen
- b. nem

b. Amennyiben működik az Ön lakhelyén kisebbségi önkormányzat, meg van-e Ön elégedve a kisebbségi önkormányzat munkájával?

- a) igen, képviseli az érdekeimet
- b) igen, meghallgatásra találok
- c) nem

c. Amennyiben működik az Ön lakhelyén kisebbségi önkormányzat, tudja-e Ön, hogy ki annak a vezetője?

- a. Igen
- b. Nem

12. Mennyire bízik Ön meg összességében az alábbi intézményekben?

	Intézmények felsorolása:	Teljes egészében megbízik	Inkább megbízik	Is-is	Inkább nem bízik meg	Egyáltalán nem bízik meg
1.	Bíróságokban	5	4	3	2	1
2.	Szakszervezetekben	5	4	3	2	1
3.	Kormányban	5	4	3	2	1
4.	Helyi önkormányzatokban általában	5	4	3	2	1
5.	Gyöngyösi Önkormányzatban konkrétan	5	4	3	2	1
6.	Roma kisebbségi önkormányzatokban általában	5	4	3	2	1
7.	Gyöngyösi Roma Kisebbségi Önkormányzatban konkrétan	5	4	3	2	1
8.	Rendőrségben általában	5	4	3	2	1
9.	Gyöngyösi rendőrségben konkrétan	5	4	3	2	1
10	Parlamentben	5	4	3	2	1
11	Egyházakban	5	4	3	2	1
12	Magyar Honvédségben	5	4	3	2	1
13	Bankokban	5	4	3	2	1
14	Alkotmánybíróságban	5	4	3	2	1
15	Politikai pártokban	5	4	3	2	1
16	Közszolgálati televízióban	5	4	3	2	1
17	Állami hivatalokban	5	4	3	2	1
18	Állampolgári jogok országgyűlési biztosában	5	4	3	2	1
19	Nemzeti és kisebbségi jogok országgyűlési biztosában	5	4	3	2	1

13. Ha Önt, vagy hozzátartozóit sérelem érné a származása miatt, kihez fordulna elsősorban segítségért?

	Intézmény megnevezése:	Egészen biztosan megkeresné	Valószínűleg megkeresné	Talán megkeresné	Valószínűleg nem keresné meg	Biztosan nem keresné meg
1.	Bírósághoz	5	4	3	2	1
2.	Önkormányzathoz	5	4	3	2	1
3.	Roma Kisebbségi Önkormányzathoz	5	4	3	2	1
4.	Rendőrséghez	5	4	3	2	1
5.	Ügyészséghez	5	4	3	2	1
6.	Médiához (írott és elektronikus sajtó képviselőihez)	5	4	3	2	1
7.	Ügyvédhez	5	4	3	2	1
8.	Nemzetközi emberi jogi ill. kisebbségi jogvédő szervezetekhez	5	4	3	2	1
9.	Az Európai Bírósághoz Strassburgban	5	4	3	2	1
10.	Hazai emberi jogi ill. kisebbségi jogvédő szervezetekhez	5	4	3	2	1
11.	Karitatív szervezetekhez	5	4	3	2	1
12.	Állampolgári jogok országgyűlési biztosához	5	4	3	2	1
13.	Nemzeti és kisebbségi jogok országgyűlési biztosához	5	4	3	2	1

14. Mi a véleménye, mennyire hasznos ötlet, hogy a Gyöngyösi Rendőrkapitányság személyi állománya körében?:

	Elképzelések kitüntetett területei:	Nagyon jó ötlet	Jó ötlet	Is-is	Nem tartom túlzottan jó ötletnek	Egyáltalán nem jó ötlet
1.	Roma népszerűsítő tanításnak	5	4	3	2	1
2.	Helyi roma kisebbségi önkormányzattal való kapcsolattartásra kijelöljenek egy erre felkészült, megfelelő (pl. romológus végzettségű) személyt	5	4	3	2	1
3.	Általában a nemzeti-etnikai és vallási kisebbségekkel szembeni másságra, toleranciára tanítsanak	5	4	3	2	1
4.	Interkulturális kommunikációs tréninget szervezzenek	5	4	3	2	1
5.	Egyéb, éspedig:.....					

15. Mit gondol Ön, a rendőrségnek lehet-e szerepe a romák és nem romák közötti konfliktusok megelőzésében?

- igen, nagyon fontos szerepe lehet a jövőben
- szervezettsége miatt sokszor lehet hatékony a megelőzésben
- nem tudom, mit tehetne még az igen fontos hatósági intézkedésein túl
- a hagyományos feladatai miatt csak ritkán tudna hatékony lenni a megelőzésben
- nem kellene beleavatkoznia a civil szervezetek jószolgálati feladataiba

16. Milyennek ítéli összességében a gyöngyösi rendőrség és a gyöngyösi roma társadalom kapcsolatát?

- a) Nagyon jó
- b) Jó
- c) Közepes
- d) Elfogadható
- e) Nagyon rossz

Kérjük, indokolja értékelését! (Fontos a sorrend!)

1. legfontosabb ok:.....
2. legfontosabb ok:.....
3. legfontosabb ok:.....

17. Mi az a három legfontosabb dolog, amit Ön a Gyöngyösi Városi Önkormányzattól vár a helyi romák és magyarok közötti viszony javítása ill. a Gyöngyösön és vonzáskörzetében élő romák társadalmi helyzetének javítása érdekében?

Gyöngyös Város Önkormányzata részéről várt, ...:		Helyi <i>romák és magyarok</i> <i>közötti viszony</i> további javítása érdekében:	Helyi <i>romák társadalmi</i> <i>helyzetének</i> javítása érdekében:
a.	legfontosabbnak tartott lépés		
b.	a 2. legfontosabbnak tartott lépés		
c.	a 3. legfontosabbnak tartott lépés		

18. Mi az a három legfontosabb dolog, amit Ön a Gyöngyösi Rendőrkapitányságtól vár a helyi romák és magyarok közötti viszony javítása ill. a Gyöngyösön és vonzáskörzetében élő romák társadalmi helyzetének javításához való hozzájárulás érdekében?

Gyöngyösi Rendőrkapitányság részéről várt, ...:		Helyi <i>romák és magyarok</i> <i>közötti viszony</i> további javítása érdekében:	Helyi <i>romák társadalmi</i> <i>helyzetének</i> javítása érdekében:
a.	legfontosabbnak tartott lépés		
b.	2. legfontosabbnak tartott lépés		
c.	3. legfontosabbnak tartott lépés		

19. Mi az a három legfontosabb dolog, amit Ön a **Gyöngyösi Roma Kisebbségi Önkormányzattól** vár a a helyi romák és magyarok közötti viszony javítása ill. a Gyöngyösön és vonzáskörzetében élő romák társadalmi helyzetének javítása érdekében?

Gyöngyösi Roma Kisebbségi Önkormányzat részéről várt,:	Helyi <i>romák és magyarok közötti viszony</i> további javítása érdekében:	Helyi <i>romák társadalmi helyzetének</i> javítása érdekében:
a. legfontosabbnak tartott lépés		
b. 2. legfontosabbnak tartott lépés		
c. 3. legfontosabbnak tartott lépés		

20. Az alább felsoroltak közül melyikkel, milyen rendszerességgel foglalkozik Ön a szabadidejében?

Foglalatosságok:	Az adott tevékenység gyakorisága		
	rendszeresen	néha	soha
1. Barkácsolás, javítás, háztartás körüli munkák (mert nincs pénze a javításokra, szolgáltatásokra, ezért Önmaga végzi)	1	2	3
2. Barkácsolás, javítás, háztartás körüli munkák (hobbyból, kedvtelésből végzi)	1	2	3
3. Kertészkedés	1	2	3
4. Természetjárás, gyalogtúrák, kerékpártúrák	1	2	3
5. Sportolás, testedzés, kocogás, kerékpározás	1	2	3
6. Sportrendezvényekre járás, focimeccsek	1	2	3
7. Kirándulások gépkocsival	1	2	3
8. Baráti összejövetelek lakáson, telken	1	2	3
9. Tánc, disco, szórakozás, koncert	1	2	3
10. Kártyázás, sakkozás, társasjátékok	1	2	3
11. Szerencsejáték, fogadás	1	2	3
12. Horgászat	1	2	3
13. Vadászat	1	2	3
14. Mozi-látogatás	1	2	3
15. Színházlátogatás	1	2	3
16. Hangverseny-látogatás	1	2	3
17. Múzeum, tárlat, kiállítás látogatás	1	2	3
18. Olvasás	1	2	3
19. Tanulás, önképzés	1	2	3
20. Ismeretterjesztő előadások hallgatása	1	2	3
21. Televíziózás, videózás	1	2	3
22. Gyermekkel, gyermekekkel való foglalkozás	1	2	3
23. Kereső tevékenység folytatása	1	2	3
24. Számítógépezés	1	2	3
25. Az Interneten való lapozás	1	2	3
26. Egyéb hobby, éspedig:.....	1	2	3

21. Mit gondol, a közeljövőben miként változnak az alábbi tényezők? (Kérjük, 1-től 5-ig osztályozzon, miként az iskolában szokás! A véleményével egyező értékeket karikázással jelölje!):

Tényezők felsorolása:	Jelentősen javul	Inkább javul	Nem változik	Inkább romlik	Jelentősen romlik
a. állás-kilátásai	5	4	3	2	1
b. jövedelme:	5	4	3	2	1
c. családjának megélhetése:	5	4	3	2	1
d. gyermeke(i)nek magasabb iskolai végzettséghez jutási lehetőségei	5	4	3	2	1
e. gyermeke(i)nek munkaerőpiacon jól hasznosítható foglalkozáshoz jutási lehetőségei	5	4	3	2	1
e. gyermeke(i)nek jól fizető munkahelyhez jutási lehetőségei	5	4	3	2	1
e. gyermeke(i)nek lakáshoz jutási lehetőségei	5	4	3	2	1
d. magyar-roma viszony általában Magyarországon	5	4	3	2	1
e. magyar-roma viszony Gyöngyösön és vonzáskörzetében	5	4	3	2	1

III.

A kérdőív anyagának sokoldalú elemzéséhez nélkülözhetetlen néhány olyan személyi adat, amelyet az emberek nem szívesen hoznak mások tudomására. Most mégis arra kérjük, - biztosítva Önt arról, hogy az adatok csak tudományos feldolgozásra kerülnek felhasználásra - bizalommal válaszoljon az alábbi kérdésekre!

1. Az Ön neme?

1. férfi

2. nő

2. Az Ön kora:

1. 18 éves ill. fiatalabb
2. 19-24 év
3. 25-29 év
4. 30-34 év
5. 35-39 év
6. 40-44 év

7. 45-49 év
8. 50-54 év
9. 55-59 év
10. 60-64 év
11. 65-69 év
12. 70 év és felette

3. Hol született Ön?

1. Gyöngyösön született
2. Gyöngyös vonzáskörzetébe tartozó falu
3. Eger
4. más Heves megyei város
5. más Heves megyei falu

6. megyeszékhely (nem Eger)
7. más, nem Heves megyei város
8. Budapest

4. Az Ön jelenlegi állandó lakhelye:

1. Gyöngyös
2. Gyöngyös vonzáskörzetébe tartozó falu
3. egyéb:.....

5. Mi volt az Ön édesapjának (nevelőapjának) iskolai végzettsége, és foglalkozása:...

	Édesapjának (nevelőapjának)	
	Iskolai végzettségének szintje: (1= alapfokú, 2= középfokú, 3= felsőfokú)	Foglalkozása :
a. amikor Ön 14 éves volt:		
b. legutóbbi		

Megjegyzés: Ha már nem élt, vagy nyugdíjas volt, az utolsó aktív foglalkozását kérjük beírni!

6. Az Ön legmagasabb iskolai végzettsége:

1. Befejezetlen alapfokú (8 általános)	6. Gimnázium
2. Befejezett 8 általános	7. Technikum
3. Befejezetlen középfokú iskola	8. Főiskola
4. Szakmunkásképző	9. Egyetem
5. Szakközépiskola	

7. Az Ön foglalkozása:

1. Szakképzetlen mezőgazdasági fizikai
(<i>segédmunkás mezőgazdaságban</i>)	7. Szolgáltatásban (<i>kereskedelemben, vendéglátásban</i>)
<i>főállásban</i> dolgozó
2. Szakképzetlen ipari fizikai
(<i>segédmunkás iparban</i>)	8. Szolgáltatásban (<i>kereskedelemben, vendéglátásban</i>)
<i>mellékállásban</i> dolgozó
3. Betanított munkás	9. Építési vállalkozó
4. Szakmunkás	10. Önkormányzati <i>közhasznú</i> munkát végez
5. Alsó szintű vezető/termelésirányító
(<i>5 főnél kevesebb beosztottal</i>)	11. <i>Alkalmi</i> munkás
6. Vezető, <i>6-10 fő beosztottal</i>	12. „Roma dajka” óvodában
	13. Oktatásban kisegítő munkát végez („roma pedellus”)

8. Az Ön jelenlegi családi állapota?

1. házasság, házastársával együtt él	4. özvegy
2. házasság, különváltan él	5. elvált
3. élettársal él	6. nőtlen, hajadon

9. a. Az Ön gyermekeinek száma összesen:..... fő

b. Az Önnel közös háztartásban élő gyermekeinek száma?

- a. 14 év alatti fő
- b. jövedelemmel nem rendelkező 14 év feletti fő
- c. jövedelemmel rendelkező 14 év felettifő

c. Kap(nak) az Ön gyermeke(i) ösztöndíjat tanulmányaik folytatásához?:

- a. nem
- b. igen, önkormányzati ösztöndíjat
- c. igen, alapítványi ösztöndíjat (.....Alapítványtól)
- d. igen, egyéb ösztöndíjat, éspedig:.....

10. Felnőtt (nappali tagozaton már nem tanuló) gyermekeinek foglalkozása:

Gyermekek:	Iskolai végzettsége*:	Foglalkozása:
1. (legidősebb) gyermek:		
2. gyermek		
3. gyermek		
4. gyermek		

Megjegyzés: 1=be nem fejezett 8 általános 2= befejezett 8 általános, nappalin 3= dolgozók általános iskolájában befejezett 8 általános 4= szakmunkásképző, 5= szakközépiskola, 6= gimnázium, 7= technikum, 8= felsőfokú szaktanfolyam/technikum, 9= civil főiskola, 10= egyetem.

11. a. Az Ön anyanyelve:

1. magyar
2. oláh cigány
3. beás
4. egyéb, és pedig:.....

b. Ha az Ön anyanyelve roma, akkor milyen gyakran használja Ön a roma nyelvet:

1. mindig
2. gyakran
3. ritkán, de érti
4. soha

12. Az Ön nemzeti-etnikai hovatartozása:

1. magyar cigány
2. oláh cigány
3. beás cigány
4. magyar
4. egyéb, és pedíg:.....

13. a. Rendelkezik-e Ön állandó munkajövedelemmel?

- a. Igen b. Nem

b. Ha van állandó, munkából származó jövedelme, kérjük határozza meg annak nettó összegét!

- a) minimálbért kapok
- b) 53.000.- és 60.000.- Ft között keresek
- c) 61.000.- és 80.000.- Ft között összeg a havi nettó keresetem
- d) 81.000.- és 100.000.- Ft között van a munkabérem
- e) 100.000.- Ft felett keresek

14. Az Ön házastársának a jövedelme az Önéhez képest...? (Legalább 5 000 Ft-os eltérés esetén jelölje a megfelelő választ!)

1. alacsonyabb 2. azonos 3. magasabb

15. Hozzávetőleg mennyi az Ön családjában az egy főre eső nettó jövedelem havonta?

1. 30.000 Ft alatt	5. 60.001-100.000 Ft.
2. 30.001-40.000 Ft	6. 100.001-150.000 Ft.
3. 40.001-50.000 Ft.	7. 150.001-200.000 Ft
4. 50.001-60.000 Ft	8. 200.000 Ft felett

16. a. Van-e Önnek nem munkából származó jövedelme?

1. **nincs**, semmilyen rendszeres jövedelemmel nem rendelkezem
2. **van**

b. Amennyiben Önnek van nem munkából származó jövedelme, az milyen forrásból származik? *(Kérjük, soronként karikázással jelölje, hogy kapja-e az adott, nem munkából származó jövedelem-forrást!):*

Nem munkából származó jövedelem-források:	igen	nem	Nem tudom
1. munkanélküli járadék	3	2	1
2. aktív korúak rendszeres szociális segélye	3	2	1
3. átmeneti segély	3	2	1
4. lakásfenntartási támogatás	3	2	1
5. felnőtt rokkant személyek támogatása	3	2	1
6. időskorúak támogatása	3	2	1
7. Közgyógyellátási igazolvány	3	2	1
8. gyerekek jogán megállapított támogatás	3	2	1
9. rokkantsági nyugdíj	3	2	1
10. baleseti rokkantsági nyugdíj	3	2	1
11. öregségi nyugdíj	3	2	1
12. előrehozott öregségi nyugdíj	3	2	1
13. csökkentett összegű előrehozott öregségi nyugdíj	3	2	1
14. özvegyi nyugdíj	3	2	1
15. árvaellátás	3	2	1
16. szülői nyugdíj	3	2	1
17. baleseti hozzátartozói nyugellátás	3	2	1
Egyéb, éspedig:			

17. Van-e az Ön illetve házastársa tulajdonában?

	van	nincs		van	nincs
1. hobby-telek	1	2	5. belföldi nyaraló	1	2
2. mezőgazdasági telek	1	2	6. külföldi nyaraló	1	2
3. egyéb beépítetlen telek	1	2	7. garázs	1	2
4. lakóingatlan (azon kívül, amiben laknak)	1	2			

18. Rendelkezik-e az Ön családja a következőkkel?

Tartós fogyasztási cikk és szolgáltatás megnevezése:	Rendelkezik-e vele:		Tartós fogyasztási cikk és szolgáltatás megnevezése:	Rendelkezik-e vele:	
	Igen	Nem		Igen	Nem
1. (3 évesnél fiatalabb) személygépkocsi /..... db /	1	2	15. Videó magnó	1	2
2. (3 évesnél idősebb) személygépkocsi /..... db /	1	2	16. Videokamera	1	2
3. Színes TV /db/	1	2	17. Mosogatógép	1	2
4. Motorkerékpár /.....db /	1	2	18. Mikrohullámú sütő	1	2
5. Vezetékes telefon /db /	1	2	19. Műholdvevő antenna	1	2
6. Automata mosógép	1	2	20. Felnőttnek íróasztal	1	2
7. Mélyhűtő szekrény vagy láda	1	2	21. Mobiltelefon	1	2
8. Személyi számítógép (PC)	1	2	22. Kábeltévé hálózat	1	2
9. Internet hozzáférés	1	2	23. Lakókocsi	1	2
10. Lakásriasztó berendezés	1	2	24. HIFI torony	1	2
11. Túrakerékpár /.....db /	1	2	25. CD lejátszó	1	2
12. Házi mozi (elektronikus, több mint 100 ezer Ft)	1	2	26. DVD	1	2
13. Digitális fényképezőgép	1	2	27. 50 kötetnél nagyobb házi könyvtár	1	2
14. Laptop/notebook	1	2			

Köszönjük segítőkész, őszinte válaszait!

A kutatók